

TASAVVUFTA AYDINLANMA YOLU • ABDURRAHMAN B. YUSUF EL-LİCÂÎ

Abdurrahman b. Yusuf el-Licâî
(HİCRÎ 599)

TASAVVUFTA AYDINLANMA YOLU

ŞEMSÜ'L-KULÜB

KALEM
YAYINEVİ

**TASAVVUFTA AYDINLANMA YOLU
(ŞEMSÜ'L-KULÛB)**

Kalem Yayınevi: 19

Yayıncı Sertifika No: 17612

Orijinal Adı:
Şemsü'l-Kulûb

Yazarı:
Abdurrahman b. Yûsuf el-Licâî

Çeviren:
Adem ÇATAK

Yayınevi Editörü:
Murat Ustakurt

Kapak:
Semih Taneri

İç Düzen:
altınolukgrafik / Mustafa Erguvan

ISBN:
978-975-8907-28-1

Birinci Baskı: İstanbul, 2018

Baskı-Cilt:
Erkam Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
İkitelli O.S.B. Mahallesi Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No: 60/3
Başakşehir / İstanbul Tel: (0212) 671 07 00

© 2016 KALEM YAYINEVİ
Uzun Sokak İnci Sitesi No: 7
Tel: (0462) 321 67 30 Faks: (0462) 326 98 82 Trabzon
www.kalem yayinevi.com

*Tüm yayın hakları anlaşmalı olarak Kalem Yayınevi'ne aittir.
Kaynak gösterilerek iktibas yapılır. İzinsiz çoğaltılıp, basılamaz.
Kalem Yayınevi Beşikçi Ltd. Şti. kuruluşudur*

TASAVVUFTA AYDINLANMA YOLU (ŞEMSÜ'L-KULÛB)

Tercüme:

Abdurrahman b. Yûsuf el-Licâî

Müellif:

Adem ÇATAK

Adem ÇATAK

1973'te Nevşehir'de dünyaya geldi. İlk ve Orta öğrenimini Nevşehir'de, lisansını Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladı. (1996). Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsünde, tasavvuf alanında Yüksek Lisans (2001) ve Doktorasını yaptı. (2007). Öğretmen olarak çalıştı. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde akademiye intisap etti. (2010). Hâlen Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Tasavvuf Anabilim Dalında öğretim üyesidir.

*Bu eserimi
Manevî Babam Ethem Cebecioğlu Hocam'a
ithaf ediyorum.*

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDURRAHMAN B. YÛSUF EL-LİCÂÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ / 9

A. ABDURRAHMAN B. YÛSUF EL-LİCÂÎ'NİN HAYATI.....	11
B. ABDURRAHMAN B. YÛSUF EL-LİCÂÎ'NİN ESERLERİ	15
1. Kutbü'l-Ârifin.....	15
2. Şemâilü'l-Husûs.....	17
3. Tebsîrû'l-Kulûb.....	18
4. Mehaccetü's-Se'âde	18
5. Şemsü'l-Kulûb.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEMSÜ'L-KULÛB TERCÜMESİ / 23

Mukaddime.....	25
Marifetullah	27
Tövbe	29
Kanaat.....	33
Vera'	36
Zühd.....	39
Nefs Muhasebesi Ve Nefsin Ayıplarını Bilme.....	45
Birinci Fasil.....	46
İkinci Fasil.....	47

Dünyanın Yerilmesi.....	51
Düşmanı ve Tuzaklarını Bilme.....	55
Birinci Fasil.....	57
İkinci Fasil.....	57
Uzlet (İnsanlardan Ayrılarak) Allah (c.c.) ile Birlikte Olma.....	62
Fasil.....	63
İbret ve Tefekkür.....	68
Yakîn.....	73
Tevekkül.....	78
Allah'la (c.c.) Ünsiyet ve O'ndan (c.c.) Başkasından (Gönülden)	
Uzak Olma.....	83
Kurb.....	86
Müşâhede.....	91
Sabır.....	97
Rızâ.....	103
Sıdk.....	114
İhlâs.....	126
Hüzün.....	130
Havf.....	136
Recâ.....	144
Şükür.....	152
Muhabbet.....	160
Tevhîd.....	168
İlim.....	178
Hikmet.....	192
Kalbin Hayatı ve Fesadı.....	206
Kalblerin Tedavisi.....	217
Kalblerin Örtülerinin Keşfi.....	225
Müridlere Tavsiyeler.....	236
Kaynakça.....	249
Kelime İndeksi.....	253

BİRİNCİ BÖLÜM

**ABDURRAHMAN
B. YÛSUF EL-LİCÂÎ'NİN
HAYATI VE ESERLERİ**

A. ABDURRAHMAN B. YÛSUF EL-LİCÂÎ'NİN HAYATI

Asıl adı Abdurrahman olan Licâî, Yûsuf b. Abdurrahman'ın oğludur.¹ Licâî, "Ebû'l-Kâsım" künyesiyle tanınır. Nisbesi ise el-Licâî'dir. Licâye adlı bir dağa nispetle bu nisbeyle anılmıştır. Licâye dağı, Mağrib'in kuzeyinde yer alır. Licâî, Muvahhidler Devleti'nin ilk döneminde yaşamış ve Halife Ya'kûb el-Mansûr zamanında, hicri 599 yılından sonra vefat etmiştir.²

1. ed-Dîbâcî, Muhammed, "Mukaddime", *Kutbü'l-'ârifin fi'l-'akâidi ve't-tasavvuf*, Dâru Sâdır, Beyrut 2001, s. 13.
2. Licâî nisbesine mensup bir âlim daha vardır. Bu âlim ise, Abdurrahman b. Süleyman b. Ebî er-Rebî'el-Licâî'dir. Hicri 773 yılında vefat etmiş olan bu zât ile Abdurrahman b. Yûsuf el-Licâî zaman zaman karıştırılmıştır. İki şahsın isminin Abdurrahman olması ve Licâî nisbesiyle anılmaları bu karışıklığın temel nedeni olmuştur. Abdurrahman b. Süleyman'a ait olan *el-Mahsadü'l-esnâ fi'l-mehdiyyi'l-eknâ* adlı eser, Abdurrahman b. Yûsuf'a nispet edilmiştir. Bu karışıklık, ilk olarak el-Yûsî (ö. h. 1102)'nin *el-Muhadarât* adlı eserinde karşımıza çıkar. el-Hasen el-Yûsî, *el-Muhadarâtü fi'l-edebi ve'l-lûgat*, Dâru'l-garbi'l-islâmî, tahkik: Muhammed Haccî- Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, Beyrut 2006, 2. Baskı, s. 268. Abdurrahman b. Süleyman'ın künyesi Ebû Zeyd'dir. Bu karışıklığın bir sonucu olarak Ebû Zeyd künyesinin Licâî'nin bir künyesi olduğu da sanılmıştır. Bazı yazma nüshalarda Licâî'ye Ebû Zeyd künyesi verilmiştir. Örneğin, Rabat Umum El Yazma Eserler Kütüphanesi D 1186 arşiv numarasında kayıtlı *Şemsü'l-kulûb*'ta "Ebû Zeyd" künyesi mevcuttur. *Şemsü'l-kulûb*, s. 48. Bu zât hakkında geniş bilgi için bk.: Kehhâle,

Nisbesi bazı kaynaklarda el-Bicâî olarak geçerse de³ bu bilgi yanlıştır. Bicâye, o dönemde meşhur bir şehir merkezidir. Ancak Licâî, Bicâye'ye değil, Licâye adlı bölgeye mensuptur.

Licâî'nin doğum tarihi tespit edilemediği gibi, vefat tarihi de tam olarak bilinmemektedir. Hicri 599 tarihinde, *Kutbü'l-'ârifin* adlı kitabına ferağ kaydı koyması vefatının, bu tarihten sonra olduğuna delildir.

Licâî'nin eserlerinden, iyi bir tahsil gördüğü anlaşılmaktadır. Kanaatimizce o, zâhirî ilimleri tedris ettikten sonra manevî ilimleri de tahsil etmiştir. Eserlerinde yer yer zâhir âlimlerinin görüşlerini serdederek onları eleştirip yanılmış olmakla suçlar. Örneğin, Hz. Eyyüb'un (a.s.) Allah'a (c.c.) ilticasını müfessirlerin yanlış yorumladığını söyler ve kendisi mezkûr âyete farklı bir yorum getirir.⁴ Aynı şekilde kelâmî mevzuları da derinlemesine tartışır. *Kutbü'l-'ârifin* adlı kitabının üç kısmından ilki akâide aittir ki bu bölümde Eş'ârî kelam anlayışını net ve detaylı bir biçimde izah etmiştir.⁵ Bu açıklamalarından, onun, döneminde talimi yapılan tef-

Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-müellifine terâcimü musannifi'l-kütübi'l-arabiyyi*, Dâru İhya'it-Türâs, 1376/1957, c. 5, s. 139-140; Ahmed Baba b. Ahmed, *Neylü'l-ibtibâc bi-tatrîzi'd-dibâc*, haz.: Abdulhamid Abdullah, Daru'l-Kâtib, Trablus, 2. Baskı 2000, s. 248; es-Semlâlî, el-Abbas b. İbrahim, *el-İ'lâm bimen halle merakeş ve aġmâtü mine'l-a'lâm*, haz.: Abdulvahab b. Mansur, el-Matbaatü'l-Mülkiyye, Rabat 1423/1993, 2. Baskı, c. 8, s. 102-103; İbnü'l-Hatîb, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Hasen, *Şerefü't-tâlib fi esne'l-metâlib*, haz.: Abdulaziz Sağirduhan, Mektebetü'r-Rüşd, Riyat 1424/2003, s. 30; Ebû Zeyd Abdurrahman b. Süleyman el-Licâî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Hasen b. Ali el-Kustantîni (İbn Kunfuz)'un hocalarından biridir. bk.: Özen, Şükrü, "İbn Kunfuz", *DİA.*, c. 20, s. 143; İbnü'l-Bennâ el-Merrâküşî ise Ebû Zeyd'in hocasıdır. bk.: Fazlıoğlu, İhsan, "İbnü'l-Bennâ el-Merrâküşî", *DİA.*, c. 20, s. 530.

3. ez-Zirikli, Hayreddin, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlmi lil-Melâyîn, Beyrut 2002, 15. Baskı, c. 3, s. 342; Kehhâle, age., c. 5, s. 200; Ayrıca *Kutbü'l-'ârifin*'in Erzurum İl Halk Kütüphanesindeki nüshasında da el-Bicâî olarak kaydedilmiştir.
4. el-Licâî, Yûsuf b. Abdurrahman, *Kutbü'l-'ârifin fi'l-'akâidi ve't-tasavvuf*, thk.: Muhammed ed-Dibâcî, Dâru Sâdir, Beyrut 2001, s. 114, 123.
5. *Kutbü'l-'ârifin*, s. 43-64.

sir, fıkıh, kelâm, hadîs vb. dinî ilimleri tahsil etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Licâî, İmam Gazzâlî'nin eserlerine vâkıftır. Tasavvufî düşüncesinin şekillenmesinde Gazzâlî'den etkilenmiş olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Licâî, eserinde İmam Gazzâlî'nin adını açıkça zikrederek, onunla aynı görüşte olduğunu ifade eder. Örneğin, “İnsanoğlunun kalbi Rahmânın iki parmağı arasındadır.”⁶ hadîsini açıklarken, “parmak” ifadesinin “melekler” olarak anlaşılması gerektiğini söyler. Bu hususta Gazzâlî'nin de aynı görüşte olduğunu ifade eder. Şöyle der:

“Hadîste geçen “parmaklar” kelimesiyle kalbin sağındaki melege, solundaki şeytana işaret edilmiş olması, uzak bir ihtimal değildir. Kalbin iki güçten birinin iddiasına yönelmesiyle, kudret ve egemenliğin kime ait olduğunun işareti açığa çıkar. Ne var ki, hadîste bu husus, melek yerine Rahman'a nispet edilmiştir. Ebû Hâmid el-Gazzâlî bu hususa işaret etmiştir.”⁷

Licâî'nin eserleri, kendisinden çok sonra bile, ellerde dolaşmakta ve okunmaktadır. Bunu, Yûsî'nin verdiği malumattan anlıyoruz ki, Yûsî (ö: h.1102), Licâî'den yaklaşık beş asır sonra yaşamıştır. Bu iddiamızın ikinci delili ise, *el-Bahru'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd* adlı eserinde Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed (ö: h.1224)'in, Licâî'nin *Kutbü'l-'ârifîn* adlı eserinden nakillerde bulunmasıdır.⁸ Vefatından altı asır sonra kaleme alınan bir eserde, Licâî'nin eserinden nakillerde bulunulması, Licâî'nin ve eserinin, ehl-i ilim arasında maruf ve mevcut olduğunu göstermektedir.

6. Müslim, Müslim b. Haccac Ebû'l-Hasen el-Kuşeyrî, *el-Müsneû's-sahih*, thk.: Muhammed Fuad Abdulbaki, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, Kader, 17.

7. *Kutbü'l-'ârifîn*, s. 92.

8. Ebû'l-Abbas, Ahmed b. Muhammed, *el-Bahru'l-medid fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*, tahkik: Ahmed b. Abdullah el-Kuraşı, Beyrut 1423, 2. Baskı, c. 4, s. 246.

Türbesi hakkında elimizdeki yegâne bilgi ise Yûsî'nin verdiği bilgilerdir. O, Abdurrahman el-Licâî'nin türbesini ziyaret amacıyla yaptığı uzun yürüyüşten sonra Licâye Dağı'na çıktığını anlatır. Yine onun anlatımından anladığımıza göre türbenin temizlik ve bakımını yapan bir türbedar da bulunmaktadır. Bu türbedarın, Licâî'nin torunlarından birisi olduğunu da Yûsî'nin kitabından öğreniyoruz.⁹

9. el-Hasen el-Yûsî, *age.*, s. 268.

B. ABDURRAHMAN B. YÛSUF EL-LİCÂÎ'NİN ESERLERİ

Kütüphanelerde Licâî'ye ait beş eser olduğunu tespit ettik. Şimdi bu eserleri tanıyalım:

1. Kutbü'l-Ârifin¹⁰

Kutbü'l-Ârifin, Licâî'nin itikadi ve tasavvufî görüşlerini genişçe anlattığı temel eseridir. “Kutbü'l-Ârifin” ifadesi, “Âriflerin Kutbu” anlamına gelmektedir. Kutub kelimesi lügatte iki farklı mana da kullanılmıştır: İlk anlamı, bir şeyin temeli ve özü şeklindedir. Kutbun ikinci anlamı ise, “Kutub Yıldızı”dır. Kutup Yıldızı'nın en önemli özelliği, gökyüzündeki mevkisinin değişmemesi ve ışığının sürekli olmasıdır.¹¹ Bu lügavi manalardan hareketle Licâî, eserinin, âriflerin işlerinin temelini izah ettiğini ve bu yola sülûk edeceklerle doğru yolu yanılmaz bir şekilde göstereceğini, onların önlerini aydınlatacağını anlatmak istemiştir, denilebilir.

Eserin ismi, el-Yûsî'nin, *el-Muhadarât* adlı eserinde de bu şe-

-
10. Bu kitabın tercümesi tarafımızdan hazırlanmış olup çok yakında **Kalem Yayınevi** tarafından yayınlanacaktır.
 11. el-Cevherî, İsmail b. Hammad, *Mu'cemu's-s-sıhâh*, Dâru'l-Ma'rifeti, Beyrut 2008, s. 868; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'arab*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1997, c. 11, s. 212.

kilde geçer.¹² Muhammed b. Et-Tayyib el-Kâdirî (h. 1187) de eseri aynı isimle zikreder.¹³ Licâî'nin bu eserini tahkik eden Muhammed ed-Dîbâcî ise eserin adını, *Kutbü'l-Ârifin fi'l-'akâidi ve't-tasavvuf* olarak kaydetmiştir.¹⁴ Bazı kaynaklarda eserin ismi, *Kutbü'l-Ârifin ve makâmâtü'l-ebârî ve'l-asfiyâi ve's-siddikîn* olarak belirtilmiştir.¹⁵ *Fihrist*'in müellifinin, isimdeki bu ziyadeyi nereden aldığını tespit edemedik. Çünkü *Fihrist*'te sıralanan nüshaların hiçbirisinde kitabın ismi, bu şekilde kaydedilmemiştir. Aynı tespiti, eseri tahkik eden Dîbâcî de yapmaktadır.¹⁶

Bazı kaynaklar bu eseri, Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Maluf es-Se'âlibî el-Cezâirî'ye nispet etseler de, bu tespit hatalıdır.¹⁷ *Kutbü'l-Ârifin* adıyla bir risale daha mevcuttur ki, bu risale, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 19 Hk 1347/5 arşiv numarasına kayıtlı, 11 varaklık bir risaledir. Licâî'nin eseriyle sadece isim benzerliği bulunan bu risalenin müellifi, kayıtlarda, Molla İlahî olarak gösterilmiştir.

12. el-Hasen el-Yûsî, *age.*, s. 268.
13. Muhammed b. Et-Tayyib el-Kâdirî, *Neşrû'l-mesânî li ehli'l-karni'l-hâdt aşera ve's-sânî*, thk.: Muhammed Haccî- Ahmed Tevfik, Dâru'l-Mağribi li't-Te'lifi ve't-Tercemeti ve'n-Neşri, Silsiletü't-terâcim (3), er-Rabat 1397-1977, c. 1, s. 373.
14. ed-Dîbâcî, *agm.*, s. 3.
15. Abdurrahman b. Ebî'l-Haram- Leys b. Sa'd, *Mu'cemü't-târihu't-türâsi'l-İslâmî fi mektebâti'l-'âlemi*, haz.: Ali Rıza Karabulut- Ahmet Turan Karabulut, Daru'l-Akabe, Kayseri (t.y.), c. 3, s. 1702; Evariste Lévi-Provençal, *Fihristü'l-mahtûtâtî'l-'arabiyyeti'l-mahfûzeti fi'l-hazâneti'l-'âmmeti li'l-kütûbi ve'l-vesâiki bi'l-mağrib*, Matbaatü'n-Necâhi'l-Cedide- ed-Dâru'l-Beydâ, Rabat 1997-1998, 2. Baskı, c. 1, s. 228.
16. ed-Dîbâcî, *agm.*, s. 23.
17. İsmail b. Muhammed el-Bağdadi, *Hediyetü'l-arifin esmâu'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin*, Daru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, c. 1, s. 532; a.mlf., *İzahu'l-meknûn fi zeyli alâ keşfi'z-zünûn*, Daru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, c. 4, s. 234; Muhammed b. Rızk b. Abdunnasır el-Medenî, *et-Tefstru ve'l-müfessirûn fi garbi efrikiyye*, Dâru İbn-i Cevzî, Memleketü'l-Arabiyyeti's-Suudiyyeti, c. 1, s. 231. Medeni bu hatalı bilgiyi Kehhâle'nin eserinden ay-
nen aktarmıştır. bk.: Kehhâle, *age.*, c. 5, s. 192.

Licâî, kitabını üç kutba ayırdığını ve her kutbu ayrı ayrı açıkladığını ifade eder.¹⁸ Kitabın birinci kutbu, mârifetullah hakkındadır. Eserin ikinci kutbu, nefsi tanıma, riyazet ve ahlakî güzelleştirme konularını ihtiva eder. Eserin üçüncü kutbu ise bâtinî meseleler ve manevî sırlar hakkındadır.¹⁹

Bu eser uzun yıllar kütüphane raflarında kalmış ve gün ışığına çıkmayı beklemiştir. Genelde Mağrip tarihi ve özelde Muvahhidler döneminin sosyo-kültürel yapısı ve o dönemde yaygın düşünce akımları hakkında ipuçları sunan eser, önemli bir tarihi yapıt olarak önümüzde durmaktadır. Eser, temelde bir tasavvuf eseri olmakla birlikte, zamanının itikadî tartışmalarına da girerek temel dinî konulara değinmiştir. Licâî'nin bu eseri, Mağrib'in tarihî ilmî ve sosyo-kültürel hayatının geçirdiği evreleri ve gelişim sürecini ortaya koyması yönüyle de büyük bir değeri hâizdir. Son olarak eser, Muvahhidler döneminde tasavvuf ve kelâm ilmi arasındaki ilişkiyi ve her iki ilmin, meselelere bakış açısındaki birlikteliği göstermesi açısından da mühimdir. Bu bağlamda Licâî'nin tasavvufî meseleleri izah ederken Eş'ârî Mezhebinin itikadi görüşlerinden olabildiğince yararlandığı ifade edilebilir.

Eseri, 2001 yılında, Muhammed Dîbâcî, çeşitli nüshaları karşılaştırma suretiyle tahkik etmiş ve yayınlamıştır.²⁰

2. Şemâilü'l-Husûs

Licâî'nin, diğer eserlerine nispetle daha küçük bir hacme sahip olan üçüncü eseridir. Müellif bu risaleyi, bazı tasavvufî konuları kısaca özetlemek üzere kaleme almıştır. Eser, irâde, zühd, tevekkül, sabır, havf, recâ, şükür, muhabbet, şevk, taharet, yakîn, afv ve istikamet gibi alt başlıklardan oluşur.²¹

18. Kutbü'l-ârifîn, s. 42.

19. Kutbü'l-ârifîn, s. 187-190.

20. Kutbü'l-ârifîn, s. 190.

21. el-Licâî, Şemâilü'l-husûs, Rabat Umum El Yazma Eserler Kütüphanesi, D 1810, vr. 1a.

Eserin ismi, seçilmişlerin özellikleri anlamına gelmektedir. Licâî, bu risalesinde, havas ehlinin niteliklerini, kısaca, tadat etmek istemiştir. Ele aldığı konuları, genel olarak, avamın, havassın ve havassu'l-havassın mertebeleri olmak üzere, üçlü bir derecelendirmeye tabi tutmuştur.²²

Eseri bizim açımızdan önemli kılan diğer bir husus ise, Licâî'nin bu eserinde Şemsü'l-kulûb adlı eserinden bahsetmiş olmasıdır. Mecmuanın 74. varagında Licâî, “Nefsin hâllerini ve muhasebe-i nefis konusunu Şemsü'l-kulûb adlı eserimizde açıklamıştık. Bu sebeple burada muhtasaran ifade ediyoruz.”²³ demektedir. Bu sözler, hem Şemâilü'l-husûs adlı eserin hem de Şemsü'l-kulûb'ün Licâî'ye ait olduğunu göstermektedir.

3. Tebsîrû'l-Kulûb

Bu eserin ismi, Zirikli'nin *el-A'lâm*'ında yer almaktadır.²⁴ Bu eser, Kahire Arapça El Yazmaları Enstitüsü, Daru'l-kütüb, Camiu's-Şeyh, 14 numarada kayıtlıdır.

4. Mehaccetü's-Se'âde

Bu eser de yine *el-A'lâm*'da zikredilir.²⁵ Eserin iki nüshasını tespit edebildik:

a. Mektebetü'l-İskenderiyye (el-Belediyye), 36/3. numarada kayıtlıdır.

b. St. Petersburg, Doğu Araştırmaları Fakültesi Kütüphanesi, 757-908 numarada kayıtlıdır. Nüsha 14x19 cm ebatlarında 264 varaklı bir mecmua içinde yer alır. Mağribî hatla kaleme alınan

22. Şemâilü'l-husûs, vr. 66-78.

23. Şemâilü'l-husûs, vr. 74.

24. ez-Zirikli, *age.*, c. 3, s. 342.

25. ez-Zirikli, *age.*, c. 3, s. 342.

mecmuanın 10. risalesidir. Nûsha mecmuanın 61. varâğında başlayıp 82. varâğında son bulur.

Eser, tövbe ve tövbenin şartları, dile hâkim olma, göze hâkim olma, kulağı kötü sözleri dinlemekten men etme, gece ve gündüzü ihya etmek, manevî hastalıklar ve kalbin ölümü, vera', zühd, hayâ, sabır, rızâ, şükür, tevekkül, havf, muhabbet, muhasebe-i nefis ve kalblerin örtüleri gibi tasavvufî meselelerin tahlil edildiği başlıklardan oluşur. Bu yönüyle eser, *Şemsü'l-kulûb*'ün bir özeti sayılabilir.²⁶

5. Şemsü'l-Kulûb

Licâî'ye ait olan bir diğer eser ise tercümesini yaptığımız elinizdeki *Şemsü'l-Kulûb* adlı eserdir. Eserin ismi, yazma nüshaların ikisinde, “*Şemsü'l-kulûb ve Mu'âmelâtü'l-muhibbi me'a'l-mahbûb*”dur. Eserin ismi, diğer nüshalarda kaydedilmemiştir.²⁷ Bununla birlikte müellif, eserinden, ziyade kısmı söylemeden, *Şemsü'l-Kulûb* olarak bahseder.²⁸

Licâî, bu isimle, daha önceden başka bir eser yazmaya başlamış fakat eser, bir talihsizlik nedeniyle kaybolmuştur. Daha sonra, bu eserini kaleme almıştır. Licâî, şu sözleriyle durumu açıklamıştır:

“Yıllar önce, bu isimle isimlendirdiğimiz başka bir kitap telif etmiştim; fakat tamamlayamadan zayi oldu. Biz, yazdığımız bazı eserlerde, o kitaba işaret etmiştik. Daha sonra bu kitabı yazmaya koyuldum ve bu yeni kitabımı, zayi olan kitabımın adıyla isimlendirdim.”²⁹

26. el-Licâî, *Mehaccetü's-seâde*, St. Petersburg, Doğu Araştırmaları Fakültesi Kütüphanesi, 757-908, vr. 61 vd.

27. ed-Dîbâcî, Muhammed, “Mukaddime”, *Kitabü şemsi'l-kulûb*, Dâru Sâdır, Beyrut 2012, s. 29.

28. el-Licâî, Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Yûsuf, *Şemsü'l-kulûb*, Tahkik: Muhammed ed-Dîbâcî, Dâru Sâdır, Beyrut 2012, s. 63.

29. *Şemsü'l-kulûb*, s. 260.

Licâî, kitabı yazma sebebini şöyle açıklar:

“Ey değerli kardeşim, benden, kalbinin derinliklerini aydınlatacak ve cehaletinin karanlıklarını giderecek nûrlar saçan bir kitap yazmamı istedin. Senin istediğini gücüm yettiğince yerine getirmeye çalışacağım. Ancak anladığım, bildiğim kadarını söyleyeceğim; bana açıklanmayanları ben de sana açıklayamayacağım. Çünkü ilham, kalblerin aynalarında parıldar. Kalb aynalarının örtüleri ise gaflet ve günahlardır. Kitabı, “Şemsü'l-Kulûb/Kalplerin Güneşi” olarak isimlendirdim. Yüce Rabbimden, kalblerimizi ilhamla uyandırmasını ve arzuladığımız samimiyetimizi mükemmelleştirmesini istiyorum. Çünkü O, her nimetin sahibi ve velisidir. İlk olarak derim ki;

“(Ey Rabbim!) Sen eksikliklerden münezzehsin! Bize öğretmiş olduğundan başka ilmimiz yoktur. Sen, her şeyi bilen ve hikmet sahibisin!”³⁰

Eser, tasavvufî makamları ele almak üzere kaleme alınmıştır. Bunu, eserin bablarının isimlerinden anlamak mümkündür. Eser 31 baba ayrılmıştır. Bu bablardan bazıları şunlardır: Mârifet, Tövbe, Kanaat, Vera‘, Zühd, Muhasebe-i Nefs vd.

Eserin telif tarihinin, hicri 599 olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut nüshaların ikisinde, bu tarih ferağ kaydı olarak kayıtlıdır. Bir nüshada ise ferağ kaydı, hicri 579 olarak yazılmıştır. Eseri tahkik eden Dîbâcî, bu tarihlerden, h. 599'u tercih etmiştir.³¹

Eseri önemli kılan hususların başında, eserin, sûfilerin düşüncelerini meşgul eden temel meseleleri, büyük bir dirayetle ve çok basit izahlarla açıklamış olmasıdır. Anlaşılması zor olan birçok tasavvufî meseleyi, mümkün olduğunca anlaşılabilir bir dille anlatması, müellifin başarısıdır.

30. Şemsü'l-kulûb, s. 63.

31. ed-Dîbâcî, agm., s. 45.

Şemsü'l-Kulüb'ün nüshaları şunlardır:

a. Rabat Umum El Yazma Eserler Kütüphanesi, D 1810 arşiv numarasına kayıtlı bir mecmuada yer alan nüsha, 82-165 varakları arasındadır; 83 varaktır. Her sayfada 17 satır vardır. Müstensihî, Ali b. Muhammed b. Abdurrahman el-Hentîfî'dir. Eski Mağrip hattıyla yazılmıştır. İstinsah tarihi, hicri 1256'dır.³²

b. Rabat Umum El Yazma Eserler Kütüphanesi, D 1186 arşiv numarasına kayıtlıdır. Nüsha, 174 varaktır. Her sayfada 18 satır vardır. Üç farklı hat ile yazılmıştır. Her üç hat da eski Mağrip hatıdır. Müstensihînin ismi ve istinsah tarihi belli değildir.³³

c. Fas-Karaviyyîn Kütüphanesinde, 685 arşiv numaralı mecmua içinde yer alan eser, 132 varaktan oluşur. Her sayfada 22 satır vardır. Eski Mağrip hattı ile kaleme alınmıştır. Müstensihînin ismi, et-Talib Abdullah b. El-Hâc ed-Derrâvî'dir. İstinsah tarihi hicri 947'dir.³⁴

d. Tanca Abdullah Kennûn Kütüphanesi, 10329 arşiv numarasına kayıtlıdır. 41 varaktır. Her sayfasında 28 satır vardır. Mağrip hattı ile yazılmıştır. Müstensihî, Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Abdurrahman eş-Şerîf el-Kabûlî el-Hassânî'dir.³⁵

e. Tanca Abdullah Kennûn Kütüphanesi, 10252 arşiv numarasına kayıtlı bir nüsha daha mevcuttur. Nüsha, 33 varaktır. Her sayfada 33 satır vardır. Çok ince bir Mağrip hattı ile yazılmıştır. Müstensihî, Muhammed b. Abdullah es-Senüsî et-Tâzî et-Tatvânî'dir. İstinsah tarihi, hicri 1206'dır.³⁶

32. ed-Dîbâcî, agm., s. 47.

33. ed-Dîbâcî, agm., s. 48.

34. ed-Dîbâcî, agm., s. 50.

35. ed-Dîbâcî, agm., s. 51.

36. ed-Dîbâcî, agm., s. 51-52.

f. el-Mektebetü'l-İskenderiyye (el-belediyye), C 4670 arşiv numarasına kayıtlıdır. 89 varaktır.³⁷

g. Eserin bir diğer nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli 1553/2 arşiv numarasına kayıtlıdır. Bu nüshanın tam adı, *Şemsü'l-kulûb ed-dâl alâ tariki'l-muhibbi ve'l-mahbûb*'dur. 125a-180b varakları arasında yer alan nüshanın son kısmı eksiktir. Nüshanın her sayfasında 21 satır vardır. Eserin müellifi, Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Yûsuf b. Abdurrahman el-Lecâ' olarak 125a varağında kaydedilmiştir. Bu nüshanın müellifi, kütüphane kayıtlarına Abdurrahman b. Yûsuf el-Leccâ olarak kaydedilmiştir. İstinsah tarihi, hicri 1044'dür. Müstensih, Abdurrahman Muhammed Abdurrahman et-Tulûnî'dir.

h. Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi 418/1 arşiv numarasına eserin bir nüshası daha kayıtlıdır. 1b varağında başlayan nüsha, 83a varağında son bulur. Bu nüshanın da son kısmı eksiktir. Eserin müellifi, Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Yûsuf b. Abdurrahman el-Buhârî olarak, 1a varağında kayıtlıdır. Her sayfada 21 satır mevcuttur. Nüshanın müstensihi, Ahmed b. Muhammed b. İbrahim'dir istinsah tarihi, hicri 1236'dır.

Eseri, Muhammed Dîbâcî, 2012 yılında, beş nüshayı karşılaştırarak tahkik etmiş ve yayınlamıştır.³⁸

37. Abdurrahman b. Ebi'l-Haram, *age.*, c. 3, s. 1702.

38. el-Licâi, Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Yûsuf, *Kitabü şemsi'l-kulûb*, tahkik: Muhammed ed-Dîbâcî, Dâru Sâdır, Beyrut 2012.

İKİNCİ BÖLÜM

**ŞEMSÜ'L-KULÛB
TERCÜMESİ**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

MUKADDİME

Yüce Allah (c.c.), Efendimiz Hz. Muhammed'e (s.a.v.), ailesine ve ashabına salât ve selâm etsin. Mârifetiyle akılları aydınlatan, organların vahdaniyetine şahitlik ettiği, yüzleri gözbebekleri ile süsleyen, eşyayı eşyadan yarıp çıkaran, yarattıklarını ölüm ve fanilikle kahreden ve yine onları fakirlik ve zenginlikle imtihan eden, Nebî'si Muhammed (s.a.v.) -ona ve ailesine salât ve selâm olsun. Her türlü şeref ve ikramla onu yükseltsin. Her türlü tâzim ve izzet ile onu övüp şanını yüceltsin.- ile bizi hidayete erdiren Allah'a (c.c.) hamd olsun.

Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Yûsuf b. Ebû'l-Haccac En-Nahvî -Allah (c.c.) ondan razı olsun- dedi ki,

“Ey değerli kardeşim, benden kalbinin derinliklerini aydınlatacak ve cehaletinin karanlıklarını giderecek nûrlar saçan bir kitap yazmamı istedin. Gücüm yettiğince senin istediğini yerine getirmeye çalışacağım. Ancak anladığım, bildiğim kadarını söyleye-

ceğim; bana açıklanmayanları ben de sana açıklayamayacağım. Çünkü ilham, kalb aynasında parıldar. Kalb aynasının örtüleri ise gaflet ve günahlardır.

Kitabı “Şemsü'l-Kulûb” (Kalblerin Güneşi) olarak isimlendirdim. Yüce Rabbimden (c.c.) kalblerimizi ilhamla uyandırmasını ve samimiyetimizi mükemmelleştirmesini istiyoruz. Çünkü O (c.c.), her nimetin sahibi ve velisidir. İlk olarak şunu derim ki, Ey Rabbimiz (c.c.) Sen, eksikliklerden münezzehsin. Bize öğretmiş olduğundan başka ilmimiz yoktur. Sen, her şeyi bilen ve hikmet sahibisin.”

MARİFETULLAH

Allah (azze ve celle) yüксеleceğı bir üstten; ineceğı bir alttan; O'nu (c.c.) taşıyacak bir arştan; O'nu (c.c.) kaplayacak bir semadan; O'nu (c.c.) gölgeleyecek bir buluttan; O'nu (c.c.) sınırlayacak bir yönden; içinde bulunacağı bir mekândan; var olmaya başladığı bir başlangıçtan ve yok olacağı bir sondan; O'nu (c.c.) idrak edecek bir gözden; O'nu (c.c.) vafedecek bir lisandan; O'nu (c.c.) niteleyecek bir akıldan; O'nu (c.c.) hayal edecek bir vehimden; O'nu (c.c.) şekillendirecek bir nefisten; O'nu (c.c.) açıklayabilecek bir tefekkürden; O'nu (c.c.) değıştirecek bir arazdan; O'nu (c.c.) hareket ettirecek bir hareketten; O'nu (c.c.) sakın bırakacak bir sükûndan; O'nu (c.c.) bir yerden bir yere götüreceğ bir nakilden; O'nu (c.c.) toplayarak bir araya getirecek bir cemden; O'nu (c.c.) parçalara ayıracak bir bölünmeden ve herhangi bir şeye benzemekten münezzehtir.

Akıl ve anlama kabiliyeti, O'nun (c.c.) azameti yanında şaşkınlığa düşer; akıl, O'nun (c.c.) mârifeti ve sıfatlarını anlama konusunda âcizdir. Akıllar, O'nun (c.c.) zâtını idrak hususunda zaten perdelenmişlerdir. Allah, gökte ve yerde ortaya koyduğu âyetlerle kendini kullarına tanıtmıştır. Böylece akıllar, O'nun (c.c.) delâletinin ilmi ile O'nu (c.c.) tanımışlar, yine bu ilim ile yakîni bir iman ve hakikatle O'nu (c.c.) tasdik etmişler, O'nu (c.c.) tanıtan

delilleri ortaya koymuşlar; müşâhede ve 'iyan (görme) makamlarını açıklamışlardır. Her akıl, kendisine verilen mârifet kadar O'nu (c.c.) açıklar. Mârifet konusunda akıllar arasında oluşan farklar sayılamayacak kadar çoktur.

Bil ki mârifet konusunda meydana çıkan farklı anlayışlar iki ana temele dayanır.

Birincisi, akılların Allah Teâlâ'yı (c.c.), O'nun (c.c.) hakkında caiz olmayan şeylerden tenzihte âciz olmasıdır. Çünkü aklın bu âcizliği, sahibini, bidatleri vehmetmeye ve ehl-i sünnet mezhebin-den çıkmaya götürür.

İkincisi ise Allah Teâlâ'yı (c.c.) tenzih ederek O'nun (c.c.) mârifetine sahip olduktan sonra aklın, zevkten âciz olmasıdır.

Aklın bu âcizliği ise sahibini, mârifetin özünden perdelenme, dış kabukta kalma ve seçilmişlerin makamlarından uzak olma sonucuna götürür. Mârifet, sözle tahsil edilmez. Çünkü söz onun için bir perdedir. Mârifetin özü zevktir. Zevk hususunda ise avam ve havas arasında birçok farklılık vardır. Zevk; dünyadan uzaklaşma, Allah Teâlâ'yı (c.c.) yüceltmek, tâzim, haşyet ve heybet gibidir. Allah'ın (c.c.) tevfiği ile akıl, mârifetin özünü idrak edebilir. Akıl, kalbin gözüdür. Her göz, nûru kadar görebilir. Nice gözler vardır ki şehâdet âleminin dışındakileri göremediklerinden dolayı hayvanların gözleri ile aynı seviyededir. Ve nice gözler vardır ki Allah'ın (c.c.) nûruyla nûrlandıkları için gayb perdelerini yırtar geçerler ve müşâhede bahçelerini seyrederek. Bu gözler, siddıkların, velilerin ve sâlihlerin gözleridir. Muvaffâkiyet ancak yüce olan Allah'ın (c.c.) yardımıyla olur.

TÖVBE

Tövbe herkese farzdır. Allah Teâlâ (c.c.) şöyle buyurmuştur:

وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe edin ki, kurtuluşa erersiniz.” (Nûr Sûresi, 24/31)

Tövbe, kulun bütün günahlarını -gökleri ve yeri dolduracak miktarda olsa bile- yok eder. Peygamber (s.a.v.) Efendimizin şu sözü bu sırrı açıklar:

“Günahından tövbe eden, hiç günah işlememiş gibidir.”¹ Günahlar, insanın elbisesine bulaşmış bir pisliğe benzer. Tövbe ise pisliği temizleyen su gibidir. Nasıl ki su ile yıkandıktan sonra necaset kalmazsa tövbe ettikten sonra da günahlar kalmaz.²

Eğer günahların peş peşe dizilmiş ve sen onlara bir nihayet de veremiyorsan bu durumda, her bir günah için ayrı ayrı tövbe et. Çünkü Allah Teâlâ’nın (c.c.)kullarına lütfu, onların günahlarından daha büyüktür. Sonuç olarak sevdiğin bir kim-

1. İbn Mâce, Zühd, 4240.

2. Kul hakları hariç

senin yaptığı herhangi bir kusur, senin gözünde onun değerini azaltmaz. İşte bunun gibi Allah Teâlâ'nın (c.c.) ezeli ilminde sevdiği bir kişiye, hiçbir günah zarar vermez. Şu âyet-i kerîme buna işaret eder:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

“Allah, çok çok tövbe edenleri ve çok çok temizlenenleri sever.” (Bakara Sûresi, 2/222)

Tövbenin meyvesi pişmanlıktır. Peygamberimizin (s.a.v.) şu sözü bunun delilidir:

“Pişmanlık tövbedir. Pişman olan, bağışlanma dilememiş olsa bile tövbe etmiştir.”³ Pişmanlığın en üstünü, kulu, işlediği çirkinliklere dönmekten alıkoyandır.

Tövbenin perdesi günaha ısrardır. Çünkü ısrar, kurtuluş kapısının kilidi ve helak kapısının ilk basamağıdır. Kalbde pişmanlığa ait güçlü bir irâde bulunursa günaha ısrar mümkün olmaz. Kul, günaha girmemeye çalışarak, istiğfara devam ettiği sürece, günde yetmiş defa günahına dönse bile, ısrar edici değildir.

Tövbe seni gafletinden uyandırınca, daha önce yaptığın zulüm ve haksızlıkları helal ettirmen gerekir.

Eğer zengin isen mazlumun hakkını vermezlik yapma! “Zenginin, hak sahibine hakkını vermemesi zulümdür.”⁴

Eğer fakir isen şunu kalbine koy: “Eğer imkânım olsaydı onların mallarını öderdim.” Zulmettiğin kimselerin hâllerinin ıslahı

3. Hadîsin ilk kısmı için; Ebû Davud Süleyman b. Davud, Müsnedü Ebi Davud, Tahkik: Muhammed b. Abulmuhsin et-Türkî, Daru Hicr, Mısır, 1419, c. 1, s. 298.

4. Müslim, Müsakât, 2942; Tirmizî, Buyû', 1229.

ve rahmete kavuşmaları için dua etmeyi çoğalt! Eğer günahı bir meslek edinmişsen aynı şekilde tövbeyi de meslek edin! Umulur ki günaha dönmeden önce, tövbe etmiş olarak ölürsün.

Bil ki cennetin sekiz kapısı vardır. Anlatıldığına göre bu kapılar bazen açılır bazen kapanır. Ancak “tövbe edenler kapısı” her zaman açık kalır. Tövbe, sâliklerin sülûk yolundaki ilk adımıdır. Tövbenin kabulü Allah Teâlâ (c.c.) üzerine zorunlu değildir. Tövbelerin kabulü Allah Teâlâ’nın (c.c.) fazlındandır. Tövbede kula ait bir şey yoktur. Tövbe Allah’a (c.c.) aittir. Eğer Allah (c.c.), kula tövbeyi nasip ederse kul tövbe edebilir.

Tövbe sözlükte dönmek demektir. Araplar, bir kişi geri döndüğünde “tâbe filanun-Falan kimse döndü.” der. İstılahta ise tövbe, vera’da yerilen şeylerden, şeriatta övülen şeylere dönmektir. Hakikat dili ile tövbe, kendi çabanla biriktirdiklerinden, Allah Teâlâ’ya (c.c.) dönmendir. Hakikatlerin hakikatinin dili ile ise tövbe, cem’ makamında, sırrında Hakk (Subhânehû) kâim oluncaya kadar, nefsinin meylettikleri ve kalbinin arzuladığı bütün ayıplardan Allah’a (c.c.) dönmendir.

Tövbenin üç derecesi vardır.

Avamın tövbesidir ki azaba duçar olmaktan korkarak günah-tan tövbe etmektir. Bu tövbenin şartı masiyetleri terk etmektir. Bu tövbenin amacı, tövbe edenin, o günahı hatırlayınca günahı işlerken aldığı lezzetin yok olmasıdır.

Havassın tövbesidir ki Allah’tan (c.c.) hayâ ettiği için günah-tan tövbe etmektir. Bu tövbenin şartı, kulda (kulun kalbinde), Allah Teâlâ’dan (c.c.) hayâ güneşinin girmediği herhangi bir kuytu yerin kalmamasıdır. Bu tövbenin amacı ise kulun, Allah’a (c.c.) isyan edeceği herhangi bir durum/yer bulamamasıdır. Allah’ın (c.c.) onu her yerde gördüğünü bilerek kulun, Allah Teâlâ’dan hayâ etmesidir.

Havassu'l-havassın tövbesidir ki, Allah'ın (c.c.) ikramlarını görmede istiğrak hâlinde bulunduğundan ve kalbinin, O'nun azamet ve iclâl denizlerinde gaybette oluşundan dolayı, nefsinin, günahları ve günahların sonuçlarını unutmasıdır. Bu tövbenin şartı, nefsi, unutma zindanına terk etmek hatta onun yokluğunu da unutmak ve ancak zaruret olunca hatırlamaktır. Bu tövbenin amacı, Hakk Teâlâ'nın (c.c.) tefrîdini temin etmektir. Ta ki bu tefrîd neticesinde kul, herhangi bir nimet ve mihnet göremez.

Tövbe konusunda daha birçok açıklamalar yapmak mümkündür. Ancak bu kadar açıklama yapmayı yeterli buldum. Bu anlatılanları iyi anla. Muvaffâkiyet Allah'tandır (c.c.).

KANAAT

Kanaat sâliklerin mesleği, âriflerin adabıdır. Kanaat asıldır, bu asıldan iki fer' çıkar. Bunlar ise rızâ ve vera'dır. Kul, kalbinde kanaat bulamıyorsa onda, rızâ ve vera'dan eser de bulamaz. Vera'ın afeti dünyaya rağbet etmektir. Dünyaya rağbet, kulun kalbini kaplarsa bu durum onda şüpheli şeyleri alma, haramları önemsememe ve Allah'ı (c.c.) unutma neticelerini meydana getirir ki böyle bir kul asla vera'a bir yol bulamaz.

Kanaat, kalbden dünyaya rağbet köklerini kesip yok eder. İşte bu şekilde kulu haramlara ve şüpheli şeylere yaklaşmaktan korur. Kaza, azlık ve yoksulluk gibi nefislerin hoşlanmadığı şeylerde gelebilir. Kulun kalbinde dünyaya rağbet varsa o kimse dünyanın azlığına razı olamaz oysaki dünya, azlık ve mahrumiyet mekânıdır. Kulun kalbinde kanaat varsa kazanın ona getirdiğinden daha azına bile razı olur. İşte bundan dolayı 'Kanaat, rızâ ve vera'ın aslıdır.' diyoruz. Kanaat asıldır ve başlangıçtır. Onun cüzleri vera' ve rızâdır. Ne zaman ki asıl yok olur o zaman cüzler de yok olur.

Ömrüne yemin olsun ki gafillerin kalbleri, kanaat nûru onları aydınlatmadığı sürece, şüpheli ve haramlar meydanından geri durmaz. Onları rağbet karanlıkları gece gibi örtmüştür. Kim

kanaat etmese o kimse ancak çokla hoşnut olur. Çokluk ise cennetten başka yerde yoktur. Bundan dolayı dünyayı sevenin kalbi doymaz. Çünkü dünya, “azlık ülkesi” olarak isimlendirilmiştir. Dünyanın azlığından dolayı ona rağbet ve onu elde etmede izdiham vardır. Dünya, kalblerin açlığını gideremez. Kimin vasfı azlık ve zeval olursa onun talibi doymaz ve asla rahat yüzü de görmez.

Bil ki kanaat, tamahı tamamen yok eder. Hırsın köklerini keser. Sahibini zengin (gönüllü) yapar. Kulun şerefini korur, isteme zilletini giderir, elindeki şeylerle yetinmeyi ona öğretir. Bunun için şöyle denilmiştir: “Kim kanaat anahtarını eline almışsa ona zenginlik kapısı açılmıştır. Kimde rağbet anahtarını eline almışsa ona da fakirlik kapısı açılmıştır.”

Kanaatin şartı, açlığı iyice hissedecek kadar az yemektir. Eğer açlık iyice ortaya çıkmışsa ve yemek de varsa o zaman yemektir. Nefsi aza alıştırmak ve onun, çoğu istemesini engellemektir. Fakirliğe sevinmek ise, yokluğu bir yaşam tarzı hâline getirmektir. Yine bolluktan nefret etmek ve herhangi bir şeyle ilişki içinde olmaksızın Allah Teâlâ (c.c.) ile birlikte olmaktır. Kanaat, ezelde yapılmış taksime razı olmaktır. Sebeplere güvenmeyi terk etmektir. Kim bu makama ulaşmışsa, onun adı hakikaten kâni' (kanaatkâr) olarak anılabilir.

Kanaatte bu derecenin üstünde bir derece daha vardır. O ise kalbin, dünyalığın azından da çoğundan da yüz çevirmesidir. Hakk (Subhânehû) kulun sırrında tam manasıyla tecelli edinceye kadar kulun, Mevlâ'sının (c.c.) irâdesine -ki bu irâde kulu ister sevindirsin ister üzsün- muvafakat etmeyle meşguliyetinden dolayı, nefsin tamamen unutulmasıdır. Şayet Hakk (Subhânehû) onun sırrında tecelli etmişse; işte o zaman kulun kalbinde Allah'tan (c.c.) başkasına -dünyadan kendisine taksim olunanı zaruret esnasında almasının dışında- herhangi bir iltifat

ve yönelme kalmaz. Kanaatte bundan daha yüksek bir derece yoktur. Kanaatin bu derecesi hakkında şöyle denilmiştir:

“Kanaat, rızâdan üstündür. Bu, her şeyden kanaat edenin durumudur. Bil ki kanaatin son derecesi vera’ın ilk derecesidir. Muvaffakiyet Allah’tandır.”

VERA'

Vera', kulun Allah (azze ve celle)'nin cezalandırmasından çekinerek, dünya işleriyle alakalı herhangi bir hususta, nefsinin dizginlemesine neden olan korkudur. Vera', havftan doğmuştur. Kulun vera'ı, Mevlâ'sından korktuğu kadardır. Kimin havfı azsa vera'ı da azdır ve onun heybeti gider. Allah'ın (c.c.) katında itibardan düşer ve bunun neticesinde Allah (c.c.) da onu, kulların kalbinden düşürür. Böylece o kimse kınanmış bir konuma düşer. Kimin havfı artarsa vera'ı da artar. O kişi, göklerin melekûtunda "yüce" olarak anılır.

Kulun kulluğu, vera'ı elde etmeden asla tam olmaz. Bundan dolayı Peygamberimiz (s.a.v.), Ebû Hureyre'ye (r.a.)

"Vera' sahibi ol; insanların en çok ibadet edeni olursun."⁵ buyurmuştur.

Avamın vera'ı, haramlardan ve şüphelilerden kaçmak ve bunlara meyletmekten nefsi alıkoymaktır. Havassın vera'ı ise bir sıkıntı olur endişesiyle sıkıntı olmayan şeyi terk etmektir.

Vera'ın afeti, dünyaya rağbettir. Rağbet köktür. Ondan tamah meydana gelir. Tamah, kulun işlerini çirkinleştirir; bundan

5. Tirmizi, Zühd, 2, (2306); İbn Mace, Zühd 24, (4217). 7257

dolayı Araplar tamaha, “çirkinliklerin babası” derler. Tamahdan da hırs meydana gelir. Hırs ise daha kötü ve kul için daha zararlıdır. Çünkü hırs; aklı, anlayışı ve mantıklı açıklamayı yok eder. Bundan dolayı şöyle denilmiştir:

“Şayet hırs bir kap olsaydı o kabın içinde ancak yokluk olurdu.”

Kul, bu üç hastalığın (rağbet, tamah, hırs) şerrinden kurtulduğu zaman vera'ı tam ve sağlam olur.

Kulun, dünyadan bir şey aldığında, kıyamet günü o aldığı şeyden hesap vereceğini düşünerek alması, eğer gönül safâsını kirletiyorsa, onu terk etmesi vera'ın şartlarındandır. Kul, gönül safâsı kirlendikten sonra o aldığı şeyi tekrar bıraksa bile, vera' ehli arasındaki mertebesinden düşmüş olur.

Hayatında vera'ı kendine yoldaş eylemeyenin ölümünden sonraki yoldaşı, pişmanlık olur. Vera', elektir; dünya ise undur. Elek olmazsa yemeğin tadı değişir, bozulur. Vera'ın hakikati, kulun, kendisini Allah'tan (c.c.) başka kimsenin görmediği yerde/sırrında/halvetinde ortaya koyduğu vera'dır. Eğer tek başına iken vera'ı yoksa amelleri boşa gitmiş demektir. Peygamberimizin (s.a.v.) şu hadisi buna işaret eder:

“Kimin vera'ı onu yalnız başına iken Allah'a isyandan alıkoyuyor ise, Allah, o kişinin hiçbir ameline itibar etmez, değer vermez.”⁶

Helallerle zengin olduğu hâlde vera'ı olmayan kişi köpektir. Zenginliği haramlardan oluşmuş kimse ise köpektir de kötüdür. Sonuç olarak kimin vera'ı yoksa -ister fakir ister zengin olsun- onun kulluğu, temeli olmayan yarım kalmış bir bina gi-

6. Ebû Abdullah Muhammed b. Selame el-Kuzai, Müsnedü Şihab, Tahkik: Hamdi b. Abdülmecid es-Selefî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1407, c. 1, s. 303.

bidir. Vera' nûru ancak, haram ve harama götüren bütün yollar yok edilmiş bir kalbde parıldar. Vera' uzuvların zâhir ve bâtın bütün amellerinde görülür. Vera'ın son hedefi, kalbin, Allah (Subhânehû)'dan perdeleyen bütün engellerden yüz çevirmesini temin etmektir.

ZÜHD

Zühd, kalbin dünyadan soğuyarak ondan yüz çevirmesi, onu terk etmesi ve ona değışecek ve yok olacak gözüyle bakmasıdır. Bir kul bu mertebeye ulaşınca dünya dertlerinden kurtulur, Allah Teâlâ'ya (c.c.) giden yolda istikâmet bulur. Kalbi ve bedeni rahatlar. Dünya, onun hizmetçisi olur ve o kişiye rağbet ederek koşar. Allah (azze ve celle)'nin bir hadîs-i kudsîde şöyle buyurduğu bildirilmiştir:

“Ey dünya! Sen, bana hizmet edene hizmet et, sana hizmet edeni ise yor/uğraştır.” Dünya ise “İşittim, itaat ettim.” şeklinde karşılık vermiştir.⁷ Dünyaya hizmet eden ile dünyanın kendisine hizmet ettiği kişi arasında ne büyük fark vardır! Dünyaya hizmet eden, dünyanın tamamına sahip olsa bile rahat yüzü görmez, sürekli yorgundur. Dünya, aç bir insanın ağzındaki yarım bir lokmadır.

Bil ki dünyayı seven kişi, dünyayı güzel bir kadın olarak görür. Kadının güzelliği onun hoşuna gider. O kadını elde etmek için dinini/diyânetini harcar; ona ulaşma ümidiyle ömrünü tüketir. Geçen zaman ise o kadının cazibesini azaltır; ayıplarını ortaya koyar.

7. el-Kadâ'i, Ebu Abdullah Muhammed b. Sellâme, Müsnedü's-şihâb, thk.: Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1986, c. 2, s. 325.

Ârif ise dünyadan yüz çevirir. Dünyanın hakirliğinden dolayı ona yönelmez. Gözün gördüğü her şey dünyadır. Dünyanın ne olduğunun ayrı ayrı anlatılmasına gerek yoktur.

Dünyanın dertleri, lezzetler altında gizlenmiştir.

Dünyanın haraplığı, şehvetler altında gizlenmiştir.

Dünyanın lezzetlerinden kesilmenin acılığı, sütünün tadı altında gizlenmiştir.

Dünya ile sükûn bulan hiçbir kalb, -dünyayı tanıdığını iddia etse bile- eğer dünyanın ayıplarını bilmiyor ise asla ârif olarak nitelenemez. Kim, ihtiyaçlarını karşılamak için helal dairesini aşarsa dünyanın hizmetçilerinden olur. Çünkü helal sınırını geçen ihtiyaçlar, yakîn için bir hastalık; basiret için bir perde; zâhid için bir eksiklik ve onun kalb gözünün körlüğünün delilidir.

Seleften bazıları şöyle demişlerdir:

“Ben, uyku ile uyanıklık arasında iken şöyle bir nida duydum: “Kim dünyadan ihtiyaç fazlasını alırsa, Allah (c.c.) onun kalb gözünü kör etsin!”

Bu, zühdünde sadık olmayan kişinin zorlandığı ince bir noktadır. Yokluk sıkıntısından dolayı dünyada aşırı gitmeyen kimse, bu noktayı kolaylıkla kabul eder. Bu öyle bir yoldur ki, dünyayı seven bir kimsenin bu yolda asla yeri yoktur. Bu kişi, bu yolda yürümeye ne kadar çabalarsa çabalasın, buna güç yetiremez. Çünkü bu yolun yolcuları, ihtiyaç fazlasını almayı fuzuli olarak görür ve bunu yapanları hasta olarak nitelendirir. Bu yol, zorluklarıyla başa çıkmaya hazır olanların yürüyebileceği bir yoldur.

Bil ki dünyadan zühdü gerektirecek iki şey vardır:

Birincisi sevginle ilgilidir ki sen bir şeyi seversin ve onunla meşgul olursun, ta ki onun sevgisi seni Allah’tan (c.c.) gafil bırakır.

İkincisi de yine sevginle ilgilidir ki; sevdiğin şeyi kaybedince onun üzüntüsü yine seni Allah'tan (c.c.) gafil bırakır.

Bunlar, kalbleri Allah (Subhânehû)'dan uzaklaştıran iki hastalıktır. Allah Teâlâ (c.c.) kullarını, bu ikisinden sakınmaları hususunda uyarmıştır:

لَكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَيْكُمْ

“Kaybettiğinize üzülmeysiniz; size verilenle şıarmmaya-sınız.” (Hadid Sûresi, 57/23)

Elde ettiklerine sevinmek, sıkıntıdır. Elden çıkanlara üzül-mek ise büsbütün isyandır. Dünyadan sevdiğin bir şeyi sana ver-mek ve yine sevdiğin bir şeyi elinden almak hususunda hüküm verme yetkisi yalnızca Allah'a (c.c.) aittir. Hakikatte kaza/hüküm birdir. Verilen şeye sevindiğin zaman anla ki, elinden çıktığında üzüleceksin! Bu, senin hükme öfkelenmenin sebebidir. Allah'ın (c.c.) hükmü, her zaman kulun irâdesine uygun olmaz. Çünkü kader, kulların irâdesine değil Melik olan Allah'ın (c.c.) irâdesine uygun olarak cereyan eder. Kaza/hüküm, mahrum olan kulun irâdesinin hilâfına zuhur ettiği zaman böyle bir kulda, sabır, rızâ veya zühd makamından herhangi bir şey gözükmez olur. Ancak kul, nefsini, mevcut ile sevinme ve yitirdiklerine üzülme illetinden arındırabilmişse bu söylenilenin dışındadır ki çağımızda böyle in-sanlar çok nadirdir.

Kullar dünya ile ilişkilerinde sergiledikleri tutumlara göre dört gruba ayrılır:

a. Dünyalığı bir lütuf ve pay olarak alanlardır. Dünya, bu kim-selerin kalbine, “rağbet kapısı”ndan girmiştir. Bu kapı, cimrilik ve bencillik kilitleriyle üzerlerine kapatılmıştır.

b. Dünyanın, kendilerinden yüz çevirdiği ve fakirlik musibe-

tinin onları bunaltıp, üzdüğü böylece hırs ve tamah yollarına sapmış olanlardır.

c. Dünyadan kendilerine payları verilmiş olanlardır. Onlar, dünyadan elde ettiklerini, ihtiyaç duyacakları vakit için ticaret yaparak biriktirdiler.

d. İhtiyaçları dışında olanı ellerinden ve kalblerinden çıkartmış olanlardır. Bu makama, makamın zorlukları kendisine kolay gelenden başkası ulaşamaz.

Mürşidlik mertebesine yükselmiş, ailesi olmayan bir kimse- nin, sadece açlığını giderecek bir miktar yiyecek ve avretini örtecek bir giysi ile yetinmesi veya ihtiyaç vakti için ticaret yapmak suretiyle elinde imkânları tutarak biriktirmesi -eğer terk etmesi veya elinde tutması kendisi için eşit ise- bir zarar vermez. Eğer bu iki hâl -terk etme ve tutma- eşit ise, selâmet için terk etmek daha doğrudur. Terk etmek, onun katında bu iki hâlin eşit olduğunun sıldkına delildir. Eğer kul, Allah (azze ve celle) ile beraber olma hâlini devam ettirerek, elindekileri terk ettikten sonra, terk etmek, onu üzmedi ise zühdünde sadık olduğu sabit olur.

Dünya böyle bir kimsenin, kalbine perde olamaz. Böyle bir kulu, dünyayı elinden ve mülkünden çıkarmaya, kendisi için fakrın bir rütbe; kanaatin bir rızık olmasına irşat etmek gerekir. Eğer kul, bu mertebeden aşağıya düşerse, bu durumda onun sadece helallerden, nefsinin sükûn bularak vesvesesinin sona ereceği miktarda almaya, fakirlik vakitleri için ihtiyaçtan fazla bir miktar biriktirmeye yönlendirilmesi gerekir.

Kul bu dereceden de aşağıya düşer ve bencilliği ona galib gelirse, böyle bir kulu nefsinin sükûn bulacağı miktarda helallerden almaya ve biriktirmeye yönlendirmek gerekir. Bu kişi, zühd hâllerine ve yüce makamlara yönlendirilmez. Çünkü onun nefsi, ezelde kendisine taksim edilen miktar ile sükûn bulmaz; nef-

si biriktirir ve biriktirdiklerine itimat eder, güvenir. Bu derece en alt basamaktır ki bunun altında, sadece, vera'ını bozan kimsenin mertebesi vardır. Böyle bir kimse ise rızkının nereden geldiğine hiç aldırış etmez. Bu hâl, bu ümmetin en kötülerinin sıfatlarından-
dır. Muvaffâkiyet Yüce Allah'tandır (c.c.).

Allah (c.c.) sana rahmet etsin. Bil ki, dünyadan zâhid olma mertebesinden daha üstün bir mertebe daha vardır ki o da cennet nimetlerinden de zâhid olma makamıdır. Kalblerin cennet nimetlerinden zâhid olması büyük bir fazilettir. Çünkü kalblerin nimetlere meyli, nimet vereni görmeye engel bir perdedir. Mârifet temel-
dir. Amel binası ise, temeli olmadıkça, asla yükselmez.

Tövbe, sülûk yoluna yeni başlayanların ilk basamağıdır çünkü hatasız kul olmaz. Aksine her kulda hata ve kusur çokça bulunur. Eğer bir kulda bir zelle bile yoksa -ki bu nadirdir- onun zellesi, âcizliğidir. Şüphe yok ki bir kimse bu yolda mücâhedesinin çokluğu ve şiddetinden ölse bile Allah'ın (c.c.) emirlerinin tamamını tam manasıyla yerine getirme makamına ulaşamaz.

Kanaat, tövbeden sonra vera' için bir asıldır. Çünkü dünya perdedir. Eğer kulun kanaati yoksa bütün varlığıyla dünyaya meyleder ve dünya da onu Allah (Subhânehû)'dan perdeler. Kul, kanaat etmedikçe bütün dünyaya sahip olsa yine de doymaz. Kanaatten sonra vera' da zühd için bir asıldır. Kanaat olmadıkça vera' bulunmaz. Vera', kulu şüpheli şeyleri ve haramları terk etmeye götürür. Kulda, vera' hâsıl olunca, zühd oluşmaya başlar. Vera'ın son derecesi, zühdün ilk derecesidir.

Zühd, kalbi dünyaya meyilden uzaklaştırır ve sadece ihtiyaç miktarıyla yetinmeyi sağlar. Kul ne zaman dünya için çalışıp dinmeyi bırakırsa işte o zaman Allah'a (c.c.) yakınlık için çalışmaya koyulur. Kalbin Allah'tan (c.c.) başkası için çabalaması, kalbin basiretini kapatan bir perde ve ezelde kendisine takdir olunanla mutmain olamayışıdır. Bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

“Bu kavimlere ne oluyor da takdir edilmiş kader, malum olan ecel ve taksim olunmuş rızık gibi çalışmadan elde edilecek şeylere çabalıyorlar da ancak ciddi bir çalışmayla elde edilecek, amel-i meşkûr ve zarar etmeyecek ticaret (sadaka) için çalışmıyorlar!”⁸ buyurmuştur.

Zühd, kimin kalbindeki dünya düşüncesini siler ve onu ahirete yöneltirse o kimse -zaruret miktarı hariç- bu dünyadan elini çeker. Kulun dünya hususundaki zühdü kemâle erdiğinde kendisinde, ahiret nimetleri hususunda zühd düşüncesi baş gösterir. Çünkü kalbler, ahiret nimetlerine meylederse bu nimetler de kulu Allah'tan (c.c.) perdeler. Allah (c.c.) ile kul arasına girer. Kul ile Mevlâ'sı (c.c.) arasına giren perdeyi yırtıp açmak -çok zor olsa bile- perdeyi terk etmekten evladır. Allah Teâlâ'nın (c.c.) şöyle buyurduğu anlatılır:

“Ey kulum! Şayet ben senin eline nimetler verseydim o nimetler Benim'le senin aranda bir engel olurdu. Ve senin o engeli aşman gerekirdi.”⁹

Zühdün, bu hadîsin manasından başka bir gayesi yoktur. Çünkü bu hadîs, zühdün zirvesine ve tamamına işaret eder. Kimin zühdü kemâle erişirse dünyaya rağbeti yok olur. Rabbi (c.c.) ile beraberlikte bâki olur. İşte bu, sâliklerin Allah Teâlâ'ya (c.c.) gittikleri yoldur.

8. İbn Receb, Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed, Şerhu İleli't-Tirmizî, Tahkik: Hemmâm Abdurrahim Saîd, Mektebetü'l-Menâr, ez-Zerkâ, Ürdün, 1407, s. 170. Hadîs zayıftır.

9. Kaynağını tespit edemedik.

NEFS MUHASEBESİ VE NEFSİN AYIPLARINI BİLME

Nefs, düşmanlarının en kötüsü ve kulun helakinin sebebidir. Şeytan, nefsin şehvetleri ve cehaleti olmadan sana ulaşamaz; seni günahlara sürükleyemez. Nefsin şehvetleri, senin düşmanlarının komutanıdır ve nefsin amacı perdeler arkasında kalmandır. Nefs, karanlıkların mağarası, gafletin vatanı, şehvetin yurdu, cehaletin deposu ve tembelliğin madenidir. O, şeytanın dostu ve seni helak edecek düşmanlarının yardımcısıdır. O, sadık olduğunu iddia etse de yalancıdır. Onu denersen, çirkin yüzü ortaya çıkar. Ona nasihat edersen kulaklarını tıkar. Onu kamçılırsan yere çöker. Beslersen azar. Korkutursan güvene erişir. Onu çağırırsan yüz çevirir. Ona doğru yolu gösterirsen kabul etmez. Ondan gafil olursan seni mahveder. Onu başıboş bırakırsan doğru yoldan sapar. Eğer onunla mücadele edersen âciz düşer. Bir şehvet görünce ferahlar. Muradını görünce acele eder. Bir musibet görürse öfkelenir. O, bütün kötülüklere ehil; bütün iyiliklerden âcizdir.

Kim, nefsi tanımazsa nefs onu rezil eder. Kim ona güvenirse nefs ona ihanet eder. Kim onu yükseltirse nefs onu alçaltır. Kim onu şerefli tutarsa nefs onu zillete düşürür. Kim nefsinin isteklerini yerine getirirse nefsi o kimseyi zarara uğratar. Kim nefsine râm

olursa nefsi o kimsenin hak ve hakikati görmesine perde olur. Kim nefsini başıboş bırakırsa nefsi o kimseyi rezil eder.

Nefse, ona muhalefet etmekten ve onu muhasebe kırıbağıyla kırbaçlamaktan başka deva yoktur.

Kim buna güç yetiremezse o kimsenin, nefsin şehvetler çukuruna ve haramlara yuvarlanması çok kolay olur. Çünkü mahrumiyet, şehvet erbabı için uygun bir makamken; hızlan/rezillik ise muhalefet erbabına layık bir makamdır.

Eğer nefsin; karanlıkların mağarası, şehvetlerin yurdu, bütün afetlerin deposu olduğunu öğrendiysen, gücün yettiğince onunla mücâhede et. Onun işlerinin çirkinliği işittiğin gibidir. Onun üzerinden muhasebe kamçısını kaldırma! Ondan asla gafil olma! Ondan gafil olursan o, senin Yaraticınla (c.c.) ilişkini koparır ve düşmanlarının senin üzerindeki amaçlarına ulaşmalarına vesile olur. Senin akıl ve anlayış nûrunu bozar.

Nefs, cahilliğinin karanlığını giderecek amellerinin nûruna perde olur. Seni, dünya ile meşgul ederek ahiretini ihmal ettirir. Bir kul, kalbi, nefsine köle olduğu sürece, Rabbinden uzak kalır. Ve bu kölelikten kurtulmaya da asla bir yol bulamaz.

Birinci Fasıl

Allah (c.c.) sana rahmet etsin. Bil ki nefsin şehvetleri, ölümden başka sahili olmayan derin bir denizdir. Şayet onun rızasını elde etmek senin üzerine farz olsaydı, ona muhalefet etme hususundaki şikâyetinden daha çok, onun taleplerini yerine getirmekten şikâyet ederdin.

Şehvetler denizi, akılların gemilerini parçalar. Anlayış, zekâ, ilim ve beyan o denizde boğulur. Şehvetler denizinde gaflet gemisine binen kişi nefsin kölesidir. Tamah dalgaları onun üzerine

vurdukça vurur. Hırs rüzgârları onun üzerine eser. Sermayesi yok-luk; kazancı pişmanlık olur.

Nefs şehvetlerin tarlasıdır. Suyu gaflet; ağaçları şehvet; mey-veleri isyandır. Akıbeti ateş; tabiatı cehalet; huyu, hevâ ve heve-se tâbi olmaktadır. Görüşü, sürekli muhalefet etmektir. Hedefi, he-lak etmektir. O, hâin bir ortak gibidir. Onun hâllerini yok etmez-sen sermayen de kazancın da zarara uğrar. Bunlar, nefsin kınan-mış zâhir sıfatlarından bazılarıdır. Sana nefsin bazı bâtını ayıplarını da göstereceğim inşaallah.

İkinci Fasıl

Allah (c.c.) sana rahmet etsin. Bil ki nefsin, siyah çamurdan yapılmış, kapısı ve penceresi olmayan bir eve benzer. Kalbin ise bu evde hapsedilmiş bir adam gibidir. Bu adamın iki gözü vardır ancak bu çamurun karanlığının her yanı kaplamasından dolayı göremez. O iki gözün ikisi birden açılmaz. Biri açılır, sonra diğ-e-ri açılır. Eğer Allah (Subhânehû) ilk gözü açmayı murat ederse o göze hidayet sürmesini çeker. Böylece kul, Allah'ın (c.c.) gök-ler-de, yerde ve nefsinde yarattığı sanat eserlerine dikkatle bakar. Şu âyet-i kerîmeler buna işaret eder:

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ * وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ

“Yeryüzünde ve nefislerinizde düşünenler için deliller vardır; görmez misiniz?” (Zariyat Sûresi, 51/20-21) Ve yine:

أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ

“Onlar göklerin ve yerin melekûtuna ve Allah’ın yarattıklarına bakmıyorlar mı?” (Araf Sûresi, 7/185)

Kalbde açılan ilk göz ile aklî basiret kastedilir. Onun nûru artarsa, nûrunun fazlalığı miktarınca, çamurun karanlığı azalır. Gözün nûrunun kuvveti miktarınca mârifet ve iman artar. Aklın basireti kemâle erince, melekût âleminde şahit olduğu yakîn nûrunu, kalblere celbeder. Ancak insanın tabiatı/tıyneti içindeki bu basiretin sınırı, sadece “ibret alma/itibar” manasındadır.

İlk olarak Yaradan’a (c.c.), yarattıkları ile bakar. Bu bakış delil ile istidlâl (delillendirme) bakışıdır. Daha sonra yaratılmışlara, Yaradan’la (c.c.) bakar. Bu bakış ise, delile ihtiyaç duyulmayan istigâna bakışıdır. Bu son bakışa ulaşan aklî basiret kemâle ermiş demektir. Kalb, ilk bakışa vasıl olursa kalbde, hidayet yıldızları ortaya çıkar. Ve çamurun zulmeti onu perdeleyemez. Bununla birlikte insanın tabiatı/tıyneti karanlık ise yıldızların nûrları, tabiatın karanlığını aşip yok edemez. Şunu da bilmek gerekir ki bu karanlıkta yalnızca yıldızların nûrlarıyla yol bulunabilir. Şu âyetin sırrı buna işaret eder:

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا
فِي ظُلُمَاتِ اللَّيْلِ وَالْبَحْرِ

“Denizin ve karanın karanlıklarında yol bulasınız diye yıldızları var eden odur.” (En’am Sûresi, 6/97)

Eğer kalb, ikinci ve son bakışa ulaşırsa, onda hakikatin şahitlerinin ayı ortaya çıkar. İşte o vakit, insanın tabiatının zulmeti, aklî basiretten giderilir ve ondan hiçbir iz kalmaz. Onda sadece zulmeti ya da ona ait herhangi bir şeyi olmayan insan tabiatının sûreti kalır. Tıpkı ayın nûrunun geceye doğunca gecenin karanlığını giderip sadece gecenin sûretinin kalması gibi. Çünkü baş gözünün

nûru, gecenin sûretinden dolayı, gündüz vaktinde gördüğü şeyleri gece vakti görmez olur. Şayet dolunayın nûru geceye dolarsa gecenin sûreti de gündüzün sûreti gibi olur.

Aklî basiret, bu rütbeye ulaşıncı kemal noktasına erişmiş olur. Eğer Allah (Subhânehû) kalbin diğer gözünü açmak isterse ona “inâyet” ve “husûsiyet” sürmesi çeker. Böylece ilâhî nûru görebilir. Hakikat sultanının güneşi kalbe doğar. Sonradan ortaya çıkmış her şey yokluğa geri döner. Şayet hâlâ mevcut ise sadece ince, lâtif ve gizli olarak, insanın tabiatının sûreti kalabilir. Ki bu da gözü, gördüğü şeyleri açıklamaktan men etmek içindir. Bu örtü, nefis var olduğu sürece kulda devam eder.

Senin, kendisiyle baktığın gözleri tanıman gerekir.

Birincisi baş gözüdür. Onun illeti, bütün insanlar tarafından hâlinin bilinmesidir.

İkincisi ise aklî basiret gözüdür. Sana söylediğim gibi, aklî basiretin de iki bakışı vardır.

Birinci bakışın örtüsü, insanın tabiatının zulmetidir.

İkinci bakışın örtüsü ise insanın tabiatının sûretidir.

Kalbin açılan gözü ile kastedilen şey kudsî basirettir. Onun örtüsü ise, müşâhede ettiklerini açıklamaktan engelleyen ince bir örtüdür. Bu ise, tabiatın sûretinin hissedilmesi sebebiyle bâkî kalır. Aklî basiretin ikinci bakışı doğunca, ilk bakışı yok olur. Kudsî basiretin nûrunun doğmasıyla da aklî basiretin her iki bakışı da yok olur. Bu durumda sonradan ortaya çıkmış her muhdes yok olur ve sadece yok olmayan (Subhânehû) Teâlâ (c.c.) kalır. Kalb, sırları müşâhede eder.

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى

“Kalb gördüğünü yalanlamadı.” (Necm Süresi, 53/11)

Bu, vâsf edilecek şeylerin tamamı ve son sınırıdır. Kim bunun ötesine geçerse, dili tutulur. Kul, kalbinin ve gönlünün gördüğü şeyi ifade edemez. Herhangi bir söz söylemek veya bir ibâre okumak mümkün değildir. Sana açıkladığım siyah çamurdan yapılmış ev misalini anladıysan, bu evin sen olduğunu ve bu evdeki hapsedilmiş kişinin de kalbin olduğunu anlamışsındır. Büyük üstat Ebû'l Abbas b. el-Arif'in (r.a.) şu şiiri sana doğru yolu gösterebilir:

“Uzun zaman gizli kalan bir sır sana açıldı
Seni karanlıklardan kurtaracak bir nûr saçıldı.
Senin varlığın, kalbinin o sırrı anlamasına perdedir
Sen olmasaydın, kalbine (anlayışsızlık) mührü vurulmazdı.
Eğer sen aradan çıkıp gidersen o sır
Sana gelir açılır da gizli kalmış sırları bütününüyle anlarsın.
Dinlemekten bıkılmayacak bir söz duyuldu ki
O sözün nazmı da nesri de bizim hoşumuza gitmektedir.”

Dâhil olduğun ahmaklık, işlediğin günahlar ve manevî hastalıklarından dolayı tıynetinin karalığının -ki o, kara olan zâtı itibarıyla senin perdendir- kalkacağını zannetme! Bil ki nefsinin zâhiri ayıpları senin için bir uzaklık sebebidir. Onun bâtinî ayıpları ise senin için bir perdedir. Mahrumun, beşeriyetin kirlerini tasfiye etmesi zordur. Ehl-i tevfîk için ise bu çok kolaydır. Arınma yolunda bizim muvaffâkiyetimizin yegâne kaynağı yüce olan Allah Teâlâ'dır (c.c.).

DÜNYANIN YERİLMESİ

Dünya, kokunun anası olarak kinaye olunur. Allah (c.c.) katında dünya Âdemoğlu'nun dübüründen çıkan şey gibidir. Bu manada dünyaya kinâye yoluyla kötü kokunun anası/kaynağı tabir olunur. Ve denilmiştir ki:

“Yarattığı günden bu yana Allah (c.c.), dünyaya asla iltifat nazarıyla bakmadı. Ona sadece durumunun çirkinliği ve hakaret gözüyle bakmaktadır. İşte bundan dolayı dünyayı nebi ve velilerinden uzaklaştırdı, Allah (c.c.), onlara dünya nimetlerinden verdi. Allah Teâlâ'nın (c.c.) indirdiği önceki kutsal kitaplarda şöyle buyurduğu nakledilir:

“Ben sâlih kullanıma, şefkatli bir çobanın koyunlarına veya develerine helak olacakları yerlere gitmemeleri için bol bol yiyecek vermesi gibi, dünya nimetlerinden fazla fazla veririm.”

İster elinde ister kalbinde olsun, Allah Teâlâ'nın (c.c.) indinde itibarını kaybetmiş bir insanın yanında da dünyanın süsü ve nimetleri çok olur. Bazı hakîmler şöyle demiştir:

“Nimetlere bak, çoğunlukla Allah'tan (c.c.) gafil olanın elinde olur. Sanki o nimetlerle ona gazap edilmiştir. Nimetlerin, gafilin elinde olması, onun bu dünyada Allah'tan (c.c.) gafil olarak

nimetlerle meşgul olması ve dünyada ve ahirette Allah'tan (c.c.) uzak olmakla cezalandırılması içindir.”

Eğer Allah (c.c.) katında dünya nimetlerinin bir değeri olsaydı, onu düşmanlarının eline vermez, nebilerinden ve velilerinden onu uzaklaştırmazdı. Müminlerin Allah'a (c.c.) en sevimlisi, kendisine, onu meşgul ederek Mevlâ'sından (c.c.) gafil bırakacak dünyalık herhangi bir şey verilmeyen ve dilini yokluk ve kıtlıktan dolayı şikâyet için hareket ettirmeyendir. Allah Teâlâ'nın (c.c.) İbrahim (a.s.)'a indirdiği ilk sahifelerde şöyle yazılı olduğu anlatılır:

“Sevdiklerim içerisinde en çok sevdiğim, Benim rızâmı gözetmen ve vasiyetimi koruyan fakirlerdir. Onların Benim yanımda değerli olmalarının sebebi, onları Benim taatimden meşgul edecek herhangi bir şeyi onlara vermemiş olmamdır.”

İnsanlar için dünyanın zararının ortada olmasına rağmen fakirlik musibeti, insanları, ihtiyaç fazlasını biriktirmeye yöneltmiştir. Bir kul dünyanın zararlı olduğunu bildiği hâlde fakirlikten sıkıntı duyuyorsa onun yanında dünyayı yermenin bir anlamı yoktur. Bil ki Allah (azze ve celle) kullarını, dünyaya, rahimlerden çıkardı. Sonra kendisini tanımları için onlara akıl verdi. Ve onları, kendi katında bulunan nimetlere kavuşmaya rağbet etmeye çağırırdı. Ve yine onları, kendi katında bulunan can yakıcı bir azaptan korkmaya davet etti. Ancak dünya, insanları meşgul ederek bu çağrılarını duymalarını engelledi. Ve onlar da bu çağrılarını hakikat kulağıyla işitmediler. Onlar, Hakk (Subhânehû)'nun davetini, ağır bir uykuda olan kişinin kendisine sesleneni işitmesi gibi işittiler. Böylece çağırmanın çağırıldığı işi yapabileceği vakit geçinceye kadar davete icabet etmeye güç yetiremediler. Bunun için şöyle denilmiştir:

“İnsanlar uykudadır, ölünce uyanırlar.”

Bu insanlar dünya örtüleriyle örtüldüğünden dolayı -örtülerin altında karanlıkta kalmanın, ceza gerektirdiğini bilse bile- kalb gözü, keskin olmaz. Çünkü kalb gözü, cezanın, ancak üzerinde-

ki örtülerin açılmasından sonra vuku bulacağını görebilir. Bir hırsız, hükümdarın kendisini cezalandıracağını bilmesine rağmen bu bilgisi, onu hırsızlıktan men etmez. Çünkü kalbi, hükümdarın onun yanında olmayışı ve gaflet örtüsünden dolayı korkmaz. Şayet hırsız, hükümdarın huzuruna çıkarılırsa bu durumda onun görmesi, cezaya şahit olması ve gaflet perdelerinin ortadan kalkmasından dolayı keskin olur. Ve bundan dolayı hırsızlığı, gözünde suç olarak gözükmeye başlar.

İşte bunun gibi gafil de, şehvet örtülerinin ve yanlış inançlarının karanlığının kalbini kaplamasından dolayı, yaşarken, Allah'a (c.c.) korku gözüyle bakmaz. Kul, kıyamet vaktine şahit olduğunda, kalbindeki şehvet örtüleri ve yanlış inançlarının karanlıkları yok olur. Azabın hakikatini gördüğünden dolayı, Allah'a (c.c.), korku gözüyle bakar ve gözü de keskindir. Şu âyet-i kerîme bu duruma işaret eder:

فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ

“Senin gözünden perdeyi kaldırdık, bugün gözün çok keskindir.” (Kâf Sûresi, 50/22)

Ârif, elinde olduğu sürece malından (ahiret yolculuğu için) azık hazırlar. Allah Teâlâ'nın (c.c.) Tevrat'ta şöyle vahyettiği söylenir:

“Mallarınızdan azık hazırlayınız, çünkü o mallar yaşadığınız sürece size aittirler; öldüğünüz vakitte ise mirasçılarınızın olurlar.” Seni Allah'a (c.c.) yakınlaştıracak şey (infak vb.) hususlarda mirasçının, senden daha istekli olmasını umabilir misin? Bunu cahil olan kimseden başkası ummaz. Aksine mal onun eline geçince artık o, isterse yapar istemezse yapmaz.

Ey Âdemoğlu! Kendi nefsin için bunu kendin yap. Rabbinden (c.c.) kork, aldanma yurdu olan dünyadan sakın ki o, senden

önce nicelerini aldatmıştır. Dünyayı üstün tutan bir kavmi dünya, alçaklığın en alçaklığına atmıştır. Dünyayı şerefli tutan bir kavmi dünya, zilletlerin en zilletlisi bir konuma indirmiştir. Kim dünya ile tatmin olmuşsa, dünya onu kesinlikle aldatmıştır.

Eğer Allah (c.c.), dünyayı sevmiş olsaydı dünya ehline yok olmayı/fâniliği takdir edip yazmazdı. Eğer dünyadan razı olsaydı dostlarını ondan uzaklaştırmazdı. Allah (c.c.), dünyayı ancak yok olması için yarattı ve onu belâlar meskeni ve azık hazırlama yurdu yaptı.

Kim Allah'tan (c.c.) korkarsa düşünür ve ibret alır. Dünyadan sakınır ve bâkî âlem için azık hazırlar.

Kim dünyanın hâlinden cahil olursa Allah (c.c.) dünyanın durumunu açıklamış, uyarmış ve bütün delilleri ortaya koymakla sorumluluğu insana bırakmıştır.

Kesin delil, ancak Allah'ındır (c.c.). Yaratma da emir de O'na (c.c.) aittir. O (c.c.) her şeye güç yetirendir. Yüce ve üstün olan Allah'tan (c.c.) başkasında güç de çare de yoktur.

DÜŞMANI VE TUZAKLARINI BİLME

Allah (Subhânehû) şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا

“Şeytan sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman edinin...”

(Fâtır Sûresi, 35/6)

Şeytan melekler topluluğundandı. Denildiğine göre yetmiş bin sene Allah'a (c.c.) ibadet etmişti. Allah (azze ve celle) Âdem'i (a.s.) balçıktan yaratınca İblis bu sûretin (Âdem'in) Allah (c.c.) yanında bir makamı ve Allah'ın (c.c.) Âdem'e (a.s.) yönelik bir inâyeti olduğunu anladı. Ve haset duyguları kabardı. Hatta bu duygularının eseri dış organlarında da belirdi.

Allah (c.c.), meleklerle Âdem'e (a.s.) secde emri verince melekler ile Mevlâ'ya (c.c.) muti olarak Âdem'e (a.s.) secde ettiler. İblis ise kibirlendi ve bu kibri, onu, Âdem'e (a.s.) secde etmekten alıkoydu. Allah (azze ve celle) İblis'i rahmetinden kovdu. Ezelde onun hakkında yazdığı azgınlık yazgısı gerçekleşti. Kıyamet gününe kadar, Âdem'e (a.s.) ve onun soyuna karşı düşmanlığa soyundu. Kendini insan nesli için korkunç tuzaklar ve çok gizli hileler

ortaya koymaya adadı. Yaratılışının amacı ne ise o doğrultuda kötülükler icat etmeye başladı. Bundan dolayı Allah Teâlâ (c.c.) şöyle buyurdu:

إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ

“...Şeytan ve onun ahalisi sizi çılgın alevli bir ateşin (cehennemin) ehli olmaya çağırır.” (Fâtır Sûresi, 35/6)

Bununla beraber, şeytanın hiçbir tuzağı ârife zarar vermez, çünkü ârifin basîreti, şeytanın tuzağını açığa çıkarır, etkisiz hâle getirir. Şeytan ilk önce kulun amelin aslını ifsat etmeye çalışır. Şeytan, amelin aslını bozunca kuldan, bütün boş vakitlerinde o ameli eda etmeye çalışmasını ister. Bunun örneği: Şeytanın, kula, gündüz orucu ve gece namazı hususunda çok gizli bir riya vesvesesi atmasıdır. Şeytan, kulun niyetini bozduğu için gece kıyamını ve gündüz orucunu yerine getirme hususunda onu teşvik eder. Şeytan, kulun gözünde ameli kolaylaştırır. Kul bu vesveseyi şu iki şekilde anlayabilir:

Birincisi, kendisini kimsenin görmediği şekilde namaz kılar ve oruç tutar. Bu durumda nefsinde bu ibadetlere karşı bir tembellik, uzuvlarında bir ağırlık zuhur ederse, bu durumunun, şeytanın bir aldatması olduğunu anlar. Çünkü riya girmiş her amelde gizli yapıldığında bir tembellik zuhur eder.

İkincisi ise açıktan oruç tutmayı ve gece namazı kılmayı terk eder. Bunu yapınca nefsinde insanların gözünden düşme korkusu hisseder. Çünkü insanlar, onun oruç ve namazı terk ettiğini görmüşlerdir. Çünkü mürâî, insanları kendisini ancak ibadet türlerinden bir ibadet üzere veya mücâhede sıfatlarından bir sıfat üzere olduğunda görmelerinden hoşlanır. (Herhangi bir ibadet yapmadığı bir hâlde görmelerinden ise hoşlanmaz).

Birinci Fası

Allah (c.c.) sana rahmet etsin. Bil ki, Allah'a (c.c.) giden yol, bu yola çıkmış sâlikler için apaçık ortadadır. Ancak bu yol üzerinde bir köpek ve bir leş vardır. Onlar ise şeytan ve dünyadır. Kul, bu leşten uzaklaşmaya gösterdiği gayret nispetinde Allah'a (c.c.) giden yolda yürür. Allah Teâlâ (c.c.), kimi, ezeli ilminde kendinden uzaklaştırmışsa onun için meşgul olacağı bir leş var eder, o da bütün varlığıyla o leşe meyleder ve Allah (azze ve celle) de o kuldandan yüz çevirir. Bütün varlığıyla leşe meyletmek, köpeğin nite-liklerindendir. Böyle bir kişi aslında köpekten daha aşağı bir seviyededir. Çünkü köpeğe akıl verilseydi o, içinde bulunduğu hâlin çirkinliğini anlar ve köpeklik derecesinden akıllılar derecesine mutlaka terakki ederdi. Bu kişi ise kendisine akıl verildiği hâlde akıllılar derecesinden köpeklik derekesine inmiştir. Böylece o, köpekten daha aşağı bir konuma düşmüştür.

Dünya kıza; dünyayı seven kimse de damada; şeytan ise o kızın babasına benzer. Kıza olan sevgisi devam ettiği sürece damadın kızın babasıyla ilişkisi asla kesilmez. Akıl, babanın, kızı ve kızını seven damadıyla ilgilenmeyi kesmesini hoş görmez. İlişkisini kesmesini beklemek, asla örfe uygun düşmez. Bunu talep eden ise ancak ahmaktır. (Dünyayı seven şeytanla ilişkisini asla bitiremez.)

İkinci Fası

Allah (c.c.) sana rahmet etsin. Bil ki, şeytanın konağı, günahkâr kulun kalbidir. Kul nefes alıp verdiği sürece kalbi, şeytanın mekânı olmaya devam eder. Şeytan, "göğüslere vesvese veren" olarak isimlendirilmiştir. Şeytanın sûretini, mükâşefe ehli bilir. Onlar da ancak kendilerine keşf olunan kadar tanır ve bilir.

Kul hayırlardan elini eteğini çekerse şeytan, ona, kötülük yapması için vesvesesini açıkça verir, çünkü o kulun bu vesvese-

yi kabul edeceğini bilir. Kulun şeytanın vesvesesini kabulü, iman, mârifet ve yakîninin azlığı oranındadır. Eğer kul, sadık ve muttaki ise şeytan ona kötülüğü hayır ile karıştırarak sunar.

Bunun örneği şudur ki bir kulun gücü yettiğince ibadet olarak devamlı yerine getirdiği ve kendisini yormayan bir virdi vardır. Şeytan ona der ki:

“Senden önceki selef, kırk gün oruç tutarlar ve gecenin tamamında namaz kılarlardı. Haydi, sen de onların yaptığını yap da onların vasil olduğu keramet ve burhan gibi nimetlere sen de nail ol.”

Şeytanın bununla amacı, kulun amelinin, takati üzerine çıkmasını ve ibadetini bütünüyle terk ederek Allah’a (c.c.) ibadet etmeye buğz beslemesini sağlamaktır. Kul, hâlini değiştirmeye veya hâlini bütünüyle kaybedinceye kadar şeytan onun yanından ayrılmaz. Şeytanın kulu azdırmak üzere kalbine gece gündüz vesvese veren yardımcıları vardır. Bir taife yorulunca diğer bir taife başka hile ve tuzaklarla hemen kulun yanına gelir.

Şöyle denilmiştir: Şeytanın bir çocuğu vardır, adı “Fukayb”dır. Onun insanı azdırıcı bir belâgati vardır. Bu dili ile insanın kırk sene hiçbir amelde bulunmamasını sağlayarak onu güya rahat ve huzur içinde yaşatır, oyalar. Şeytan bir gencin ibadete yöneldiğini haber alınca, hilelerle donanımlı bu çocuğuna der ki:

“Ey Fukayb! Ben bu delikanlı gibi nicelerini kırk sene oyadım. Sen de ona git!” Fukayb eğer o delikanlının kalbinde dünya sevgisinden bir iz bulur ise, onu, sırt üstü yere çarpması işten bile değildir. Eğer onu siddik ve ârif olarak bulursa, mağlup olarak geri döner. Bu duruma şeytan ve avenesi üzülür.

Kalbe varit olan düşünceler (varidat) dört çeşittir:

a. **Hadis-i nefis.** Bu varidatın delili, şehvetleri istemesidir.

b. **Şeytanın vesvesesi.** Bunun delili ise masiyetleri (günahları) istemesidir.

c. **Meleğin ilhamı.** Bunun delili ise hidayeti istemesidir.

d. **Vasıtasız bir şekilde Allah Teâlâ'dan gelen ilham.** Bunun delili, azgınlığın yok oluşu ve sadrın inşirahı, genişlemesidir.

Bu ilhamın özelliği ona herhangi bir melek veya şeytanın muttali olamamasıdır. Sadece kulun kalbi, bu ilhama muttali olur. Bu ilham vahiy türlerinden bir çeşit olan “**nefes**” olarak tanımlanır. Bu, bir ilhamın vahyedilmesidir. Allah Teâlâ'nın (c.c.):

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ

“**Allah arıya vahyetti.**” (Nahl Sûresi, 16/68) buyurması bunun örneğidir. Bunun anlamı, “Ona ilham etti.” demektir. Bu durum aklın kabul edeceği hükümlerden biridir ki, arı ne bir nebidir ne de peygamberlerden biridir.

Vahy iki kısımdır:

Birinci kısım Cebrail'in (a.s.) Peygamber (s.a.v.) Efendimize getirdiği vahiydir. Bu kısım ancak peygamberlere vaki olur, onun dışındaki hiçbir kimseye bu tür vahy gelmez. Bir de vasıtasız vahy vardır ki o bir ilhamın vahyidir. Birinci tür vahy, en şerefli/üstün vahyidir.

İkincisi ise birinciden daha aşağıda bir mertebeye sahiptir.

Bu iki vahiy türü de izzet nûrlarından bir nûrdur. İlhamın vahyi olan bu ikinci vahiy türü, öncelikle resullerin kalblerine, sonra sırasıyla resul olmayan nebilerin kalblerine, siddıkların ve son olarak da evliyânın kalblerine gelir. İlhamın vahyi, miras gibi tevârüs eder. Cebrail'in (a.s.) getirdiği birinci tür vahy ise resul olan peygamberlerden başkasına tevarüs etmez. Bu husus resul-ler için özel bir durumdur.

Meleklerin ilhamı kalbde kuvvetlenince, vesvese vericiler, şeytanların azdırıcılarından yardım ister. Bu durumda kalb, şeytanlar ve melekler arasında savaş alanı hâline gelir. Ancak Hakk (Subhânehû)'nun ilhamının güneşi, vasıtasız bir surette kalbe doğunca, kalb ilâhî nûrla aydınlanır. Şeytanlar ise yenilerek geri çekilir. Vesvese vericiler, ellerini kuldan çekerler ve şeytanın tuzakları boşa çıkar.

فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Böylece hak (gerçek) vuku buldu (ortaya çıktı). Ve onların yapmış oldukları şeyler bâtil oldu (yok oldu).” (Âraf Sûresi, 7/118)

Bu makamın sahibi olan kul şu âyet-i kerîmenin ifade ettiği kuldur:

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا

“Doğrusu, benim o gerçek kullarım var ya! Senin (Ey İblis) onlar üzerine hiçbir hâkimiyetin yoktur. Rabbin ise, vekil olarak yeter.” (İsrâ Sûresi, 17/65)

Bu makam siddîkların, evliyânın ve sâlihlerin makamlarından bir makamdır. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a (c.c.) hamd olsun.

Sana, nefsin, şeytanın ve dünyanın afetlerini yetecek kadar açıkladım. Onlar helak yollarının kılavuzu ve Allah Teâlâ'nın (c.c.) yolunun yol kesenleridir. Nefs cehalet ile dünya fitne ve şeytan da vesvese ile insanı yoldan alıkoymak için gelirler. Kim bütün gayretiyle Allah (azze ve celle)'ye yönelirse Allah (c.c.), düşmanlarına karşı o kula yeter. Onların fitnelerini o kuldan savuşturur.

Böyle bir kula Mevlâ'sının (c.c.) istediği üzere yaşamak zor gelmez ve o kul, bütün günahlardan korunur. Böyle bir kula dost olan, ona çeşitli ikramlarla lütufta bulunan ve her işte onu muvaffak kılarak zenginleştiren Allah'a (c.c.) hamd olsun. Yüce olan Allah'tan (c.c.) başkasında çözüm ve güç yoktur.

UZLET (İNSANLARDAN AYRILARAK) ALLAH (c.c.) İLE BİRLİKTE OLMA

Bil ki insanlar Allah (azze ve celle)'den gaflettedirler. İnsanlardan ayrı bir köşede uzlete çekilmek -eğer kulun kalbi diri ise- kalblerin anlayışını artırmak için bir boşluk yakalamaktır. Eğer kulun kalbi ölü ise tenhada da olsa insanlarla birlikte de bulunsa o kalbin, Allah (Subhânehû)'dan gafleti asla zâil olmaz. Aslında böyle bir kimse için uzlete çekilmek doğru da değildir. Uzlete çekilmek, şu üç şartı gerçekleştirmiş kimsenin yapabileceği bir iştir:

a. Uzlet anında cehaletinin karanlığını giderebilecek bir ilim sahibi olması,

b. Allah (azze ve celle) ile birlikte bulunmaya dair üns sahibi olması -ki bu ünsü, onun kalbindeki mahlûkattan uzak kalma endişesini yok edecek derecede olmalıdır-,

c. Halvetinde tamamıyla Allah'a (c.c.) yönelmiş, basireti açık bir kalb sahibi olması.

Uzlet anında kalbindeki bazı düşünceler Allah'tan (c.c.) başka bir şeye meyledince, o hemen bütün gayretini kalbinin üzerine odaklar ve o düşünceleri izâle eder. Bu surette kalbini

Allah'la (c.c.) birlikte bulunmaya zorlar. Neticede başka şeylerden uzaklaşma ve Allah (c.c.) ile birlikte bulunma ünsü tekrar geri döner. (Ama yine de bir süre) Rabbine (c.c.) münacatından herhangi bir lezzet alamaz. Kalb, bütünüyle Allah'a (c.c.) yönelince, o kul, kalbinin hâlinin değişmesinden korkar. Hâl böyle iken kalbinin bir kısmı başka şeylere meyletmiş ve diğer kısmını Allah (c.c.) ile birliktelik ünsüne zorlayan kişinin durumu nasıl olur! Bu hakikatten hareketle şöyle denilmiştir:

“Kalb, aynaya benzer. Terk edilip ilgilenilmezse üzeri kir ve pas tutar. Veya bir hayvan gibidir ki ondan gafil olununca o hayvan, alıp başını gider. Kul, kalbî ilgisini keserek mahlûkattan ayrılır, bütün gayretini Rabbine (c.c.) yöneltir ve nefsi ni, Rabbinin (c.c.) kerih gördüğü işlerinden alıkoyarsa işte bu hâle erişen bir kimseye “mu'tezil” (uzlete çekilmiş kimse) demek doğru olur.

Şayet insanlar arasında olmakla birlikte kalben onlardan uzak ve onların hâllerinden kaçışta ise bu kimse bedenene değil kalben uzlette sayılır. Uzletin ilk basamağı, nefsin kötü işlerden uzaklaştırılmasıdır. Sonra insanlardan uzaklaşma, sonra mubahların fazlalarından uzaklaşma, sonra da Allah Teâlâ'dan (c.c.) başka her şeyden uzaklaşma gelir. Bu hâle kavuşan bir kulun halvette veya insanlar arasında bulunması arasında bir fark yoktur. Bu durumda amaçlanan gayeye ulaşılmış, talep edilene kavuşulmuş olur. İbadet, ticaret gibidir. İbadetin dükkânı ise uzlettir. Kulun dükkânı olmazsa onun afetlerden korunacağı, dünyayı terk ederek Allah'a (c.c.) yöneleceği bir makamı olmaz.

Fasıl

Allah (c.c.) sana rahmet etsin. Bil ki, uzletin amacı, Allah (azze ve celle) ile birlikte olabilmek için kalbin her türlü meşguliyetlerden boşaltılması ve Allah'tan (c.c.) başka her şeyden

alakanın kesilmesidir. Kalbin sırrı temizlenince/arınınca kul, Allah (c.c.) ile birlikte olma şuuruna erer ve böylece onun güvenilirliği ortaya çıkmış olur. Güvenilir olmayan kişiye fazl ve lütuf hazinesi asla açılmaz. Çünkü hâine hazineler emânet edilmez. Kalbin sırrı, dünya malından ihtiyaç fazlasına -helal olsa bile- meyleder ve onu severek talep ederse o kalb, hâindir ve gayb sırlarından perdelenmiştir. Böyle bir kalb, Allah'la (c.c.) birlikte olma hâlinde, birçok zorlukla karşılaşır da bu hâle tahammüle güç yetiremez. Bu hâle erişme talebi de, onun için zaten doğru değildir. Bu hâl, tamamıyla Allah'a (c.c.) yönelen kalb için doğru ve sahih olur.

Bunun şartları da şunlardır ki, kişinin nefsini hâin olarak görmesi/tanımlaması, kınanan ve nefret edilen bütün kötü duyguların ölmesi, insanların gözünde değerinin düşmesi, kendini mahlûkatın en aşağısı olarak görmesi, kalbini asla sırlara mekân olmaya lâyık görmemesi, bilinene (elinde olana) itimadı tamamen bırakması, sebeplere güvenmekten kalbini alıkoyması bununla beraber belâların lezzetinin farkına varması, kaderin cilvelerine karşı dâima rızâ hâlinde olması, ölüm ve ayrılık bile olsa Mevlâ'sının (c.c.) irâdesine sevinmesi.

Kul, bu niteliklerle vasıflanınca onun havaslık makamında Allah (c.c.) ile birlikte olma hâli sıhhatli/doğru olur. Böyle bir kul Mevlâ'sıyla (c.c.) beraber olma hâlini yaşayarak Mevlâ'sının (c.c.) kendisine feth ve nasip ettiği kadarıyla bu hâlde bulunmaya devam eder.

Eğer kul, recâ hâliyle Allah'la (c.c.) birlikte bulunuyorsa bu durumda kulun, Allah'a (c.c.) vuslata olan talebi artar, O'na (c.c.) ulaştırılan yolda yürüyüşünde ciddi olur, O'nunla (c.c.) kavuşmayı özler, dünya hayatının uzamasından hoşlanmaz, O'ndan (c.c.) başkasından umut besleme kapıları kendisine kapanır.

Eğer kul, (recâ hâliyle değil de) havf hâliyle Allah'la (c.c.) birlikte bulunuyorsa kul, kendisine azap kırbacının aniden çarpmasından korkar, O'nun (c.c.) rızâsına muhalefet edişi kendisini üzer, günahların tamamından uzaklaşır, hâlini tekraren gözden geçirmeyi âdet edinir, günahlarda ısrarı terk eder ve Allah'tan (c.c.) başkasından emin olma kapıları kendisine kapanır.

Eğer kul, kabz hâliyle Allah'la (c.c.) birlikte bulunuyorsa kul kendini suçlu, amelini merdûd, sıdkını şüpheli, kendini ilâhî rahmetten kovulmuş olarak görür.

Eğer bast hâlinde Allah (c.c.) ile birlikte bulunuyorsa bu durumda zikrinden lezzet alır, O'nu (c.c.) tanımakla iftihar eder, O'nunla (c.c.) ünsiyet nimetiyle nimetlenir, müşâhede ederek nail olduğu nimetler sebebiyle kulun gözünden Allah'tan (c.c.) havf ve O'nun (c.c.) vâidi/azabı kaybolur.

Eğer kul, tâzim hâliyle Allah'la (c.c.) birlikte bulunuyorsa bu kulun sırrı parlar, kalbinde bulunan bu hâl, onun durumu daha da yüceltir, mahlûkat arasında hikmetli konuşan ve yaşayan biri hâline gelir.

Eğer kul, hayâ hâli ile Allah'la (c.c.) birlikte bulunuyorsa kul, hareketlerini gözüyle, sükûnunu ise ilminde görür ve neticede onun bast hâli yok olur, kabz hâli şiddetlenir. Ebû Süleyman ed-Dârânî (r.ah) hayâ hâliyle uzletin, tâzim hâliyle uzletten daha üstün olduğu kanaatindedir. O, bu görüşüyle doğruyu söylemiştir. Çünkü tâzim daldır, hayâ ise onun meyvesidir. Bundan dolayı hayâ, tâzimden sonra meydana gelir. Bir kısım mutasavvıflar şöyle demişlerdir:

“Kalbim, O'nu (c.c.) tâzim edip yücelttiğinde, hayâ güneşi, kalbimi aydınlattı. (Öyle aydınlattı ki) altında birazcık olsun uyuyabileceğim hiçbir gölge bırakmadı.”

Uzlet, kulun Allah'a (c.c.) olan sevgisini artırır, muhabbeti çoğaltır, tâzimi celb eder, hayâyı meydana getirir. Bu konuda şöyle denilmiştir:

“Muhabbetimi toplamak için kalbimdeki sevgi heyecana geldi. Biz O'nunla (c.c.) birlikte olunca sevgimiz arttıkça arttı. Sevgimizin artması asla duraksamadı, O'nunla (c.c.) birlikteliğimiz sebebiyle vafedemeyeceğim bir hâlde sarhoşa döndüm.”

Kul için Allah (c.c.) ile birlikte olma hâli ne zaman sahih bir duruma gelirse işte o zaman kula “kurb kokuları” hibe edilir. Gayb sırları, ona keşf olunur. Böylece o, başka kimsenin muttali olamayacağı Allah Teâlâ'nın (c.c.) lütuflarına muttali olur. Dili, hikmet pınarı hâline gelir, kalbi, alîm olur. O kulun kadr u kıymeti, yer ehlince meçhul iken gök ehlince malum olur.

Uzletin edeplerinden birisi inkisar ve zillet hâlinin ortaya konulmasıdır. Uzletin diğer adabları ise şunlardır:

Sekînet ve vakar örtüsü altına girmek, heybet hâli ile birlikte huşu'yu yaşamak, perdelenmekten korkmak, nefsi (n isteklerini) keserek Allah Teâlâ'ya (c.c.) yaklaşmak, zâhirin hudu'u, bâtının kırıklığı ve bakışın kısalığı, uzletin bütün vakitlerinde Allah'tan (c.c.) bir an olsun kalben yüz çevirmeden Allah Teâlâ'ya (c.c.) tâzim ve iclâl gözüyle bakmak ve Allah'a (c.c.) münacat hâlinde bulunmaktır.

Bu münacatta şunu bilmek gerekir ki, Allah Teâlâ (c.c.) kulun kalbini kendisine döndürmeden, kul, kendiliğinden kalbini Allah'a (c.c.) döndüremez. Bu, minnet mârifetinin kapısı ve Cebbâr olan Allah'ın (c.c.) lütuflarının bir bölümüdür. Kulun Mevlâ'sı (c.c.), kulun sırrında ona dost olmuşsa, Allah (c.c.) ile birlikte bulunma hâli O'ndan (c.c.) başkasıyla birlikte bulunma hâlinen daha tatlıdır/lezzetlidir.

Sonuç olarak sırrında dostun kim ise, senin uzletinde bir-

likte olduğun da odur. Çünkü kalbler, sırrında bulunan dosttan başkasıyla uzlete girmez. Bundan dolayı dünya ehli için Allah (c.c.) ile birlikte bulunma hâli asla gerçekleşmez. Çünkü dünya, onların kalblerinde sağlam bir yer edinmiştir. Böyle kişilerin dereceleri, kalben, birçoklarının birlikte bulundukları şeylerle/dünya ile birlikte bulunduklarından dolayı düşer. Cahiller onları büyük görerek onlara karşı tevazu gösterirler. Biz Allah'a (c.c.) aitiz ve yine O'na (c.c.) döneceğiz.

İBRET VE TEFEKKÜR

Allah (Subhânehû):

وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ
هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

“Onlar, göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler. Rabbi-miz! Sen bunu boşa yaratmadın. Sen, eksikliklerden münez-zehsin. Bizi ateşin azabından koru. (derler.)” (Âl-i İmrân Sûresi, 3/191) buyurmuştur.

Tefekkür bir gemidir ve o geminin yükü de yakîndir. Yükün çokluğu, gemi sahibinin sermayesinin çokluğu kadardır. Tefek-kür yükünün çokluğu, tefekkür edenin kuvveti ve kalbinde, Allah Teâlâ'ya (c.c.) karşı duyduğu tâzimin miktarı kadardır. Allah (az-ze ve celle) ezelde kendisinden başka bir şey yok iken bilinmeyi istedi. Bu konuda şöyle buyurmuştur:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

“Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.” (Zâriyât Sûresi, 51/56)

Bu âyetin manası “Beni tanımaları için” demektir. İbn-i Abbas (r.a.) şöyle der: “Allah Teâlâ’yı (c.c.) tanımak demek, Allah’ı (c.c.) görerek idrak etmek değildir. Bunun manası, onun âyetlerini akılla düşünerek idrak etmek demektir.”

Gözlerin üzerinde Allah (Subhânehû)’yu görmeyi engelleyen bir perde vardır. Allah (c.c.), gözlerin kendisini görmesinden, akılların kendisini anlayışla/vehimle idrak etmesinden çok yücedir. Bu dünyada Allah (c.c.), insanların kendisini görmesine imkân vermedi ancak onlara, göklerde, yeryüzünde ve nefislerinde kendisini tanımaya yarayacak deliller/ayetler yarattı. Allah’ı (c.c.) tanımak, Allah’ın (c.c.) mahlûkatını tanımakla olur. Çünkü mahlûkatın tamamı Allah’ın (c.c.) bir âyeti, onu tanıtan bir delilidir. O âyetlerin her biri, Allah’ı (c.c.) farklı açılardan tanımaya vesile olan bir delil sunar. Eğer Allah’ın (c.c.) yarattığı mahlûkatı ibret ve tefekkür gözüyle incelersen Allah’ı (c.c.) tanıtan delillerden bazılarını mutlaka görür ve ibret alırsın. Bundan dolayı şöyle denilmiştir: “Kim tefekkür ederse onun için her şeyde ibret alacağı bir yön/nitelik bulunur.”

Allah’ın (c.c.) mahlûkatına koyduğu delilleri görebilme bakımından insanlar dört kısma ayrılırlar.

Birinci grup, kalb gözleri kör olanlardır ki, sadece baş gözüyle mahlûkata bakarlar. Onlar, Allah’ın (c.c.) yarattıklarında O’na (c.c.) delâlet eden delilleri görmezler. Onların kalbleri de bu sanatı ve inceliklerini düşünmekten yüz çevirir. Gözleri, bu yaratılış harikalarını gördüğünde kalbleri, onlar üzerinde düşünmekten uzak durur. Allah Teâlâ (c.c.) şu âyetinde buna işaret etmiştir:

وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ
عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ

“Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki onlar o delillerden yüz çevirerek geçip giderler.” (Yûsuf Sûresi, 12/105) Bu birinci derece, kâfirlerin hâlidir/mertebesidir.

İkinci gruba gelince Allah'ın (c.c.) âyetleri ve mahlûkatta var olan deliller, onlar için, Allah'ın (c.c.) var ve bir olduğu, O'ndan (c.c.) başka bir Rabbin (c.c.) bulunmadığına delil olur. Ancak onlar, nefislerinin peşinden giderek şehvetlerle meşgul olma derecesine düşmüşlerdir. Kalbleri dünyalık isteme ve elde etme derdine düşmüş ve bu hâl üzere yaşamaya alışmışlardır. Bu grupta olanlar, elde ettiklerine sevinir, kaybettiklerine üzürlürler. Allah'ın (c.c.) yarattıklarına, ibret almaksızın bakarlar. Âyetlerden yüz çevirme özellikleri yönüyle, birinci grup ile ortak bir niteliğe sahip olurlar. Ancak bu ikinci grubun delillerden yüz çevirmesi, gaflet ve unutmaya sebebiyledir. İnkâr ve nankörlük sebebiyle değil. Bu gruptakilerin gözlerindeki perdenin yoğunluğu/kalınlığı, gafletinin derinliği oranında artar. Dünyaya beslediği sevgi ne kadar sa, Mevlâ'sının (c.c.) delillerinden yüz çevirmesi de o kadardır.

Üçüncü gruba gelince bunlar, gözleriyle Allah'ın (c.c.) yarattıklarına bakarlar ve bu mahlûkat üzerinde akıllarıyla derin derin düşünürler. Müşâhede ve 'iyan/görme makamında, kendileri için nasip edildiği kadarıyla, mahlûkattaki birçok ince hakikatleri görür ve mahlûkatın sözsüz beyanlarını işitirler, anlarlar. Bu mahlûkatın sonradan ortaya çıkması, onlar için, Allah'ın (c.c.) varlığının başlangıcı olmadığına delil olur. Onlar, Allah'ın (c.c.) yaratması konusunda tefekkür ederken herhangi bir tereddüde düşseler, hemen Allah'ın (c.c.) kudretini düşünürler ve kalbleri, bu vesile ile Allah'ın (c.c.) azametini hisseder. Allah'ın (c.c.) mahlûkatını her görüşlerinde, ibret almaları artar ve imanları kuvvetlenir. Bu şekilde baka baka, onların mahlûkata bakışları, dikkat etme ve ibret alma bakışına dönüşür. Ve onlar, mahlûkatı sonradan var edenin kuvvet ve kudretine bakarlar. İşte bu hâller üçüncü gruptaki insanların durumudur.

Mahlûkata şehvet gözüyle bakan insanlar vardır ki bu durum ikinci grup insanların özelliğidir. Şöyle ki bir adam bir kadının yüzüne ve güzelliklerine baksa onun bu bakışı şehvet bakışıdır ve perdeli bir gözle (mahlûkattaki kudret akışlarını görmeden) kör bir bakıştır. Bu bakış güzellik ve cemal bakışı değildir, reddolunmuş bir bakıştır. İşte bunun gibi gözlerin zevk alarak şehvetle baktığı diğer her şeyde de durum bunun gibidir.

Diğer bir kimse ise; yaratılışın tertibine ve yaratmadaki güzele, mahlûkatın başlangıcı ve kemale erdirilerek tamamlanmasındaki güzele, harikalığa ve Allah'ın (c.c.) kudretinin akışlarına bakarsa bu kişinin bakışı ibret; düşüncesi zikir olur.

İki farklı adam ve işte ikisinin hâli! Birinin bakışı ibret ve tezekkür, diğerinin bakışı gaflet ve yüz çevirmedir. Sonuç olarak Allah'ın (c.c.) yarattıklarında kaderin cereyanının nasıl olduğuna dair her bakış, ibret bakışıdır.

Örneğin; bu, yardım olunmuş; şu, yardımsız bırakılmış; bu, başarıya ulaştırılmış; şu, mahrum bırakılmış; bu, yaklaştırılmış; şu, kovulmuş; bu, lütuflarla kendisine nimetler verilmiş; şu, nimetlerden men edilmiş; bu, azgın ve günahkâr; şu, itaatkâr ve mutlu; bu, yükseltilmiş; şu alçaltılmış, bu, kendisine ikram edilmiş; şu, mahrum bırakılmış vb.

وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ

“Allah kimi mahrum bırakırsa ona ikram edecek yoktur. Allah dilediğini yapandır.” (Hac Sûresi, 22/18) aşağıdaki âyet-i kerîme ise yaratılmışlardan hareket ederek yaratana delil bulanların durumunu anlatır:

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ

“Biz onlara, dış dünyada ve kendi nefislerinde delillerimizi göstereceğiz ta ki onun hak/gerçek olduğu onlar için ortaya çıksın.” (Fussilet Sûresi, 41/53) Bu, delille istidlal etme yöntemidir.

Dördüncü gruba gelince Allah (c.c.) onların kalblerini kendi nûru ile nûrlandırdı. Böylece onlar mahlûkata Allah'ın (c.c.) nûru ile baktılar. Bu manayı anlatmak için bazıları şöyle demişlerdir: “Mahlûkata yaratıcı ile bakılır.” Bunun manası, ‘Allah'ın (c.c.), kulunun kalbine koyduğu nûr ile mahlûkata bakılır.’ demektir. Eğer o nûr olmazsa hiçbir şey görülmez. Bu nûr, Allah'ın (c.c.) sırlarından bir sırdır ki onu âriflerin kalblerine koyar. Onlar ise Rablerinin (c.c.) nûruyla baktıklarından dolayı mahlûkatın delil olmasına ihtiyaç duymazlar. İşte bu, kemal derecesidir. Bu mertebedekilerin durumu şu âyette anlatılır:

أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

“Rabbinin her şeye şahit olması yetmedi mi?” (Fussilet Sûresi, 41/53)

Şüphesiz mümin, Allah'ın (c.c.) nûru ile bakar. Kendi nûruyla bakanın da bir bakışı vardır. Kendi nûruyla bakan, eşyayı görür. Allah'ın (c.c.) nûruyla bakan O'nu (n tecellilerini) görür. Bu bakış sahibi, Mevlâ'sına (c.c.) delil olan her türlü delilden müstağni olur. Bu manayı anlatmak için şöyle demişlerdir: “Ey Rab-bim! Senin bizzat delili olmadığın bir yolu tutan kişinin gittiği yol, ne uzak bir yoldur!” Şu kişinin yolu ne uzak bir yoldur ki, Sen bizzat o yolun delili değilsin.”

YAKÎN

Yakîn, iman ve tasdîk kavramları, lafız olarak farklı olsalar da mana olarak birdirler. Kulun yakîni, aynı zamanda tasdîkidir. Kulun tasdîki ise yine onun imanıdır. İman, asla parçalara ayrılamaz. Şayet iman parçalara ayrılmış olsaydı imanın zıddı olan küfür de onun parçalarından bir parça olarak ona dâhil olabilirdi. Ancak iman (ın gücü/etkisi), amellerin artması ile artar ve amellerin eksilmesi nedeniyle de eksilir. Bunun misali şudur: Aslında mümin olan bir adam, nefsine mağlup olarak tembelliğe ve rahata/refaha düşkün olur. Böylece o adamın imanı, tembelliği ve rahatı kadar eksilir. Şayet bu adamın imanı, kuvvetli olsaydı, o kişiyi, bu rahatlığı terk etmesi hususunda mutlaka uyandırırđı.

Hiçbir müminin sonsuza dek imanlı olacağına hükmedilemez. Ancak hakiki müminin imanında devamlı olacağına hükmedilebilir ki bu durumda onun cennetlik olduğuna da hükmedilmiş olur. Bu ise, Allah'ın (c.c.) irâdesi altında bulunan bir sırdır. Müminin imanı artmış ise bunun delili, o kulun taatlara yönelmesidir. Bu surette o kul kurtuluşa erer. Eğer kulun imanı eksik ise böyle bir iman, kulu günahlardan uzaklaştıramaz ve onu helake sürükler. Çünkü itaat; iman ve kurtuluşun; günahlar ise azabın öncüsüdür. Şöyle denilmiştir: "Humma (yüksek ateş) ölümün ön-

cüsü olduğu gibi günahlar da küfrün öncüsüdür.” Bunun manası şudur ki, masiyet önce günahdır, daha sonra küfre döner. Tıpkı şeytanın hasedi gibi. Şeytanın hasedi, önce günah idi sonra küfre döndü. Bu örnek, günahın, küfrün öncüsü olduğu ortaya koymuştur.

Günah üç kısma ayrılır:

a. Azap ve cezalandırma olmaksızın bağışlanma ile sonuçlanan günahdır ki bu (bağışlama) Allah'ın (c.c.) lütuflarından bir lütuftur.

b. Azabın kamçısını tadıncaya kadar kulun bağışlanmasına engel olan günahdır.

c. Kulu Allah'ın (c.c.) gözünden düşüren ve kula, bağışlanmayı haram kılarak kulun perdeler ardında kalmasına sebep olan günahdır.

Bu kısım ile ilgili olarak şöyle denilmiştir: “Günah, küfrün öncüsüdür.” Eğer Allah (c.c.), kuluna lüfetmek isterse onun günahlarını cezalandırmadan önce bağışlar ve okulunu azaptan kurtarır. Şayet ona ceza vermek isterse bir müddet günahından ötürü azap eder daha sonra o kulunu azaptan kurtarır. Şayet Allah (c.c.) kulunu helak etmek isterse günahı onun için bir kök; küfrü de o kökün dalları hâline getirir. Bu surette onu azgınlar/şakiler zümresine dâhil eder. Gaflet denizinde ısrar rüzgârları ile yol alan günah gemisine binen kul, boğulmayı istiyor demektir. Onun kurtulması asla beklenmez.

Daha önce geçtiği üzere yakîn, bazen ‘tasdik’ olarak bazen de ‘iman’ olarak tanımlanır. Ancak yakîn iki kısımdır.

Birinci kısım zayıf yakîndir ki iki eli de felçli bir adama benzer. Bu adam, tek başına bir çölde oturmuştur. Ayağa kalkmaya ve yürümeye güç yetirememektedir. Herhangi bir düşman onu

görürse hemen ona saldırır ve elinde avucunda neyi varsa alır, onu perişan eder. Düşmanı ona gülerken o sadece bakmakla kalır. (Düşmanına karşı bir şey yapamaz.)

O kimsenin bu durumdan kurtulması için tutunacağı bir dalı yoktur. Ne kendisini koruyacağı bir silahı vardır, ne de bu sıkıntılı mekândan uzaklaşmaya bir imkânı. Bununla birlikte o, günahlarını çok iyi bilmektedir ve bu günahların kendisini helake sürüklediğinin de farkındadır. Ancak hastalığına bir deva aramaz. Kim de derman aramazsa şifa bulamaz. O, hâlinin perişanlığının farkındadır. Onun yaşadığını söylemek de ancak mutlak manada mümkündür (Sanki yaşayan bir ölüdür).

Demek oluyor ki yakîni zayıf olan bir kimse, nefsini günahlara alıştıırır, dinini oyuncak hâline getirir, rızkının nereden geldiğine (haram mı helal mi olduğuna) aldıriş etmez ve böylece şeytanın maskarası olur. Ölüme hazırlanmaz ve ölüm düşüncesi onu korkutmaz. Ateşten (cehennemden) korkmadığı için ondan kaçmaz. Cenneti arzu etmediğı için ona rağbet de etmez. Dünyanın çeşitli ayıpları ona görünmez olur. Bu yüzden dünyaya karşı zahitliğe yanaşmaz. Hastalıklarını teşhis edemez ki o hastalıklarına derman bulsun. Aksine ona göre ilacı içmek, hastalıkların sıkıntılarından daha zordur. Günahların sıkıntılarına razı olur da devadan yüz çevirir. Günahlar bu kulun vatanı; töhmet, evi; haram, karargâhı; zarar ve hüsrân yolu da onun güzergâhı olur. İman ehli için bu gruba nispet edilmek, dünya hayatını sonlandıracak bir hastalığa sahip kimseye nispet edilmek gibidir. (Ölüme nispet edilmek gibidir.)

İkinci kısmı ise kuvvetli yakîndir. Bunun misali ise harp sanatını ve savaş stratejisi bilen kuvvetli ve genç bir adamdır ki bu adamın yanında yine kuvvetli ve cesur bir arkadaşı vardır. Kendini savunacak silahı yanındadır ve kendini savunmaya da hazırdır. Ona bir düşman yaklaşacak olsa derhal o düşmanı imha eder. Eğer bir hırsız onu soymaya çalışsa hırsızını hemen kovar, def eder.

Onun malı ve mülkü düşmanın her türlü tasallutundan güven içindedir. Eğer o bir ordu içinde savaşa çıksa, diğer askerler ona tabi olur, sözünü dinlerler.

Birinci ve ikinci adam arasındaki fark ne büyüktür! Yakîni kuvvetli bir mümin, dünyayı, bir çöplük veya yüz çevrilerek dönülüp gidilmesi gereken bir yer olarak görür. Ahireti ise ona doğru koşularak gidilmesi gereken güzel bir yer olarak görür. Gelmiş geçmiş şeyleri, hep sonuçları ile değerlendirir. Böylelikle nefsi, bütün ıstırap ve sıkıntılardan sükûn bulur. Daha önceki alışkanlıklarını terk eder. Sebeplere sarılmaz. Allah'ın (c.c.), rızkını garanti edişine güvendiği için elinden çıkanlardan ötürü sıkıntıya düşmez, üzülmez. Diğer insanları korkutacak hiçbir şey onu korkutamaz. Kader icabı başına gelen musibetler onun sükûnetini bozamaz. Onun kendi irâdesi yoktur. O, irâdesini Mevlâ'sının (c.c.) irâdesine râm eylemiştir. Mevlâ'sının (c.c.) irâde ettiğinden başka bir şeyi de istemez.

İşte bu köktür, dalları yakîndir, meyveleri ise tevekküldür. Yakîn, tamama erince, “tevekkül” olarak isimlendirilir. Bu Zü'n-nûn el-Mısırî'nin (r.ah) sözüdür. ‘Yakînin tamamı’ sözü, izaha muhtaçtır. Kalbde, ansızın, nefsin tahammül edemeyeceği bir korku, isteğinden men edilmek veya buna benzer bir durum meydana gelince, kulun sükûn ve sessizlik hâlleri hâlâ devam ediyor ise o kulun yakîni, tamama ermiş demektir. İstılahta ‘yakînin tamamı’ kavramından anlaşılan mana budur.

“Yakînin nihayeti yoktur.” sözü ise şöyle açıklanabilir ki, kulun yakîninin kuvveti arttıkça artar sonunda kul, Allah'tan (c.c.) başka hiçbir şeyden korkmaz. Kul, bu mertebeye erişince su üzerinde yürür, kulun yakîni daha da artarsa kul havada yürür. Bu hâller, Allah Teâlâ'nın (c.c.) lütuflarından bir ihsandır.

Hiçbir kimse Allah'ın (c.c.) emrinin tamamına erişemez. Bundan dolayı senin makâmın, yakîninin ulaştığı mertebedir. Makâmın, bu derecenin daha ötesine asla geçemez. Senin yakînin, iki

kanadın gibidir. Uçuşun, kanatlarının kuvveti kadardır. Dilediğince uç. Ancak uçtuğun miktar, uçmadığın miktar içinde çok az bir yer tutacaktır. İşte bundan ötürü “Yakînin sonu yoktur.” denilmiştir. Başka şeylerde öğrenmek söz konusu olduğu gibi yakînde de öğrenmek söz konusudur. Yakîni öğrenmenin aslı, geçmiştekilere bakmak ve mahlûkatın kaderle nasıl bir irtibat içinde olduğunu anlamaya çalışmaktır. Bu iki şey, yakînin taliminin dayandığı iki temeldir. Bu şekilde okuyarak öğrenmek, mektepteki çocuğun yazılı levhadan okuyarak öğrenmesi mesabesindedir. Eğer çocuk dersi öğrenmeye sabreder ve azmederse hocası onu mükâfatlandırır. Bunun sebebi o çocuğun Kur’ân-ı Kerim’i öğrenmeye çalışıyor olmasıdır. Harfleri öğrenmek onun vazifesi iken burada nihâi amaç onun Allah’ın (c.c.) seçkin kullarına nasip ettiği Kur’ân’ı ezberlemesidir. Âyette şöyle buyrulmuştur:

عَلَّمَ الْقُرْآنَ * الرَّحْمَنُ

“Rahmân olan Allah Kur’ân’ı öğretti.” (Rahmân Sûresi, 55/1-2)

Bu âyet, o kulun seçilmişliğine işarettir. İşte bunun gibi bir kul da geçmiş olay ve kavimlere bakınca Allah’ın (c.c.), hiçbir işi ihmal etmediğini anlar. Eşyanın tamamı onun kalbinden silinir. Allah’ın hiçbir şeyi ihmal etmediğini düşünmeye devam eder. Nefsini de bu düşünceye devam etmeye zorlar. Eğer o, kaderde seçilmişlerden ise, yakîne mirasçı olur. Onun vazifesi, geçmiş hadiseler üzerinde derin tefekkür ve düşünme olur. Nihâi amaç olan yakîn -ki seçilmişlere hastır- onda husule gelir. Bundan dolayı Rasûlullah (s.a.v.): “Yakîni tahsil ediniz. Zira ben de yakîni öğreniyorum.”¹⁰ buyurmuştur. Kula düşen gayret etmektir. Hedefe ulaştıracak ve dileklere eriştirecek olan sadece Allah’tır (c.c.). Muvaffâkiyetim sadece Yüce olan Allah’tandır (c.c.).

10. İbn Ebi'd-Dünya, Ebûbekr Abdullah b. Muhammed, El-Yakîn, Tahkik: Yasin Muhammed, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, s. 134.

TEVEKKÜL

Bütün müminler tevekkül ehlidirler ancak her müminin tevekkülü kendi yakînine göredir. Her mümin, Allah Teâlâ'nın (c.c.) rızıkları taksim ettiğine ve rızka kefil olduğuna, kulların ecellerini takdir edip ecel sınırını çizdiğine, insanların artırmasını istemelerinin ömür ve rızıklarını artıramayacağına, ölüm sebeplerine yönelmelerinin ecellerinden önce ölmelerini sağlayamayacağına, rızkını tamamlamadan önce hiç kimsenin ölmeyeceğine, kimsenin kendisine çizilen ecel çizgisini aşamayacağına, kaderinde yazılan hayır ve şerrin ezelde takdir edilen vakitten önce veya sonra gerçekleşmeyeceğine ve kendisine ezelde takdir olunan şeylerden kaçıp sığınacağı bir sığınağın olmadığına inanır.

Her mümin bu akîdeyi bilmektedir. Bu akîde ile tevhit akîdesine sahip olur. Ancak Allah (Subhânehû) rızka kefil olup onu taksim ederken de eceli belirleyip sınırını çizerken de ecel ve rızkın kullarına geniş vakitlerini gizledi. Ölüm ve rızkın elden çıkması için bazı sebepler ortaya koydu. Ölümün meydana gelmesi ve rızkın elden çıkmasını da bu sebeplere bağladı. Böylece avam ile havassı birbirinden ayırdı.

Ölüme ve rızkın elden çıkmasına neden olan sebepler ortaya çıkınca avamın kalbleri hataya düştü. Bu zuhur, o kalbleri ısı-

raba ve sükûnetten kaçış hâline soktu. Havassın kalbleri ise böyle sebeplerin zuhuru esnasında asla yanılmaz, kader icabı başlarına geleni sükûnetle karşıladıklarından dolayı asla ıstırap ve nefret hislerine kapılmaz. İşte bu iki kısımdan birinci kısım, tevekkül evinin en alt katında otururken ikinci kısım olan havas ise o evin en üst katında ikâmet eder. Aralarındaki fark ne kadar da büyüktür! Sonuçta ikisi de tevekkül ehlidir. İkincisi, ezelde yazılanın asla bozulmayacağına yakînen inandığı için asla ıstırap hissetmez, takdiri sükûnetle karşılayarak hükme razı olur. Birincisi de kendi yakîni ölçüsünde bu akîdeye inanır ancak ıstırap hissedip telaşlanır, nefret ve hata eder. Aralarındaki fark, kıyaslanamayacak kadar büyüktür. Tevekkül etmek, Allah'ın (c.c.) emrini engellemez. Allah Teâlâ (c.c.) şöyle buyurmuştur:

وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا

“Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kadedir.” (Ahzâb Sûresi, 33/38) Ve yine Allah (azze ve celle):

إِنَّ اللَّهَ بِأَلْعِ أَمْرِهِ

“Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir.” (Talak Sûresi, 65/3) buyurdu.

Kul, ezelde kendisi hakkında takdir olunmuş her emirle/işle şüphesiz karşılaşacaktır. Eğer kul tevekkül ehli ise belâ, musibet, rızkın elden çıkışı ve ölüm gibi korkulacak şeyler ve bunlarla neticelenecek sebepler ortaya çıktığında asla şaşırıp hata etmez, muzdarip olup sıkıntıya düşmez. Bu hâllerde ıstırap ve gamlanmanın olmayışı, zorlanarak/tekellüfle değil kolaylıkla gerçekleşir, bu ise Allah'ın (c.c.) kullarından seçtiklerine tahsis ettiği bir lütfudur.

Tevekkülün, ezelde takdir olunan kaderi değiştirememesiyle birlikte mütevekkilin, olağanüstü olarak, yırtıcı bir hayvanın ahlakını güzelleştirmesi mümkündür. Nice mütevekkil, nice yırtıcı hayvanın kulağını tutmuş ve nice kurt, onların koyunlarını bir zarar vermeden gütmüştür. Bu ve buna benzer durumlar, hakiki mütevekkil kullar için gerçekleşen olağanüstü hâllerdir. Bu durumlar hakiki mütevekkil kullar dışındaki kimselerde meydana gelmez. Bulunsa bile çok nadirdir. Nâdir olan üzerine de hüküm bina olunamaz. Ve nâdire kıyas yapılamaz.

Korkulan şeyler aniden ortaya çıkınca tevekkül ehlinin kalpleri ıstırap ve endişeye düşmeyip sakin kaldığı için Allah (azze ve celle) de onlardan kurtların sıkıntısını giderdi ve kurtları, onlara ünsiyet ettirdi. Yanından geçtikleri hiçbir kurt onlara asla zarar veremezdi. Kurtların, tevekkül ehli olandan kaçmaları dışında bütün kötü ahlakları temizlenmiştir. Bu durum normalde böyle değildir. Ancak olağanüstü olarak mümkün olabilir. Korkulacak şeylerin zuhurunda endişelenmek avamın âdetidir.

Ey zavallı!

Sen, avamın (feryad ü figan edip isyana düşme) âdetini, kaderin tecellileri karşısında sükûn hâlini muhafaza ederek yıkar-
san, Allah (azze ve celle) de normalî/âdeti senin için yıkar. (Olağanüstüyü sana mümkün kılar). Seni avamın korktuğundan emin; onların kaçtığına munis kılar. Tevekkülün hamuru, takva, rızâ ve yakîn ile yoğrulmuştur. Bu kavramların hepsine tevekkül ismi şamil olabilir. Eğer tevekkülün hamurunda bu kavramlar yoksa tevekkülün varlığından da asla söz edilemez.

Tevekkül, Allah'tan (c.c.) başkasında çözüm ve kuvvetin olmadığına inanarak bütün işlerine Mevlâ'nı (c.c.) vekil etmendir. Rızâ, takdir edilen hükmün gerçekleşmesinden hoşnut olarak o hükümden tat ve lezzet almandır. Takva, nefsin hoşuna giden şeylerden ve (nefse itaat etmekten duyduğun) sıkıntıdan kurtulman-

dır. Yakîn ise, kaderin cilveleri karşısında kalbin sükûnetini muhafaza etmesidir. İşte bu hâller ne zaman kemâle ererse, o kula, mutlak manada “tevekkül ehli” denilebilir.

Kulun sadece tevekkül inancına sahip olması, belâlar karşısında kendisine yetmez. Ezelde kendisi hakkında yazılanlardan kaçışının mümkün olmadığını bilmiyorsa bu durum cahilliktir. Tevekkül ile amaçlanan hedef, tevekkül edenin olağanüstülükler ve kerametler ortaya koyma isteği değildir. Bu amaçla tevekkül edenin tevekkülü, malul; itikadı kusurlu olur. Bunu ancak tevekkülüyle farklı amaçlar güden ve itikadında eğrilik bulunan kimse düşünebilir.

Gerçek mütevekkil, kendisinden ortaya çıkan keramet türünden harikulade olayları istidrac olarak değerlendirebilir. Kaderin (katlanılması) zor hükümlerine karşı gösterdiği sükûnet hâlini, kendisi için haktan sapma olarak görür (Bu durumu kendi hâlinin güzelliğine asla yormaz). Kendini Allah'ın (c.c.) kapısında suçlu olarak görür. Amelinin reddedilme sıfatıyla nitelenmiş olduğuna inanır. Nefsini, daima kulluk zilleti altında tutar. Kaderin meydana getirdiği hükümlere karşı Rabbine (c.c.) isyan etmez ve gizli-den gizliye kadere öfkelenmez. Zillet, onun için bir yaygı; ihlâs ise ameli için bir vatan olur.

Tevekkülün kökü kulun, Rabbini (c.c.), işine/emrine -nasıl isterse öyle hükmetmesi için- vekil kılmasıdır. Tevekkülün dalları kulun, Allah'tan (c.c.) başkasından ümidini keserek sadece Allah'a (c.c.) itimat etmesidir. Tevekkülün meyvesi, Allah'ın (c.c.) verdiği hükme teslim olup, işlerini O'na havale etmesidir (Tevfîz).

Tevekkülün edebi, Allah'a (c.c.) kul/köle olmak ve ihtiyarı/seçimi terk etmektir. Tevekkülün ruhu ise sebeplere öfkelenmeden fayda ve zararın Allah'tan (c.c.) olduğunu bilmek ve sevdiği insanlar üzerinde, kaderin hükmü cereyan ettiğinde sükûneti muhafaza etmektir. Tevekkül makamı ulaşılması çok zor bir makam-

dır, çok güçlü olanlardan başkası o makama erişemez. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Kim insanların en güçlüsü olmak isterse Allah’a (c.c.) tevekkül etsin.”¹¹

Muvaffâkiyet Allah’tandır (c.c.). Hedefe ulaştıracak olan da O’dur (c.c.). Yüce Allah’tan (c.c.) başkasında bir çare de, güç de yoktur.

11. Hadis kitaplarında yer almayan bu hadis için diğer kaynaklar: İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Tahkik: Esad Muhammed et-Tayyib, Mektebetü Nezat Mustafa el-Bâz, 1419, c. 10, s. 3252; Er-Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer İbnü'l-Hasen, Darü'l-İhyâit-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, 1420, c. 30, s. 562.

ALLAH'LA (c.c.) ÜNSİYET VE O'NDAN (c.c.) BAŞKASINDAN (GÖNÜLDEN) UZAK OLMA

Kalb Allah'la (c.c.) sükûnete erişince Allah (c.c.) ile üns hâlini elde eder. Allah'tan (c.c.) başkasıyla teskin olan kalb ise kulu Allah'tan (c.c.) uzaklaştırır. Mahlûkattan uzaklaşman ve onlardan nefretin ölçüsünde, ünsiyetin Mevlân (c.c.) ile olur. Ünsün başlangıcı Allah (azze ve celle)'ye kerem gözüyle bakmandır. Bu durumda sende Allah'ın (c.c.) keremine karşı recâ hâli ve kereminden dolayı O'nun (c.c.) hakkında hüsn-i zan hâlleri görülür. Böylece bast hâlin artar. Çünkü bast, ünsten bir bölümdür. Şöyle de denilebilir: Bast daldır, üns ise o dalın meyvesidir. Kabz, havftan daha üst bir hâl olduğu gibi bast da recâdan daha üst bir hâldir. Allah'a (c.c.) kerem ve hüsn-i zan gözüyle bakışın arttıkça, O'nunla (c.c.) ünsün de artmaya başlar. Bu hususta ulaşacağın makamın yüksekliği, ancak O'nun (c.c.) kerem ve lütfuna dair sahip olduğun ilmin kadardır. Bu yönüyle ilim de, ünsten bir bölüm olarak değerlendirilebilir.

Allah'a (c.c.) korku gözüyle bakmak ise ne üns ne de bast meydana getirir aksine kabz ve inkimaş/çekilme/büzül-

me hâllerini meydana getirir. Allah'ın (c.c.) kerem ve cömertliğini düşünmek, üns yaygısına ulaştıran merdivenlerdir. Kulda, mahlûkata, uzak kalma gözüyle bakma hâli yer edince, uzlet bahçelerinde üns ehlinin sahip olduğu lezzetler onun da hoşuna gitmeye başlar. Bu hâlde o, Allah Teâlâ'yı (c.c.) tâzim/hürmet lisanı ile zikretmeye yönelir. Kul bu hâlde iken Rabbini (c.c.), hükmülerinde, adâletiyle; zenginliğinde, devamlılığıyla; saltanatında, şerefiyle; kibriyâsında, ceberûtuyla; kemâlinde, azametiyle ve celâlinde, yüceliğiyle zikreder. Zikrinin manasını, kalbinde iyice düşünürse zikrin tadını almaya başlar. Rabbi (c.c.), sırrında onun enîsi/dostu/sırdaşı olur. Allah (c.c.), zikri esnasında onunla birlikte olur. İşte bu anlamda zikir de ünsten bir bölüm sayılır.

Kul bundan sonra rızâ makamında, kazânın hükümlerine teslim ile başına gelen belâların sonuçlarının nereye varacağına bakar. Belâların, zâhiren, çıkılması çok zor olduğu için çıkabilenlerin sayısının az olduğu yüce makamlara çıkmayı sağlayan merdivenler olduğunu görür. Belâların bâtınını ise, merdivenlerin üzerinde içinde hazırlanmış yataklar bulunan, hidayet kâmil ve tevfiik nûruyla çepeçevre kuşatılmış ve kapıları inâyet bahçelerine açılmış odalar olarak görür. O odalarda hazır bekleyen hizmetçiler vardır. O evlerin sahipleri havastan olanlardır ki o odalarda Melik olan Allah'a (c.c.) yakınlığı olanlardan başkası konaklayamaz.

Daha sonra kul, belâlara baktığı gibi nimetlere de hakikat gözüyle bakar. Nimetlerin zâhirini, sema gibi yücelere ait bir mekân olarak görür. O kadar yüce bir makamdır ki nefsinden şükür elbisesini çıkaran hiçbir kimse oraya ayak basamamıştır. Nimetlerin bâtınını ise yüksek ve sağlam yapılı, muhkem bir köşk gibi görür. Bu köşk, şükür temelleri üzerine bina olunmuştur. Duvarları, minnetin mârifetiyle yükseltilmiştir. Tavanını tutan ipler ise, Allah'ın (c.c.) cömertliğini görme ile sağlamlaştırılmıştır. O köşkün kapısı, fazla fazla hediyeler veren Zât'a (c.c.) açılacak şekil-

de yerleştirilmiştir. O köşkün halıları, nimet veren Zât'a (c.c.) tâzim ve hürmetten dokunmuştur. Köşkün hizmetçileri, ihsanın başlangıcını bilmekten yaratılmıştır. Yatakları, Allah'ın (c.c.) fazl u ihsanını tefekkür etmekten yapılmıştır. Allah (c.c.) katında bir mekânı/değeri olandan başkası o köşklere konaklayamaz.

Kul bunu yaptığı zaman tevfik onun yoldaşı olur. O kul, bazen belâlar köşkünde oturur, bazen de nimetler sarayında ikâmet eder. İki hâlde de onun bütün çaba ve yönelişi Mevlâ'sıdır. Mevlâ'sı (c.c.) ise onun belâlar köşkünde yakını/dostu; nimetler sarayında velisi olur. Ne herhangi bir nimet onun Mevlâ'sıyla (c.c.) ünsiyetine zarar verir, ne de herhangi bir belâ onun Mevlâ'sıyla (c.c.) yakınlığına zarar verebilir. Kulun Rabbine (c.c.) sevgisi, safâya ererek bütün eksikliklerden arınınca, kulun kalbinde oluşan Allah'ın (c.c.) azameti karşısında nimetler görünmez olur. Bu durumda kulun tek maksadı Mevlâ'sının (c.c.) veçhi/rızâsı/hoşnutluğu olur. Kulun Allah (c.c.) ile ünsiyetten aldığı tat güzel bir kıvama gelince başındaki bütün belâlar, Mevlâ'sının (c.c.) izzetini hissedışı sayesinde yok olur gider.

Bu durumda kulun tek dileği Rabbinin (c.c.) rızâsına erişmek olur. İşte bu, yakîn ve her hâlde mârifetle, Allah (azzeve celle) ile ünsün bir bölümüdür. Üns, evliyâlık makamlarının en üstlerinden ve yüce makamlarındandır. Üns, kendisiyle evliyâlık makamlarına ulaşılabilen arzulan bir makamdır. Rabi'atü'l-'Adeviyye'nin, "Bu makama (velilik makamına) ne ile nail oldun?" diye soranlara:

"Beni ilgilendirmeyenleri terk etmek ve asla yok olmayanla (Allah Teâlâ (c.c.)) üns/dostluk ile." diyerek cevap vermesi buna delildir.

KURB

Kurbun aslı, ezelde takdir olunan “inâyet”tir. Kime ezelde inâyet yazılmış ise onun kurbu da zuhur eder. Çünkü ezelde yazılan, şüphesiz zuhur eder. Kulun, Allah (azze ve celle)’nin, kendisine, kanından ve etinden daha yakın olduğunu bilmesi gerekir. Bu, Allah’ın (c.c.) kudretiyle kulu üzerinde kâdir olması, ilmiyle kulunu kuşatmış olması ve kulun Allah’ın (c.c.) hükmü idaresinden asla çıkamayacak olması manasındadır. Bu, tahsil edilmeksizin elde edilen kurb ilminden bir bölümdür. Belâ ve sıkıntıların ansızın gelmesi durumunda Allah Teâlâ’dan (c.c.) başkasıyla kalbin teskin olmasına neden olan hislerin ölmesi hâli, kurbun elde edildiğinin bir göstergesidir. Var olarak nitelenen her şey ya muhdestir (sonradan meydana gelmiş) ya da kadimdir (ezelîdir, başlangıcı yoktur). Kim bu iki şeyden biriyle teskin olur ve ona yaklaşırsa diğerinden uzaklaşır. İnsanın iki kalbi yoktur ki biriyle muhdesle, diğeriyle de kadimle teskin olsun. Allah Teâlâ (c.c.):

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ

“Allah bir adamın içinde iki kalb yaratmadı.” (Ahzâb Sûresi, 33/4) buyurmuştur.

Belâ ve sıkıntılar meydana geldiğinde kul, sıdk içinde kalbiyle halka ve Yaratan'a (c.c.) bakar. Bu durumda şu iki ihtimal ortaya çıkar: Hangisine kurbu varsa onunla teskin olur. Akıllı da bu duruma açıkça şahit olur. Eğer bir kimse, senin hemen yanı başında olduğu hâlde seninle değil de senden başkasıyla sükûnete erişmişse, kesin bir şekilde anlarsın ki o, senden uzaklaşmış ve sükûn bulduğuna yaklaşmıştır. Bundan dolayı denilmiştir ki:

“Kim kalbiyle senden uzaklaşırsa, şeklen yakınlığı kendisine hiçbir fayda vermez.”

Kurb yolu sâlik için gerçekten çok uzundur. Sırtında ağır bir yük taşıyan kimse o yolu kat edemez. Hiç kimse de nefsinden daha ağır bir yük yüklenmemiştir.

Kim sırtında nefsini taşıyorsa o, kurb yolunda bir adım bile atmaya güç yetiremez. Dünyayı seven kişi ise kurb kokularından bir nebze bile koklayamaz. Eğer Mevlâ'nın (c.c.) azametinden dolayı, kalbin mahlûkattan ilgi ve alakasını kesmiş ve mahlûkat, gözünde yok olmuşsa, belâ ve nimet zamanlarında Mevlâ'n (c.c.) ile sükûnet hâline kavuşmuş isen işte bu durumda sende kurb alâmetleri belirmeye başlar. Bu hâlde sen, Allah (azze ve celle)'den bir şeref, yücelik ve kurba nail olmuş olursun.

Sen, gönlünde, Allah (Subhânehû)'yu hangi makama koyarsan Allah (c.c.) da seni o makama koyar. Bundan dolayı, “Allah'ın (c.c.) katındaki değerini bilmek istersen, O'nun (c.c.) senin katındaki değerine bak. (O'na (c.c.) verdiğin değere bak)” denilmiştir. Kerem'in aslı da dalları da O'ndandır (c.c.), senden değil. Eğer sen, O'nu (c.c.), tâzim ve yücelik makamına oturtursan O'nu (c.c.) işlerinde vekil kılarısın, kendini O'na (c.c.) karşı zelim ve fakir addedersin. O'ndan (c.c.) başkasına öfke duymamak suretiyle her şeyin O'ndan (c.c.) olduğunu görürsün. O'nun hakkındaki kötü düşünceni ise O'nun (c.c.) hükmüne razı olmak

suretiyle yok edersin. O'nu (c.c.), kendine şifa, istediğin tek dileğin, rağbet ettiğin ve sürekli dua ederek talep ettiğin tek isteğin kılarırsın. Arkadaşların arasında bütün gücünle O'nun (c.c.) keremini yüceltirsın.

İşte bunları yapınca O (c.c.) da seni vaktinin birincisi yapar. İnsanlar, senin makam ve mertebeni anlamaktan âciz kalır. O (c.c.), seni uyurken ve uyanıklığında korur. Büyük melekler, arşı taşıyan melekler ve semâvat ehli arasında seninle övünür. Uzaklığından sonra seni Kendisine (c.c.) yaklaştırır. Bilgisizliğinden sonra sana öğretir. Ölümünden sonra seni diriltir. Kalbinin bütün niyetini Kendisine (c.c.) yöneltir.

Seni, sana hakkı gösteren bir vâiz kılar. Müminlerin kalblerini sana yönlendirir. Ölüm kapısından seni sevinçli olarak geçirir. Kıyamet günü de seni, mutlu ve sevinçli olarak diriltir. Tartıldığı zaman amellerini, meşkûr (kabul edilmiş) kılar. Kendi yakınlığından sana bol nasipler verir. Varlığın devam ettiği müddetçe var olacak cennetlere seni yerleştirir. Orada hayatını sonlandıracak bir ölüm, sevincini kursağında bırakacak bir üzüntü, devamlılığını giderecek bir engel, gençliğini değiştirecek bir ihtiyarlama, giysilerine zarar verecek bir yangın, yemeğinin tadını değiştirecek bir acılık, eş ve dostlarından seni ayrı koyacak bir ayrılık, evini yıkabilecek bir sarsıntı, seni mekânından ayıracak bir yolculuk ve komşularından görebileceğin herhangi bir kötülük yoktur.

Daha sonra sen, ziyaretçi olarak selâm yurduna gidersin. Orası 'Rahmân'ın arşı'nın bir bölgesidir. İlliyyûn melekleri, orada sana ikram etmek için beklerler. Canının çektiği yiyecek ve içecekleri sana takdim ederler. Rahmet bulutları senin üzerine ve elbiselerine misk yağmurları yağdırırlar.

Daha sonra sen, kerîm olanın veçhine bakmayı arzu edersin. Üzerinde bulunduğu taht, senin şeref ve izzetini yücelt-

mek ve sana ikram olmak üzere yükseltilir. İnsanlar senin arkanda otururlar. Nebilerin oluşturduğu daire şeklindeki heyet ise senin önündedir. Senden bütün hicaplar giderilir. Aklın ve fikrin Rabbinin (c.c.) azametinden hayrete düşmüş bir hâlde iken Rabbini (c.c.) görürsün. O'nu (c.c.) kendi gözünle görürsün. O'na (c.c.) bütün varlığınla yönelirsin. Cenneti ve içindeki bütün nimetleri unutursun. O'ndan (c.c.) sadece rızâsını istersin O (c.c.) da lütfuyla senden razı olur. O'ndan (c.c.) fazlından sana vermesini istersin O da (c.c.) sana daha önce ulaşmadığını nice fazl u ihsanlarda bulunur. Nefsin sana bunlardan bahsetmez. Sen, Allah'a (c.c.) bakıyorken Rabbin, günahlarına dair bilgini senin kalbinden çıkarır, sana günahlarını unutturur ki kendini dünyada hiç günah işlememişsin gibi zannedesin. Böylece Allah (Subhânehû)'dan utanmayasın.

O'nun (c.c.) veçhine bakman senin hoşuna gider, seni sükûnete erdirir, sonra senden hicaplanır sana görünmez olur, sen de ziyaretinden dönersin. Daha önce hiç olmadığı kadar güzelliğin ve cemâlin artar, sen köşküne bütün bu güzellik ve cemâlinle girersin. Eşlerin seni, güzelliğinden ötürü tanıyamazlar. Bazen köşkünde mülk tahtında oturur, eşleriyle görüşür konuşursun. Bazen de Rabbinin (c.c.) veçhini ziyarete gidersin. Böylece nihayeti olmayan sonsuz bir hayat yaşamaya devam edersin.

İşte bu makam, kurb makamıdır. Sen, hayatın boyunca bu makama mücâhede ile ulaşmayı arzula. Bu dünyada az bir zaman sabredersen yarın uzun sürecek bir mülk ve ihtişama kavuşacaksın. Bu, senin için, cahil nefsinin isteklerinden daha hayırlı ise boş bir evde sakın ol, dünyanın yüksek köşkleri unut.

Ancak akılların güneşi tutulduğu için insanlar, geçici olan bu aldanış yurdu dünya ya meftun oldular. Onların gözlerinin, uyuyanın bakışı gibi bir bakışa sahip olduklarını görürsün. On-

ların bedenlerini, hastalanmış gibi şişman olarak görürsün. Onlar, dünyaya, oğlunu kaybetmiş bir annenin ağlayışı gibi ağlarlar. Dinlerine ise, ücretli ağlayıcılar gibi ağlarlar. Onların gönüllerinde dünya yükselmiştir. Ahiret de ayaklarının altına kadar düşmüştür. Onlar, dinlerini, ancak korkakların savaş anında mevzilerini müdâfaa ettikleri gibi zayıf bir müdafaaya güç yetirebilirler.

MÜŞÂHEDE

Kul otururken ve ayaktayken (hareket ve sükûnunda), gelirken ve giderken, gizli ve açık her hâlinde Allah (azze ve celle)'nin gözetimi altında olduğunu bilince, kulda tahsil edilmeksizin “müşâhede ilmi” oluşur. Çünkü her mümin bunu bilir ve buna inanır. Ancak müşâhede ilmi, tahsil edilince müminlerin arasında birçok farklılık oluşur.

Müminler, müşâhedenin ilmi konusunda aynı seviyededir ancak bazıları müşâhedenin hakikatini kavramaktan âcizdir. Çünkü hakikat bir hazinedir. İlim ise ona götüren bir yoldur. Kim, yolu bilir fakat hazineye doğru yürümezse onun bilgili olmasıyla cahil olması arasında bir fark yoktur.

Hazine yerinde durduğu hâlde hazineye giden yolu bilmesi, onu fakir olarak ölmekten uzaklaştıramaz. İşte bu, “hakikatler ilmi”dir. Bu ilmi, biz, “tahkik ehli” olanlar için açıklıyoruz. Sen, bu ilmin, insanların geneli katında makbul bir ilim olduğunu sanma. Aksine bu ilim, birçoklarının yanında reddolunmuş bir ilimdir. Bazısı da bu ilmi, lisanıyla reddetmez ancak fiilleriyle ondan uzak durur. Eğer bu ilmi, böyle bir kimsenin kalbine koysan onun hoşuna gitmez ve o bu ilimle sükûna kavuşamaz. O kişi, hastanın yemekten zevk almadığı gibi bu ilimden tat alamaz.

Bunun hakikatini, nefsinin boğazlayarak onun kanını dökmüş olan kimseden başkası idrak edemez. Nefsinin kölesi olan ve bu kölelikten kurtulmaya da gücü yetmeyen bir kişi, nefsini nasıl boğazlayabilir ki? Müşâhede ilminin hakikatini öğrenmesi, o kimseye hiçbir fayda da sağlamaz.

Müşâhedenin tahsilinin neticesi, kalbin, Allah (azze ve celle)'den hayâ ve hişmet (utanma) ile çarpmasıdır. İlmi tahsili esnasında Allah'ın (c.c.) kendisini müşâhede ettiğini ve her hâline muttali olduğunu, gönlünün derinliklerinden geçen her şeye vâkıf olduğunu bilmesi, kulu günahlardan ve Allah'tan (c.c.) başkasıyla sükûnete ermekten alıkoyar. Şayet kalbi diriye...

İşçinin, işverenin kendisini gördüğünü, çalışmasına muttali olduğunu bilmesi, onu yaptığı işte herhangi bir hataya düşmekten ve çalışmasında herhangi bir eksiklik göstermekten alıkoyar. Bir de bu işçi, işverenin fakir bir kölesi ve işverene muhtaç bir kimse ise bu hususta çok daha dikkatli davranır. Bu niteliklerle sıfatlanmış bir kimseye gereken, nefsinin rahatını istememesi, nefsini, fani zevklerin sevinciyle mesrur olmaktan alıkoyması, işlediği amel-lerden herhangi bir sevap/karşılık ummamasıdır.

İşçi, işverenin kölesi; işveren de zenginlikte zamanının en üstünü iken, işçinin işverenden ücret istemesi nasıl mümkün olabilir? Aslında işveren, işçinin işine de ihtiyaç duymamaktadır. İşçi ise bu kölelikten kurtulmaya asla muktedir değildir. Aslında kul için bu kölelik vasıfları, bir velayet makamıdır. Kul için hürriyetin muhtemel olan nimetleri ise tam bir cinayettir. Bir kul, Allah'ın (c.c.), hâline muttali olduğunu bildikten sonra Rabbinden (c.c.) utanmazsa o kulun kendi bilgisinden haberi yok demektir. (Cahilin tekidir.)

Günahların en çirkini, kulun, bakanların gözleri kendi üzerinde iken, yaptığı günahtır. Kul, bunu, ancak yüzündeki hayâ perdesini yırttığında yapabilir. Kul, hiçbir günah işlemez ki o gü-

nah, Allah'ın (c.c.) gözü önünde olmasın! Kul, bunu, ancak hayâ elbisesinden soyunduktan ve kalb gözünü bir örtüyle iyice örttükten sonra yapabilir. Rabbine (c.c.) karşı işlediği masiyetleri önemsemeyen kimse kalb gözünü kapatmış demektir. Kalb gözü kapalı olunca kendisini kimin gördüğüyle ilgilenmez. Müşâhede ilmi, kendisini (Hakk'ın (c.c.) emrine) karşı gelmekten alıkoyan bir hayâsı olmayana hiçbir fayda sağlamaz.

Hayâ, Allah (Subhânehû)'nun kalblere yerleştirdiği sırlarından bir sırdır. Kul, bu sırrı kalbinden çıkarıp atmadıkça, herhangi bir günah işleyemez. Eğer Allah (azze ve celle) o kuldan, bu sırrı çekip alırsa işte o zaman kul, -hakkında ezelde yazılmış bulunan-Hakk'ın (c.c.) emrine muhalif olan işlerden dileğini yapar. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in şu hadîs-i şerifi buna işaret etmektedir: "Geçmiş Peygamberlerin sözlerinden insanların idrak ettiği ilk (hikmet) şudur ki, 'Utanmadıktan sonra istediğini yap.'"¹²

Eğer kul, bizzat Mevlâ'sının (c.c.) kendisini görmesinden utanmıyorsa onun kalbi ölmüştür. Onun ameli, içine yağ yerine su konulmuş kandile benzer. O kandilden ev ahalisini aydınlatacak bir ışık asla çıkmaz. Kim, yağı yerine su doldurulmuş bir kandilden karanlığı gidermesini beklerse o kimse şüphesiz "ahmak" lakabına lâyık bir cahildir.

Kalb de işte böyledir. İçinde tevfik olmayan kalbde ilim nûru söndürülür. Böyle bir kalbi, çirkini güzel gösteren cehalet karanlığı kaplar. Bununla birlikte böyle bir kalbde bir katılık/kasvet oluşur ki bu kasvet, kalbin, Allah'ın (c.c.) emrini yerine getirmekten hâsıl olan lezzeti hissetmesine mani olur. Yine bu kasvet, kulun hatalardan uzaklaşmasına da engel olur. Böyle bir kalb, kötü son hakkında bilgi sahibi olsa bile yaptığı günahların sonuçlarından korkmaz. Bu kasvet, kulun kalbinde ısrar ipinin düğümlerini daha da sağlamlaştırır. Eğer bir mahrumiyet/sıkıntı söz konusu olur-

12. Buhari, Ehadisü'l-enbiya, 3225.

sa onu hiçbir hakîm çözemez. Büyük hakîmin bağladığı düğümü küçük hakîm nasıl çözebilir! Bu hakikatte olmayacak bir iştir.

Ezeldeki mahrumiyet ve ilim kandiline musallat olarak kalbdeki nûru söndüren rüzgârlar, kimin gönlünü karartırsa, bu durumda kalb, nûrdan sonra karanlıklara geri döner. Ancak tevfiğ, kalb ile arkadaş olursa o kalb, keramet nûrlarının ışıldadığı bir kandile döner. Kandilin camı, kesif görüntüsünden sonra berraklaşır/kristalleşir. Işık, camın etrafından görünmeye başlar. Camın kristalliğinin arttığından dolayı cam ile ışık birbirinden ayırt edilemez olur da sen, onu camsız bir nûr sanırsın.

Camın inceliği ve kristalliği arttıkça cam ile ışığın birbirinden fark edilmesi daha da zorlaşır. Camı ayırt edecek anlayış ortadan kalktığında şuur/his fenâ ile yok olur. Eğer ışık camın kenarlarından görünmekle birlikte artıp etrafına taşıyorsa bu durumda şuurun yok oluşuna (fenâsına) ait idrak de ikinci bir fenâ ile fenâ bulur. Ve bu iki fenâyâ ait idrak de toptan yok olur. Bu durumda sonradan yaratılmış her muhdes yok olur ve sadece ebediyen var olan Allah (c.c.) baki kalır.

Işık, camın etrafından görünür ve artarak etrafına taşarsa, bu nûru ne gök, ne yer, ne kürsi, ne arş ve ne de yaratılmış herhangi bir şey, Allah'tan (c.c.) perdeleyemez. O nûru, başka bir şey değil, sadece camın sûretinin kesâfeti perdeleyebilir. Nûrun, camın etrafından görünüşü, gözün kapakları açıldığında gözün ışığının parlamasına benzer. Camın nûru, daha yüce bir nûrdan iktibastır. Havas ehlinin teyit edilmiş kalbi de ondan bir iktibastır. Nübüvvet ve risâlet makamına mirasçı olan her resul de ondan iktibas etmiştir. Nebiler de, kendilerini risâlet değil de nübüvvet rütbesine mirasçı kılan o nûrdan iktibas etmişlerdir. Veliler de, kendilerini velayet mertebesine ulaştıran o nûrdan iktibas etmişlerdir. Örnekte resuller güneş, nebiler ay, veliler ise yıldızlar gibidir. Güneş ile aydınlanılır, ay ile nûrlanılır, yıldızlar ile yol bulunur.

Resuller, Allah'ın (c.c.) kullarına hüccetidir. Nebiler, Allah'ın (c.c.) yeryüzünde güvenilir kıldığı yüce zâtlardır. Veliler de Allah'ın (c.c.) mahlûkatına bir rahmetidir. Sen, velilerin rütbesine sakın tamah etme! Senin kalbin, musibetlerden sızlanma ve şikâyet ile göğsün, mahlûkata karşı kinle; sırrın, dünya sevgisiyle dopdoludur. Aklın ise hevânın hükmü altında zindanda kalmıştır. İlmi, cehalet ile yakın arkadaş olan kimse velayet rütbesine asla ulaşamaz. Mal biriktirmeye tutulmuş bir kimse asla kurb makamına nail olamaz. Mahrumiyet mızrağıyla yaralanmış bir kimseye ise hiçbir öğüt fayda vermez.

Ey muhterem kardeşim!

Bil ki dünya bir deniz, takva bir gemidir. Nefsin şehvetleri ise fırtınalardır. Ahiret yurdu sahil, insanlar ise seferdedirler. Deniz fırtınalarla korkutup da gemi batma tehlikesine düşünce, yolcular gemiyi hafifletmek için eşyalarını denize atarlar. Senin gemiden atman gereken ilk şeyin, nefsidir. Bunu becerebilirsen fırtınalar diner. Rüzgâr hoş bir hâle gelir. Gemi denizde tam yol ileri gider, salimen sahile çıkar, sermayeni de kurtarmış olursun. Ticaretinde de her hangi bir eksiklik meydana gelmez.

Bil ki bu nefsin dermanı, derdinde; izzeti, zilletinde; hayatı, ölümünde; onun seferinin en hayırlısı, onu terk etmede; onun kurtuluşu, zindana hapsedilmesinde; kazancı, muhasebeye tabi tutulmasında; helaki, şehvetinde; uzak bırakılışı, irâdesinde; perdelenişi ise rahatındadır.

Kim onu, arzu ve isteklerinden uzak tutarsa o zaman onun fitratının karanlığı kalkar. Ve onda gayb nûrları açığa çıkar. Kim onun fitnesinden yakasını kurtarırsa, bütün perdeler o kimseden kalkar. Kim nefsinin ilgi duyduğu şeylerden sakınabilirse, ona, hakikatler keşf olunur. Kim, nefsinin hastalıklarından korunursa onda bir güç hâsıl olur. Kim nefsini, ibadetleri yerine getirmeden hâsıl olan zevkten bile mahrum kılarsa, o kimsenin mârifeti

arı duru bir hâle gelir. Kim, nefsi, tamah eylediği şeylerden alı-
koyarsa o kimsenin muhabbeti derinleşir. Kim, nefsinin irâdesini
gerçekleştirmesine engel olursa o kimse, gayb sırlarını müşâhede
eder ve onun velilikteki makamı yükselir. Ancak bu hastalıkları
tedavi etmek gerçekten çok zordur. Nefsin istek ve arzularını te-
davi etmeden hali üzere terk etmede ise bir perdelenme vardır.
(Her an arzu ve isteklere tekrar düşülebilir.) Tarlasını ekmeyenin,
hasat etmeyi umması gibi sabır ve mücâhede olmaksızın şan/şe-
ref bekleme.

Kullar, velilik mertebesine, şehirli veya köylü olmalarına ba-
kılarak değil, kalblerinden Allah'tan (c.c.) başkasını çıkarmalarına
göre seçilirler. Onların gözünde belâ ve nimet birdir. Onlar düş-
manlarını da sevdiklerini de affetmişlerdir. Senden önce nice yi-
ğitler, sabrettiler de sabırdan sonra şan ve şerefe ulaştılar. Onların
sabrettiği gibi sabredersen-eğer ezelde sana inâyet ve havaslık/se-
çilmişlik takdir edilmiş ise- onların ulaştığına sen de ulaşırsın. Bū-
tün zorlukları Allah (azze ve celle) kolaylaştırır. Muvaffâkiyet pek
büyük ve yüce olan Allah'tandır (c.c.).

SABIR

Kul, her türlü meşakkat, sıkıntı, dert ve Allah'ın (c.c.) emrine itaat ile rızâsına muvafık olan amelleri işlemeyi ve nefsin hevâsını terk etmeyi ancak sabırla başarabilir. Dünya bir deniz, sabır ise bir gemidir. Kim, amelini denizden geçirmek üzere bir gemi edinmezse amelleri denize batar gider. Kim, sıkıntıda, bollukta, dertlerin zirve yaptığı en sıkıntılı zamanlarda, hoşuna gitmeyen hâllerde, zarara uğrayacağı durumlarda ve her türlü müşkül meselelerde, maddî-manevî sarsıntılarda ve denenme zamanlarında kısacası her hâlükârda dinini yaşama hususunda sabrederse, sabrında sıdk sahibi olduğunu ispat etmiş olur. Şeytan, böyle bir kulun yanından ayrılır gider. Kim de bu sayılan belâ ve musibet anlarında sabretmezse onun taati, tam doğru ve sıhhatli değildir. Onun, sabredenler sınıfıyla arasında herhangi bir bağı da yoktur.

Din, sermayeye benzer. Kim, sermayesini korumaya sabretmez ve sermayesine musallat olan afetleri defetme esnasında başına gelen acılıkları yudum yudum içmezse, sermayesi telef olur da o kimse açlıktan ölür. Bir yıl sürecek ve bu süre zarfında herhangi bir yerleşim yeriyle karşılaşamayacağın bir yolculuğa çıksan, yanında da ancak bu mesafeye yetecek kadar azığın olsa sen, azığının zayı eder misin veya güvenilmez birine onu emanet olarak bı-

rakır mısın? Ömrüne yemin olsun ki sen bunu yapmazsın. Aksi-ne sen azığının bir an olsun yanından ayırmazsın. Canını, azığınınla bitişik görürsün. Çok iyi bilirsin ki azığı korumaya ve onu taşıma-ya sabır, bu uzun mesafeli yolculukta senin canını kurtarmaya ve-siledir. Din de böyledir.

Kim dinini, sıkıntılı günlerde afetlerden korumaya sabreder-se, kıyamet yolculuğunda karşılaşacağı eşi benzeri olmayan zor geçitlerde, dini, onun kurtuluşuna vesile olur. Kıyamet çöllerinin zor geçitlerinde zâlimin zilleti, dini hafife alanın hüsrânı, dünyada değer verilen nicelerinin gülünç ve acınacak duruma düşmesi ve içindeki çirkinlikleri gizleyerek dışında güzellikler sergileyenlerin iç yüzlerinin ifşâsı vardır. Yine orada akıllıların makamları, fazilet-li insanların mertebeleri, sabır ehlinin dereceleri ve her hâllerinde Allah (c.c.) ile beraberlik şuuruyla yaşayanların makamlarının yüksekliği meydana çıkar/görülür.

Dünya ve ahiret, bir yönüyle birbirinin zıddı bir yönüyle de birbiriyle aynıdırlar. İnsanlar akıllarındaki üstünlük nispetinde, o ikisinin hizmetinde ve zorluklarına hazırlanmadadırlar. Sen ak-lının sersemliğini ve hâlinin sefilliğini bilmek istersen, dünya ve ahiret için yaptığın hazırlıkların hangisinin daha üstün olduğuna bak. Eğer nefsini dünya dertleriyle endişelenmiş olarak buldunsa, dünyaya ait işlerinde geri kaldığını ve yoksulluk içinde bulundu-ğunu gördünse, geleceğin için hazırlık yapmayı âdet edinmişsen, dünyayı temin etmek için harekete geçmen konusunda âcizliği terk edersin. Sıhhatliyen de hastayken de kalbinle dünyana bağ-lı kalırsın, kışın soğuğu ve yazın sıcaklığı seni ondan uzaklaştırmaz, herhangi bir zayıflıkta veya sıkıntı hâlinde bile dünya işlerini yeri-ne getirme ve gerekli tedbirleri alma hususunu asla terk etmezsin.

Eğer senin dünyaya hazırlığın böyle ise şimdi de ahiretin için yaptığın hazırlığına bir bak. Ahirete hazırlığın da dünyana hazır-lığın gibi mi değil mi? Eğer ahirete hazırlığın, dünyana hazırlığın-

dan daha üstün veya ona denk ise -ki bu durum nadirdir- aklın üstün, hâlin çok güzel bir hâl, ismin ise rical/yiğitler divanına yazılmış demektir. Eğer ahiretine hazırlanma ile ilgili meşguliyetin, dünyana hazırlanman kadar değilse, bu durumda aklının sersemliğinin, hâlinin perişanlığının, Rabbinden (c.c.) uzaklığının ve cealete dalmışlığının miktarı, ahiretine hazırlığının azlığı nispetindedir. İş böyle ise senin için ölüm, yaşamdan daha hayırlı olması; bir köpeğin sıfatlarının, senin sıfatlarından daha üstün olması, uzak bir ihtimal değildir.

Dünya rızkı, taksim edilmiştir. Ahiret rızkı ise meçhuldür ve asla garanti de değildir. Garanti olanla meşgul olup da garanti olmayanla meşguliyeti terk etmek büyük bir cahilliktir. Ancak dünya, insanlara şaraptan daha keskin bir içecek içirdi de onlar, öyle bir sarhoş oldular ki onların çoğunu, ölümden ve ahireti müşâhededen başka hiçbir şey uyandıramaz. Eğer bir kalb, mahrumiyet denizinde boğulmuşsa hakka davet etmek, o kalbi asla kurtaramaz. Sana düşen sabırdır, çünkü her müminin bineği ancak sabırdır.

Allah (c.c.) sana rahmet etsin. Bil ki belâ ve imtihanlar hem nimetlerde hem de musibetlerde bulunur. Allah Teâlâ (c.c.):

وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً

“Bir deneme olarak sizi hayırla da, şerle de imtihan edeceğiz.” (Enbiyâ Sûresi, 21/35) buyurmuştur.

Bu âyette şer, musibet; hayır, nimettir. Aynı şekilde şer de hayır da nimettir. Sabır ise, mutlak manada hem nimetlere hem de belâlara yapılıır. Şükür de, mutlak anlamıyla belâlara da nimetlere de şamildir. Nimetlere şükretmek vaciptir eğer o nimet, musibet değilse! Genel olarak nimete şükredilir. Nimetlere sabır da yine vaciptir. Nimetlere, kulu Allah’tan (c.c.) gafil bırakan bir vesile

olmaması veya masiyetlere düşmeye yardımcı olmaması için sabretmek gerekir. Yine belâlara da sabretmek gerekir ki bu sayede kul kaderin cilveleri karşısında herhangi bir itirazda bulunmasın ve sızlanmasın.

Bir kimse belâlara sabretme ve belâların acılığını rızâ ile karşılama hâline sahipse, böyle bir kimsenin belâlara da şükretmesi gerekir. Kul, kendi gönlünü muhasebeye çeker ve eğer belâlar anında gönlünde bir sıkıntı ve sızlanma olmadığını anlarsa, bu hâl, ahirette kendisi için bir hazinedir. Bu hâl, musibet içinde gizlenmiş bir nimettir ki buna şükretmek gerekir. Musibete şükretmek diğer bir açıdan daha gereklidir. Bu hâl ise şöyledir: Kulun herhangi bir uzvuna bir musibet ulaşmışsa kul, Mevlâ'sına iki veya üç uzvuna belâ vermediği için veya gözü, ağzı vb. gibi daha mühim bir uzvuna veya kendisinden sabrı giderecek derecede elem duyacağı diğer uzuvlarına belâ vermediği için şükreder.

Eğer sen Allah (azze ve celle)'nin öfke ve azabının şiddetini bilmek istersen-ki hiç kimse bunun künhüne vâkıf olamaz-Allah'ın (c.c.) mümin kuluna dünyada iken verdiği belâlara bak. O belâlar ki, kıyamette, o mümin kul için hesapsız bir mükâfat ve inâyet içinde büyük bir makama vesile olur. Aslında rahmet olan belâların bile, çok şiddetli ve aşılması çok zor imtihanlar olduğunu görürsün. Peki, akabinde bir rahmet umulmayan ve içine kimin düşeceği belli olmayan bir azabın şiddeti nasıldır? İki azap arasındaki farkı düşünürsen, dünyada müminin başına gelen belâ ve musibetlerin ahiret azabı yanındaki durumunun, küçük bir çocuğun sünnet olmasındaki zorluğun, savaş esnasında boyunların vurulması zorluğu yanındaki duruma benzediğini anlarsın. İki si arasında ne büyük bir fark vardır! Bu söz Ömer b. Abdulaziz (r.ah)'ın gök gürlemesini işittiği zaman:

“Bu rahmet sesidir, öyleyse azap sesi nasıldır?” demesine benziyor.

Sünnet olmanın zorluğuna sabır, elbette ki, boyunların vurulmasının zorluğuna gösterilecek sabırdan daha kolaydır. Sabır ile Allah'ın (c.c.) katındaki fazl u ikramlara kavuşulduğu gibi, seni, Allah'tan (c.c.) perdeleyen dünyevi lezzetleri terk etmeye de yine sabırla kavuşulur. Kim, sabrı, bir gemi edinir ve o gemiye binerse iki dünya denizinde de herhangi bir dalgadan korkmaz. Bil ki katı kalb, onu sarsacak hiçbir nasihatten titremez. O sanki sert bir kaya parçasıdır. Kimin kalbi katılaşmışsa ondan Allah'ın (c.c.) azabının uzak olacağını sanma! Sabır bir közdür, dünyayı seven ise asla o köze dokunamaz.

Kulun sabır makamına girişinin ilk makamı/adımı, belâ ve musibetleri sükûnetle göğüsleyip, şikâyeti terk etmesidir. Kalbinde belâ ve musibetin zorluğunu, şiddetini ve acılığını hissetmesine rağmen, Rabbini (c.c.) kızdıracak sözleri söylemekten çekinmesidir. Böyle bir kimse, kalbinde, (sabrından mütevellit) herhangi bir lezzet ve tatlılık bulamaz. İşte bu, sabırda özel bir makamdır. Sabrın bu makamına, “tasabbur” makamı denilir.

Sabırdaki ikinci makam ise, kulun belâ ve musibetlere karşı -şikâyeti terk etme ve kalbin sükûnetiyle birlikte- kalbinde bazen acılık ve zorluk, bazen de tatlılık ve kolaylık hissetmesidir. Herkes sabrın bu makamına iştirak edebilir. Böyle birine ‘sabırlı ve razı’ denilebilir. Böyle bir kimse belâlarda bir tatlılık bulabilir ki bu tatlılık (gönül gözünün) rızâ bakışındandır. Şayet belâlar tamamıyla acı olmaktan çıkarak tatlı bir hâle gelirse bu kimse için ‘razı’ ismi mutlak manada kullanılabilir ve artık ona “sâbir” (sabırlı) denilemez. Çünkü sabır, acılık ve zorluk bulunmadıkça mevcut olmayan bir hâldir. Eğer acılık ve zorluk, kolaylık ve tatlılığa dönüşmüşse sabrın herhangi bir anlamı kalmaz. Çünkü zorluk ve meşakkat yok ki sabredilsin.

Belâlar, taneleri büyük bir üzüm salkımına benzer. Sen, belâları ‘tasabbur’la (zorlanarak sabır) karşılasan, onları tadı olma-

yan ekşi bir üzüm gibi bulursun. Eğer belâları, 'sabır' ile karşılasan bu durumda ise onları tatlı ile ekşi arası mayhoş bir üzüm gibi bulursun. Eğer belâları, 'rızâ' ile karşılasan o zaman belâları, tatlılıkta son haddine varmış, ekşilikten kendisinde herhangi bir eser kalmamış bir üzüm gibi bulursun. İşte bu, sâliklerin ulaşmayı hedeflediği son makamdır. Muvaffâkiyet ancak yüce ve üstün olan Allah'tandır (c.c.).

RIZÂ

Rızâ, Allah Teâlâ'ya (c.c.) ulaştıran makamların en şerefli-
rindendir. Rızânın ilk basamağı, Allah'ın (c.c.) verdiği hükmün
engellenemeyeceğini bilen bir kulun verdiği hükümlerden ötürü
Allah'ı (c.c.) ithamı terk etmesidir. Çünkü Allah Teâlâ (c.c.), kul-
ları üzerinde seçim yapmaya en layık olandır. Sen, O'nun (c.c.),
sana vermek için senden aldığını ve seni mükâfatlandırmak için
belâlara uğrattığını bilirsin. Eğer sen, Allah'ın (c.c.), kendin için
seçmeye güç yetiremeyeceğin şeyleri seçip takdir ettiğini biliyor-
san, kendi seçimini terk et de O'nun (c.c.) senin için seçip takdir
ettiğine razı ol. Bu yüzden kulun kendi seçim ve ihtiyarını terk et-
mesi, rızânın ilk basamağı olmuştur.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ
اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

“Rabbin dilediğini yaratır ve seçer; onlar için seçim hakkı
yoktur. Allah, onların koştukları ortaklardan münezzehtir, yü-
cedir.” (Kasas Sûresi, 28/68)

Bu âyetten sonra, bâtinî sırlardan manalar çıkarmaya yaraya-

cak anlayış gücüne sahip olan bir kimsenin, rızânın manası hakkında herhangi bir bilgiye ihtiyacı kalmaz. Böyle bir kimse, kendi varlığını, nefretsiz ve ıstırapsız bir hâlde mukadderatın hükümlerine -ki kudret hükümleri, Allah Teâlâ'nın (c.c.) irâdesine göre hüküm sürer- râm eder. Kim, Allah Teâlâ'nın (c.c.) hükümlerine razı olursa o kimse için nimetler ve belâ arasında bir fark kalmaz. Böyle bir kimse, hükmün gerçekleşmesiyle sükûn bulur. Bu hâl üzere devam ettiği müddetçe böyle bir kimsenin, velayet makamına ve asfiya rütbesine ulaşacağından şüphe duyulmaz. Ve yine ezelden onun üzerine 'tevlîk nûru'nun doğmuş olduğu şüphesizdir.

Allah (azze ve celle), ezelde bir kulundan razı olup onu seçince, onun üzerine belâları boca eder. Gayretini Kendisine (c.c.) yönlendirir. Ve o kuluna, uğradığı belâlara karşı rızâ hâlini verir. Rızânın yanında yakîn ve belâlardan tat alma hâlini, bununla birlikte, mârifet ve tâzim hâlini de verir; böylece belâlar, o kula görünmez olur da o, asla onları hissetmez. Şayet o, bedeninde, belâların acısını hissederse, Mevlâ'sının (c.c.) irâdesine muvafakatın sevincini kalbinde yaşar. Beden, belâ ve musibetlerin acısıyla iki büklüm olmuş kıvranmaktadır buna karşın kalb, Allah (c.c.) katında ferah ve belâların gelişile mesrurdur.

Bu grup zevat öyle bir sınıftır ki, kalbleri, kendi yanlarında değil Allah'ın (c.c.) katındadır. Şayet kalbleri kendi yanlarında olsaydı, belâlara tahammül edip şikâyetten yüz çeviremezler, Mevlâ'nın (c.c.) irâdesine râm olmanın lezzetini kalblerinde bulamazlardı. Bu konu hakkında şu anlatılır:

“Yüce Allah (c.c.) Hz Eyyûb'a (a.s.):

'Sana belâ vereceğim' diye vahyetmiş. O da (a.s.):

'Kalbim nerede olacak?' diye sormuş. Allah (c.c.),

'Benim yanımda.' karşılığını vermiş. Bunun üzerine Hz. Eyyûb (a.s.):

‘Öyle ise ey Rabbim, üzerime yağmur gibi belâ yağdır’ demiş. Belâlar nihâi sınırına vardığında bu kez Allah Teâlâ (c.c.):

‘Seni artık belâlardan kurtarıp afiyete erdireceğim.’ buyurmuş. O (a.s.) yine sormuş:

‘Kalbim nerede olacak?’ Allah Teâlâ (c.c.):

‘Senin yanında’ deyince Hz. Eyyüb (a.s.):

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسْنِي الضُّرِّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

“Başıma bir felâket geldi; Sen merhametlilerin en merhametlisisin.” (Enbiyâ Sûresi, 21/83) diye yakınmıştı.

Kulun kalbinin Allah’ın (c.c.) katında olmasının manası, kulun bütün gayret ve himmetini O’na (c.c.) yönlendirmesi ve O’nun (c.c.) rızâsını istemesidir.

Kulun Mevlâ’sının (c.c.) rızâsına ulaşmasının yolu, nefesine zor gelen kaderin hükümleri gerçekleştiğinde Mevlâ’sından (c.c.) razı olmasından geçer. O’nun (c.c.) yanında bedeni, bir babanın oğluna benzer. Bu oğul, recm cezasına çarptırılmayı gerektiren bir günah işlemiştir. Hâkimin huzurunda suçunu itiraf eden oğul, günahından da tövbe etmiştir. Hâkim, recm cezasına hükmeder. Oğluna isabet eden her taş gördüğünde babası şöyle der:

“Allah’a (c.c.) şükürler olsun ki hâkim onu bu dünyada günahından temizledi böylelikle o ölümünden sonra azaba uğramaktan kurtuldu.”

O baba oğlunun bedenine taşın isabet etmesinden ferahlar ve oğluna recm hükmü veren hâkimden razı olur. Hâkimin hükmüne karşı asla içinde bir hoşnutsuzluk belirmez. Çünkü oğlunun itiraf ve tövbesini, hâkimin de, onun kıyamet günü selâmetini istediğini bilmektedir. Yine o baba, oğlunun kurtulmayı istediğini

ve hâkimin de, onun kıyametteki kurtuluşunun sebebi olduğunu bilmektedir. Böylece baba, verilen hükümden razı olur.

İşte kulun bedeniyle ilişkisi de böyledir. Belâ ve musibetlerin bedenine çarpması anında o, bu belâların gelişiyile sevinçli ve ferahtır. Mevlâ'sının (c.c.) hükmünden razıdır. Çünkü o, Allah Teâlâ'nın (c.c.) bu belâları ona, bir günahının giderilmesi veya razı olunca erişeceği bir fazl ve lütuf için isabet ettirdiğini bilmektedir.

Mevlâ'nın (c.c.) senden razı olup olmadığını bilmek istersen, belâlar ve musibetler anında O'ndan (c.c.) razı olup olmadığına ve musibetleri irâde edişine karşı, kendi tavrına bak. Eğer sen belâlar anında O'ndan (c.c.) razı, musibetleri irâde edince O'nun (c.c.) hükmüne râm isen, O da (c.c.), senden razıdır.

Bazı öğrenciler, şeyhlerine bu manayı işaret ettiler, şeyh de onların bu görüşünü kabul etti. Sünnette de bu mananın bir aslı vardır. Peygamber (s.a.v.) Efendimizden şöyle nakledilir:

“Kim razı olursa ondan razı olunur, kim öfkelenirse ona öfkelenilir.”¹³

Kulun kalbi Mevlâ'sı (c.c.) katında olunca, o kul, belâların isabet etmesini umursamaz. Kalbi kendi yanında olan bir kul ise musibetlerin vukuunda kesinlikle sabitkadem/ayakları üstünde duramaz. Bunun örneği şudur:

Bir köleye, sahibi kıldan bir çadır, bir koyun ve bir deve vermiştir. O köle bu çadırda yaşar ve koyunla devesini vadilerde otlatır. Bir gün köle sahibinin yanına gider. Bir de bakar ki büyük bir köşk inşa edilmekte, birçok güzel oda tefriş edilmekte, meyvelerden farklı farklı içecekler hazırlanmakta, sanki kralların ağırlandacağı meclisler düzenlenmekte, hülâsa büyük bir saltanat görülmektedir. Köle, sahibine:

13. Tirmizî, Sünen, c. 4, s. 601 (Zühd Bab: 34 2396 numaralı hadis).

‘Bu hazırlıklar ve köşk kim içindir?’ diye sorar. Sahibi ise şöyle cevap verir:

“Kıldan çadırı olan bir kölenin evini yıkacak bir adam göndereceğim. O adamım, o köleyi dövecek, koyun ve devesini de öldürecek. Eğer o köle bize öfkelenirse, ona, yaptığımızdan daha kötüsünü de yapacağız. Daha sonra da onu yanımızdan uzaklaştırıp kaderine terk edeceğiz. O köle bizim hükmümüze razı olursa bu mülkü ona vereceğiz. Bize komşu olacak ve bize gidip gelecek.

Ey köle! Sen bu mülkü istiyorsan hükmümüze razı ol, belâlarımıza sabret de bizim yanımızda ikram olunmuş bir komşu ol.” der. Köle şöyle cevap verir:

“Böylesi büyük bir mülke ulaştıracaksa dövülmeme, evimin yıkılmasına, deve ve koyunumun telef edilmesine asla aldırış etmem.

Kalbi, Allah’ın (c.c.) katında olduğunda bir kulun durumu da böyledir. O kul da belâların, kavuşacağı büyük lütufların ve Hakk (c.c.) katındaki derecesinin yükselmesinin bir sebebi olduğunu bildiğinden dolayı belâlara aldırış etmez. Kim istediğinin daha üstün olduğunu bilirse, terk ettiği şeyler ona zor gelmez. Kim Mevlâ’sının (c.c.) rızâsını, malını veya evladını kaybetmek veya bedenine belâların peş peşe gelmesi ile elde etmişse bu durumda o, çok basit ve kolay bir bedel karşılığı Hakk’ın (c.c.) rızâsını elde etmiş demektir.

Yine kul Mevlâ’sından (c.c.) bir inâyet, bir tevfik/başarı ve bir kolaylaştırma ile O’nun (c.c.) rızâsını elde etmişse bu durumda o, rızâ-i ilâhî’yi az veya çok herhangi bir bedel ödmeden elde etmiştir. Bir köle veya cariye’nin Mevlâ’sının (c.c.) rızâsı ve yakınlığına ermesine sebep olan belâ ve musibetlerin, bu lütuf yanında asla sözü olmaz. Eğer O’nun (c.c.) verdiği belâlara gösterdiğin rızânı düşünürsen, bu rızânın da yine O’nun (c.c.) sana verdiği bir ih-

san ve lütuf olduğunu görürsün. Böylece O (c.c.), seni, ihsanından sonra başka bir ihsanıyla mükâfatlandırmaktadır.

Belâlar karşısında razı olma hâlini, Allah'tan (c.c.) bir şey istemenin bedeli olarak görmeyen gerekir. O'nun (c.c.) sana gönderdiği belâlar, yine O'nun (c.c.) adâletindendir. Sabır ve rızâ ise bu durumda senin üzerine farz olur. Eğer belâyâ sabreder ve razı olursan üzerindeki farzı edâ etmiş olursun. Fazl ve lütuf O'nun (c.c.) elindedir. Dilerse seni sabır lütfuyla mükâfatlandırır, dilerse seni (bu lütuftan) meneder. Bil ki belâlara karşı sabır ve rızâ, O'nun (c.c.) senin üzerindeki hakkıdır. Bundan dolayı sabreder ve razı olursan, bunun karşılığında O'ndan (c.c.) isteyebileceğin herhangi bir ücretin de yoktur. Çünkü sen bir kölesin. Eğer hür olmuş olsaydın bu durumda bir ücret talep edebilirdin! (Ama değilsin)

Eğer sana anlattığım konuyu anlamadıysan bir köle ve onun sahibini düşün. Kölenin cariye olan bir eşi ve o eşinden olma çocukları vardır. Bu köle çalışarak biraz mal kazanmıştır. Sahibi olan efendi ona bir iş vererek o işi yapmasını emretmiş ve köle de çalışarak kendisine emredilen o işi tamamlamıştır. Çok yorucu bir iş olduğundan dolayı kölenin sırtından terler akmış, bütün uzuvları iyice yorulmuş ve gücü kuvveti tükenmiştir. İş bitince köle şöyle der:

“Bana emredilen işi tastamam yaptım. İş itina ile yerine getirdim. Bütün vücudum yoruldu. Ter sırtımdan çıktı. Gücüm kuvvetim tükendi. İş de bitirdiğime göre artık ey efendim benim ücretimi ver!” Efendisi ise şu cevabı verir:

“Seni, işini itinalı yaptığından dolayı satın aldık. Bize hizmet edesin diye seni köle edindik ve yanımızda tuttuk. Senin bizim üzerimizde hangi ücretin var ki? Sen de eşin de çocukların da malın da (kısacası sana ait olan ne varsa) aslında bize aittir. Eğer biz sana bir ikram etmek istersek ikram ederiz. Seni görmezden gelmek istersek de görmezden geliriz. Eğer sana vermek istersek veririz, vermek istemezsek de vermeyiz. Bizim senin üzerinde bir-

çok hakkımız vardır ancak senin bizim üzerimizde herhangi bir hakkın yoktur. Ve sana ödememiz gereken bir ücret de yoktur.” Bir kul da işte böyledir. Belâların acılığına, zorluğuna ve meşakkatine karşı sabreden bir kul, Allah’tan (c.c.) bu sabrı için bir ücret talep ederse örnekteki köle gibi olur.

Bil ki bu anlayış, bütün taat amelleri için geçerlidir. Allah’ın (c.c.) emrine boyun eğme ve O’na (c.c.) itaat etme kul üzerine farzdır. Belâlara sabretmek kula düşen bir vazifedir. İtaat veya sabır karşılığı olmak üzere herhangi bir ücret istemek ise batıldır, manasızdır. Allah’ın (c.c.) itaatkâr kulunu mükâfatlandırması, O’nun (c.c.) üzerine vacip değildir. Hiç kimsenin, O’na (c.c.) bir şey yapmasını zorunlu kılacak bir hüküm verme yetkisi yoktur. Hiçbir kul O’ndan (c.c.) müstağni olamaz. O (c.c.) ise asla kimseye muhtaç olmaz. Kuluna ikram etmesinin Kendisine bir menfaati yoktur. Kulunu helak etmesi, Kendisi için bir musibet de değildir. Kulların taati, rızâsı ve sabrı, O’nun (c.c.) Kibriya’sından herhangi bir artışa sebep olmaz. Aksine O’nun (c.c.) azamet ve celâli karşısında bunlar yok olur giderler. Kulların isyanları, zulüm ve inkârları da O’nun kemâlini asla eksiltemez. Veren (Allah’ın (c.c.)), kendisine bir faydası olmayana lütuf ve ihsanlarda bulunması, cömertlik ve keremine bir nihayet olmadığına delildir.

İşte sana konunun bütün detaylarını anlattık ki gizli kalmış kusurlarına muttali olasın, cahilliğinin karanlığını izâle edesin, köleliğinin zilleti içinde sükûn bulasın, fakirliğinin gölgesinde zayıflığını anlayasın ve herhangi bir ücret talebine hakkın olmadığını bilesin, makasla lime lime doğranmana karşılık gösterdiğin sabır için bile Mevlâ’ndan (c.c.) herhangi mükâfat beklemeyesin.

Sızlanmak, sabrın zıddıdır. Hoşnutsuzluk da rızânın zıddıdır. Sabır rızâyâ götürür, bu ikisi taattir. Sızlanmak da hoşnutsuzluğa götürür, bu ikisi de masiyettir. Sızlanmayasın diye sana, sabır farz kılındı. Öfkelenip hoşnutsuzluk göstermeyesin diye de rızâ

farz kılındı. Sabreder ve razı olursan sızlanmaların ve hoşnutsuzluğun gider, Rabbine itaatkâr bir kul olursun. Bir kul, sızlanır ve hoşnutsuzluk gösterirse, böyle bir kulun cezalandırılması gerekir.¹⁴ Bununla beraber Allah'ın (c.c.) lütuf ve ihsanlarda bulunması hariç, sabır ve rızâ gösteren bir kulunu mükâfatlandırması da Allah (c.c.) üzerine vacip değildir.

Tövbe edene en uygun iş, taattir. Masiyete en uygun şey ise azaptır. Günahın bağışlanması bir lütuftur. Günaha düşmekten uzak kalış/ismet ise ondan daha büyük bir lütuftur. Bununla birlikte bu ikisi de Allah (Subhânehû)'nun lütuf ve ihsanlarındandır.

Sabır ve rızâda başarıya ulaşmış olmada iki lütuf vardır:

Birincisi sızlanma ve hoşnutsuzluk içine gizlenmiş olan günahın korunma.

İkincisi ise içinde Allah'ın (c.c.) rızâsı bulunan taatlere boyun eğme.

Sabır ve rızâ üzere tövbe edene ise lütuf üzere lütuf vardır. Bununla birlikte, sabır veya rızâ üzere bulunan herhangi bir kimsenin tövbesinin kesinlikle kabul edileceği de belli değildir. Kalbler, keremin O'nun (c.c.) nimetlerinden olduğunu bildi. O'nun (c.c.) ismi, Kerîm'dir. Kalblerin tamahı, O'nun (c.c.) keremine ve O'nun (c.c.) hakkında hüsn-i zanna yöneldi. Şöyle ki, ya günahı bağışlaması ve kusurları örtmesi ya da sabır ve rızâ üzerine başkaca fazl u ihsanlarda da bulunması için.

Şahit olduklarımız arasında şu da vardır ki eğer bir köle, sahibine karşı muhsin/hüsn-i niyet sahibi ve itaatkâr olursa ve sahibinin kendisine tevdi ettiği işlerde emin ise efendisinden ona birçok hediyeler gelir; efendisi katında değeri yükselir de efendisinin sev-

14. Licâî, burada bir istisna yapar. Ona göre, Allah (c.c.), sızlanıp hoşnutsuzluk göstermeleri durumunda bile rahmetiyle kuşattığı has kullarına kızıp cezalandırmaz.

diğı bir köle hâline gelir. Bu durum efendinin kölesine karşı ihsan ve lütfunun bir ifadesidir ki örnekleri mevcuttur. Bir köle ile efendisinin durumu böyle ise Mâlikü'l-mülk olan Yüce Allah'ın (c.c.) sabırlı ve razı olan kuluna karşı lütf u ihsanı nasıl olur?

Bil ki rızâ meselesini tam olarak elde etmenin bazı şartları vardır. Bu şartların ilki mârifetullahtır. Diğerleri ise kalbde Allah'a (c.c.) karşı tâzim duygusunun bulunması, Allah'ın (c.c.), nefse tercih edilmesi, kulun kendi irâdesini terk ederek Allah (Subhânehû)'nun irâdesine yapışması ve O'nun (c.c.) hükmüne teslim olmasıdır. Eğer sen Allah'ı (c.c.) tanır ve ona karşı kalbinde tâzim duyguları beslersen o zaman O'nu (c.c.), nefesine tercih edersin. Belâlar, bedenın üzerinde cereyan edince sabredersin. İşleri O'na (c.c.) teslim edince -ki O (c.c.) zaten işlerin kendisine teslim edilmesi gereken tek Zâttır (c.c.)- hakkında verdiği bütün hükümlerden dolayı da sükûnete erersin. Sen, kendi irâdenden soyunduğun için artık sende belâların üzerinden kalkması veya devam etmesi konusunda herhangi bir istek olmaz.

Hakk Teâlâ (c.c.) isterse belâları senden defeder, isterse senin üzerinde devamlı kılar. Bunu, senin istek ve seçiminle değil Kendi (c.c.) ihtiyarıyla yapar. Nice zaman sen, belâların üzerinden kalkmasını istediğın hâlde O (c.c.), belâları senin üzerinde devamlı kılmayı diler. Ve yine nice zaman sen, belâların senin üzerinde devamlı kalmasını istediğın hâlde O (c.c.), belâları senden kaldırmayı ister.

O'nun (c.c.) irâdesine boyun eğme ve kendi irâdeni yok etme kastıyla, kalbinde, belâların senin üzerinde devamlı olması veya üzerinden kalkması düşüncesini yok ettinse ve buna karşılık kalbinde kaderin tecellilerine karşı duyduğın bir sevinç ve Cebbâr olan Allah'ın (c.c.) irâdesine muvafakatten aldığın bir lezzet var ise bil ki, sen, sadık bir kulsun, merteben akranların arasında yüktür ve yaşadığın devirde ender görülen zevattan birisi olursun.

İşte bu siddîkların derecesidir ki onlar, kaderin hükümlerinin tecellisine razı olmuşlar, kendi irâdelerini yitirmişlerdir. Ebû Süleyman ed ed-Dârânî (r.ah) hakkında şu nakledilir:

O, kulun, dini hususunda fitnelere maruz kalma korkusundan ötürü ölümü istemesinin mi, amellerini artırabileceği için de hayatı istemesinin mi daha üstün oluşu hakkında söz ediyordu. Dinleyiciler arasında bulunan bir çocuk söz alarak ona şu soruyu sordu:

“Peki, ne bunu ne de ötekini seçmeyip sadece Allah'ın (c.c.) irâdesine râm olan kişi hakkında ne dersiniz?” Ebû Süleyman ise etrafındakilere şöyle dedi:

“Bu çocuğa sahip çıkın. Çünkü bu siddîklardandır.”

Ebû Süleyman ed-Dârânî, zamanının mârifet, zühd ve ibadette önde geleni idi.

Rızâ makamı, velayet makamlarındandır. Rızâ makamına ait bir lezzet ve tat vardır. Ancak bir kimsenin, kendinin rızâ makamında olduğunu fark etmesi, o kimse için bir perdedir. Bu rızâ makamı içinde gizlenmiş ince bir husustur ki, bu hususu bilmeyen kul Allah (Subhânehû)'dan perdelenir. Tefrid hâline erme neticesinde, kuldan rızâ makamı gizli kalırsa bu durumda kul, rızâ makamına ulaştığını fark edemez. Başına gelenin nimet mi musibet mi olduğunu hissedemez. Bu durum şuna benzer ki bir işçi, işverenin kendisini gördüğü bir yerde çalışır. İşçi, işverenin rızâsının, onun isteklerini yerine getirmede olduğunu görünce işverenin istediği işleri yerine getirir ve o işleri yerine getirmeye daha fazla itina gösterir. Bununla birlikte işçi çalışırken, işvereni görünce kalbinde onu büyütür, içi onun yüceliğiyle dolar. İşverenin kendisini görmesi, işçiye, işverenin isteklerine boyun eğmek suretiyle hoşnutluğunu talep etmeyi unutturur. Kendini bu hâl içinde kaybettiğinden/gaybet hâlinde dolay rızâyı da irâdeyi de anla-

maz hâle gelir. İşte bir kul da nimetlere şükür ve belâlara sabrederrek Mevlâ'sının (c.c.) irâdesine boyun eğerek rızâ makamına ulaşınca bu hâle bürünür.

Eğer onun kalbinden, Sultanın kendisini gördüğü düşüncesi geçerse, bu durumda kalbi, herhangi bir rızâ veya irâdeyi hissetmez olur. Başına gelenin nimet mi musibet mi olduğunu ayırt edemez. Hayret içinde kalır. Ancak buradaki hayret, kendisinin farkında olunan bir hayret manasında değildir. Der ki:

“Ben kimim? Neredeyim? Keşke kim olduğumu bilseydim!”

Sen bu makam hakkında ne bilebilirsin ki? Melik'in yakınlığında dehşet; Hakikat Sultanına yakınlıkta ise hayret vardır. Müşâhede de ise sarhoşluk/sekr ve gaybet; bununla birlikte beşerilik bulanıklıklarından tasfiye, kalb gözü için bir bakış, bir etrafı görüş/cevlet ve sonunda yine beşeriyete dönüş vardır.

Eğer velayet makamlarından bir makama ulaştı isen, o makamın zorluğuna sabret, o makamın kusurlarını tanı. Çünkü arifler, bir ameli ancak büyük bir itina ile yaparlar ve onlara o makamın hiçbir kusuru gizli kalmaz ve onlar o makamda zuhur edecek bütün hakikatlere ulaşırlar. O makamda terk edilmesi gereken ne kadar batıl varsa o batılların hepsini de terk ederler. Onlar Allah'ın (c.c.) kulları içinde seçtikleridir. Onların bulunduğu memlekette yaşayanlar onlar vesilesiyle yardım görürler. Allah (c.c.) sizi ve bizi, inâyet nûrunun kendisinden suç karanlığını giderdiği, rûstü sefahatine galip gelmiş, kalbine saadet nûru doğmuş ve Allah'ın (c.c.) ikramlarının inmesiyle dünya sevgisinden kurtulmuş kullarından eylesin.

Muvaffâkiyet/tevfik ve gûnahtan korunma/ismet O'nun (c.c.) nimetlerinden ve fazl u ihsanındandır. Yüce ve üstün olan Allah'tan (c.c.) başkasında çözüm ve güç yoktur.

SİDK

Sıdk, üzerinde amellerin yükseldiği temeldir. Sıdk temeli olmazsa, amel binası yıkılır. Sıdkın zıddı yalandır. Bir kul, sıdk hâlini terk edince, şüphesiz yalancılık hâline düşer. Çünkü sıdk ile yalancılık arasında başka bir makam yoktur. Kuldan, Yaratıcı (c.c.) ve yaratılmışlarla her türlü muamelelerinde sıdk üzere bulunması beklenir. Eğer bir kul, bütün müamelelerinde sıdk üzere bulunma hâlini elde etmişse, o kula, mutlaka sıdkından sorulacaktır. Allah Teâlâ (c.c.) şöyle buyurmuştur:

لَيَسْئَلَنَّ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ

“Ta ki Allah, sadıklara sadakatlerini sorsun.” (Ahzâb Sûresi, 33/8)

Eğer sadıklar sadâkatlerinden sorulacaklarsa, yalancıların sorgu esnasındaki zilletini bir düşün! Nice kul vardır ki bu dünyada amelinde, ilminde ve sözlerinde sıdk üzere olduklarını izhar ederler de kıyamet gününde bütün bu işlerinde yüzü kara bir yalancı oldukları ortaya çıkar. Yalan, bir dumana benzer. O duman evi yakıp kül edemese de tavan ve duvarlarını simsiyah bir isle karartır.

Sıdkın aslı, kalbin, Allah (azze ve celle)'den başka ilâh olmadığına, O'ndan (c.c.) başka her şeyin O'nun (c.c.) fiili olduğuna, vahdaniyetini/tekliğini/birliğini ikrar etme ve kulun, fiillerindeki niyetini O'na (c.c.) yöneltmesinin vacip olduğuna dâir îmanı, tahkik derecesinde tasdik etmesidir.

Eğer fiilleri, O'na (c.c.) uygun değilse, o fiilleri, kalbden çıkarması vaciptir ki O'na (c.c.) ortak koşmuş olmasın. Kulun kalbinde bir şirk düşüncesi oluşursa, o kul, sıdktan uzaklaşmış olur. Burada benim şirkten kastım mümini müşrik yapan, iman düğümünü çözüp ifsat eden şirk değildir. Bizim şirkten kastımız, himmeti Allah'tan (c.c.) başkasına yöneltmektir. Allah'tan (c.c.) başkasından bir şey beklemek, başkasından korkmak, başkasıyla sükûn bulmak gibi. İşte bu, kalblerdeki sıdkın direklerini yıkan bir hastalıktır. Çünkü Allah (azze ve celle), her şeyin idaresi/melekûtu elinde olandır. Bütün eşya, O'nun (c.c.) kudretinin bir eseridir. Her şeyin hazinesinin anahtarı O'nun (c.c.) elindedir. Kim, O'ndan (c.c.) başkasından bir şey umar ve beklerse o kişi de umduğu kişi de O'na (c.c.) muhtaçlıkta eşittirler. Sadık olan, herhangi bir şeye sahip olmayan bir fakirden asla bir şey ummaz ve beklemes. Allah (azze ve celle)'nin Hz. Musa (a.s.)'a şöyle vahyettiği anlatılır:

“Benim yanımda olanı um ve iste. Sana söylediğimi dinle ve ya git!”

Eğer Allah'tan (c.c.) başkasından umup beklemen sona erer ve yok olursa, kalbin mahlûkattan uzaklaşır. Senin tamahın, O'nun (c.c.) fazl u ihsan hazinelerine yöneltilir. Aklının hükümlerinde O'nun (c.c.) fazl u ihsanının bolluğu ve cömertliği bilinir hâle gelir. Bu tahkik, sıdk yolunda ayaklarını sabit kılar. Bütün sıfatlarını da başarı/tevfik ile süsler. O'ndan (c.c.) başkasından umup beklemen bittiği için, mârifetinin derinleşmesi normaldir. Ancak sıdkın hakikati olmaksızın kulun mahlûkattan umup beklemesi bitmez.

Eğer yeryüzünde senden başka bir kimse olmasaydı, kimden bir şey umacak bekleyecektin? Sen, olmayan bir kimseden bir şey beklemezsin. Çünkü bu muhaldir. Fayda verip zararı defetmede mahlûkatın varlığı ve yokluğu eşittir. Çünkü bu fayda verip zararı def etme gücü mahlûkatın elinde değildir. Bu güç Allah (Subhânehû)'nun elindedir. Mahlûkatın elinde olan yiyecekler, içecekler, elbiseler, hayvanlar vesaire gibi faydalanılacak şeylerin tamamı Allah'a (c.c.) aittir. Allah (c.c.) bu nimetlerini ezelde mahlûkatı arasında taksim edip dağıttı ki bazı adamların ellerinde hem kendi rızıkları hem de başkalarının rızıkları olsun da o, bütün bunları kendisinin sansın. Böylece bazılarının rızığının bir başkasında olmasından dolayı iş, güç, kâr ve kazanç meseleleri ortaya çıksın. Bir şeyde kâr-kazanç bulununca, yakîni zayıf olanlar, kâr etme ümidiyle mahlûkatın elindekiyle sükûn bulmak için mahlûkata yöneldi. İnsanlar, tamah ettikleri şeylerden men edilince, kendilerini engelleyene kızıp öfkelenmeye başladılar. Çünkü onlar verme ve men etme gücünün sadece Allah'a (c.c.) ait olduğunu ve onları, umduklarından men edenin de Allah (Subhânehû) olduğunu bilmiyorlardı.

Men etme yüzünden mahlûkata öfkelenmek büyük bir cahilliktir. Bu durum, yazanı bırakarak kaleme kızmaya benzer. Kalbin, men edilmeden ötürü mahlûkata karşı öfke beslemekten kurtulması zordur. Çünkü verme muhabbetle; men etme ise buğz ile ilişkilidir. Bu durum avam için geçerlidir yoksa havassa ait bir durum değildir. Allah (c.c.), rızıkı, kuluna, bir başka kulu veya istediği herhangi bir varlığı eliyle verir. Gerçek sadık ve Allah'ın (c.c.) irâdesine boyun eğmiş bir kul, kâr ve kazanç, mahlûkatın yanında olsa bile- mahlûkattan asla bir şey ummaz, beklemez. Çünkü (o kul bilir ki) bir engelleme vücuda gelerek mahlûkatın vereceği kâr ve kazanca engel olabilir. Yine bir veriş, vücuda gelerek mahlûkatın engellemesine rağmen kul, kâr ve kazanca sahip olabilir. Yani (sadık kul), mahlûkatın engel ol-

masının ve vermesinin kesintiye uğrayabileceğini bilir. Şüphesiz illetli olana tamah eden de illetlidir. Kulun mahlûkattan elde ettiği her fayda, Mevlâ'sının (c.c.) ona ezelde takdir ettiğinden başkası değildir.

Allah (c.c.), ezelde takdir ettiği ve nail olacağı vakit gelince, mahlûkatını, elinde olanı o kuluna vermesi için zorlar. Bu vakit ne ileri gider ne de öne gelir. Bu veriş ya gönül rızâsıyla olur -hediye ve sadaka veya şer'î bir muamele (ticaret) gibi- ya da zorla, gönül rızâsı olmadan olur. Hiç kimse, bir başka kimseden Allah'ın (c.c.) ezelde takdir etmediği bir menfaat elde edemez. Bununla birlikte sıdk ehli bu manayı bilmekle birlikte insanlara, hüsn-i muamele sebebiyle edepli davrandılar. Onların edebini şu örnekle açıklayabiliriz:

Bir adamın birkaç kölesi vardı. Aynı zamanda yiyecek küpleri ile dolu bir ambarı da vardı. Yemek vakti geldiği zaman köleler, o ambara gidip yiyecekleri yemekleri alırlardı. Bu durum böylece devam ederken bir gün kölelerden biri ambara yemek almak için girdi. Hangi kaba baksa onda farklı bir yemek buldu. Bu hâli görünce bunun, sahibinin bir ikramı olduğunu anladı ve sahibine teşekkür duygularıyla doldu. Eğer kaplarda bir şey bulamazsa, bu durumda da sahibinin ona herhangi bir yemek vermek istemediğini anlardı. Sabreder, kaplara suç atmaz ve onlara öfkelenmezdi. Çünkü bilirdi ki yemeği vermeyen, sahibidir, kaplar değil. Sahibi, onun bu hüsn-i hâlini bilince onu, kendisine yakınlaştıracak sırdaş edindi. Onu en şerefli kölesi yaptı. İşte bu örnek, sıdk ehlinin mahlûkat ve yaratıcı arasındaki ilişkisinde gösterdiği edebini izah eder. Allah (azze ve celle), sadık kullarının kadr u kıymetini, mahlûkatı arasında yüceltir.

Sıdkı ve yakîni az olanın örneği ise kapların olduğu ambara giren diğer bir köledir. Köle o kaplarda yiyecek bir şeyler bulamayınca kapları suçlar ve onları kırar. Sahibi ona:

“Kaplarn niçin kırdın?” diye sorar. Köle ise şöyle cevap verir:

“İçlerinde yiyecek aradım, hiçbir şey bulamayınca da kızdım ve onları kırdım.” Sahibi ise,

“Kaplarn içinden alıp yediğiniz yiyecekler, kaplardan mı yoksa benden mi idi? O yiyecekleri, kaplarn içine, kaplarn kendisi mi koydu, yoksa ben mi koyuyordum?” diye sorar. Köle ise:

“Yiyecekler sendendi, kaplardan değil. Onları oraya sen koyuyordun. Kaplar, kendi içlerine yiyecek koymaya güç yetiremezler ki” diye cevap verir. O zaman sahibi,

“Kaplarn, benim sanatım; kaplar içindeki yiyeceklerin, benim size sunduğum fazl u ihsanım olduğunu biliyorsan, kaplarn içine bir şey koymamamın da benim irâdem olduğunu biliyorsun demektir. O hâlde, seni kapları kırmaya iten sebep nedir? Onlar, içlerine bir şey koymaya kadir değillerse, onlara öfkelenmenin nedeni nedir? Eğer sen, vermenin ve men etmenin, bizim tarafımızdan olduğuna gerçekten inansaydın, benim sanatım olan bu kaplara bunu yapmazdın. Eğer sana rahmetimiz ulaşırsa ulaşır, değilse sen azabımızın tadını tadacaksın.” der.

İşte kulun, (istediği kendisine) verilmediği için mahlûkata öfkeli olduğunda ve onları kötülediğinde, Allah (azze ve celle) ile ilişkisi böyledir. Halk, örnekteki kaplar gibidir. Onlarn elinde olan yiyecek ve benzerleri onlarn eline konulmuş şeylerdir. Halk da elerindekiler de Allah’a (c.c.) aittir. Onlar, Allah’ın (c.c.) verdiğini engelleyemezler; vermediğini de veremezler.”

Kim, kendisine verilmediği için mahlûkata kızarsa o, sıdkın hakikatini anlamaktan uzaklaşmıştır. Böyle bir kimse, ‘yakîni zayıf olmak’ sıfatıyla nitelenmiştir. Çünkü her kap, ancak içindekini sızdırır. Her yolcu da ancak gücü kadar mesâfe kat edebilir. Halk da cömertler ve cimriler diye iki kısma ayrılır. Cömert olanlar verme ile ilgilidirler. Cimri olanlar ise engel olma ile ilgilenirler. Cö-

mertler elma ağacına benzerler. Tadı da güzel, kokusu da güzeldir. Cimri olanlar ise zakkum ağacına benzerler ki onun tadı yoktur ve herhangi bir yemiş de vermezler.

Sıdk ehlinin tamahı, cömertlerin elindekinedir. Bunun manası şudur ki onlar, cömertleri, Allah (azze ve celle)'nin yeryüzündeki sofraları olarak görürler ve bu sebepten cömertlerin değil Mevlâ'larının (c.c.) sofralarından umar beklerler. Onlar cömertlerden nail oldukları her şeyi, Allah Teâlâ'dan (c.c.) bir hediye olarak görürler. Bu manada cömertler, bulutlara benzer. Rüzgârlar, o bulutları çekip getirirler, bir memleket üzerine yağmur yağdırırlar da orada nebatat yeşerir, yeryüzü hayat bulur. Cömertlerin kalbleri de sanki bir buluttur ki Allah'ın (c.c.) gizli ilmiyle hareket eden kerem rüzgârları, onları, o bulutlara uğratar da o bulutları (kalbleri) dönüştüre dönüştüre cömertlik yönüne yöneltir. Karakterini yani tabiatını cömert hâle getirir. Cömertliğin ağırlığını giderek, kalbinde cömertliği hafifletir. Cömertliği terk etmekten, onu, nefret ettirir.

Eğer kalblere mutlak manada bir rüzgâr esti ise kalblerde bir kuvvet oluşturur. Bu durumda kul, malının gitmesini, kalbinde cimrilik tehlikesinin bulunmasından daha ehven görür. Eğer rüzgârın şiddeti artarsa bu durumda kul, kendisiyle cimrilik arasında nihayeti olmayan bir uzaklığa ulaşır ki artık kendisinde cimriliğe ait hiçbir nispet kalmaz. Eğer anlatılan bu durum kendisinde bulunmazsa, nefsinin helak olmasını, bu durumdan daha ehven görür. Bu ise onlar katında ulaşılması hedeflenen son gayedir. Şöyle anlatılır:

“Bir hükümdar, bir adamı öldürmek için idam sehпасına çıkardı. Daha sonra ona bir adam göndererek:

‘Bugün başına gelenden daha şiddetli bir şey başına gelmiş mi?’ diye sordurdu. Adam cevaben:

‘Evet, daha kötü bir durum başıma gelmişti. O da şu idi ki bize misafir olarak bazı kimseler gelmişti de biz, onlara ikram edecek bir şey bulamamıştık. O gün düştüğüm durum, bu günkü durumumdan benim için daha şiddetli ve zor idi.’ dedi. Onun bu sözlerini öğrenen hükümdar:

‘Bırakın onu gitsin. Çünkü hükümdarlar, cömertleri asla cezalandırmazlar.’ dedi.”

Bu adam, cömertliği sayesinde idam edilmek üzere hazırlanmışken hükümdarın şefkatine nail oldu. Peki, ihsan etmesinin, lütuf ve fazl hazinesini eksiltemediği, hükümdarların hükümdarı olan Allah Teâlâ’nın (c.c.) cömertlere şefkati nasıl olur!

Cömertin övüneceği iki rütbe vardır:

Birincisi, Allah (azze ve celle)’nin onu, kendisini isimlendirdiği isimle isimlendirmiş olmasıdır.

İkincisi ise Allah Teâlâ’nın onu, mahlûkatı için yeryüzünde bir sofraya kılmış olmasıdır.

Bundan dolayı Allah (c.c.) onu sever. Bu iki rütbeye sahip olanlara Allah’ın (c.c.) muhabbeti ve övgüsü vacip olmuştur. Buradaki övgü Zeyd b. Sâbit (r.a.)’ın şu sözündeki mana gibidir:

“Allah’ın (c.c.) mahlûkata övgüsü, ona lütuflarda bulunup iltifat etmesidir.”

Tamah, nefislerin tabiatı anlamında, mahlûkata yönelik bir harekettir. Nefs, tabiatının meydana getirdiği şeylerden uzaklaştırılsa, kalbin, o konuda vera’ içinde bulunmaması kula herhangi bir zarar vermez. Uzaklaştığı şeylerin herhangi bir kısmına meyledinceye kadar temkin hâlinindedir (sabit olmak/hareketsiz durmak).

Nefsin tamahtan men edilmesi, mücâhedenin bir çeşididir. Kalbin, yoksulluk hâline ulaştıktan sonra mahlûkata tamahı ta-

mamen terk etmesi, seçilmişliğin/havaslığın bir çeşididir. İşte bu hüner, sıdk ağacının dallarının bir meyvesidir. Eğer bir kul, nef-sini, tabiatından sızan tamah sıfatından men edemezse bu kulun tamahı artar da artar, ta ki tamah, o kimsenin tabiatı hâline gelir de böylece o kul, sıdk yolundan çıkar gider. Onlar (evliyaullah), tabiat hâline gelen tamahtan Allah'a (c.c.) sığınarlardı.

Sana, sıdkı, zedeleyen yönleriyle anlattım. Eğer sen, sana tavsiye ettiğim bu yola girmek istiyorsan şimdi de sana sıdk meselesini, onu güzelleştirecek yönleriyle anlatacağım. Ancak bu yolun tarif edilmesi, ayakları hasta olan kimse için bir fayda sağlamaz. Korkulacak şeylerin ortaya çıkması da yine, kulun işlerine Mevlâ'sını (c.c.) vekil kılmasındaki sıdkının zayıflığını ortaya koyar. Yoksulluk, ölüm, dert ve sıkıntılar gibi korkulacak şeyler zuhur edince -ki bunlar senin her zaman şahit olduğun şeylerdir-bütün bu durumların, Allah'ın (c.c.) fiillerinden bir fiil olduğunu bildiğinden ötürü kul, sabitkadem kalır. Kula isabet eden belâlar, Allah'ın (c.c.) emridir. Kul, Allah'ın (c.c.) emrini reddetmeye gücünün yetmeyeceği ve onun emrini geri çeviremeyeceği hususunda uyanıktır. O'ndan (c.c.), yine O'na (c.c.) sığınmaktan başka bir sığınağı olmadığını görür. O'nun (c.c.) hükmüne boyun eğerek O'nun (c.c.) hükmüyle sükûnete erer. Korkulacak şeyler, kulun gözünde küçülerek yok olur. Bu durumda kulun işlerinde Mevlâ'sını (c.c.) vekil kılma hususundaki sıdkı sabit olur. Zira bu sıfatlar, onun yakîninin sıfatlarından olmuştur.

Eğer kul, korkulacak şeyleri, bir şey olarak görürse, onların kalbinde kapladığı yer miktarınca, o şeylerden sızlanmaya başlar. Böyle bir kulun sıdkının zayıflığı, bununla kıyas edilir. Korkulacak şeyleri bir şey olarak görenle görmeyenin misali, iki köleye benzer. Bu iki kölenin sahibi olan kişi validir. Valinin savaşta kullandığı kılıçları ve okları vardır. Kamçıları vardır ki vurmak istediğine onlarla vurur. Savaştan veya ceza vermekten boş kaldığı zaman kılıçlarını, oklarını ve kamçılarını bir odaya koyar. Köleler-

den birisi kılıçlarla kafaların kesildiğini, oklarla vücutların delindiği ve kamçılarla derilerin kabardığını görünce onlardan çok şiddetli bir şekilde korkar. Diğer köle ise ona şöyle der:

“Senin bu korkunun ve renginin değişmesinin sebebi nedir?” Köle cevap verir:

“Sen bu kılıç, ok ve kamçıların halka ne yaptıklarını görmüyor musun?” Diğer köle ise:

“Onlar kendi başlarına bir şey yapamazlar ki!” der. Korkan köle ise bu defa:

“Sen bu kılıçların kafaları kestiğini, okların vücutları deldiğini gördüğün hâlde hâlâ onlar bir şey yapamaz mı diyorsun!” der. Diğer köle şöyle der:

“Sen benim sözümün hakikatini anlamak istiyorsan peşimden gel.” Birlikte kılıçların ve okların bulunduğu odaya girerler. Köle:

“Şimdi sen bu kılıçlardan, oklardan ve kamçılardan korkuyor musun?” diye sorar. Korkan köle ise:

“Şu an ben bunlardan niçin korkayım ki burada kılıçları kullanan herhangi bir kimse yok.” der. Bu cevap üzerine korkmayan köle:

“O zaman sen, kılıçtan değil o kılıcı kullanan kork. Senin, vuran kimseden korkman, vurduğu şeylerden korkmandan daha evlâ ve korkulmaya daha lâyıktır.” der.

Sıdk ehli olan da bunun gibidir. Dert, sıkıntı ve belâları meydana getiren sebeplere bakınca, bu sebeplerin, gerçek sebepler olmadığını görürler. Kul ne zaman sıdkın hakikatine ulaşmayı başarır, Mevlâ'sı (c.c.) onu sabitkadem kılar da artık o kul, ne hayatında ne kabrinde ve ne de vefatından sonra başına gelebile-

cek korkulacak şeylere aldırış eder. Böyle bir kul, bir aslanın ansızın saldırmamasından, hükümdarın askerleri, münker ve nekir vb. her ne olursa olsun onların herhangi bir hükmü olmadığını, bütün hükmün Mevlâ'sına (c.c.) ait olduğunu bildiğinden ötürü hiçbir şeyden korkmaz.

Bir şeyde hükmetme ve gerçekleştirme gücü olmadığını bilen kimse, o şeye tâzim ve korku gözüyle bakmaz. Kalbde sıdk hâli derinleşince, sıdkın hakikatının çeşitli dalları ortaya çıkar. Bu durumda kul, korkulacak şeyleri de tamah edilecek şeyleri de sonradan meydana gelmiş olarak görür. Bunu anlayınca da bütününü kalbinden çıkarır. Bütün korku ve arzusunu Mevlâ'sına (c.c.) yöneltir. Öyle ki artık kalbinde, Hakk'tan (c.c.) başka bir şey kalmaz. Ezelde mahlûkatı yaratmadan evvel nasıl kulun bütün korkusu, bütün recâsı, bütün tevekkülü Mevlâ'sına (c.c.) idiyse, aynen o şekilde, kalben Mevlâ'sına (c.c.) yönelir de kalbinde Mevlâ'sından (c.c.) başkasına herhangi bir meyil kalmaz.

Korku oluşturan veya recâyı celbeden veya kalbin kendisiyle sükûn bulduğu her sebep, Allah (Subhânehû) ile kulun arasındadır bir perdedir. Bu, üst üste birikerek gözlerin güneşi görmesine engel olan bulutlara benzer. Gökyüzü açılıp bulutlar dağılıncaya, gözler, güneşe herhangi bir engel olmaksızın bakarlar. Aynen bunun gibi kul da, kalbinden Allah'tan (c.c.) başkasından korkuyu ve O'ndan başkasından ummayı çıkarınca, kalb göğü açılır da kalbde Allah'tan (c.c.) başkası görünmez olur. Bir kul bu dereceye ancak Allah'ın (c.c.) tevfiğiyle ve kader defterine zarar ve faydayı yazan kalemin işinin bittiği ve kaldırıldığını görmekle ulaşabilir. Şöyle denilmiştir:

“Kalem kurudu, sayfalar dürüldü.”¹⁵ Sana düşen sıdk ve ya-kındır.

Korkulacak şeyler zuhur edince sıdk ehlinin edebi, fakirliğine engel olacak bir meslek edinmesidir. Bununla birlikte sadık kimse, bu mesleğinin, kendisine bir fayda sağlamayacağına inanmalı ve bu mesleğine güvenmemelidir. Eğer ezelde kula bir sıkıntı yazılmışsa bu sıkıntı, onun mesleğini de mesleğinin kendisine sağladığı bütün faydaları da yok eder de ezelde o kimse hakkında hükmolunan şey, ona isabet eder. Eğer kulun sıdk makamındaki gücü çok ve yakîn vadisinde ayağı sabit ise herhangi bir meslek edinme hususunu önemsemez. Böyle bir kimse tevekkül yolunda tek dayanak ve sığınak olarak Allah (Subhânehû)'yu görür. Ancak toplum, rızıkların genişlemesine/artmasına yarayan bir meslek edinmeyi gerekli görür. Bu meslek, ihtiyaçlarını karşılama hususundaki yoksulluklarını engeller. İnsanlar, bu düşünceden dolayı bir meslek edinmeyi amaçladılar. Kalbleri, fakirliği kendilerinden giderdiğinden dolayı, meslek edinmekle sükûn buldu. Kalblerinin bununla sükûn bulmasından dolayı meslek edinme, onları Allah (Subhânehû)'dan perdeleyen bir hicap olur.

Bilemediler ki, Allah Teâlâ'nın (c.c.) bir kuluna, o kul var olmadan önce, bir meşakkat ve sıkıntı takdir edince, o kul var olunca, o meşakkati, ona dokunması için ortaya çıkarır. Bütün bir dünya o kimsenin malı olsa bile o sıkıntının ona ulaşması için Allah (c.c.), birçok sebepler meydana getirir. Bunun misali şudur ki:

Bir adam arkadaşlarıyla birlikte bir sefere çıkar. Yolları öyle bir çöle uğrar ki iki ay boyunca ne bir yayaya ne bir suya ne de bir köye rast gelirler. Bu kimsenin yanında kendine ve beraberin-

15. Ali İbnu'l-Ca'd, Müsnedu İbni'l-Ca'd, Tahkik: Âmir Ahmed Haydar, Müessesetü Nâdir, Beyrut 1410, s. 494 (3445 numaralı hadis); Tirmizî, Sünen, Tahkik: Ahmed Muhammed Şakir vd., Şirketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1395, c.4, s. 667, (Sıfatü'l-Kiyame, Bab: 35/2516 numaralı hadis)

dekilere yetecek kadar suyu, azığı ve bineği vardır. Kalbi, azığının çokluğu ve bineğinin yeterli oluşundan dolayı büyük bir sükûnet içindedir ve bu nedenle de o kimse, çöldeki bu yolculuğu dert edinmez. Arkadaşlarıyla birlikte çölün yarı yolunu yürüyerek geçerler, sonra geceleyin bir yerde konaklar ve bir miktar uyurlar sonra da yollarına devam ederler. Adam ise uyuya kalmış ve kafilenin sabaha kadar yol aldıklarını hissetmemiştir. Bineği ise kafilenin yanında gitmiştir. Kafilenin hangi yöne gittiğini de bilmemektedir. Onların izini de bulamamaktadır. Büyük bir sıkıntı, acı bir dert içini kaplamış, azığı ve bineğinden ötürü kalbinde var olan sükûn hâli, boş bir hayale dönmüştür. İşte elinde olanla kalbi sükûn bulan kimse de böyledir. Ezelde bir musibet yazılmışsa, elindeki malı mülkü -ne kadar çok olursa olsun- onu o musibetten koruyamaz.

Bu düşünceden dolayı sıdk ehli, elinde birçok sebep olsa bile sükûn içinde bulunamaz. Çünkü sebepler, sebeplerin var edicisi olan Allah tarafından takdir edilen musibetlerle çelişebilirler. Dolayısıyla Allah'tan (c.c.) başkasıyla sükûna erilemez. Yüce ve üstün olan Allah'tan (c.c.) başkasında çare ve güç yoktur.

İHLÂS

Allah (c.c.) sana rahmet etsin. Bil ki ameller bir bedense ihlâs bu bedenin ruhudur. Ruhu olmayan her bedene ceset denir. Cesedin sonu ise bir yere atılmaktır. Kim ihlâsı olmaksızın bir amel işlerse, bu kimsenin durumu, bir valiye ölmüş bir cariyeyi hediye ederek valinin hoşnutluğunu kazanmaya çalışanın durumuna benzer. Onun hediyesi valiye bir hakaret olduğundan, hoşnutluk yerine cezalandırılmayı hak eder. İhlâs kulun sermayesidir. Ameller de bu sermayenin kândır. Eğer ihlâsında bir sorun oluşursa, o kul, kârını da sermayesini de kaybeder. Böyle bir kimse iflas etmiş ve gözden düşmüş demektir.

İhlâsın manası arınmadır/tasfiyedir. Araplar, bir kimse arkadaşıyla arasındaki sevgisine herhangi bir şeyi/menfaati karıştırmadığında şöyle der: “Falan, filan ile muhabbetini ihlâsa erdirdi.” Bunun örneği şudur ki bir adamın diğer bir adamla arasında bir muhabbet vardır. Bir gün bu adam arkadaşını ziyarete gider ki onu görsün de hasreti geçsin, kalbindeki onunla ayrı kalmanın ve ona muhabbetin ateşinden oluşan dertleri şifa bulup rahatlasın. Bu kimse muhabbet ve hasretine herhangi bir menfaat karıştırmamıştır. İşte Mevlâ’sına duyduğu muhabbetine herhangi bir şey karıştırmayan kulun durumu da böyledir. Bu kul, hiçbir şeyi hatta hiçbir cennet nimetini bile bu muhabbetine karıştırmaz. O’nun,

Mevlâ'sının (c.c.) veçhini görmekten başka bir amaç ve niyeti yoktur. İşte bu, saf ve duru bir muhabbettir.

İhlâs, ayıp (vasm) ve kusurdan arınmadır. Vasm, ödağacının balın tadını lekelediği gibi ameli ve itikadı zedeleyen bir ayıp demektir. Bundan dolayı şöyle denir: “Sevenin sevdiğinden bir şey rica etmesi ayıptır.”

Bunu sana bir misalle anlatayım. İki kişi dostları olan bir başka kişiyi ziyaret etseler de birisinin bu ziyaretten maksadı sadece dostunu görmek olsa, ikincisi ise dostunu görmekle birlikte onun vereceği bir hediyeye ulaşma amacı da taşısas bu ikisinin ziyaretleri arasında büyük fark vardır. Birinci kişinin ziyareti, kemal sıfatlarıyla bezenmiş halis bir ziyarettir. İkincinin ziyareti ise içine birçok illetler karışmış bir ziyarettir.

Bunlar ihlâsın muhabbetteki nitelikleridir. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“İnsanlar altın ve gümüş madeni gibi madenlerdir.”¹⁶

İnsanlar arasında temiz madenler gibi olanlar vardır ki böylesi, cömert ve güzel ahlak sahibi veya ilim ve vera' sahibi ya da hayâ ve çirkinliklerden uzak durma ve benzeri gibi dünya ve ahirette övülen niteliklere sahiptirler. Bunun zıddı özelliklere sahip insanlar da mevcuttur ki çoğunluk böyledir.

Eğer insanlar madenlere benzetilirse, içlerinde altın ve gümüş madeni gibi olanlar da vardır, pazarda bir dirhem etmeyen bakır gibi olanlar da. İnsan, dünya hayatında kendine gerekli eş-

16. El-Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr, Müsnedü'l-Bezzâr, Tahkik: Mahfuzu'r-Rahman vd., Mektebetu Ulûmi ve'l-Hükmi, Medine 1988-2009, c. 15, s. 393; Hadîsin ilk kısmı için, Buhari, Muhammed b. İsmail, el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahihu'l-Muhtasar, Tahkik: Muhammed Zühayr b. Nasır, Daru Tavki'n-Necât, 1422, c. 4, s. 149 (Ehadisü Enbiya, Bab: 19, 3383 numaralı hadis).

yayı veya canının istediği şeyleri elde etmek için yeryüzünde bulunan altın ve gümüş gibi madenleri saflaştırıp arındırdıktan sonra kullanır. Aynen bunun gibi eğer kul da bir maden ise kendisinin bir arınma ve saflaştırma ameliyesiyle arındırılması gerekir ki saf ve arı olsun da kendisinden altın ve gümüş gibi değerli madenler vücuda gelsin. Bu madenler ise sâlih amellerdir ki bu amellerle Allah'ın (c.c.) taksim ettiği nimetlere ve zevâli olmayan makamlara ulaşılır. Bununla birlikte Allah'ın (c.c.) veçhine bakma nimeti de vardır ki O'na (c.c.) bakanlar asla başka bir şeye bakmaya meyletmezler. İşte ihlâsın, bâtını ayıplardan arındığı bir kimse en hayırlı maden olarak isimlendirilmeye en layık olanıdır.

İhlâs öyle bir ilaçtır ki kirli olan herhangi bir şey üzerine konulunca mutlaka onu temiz ve hoş bir hâle getirir. Ancak ihlâs çok az bulunur. Neredeyse yok denilecek kadar azdır. Belki de 'Hiç yoktur.' denilmesinden korkulur. Şöyle denilmiştir: "Gökten en az inmiş olan şey ihlâstır." O Allah'ın (c.c.) sırlarından bir sırdır ki Allah (c.c.) o sırrı ezelde seçilmişlerden kıldığı ve inâyet nasip ettiği kullarının kalbine koyar. Sıdk kök, ihlâs ise onun dalıdır. İnsanın ihlâsı, sıdkının derecesi kadardır. Eğer Allah (azze ve celle) bir kuluna hayır murat ederse amellerini sıdk temelleri üzerine bina eder ve o amellerine ihlâs karıştırır. Onunla buluşmak kendisi için en sevdiği şey hâline gelir. İhlâsla yapılmayan her amel, sahibine iade edilir. Ateş onun için daha evlâdır.

Şöyle anlatılır: Allah Teâlâ (c.c.) kıyamet gününde bütün amelleri toplar ve şöyle der: "Bu amellerden Benim için yapılanları alın. Diğerlerini ateşe atın."

Sapıklık talep edenlerden hiç kimse, ihlâsla amel etmeyi talep edenlerin karşılaştığı zorluklarla karşılaşmadılar. İhlâs bir kuşa benzer. Onu yakalayabilecek ağ ise çok azdır. Eğer ihlâs bir adam olsaydı, ibadet eden âbidler içinde çok az bir grup dışında hiç kimse onu tanıyamazdı. İhlâslı kimsenin eli, havaslık/seç-

kinlik kapısını çalmaktadır. Ayakları inâyet basamaklarını tırmanmaktadır. İnsanlar onu hor hakir görseler bile onun Allah (c.c.) katındaki değeri çok yüksektir. Allah (azze ve celle) bir kuluna bu dünyada ihlâs nimetini ikram etmişse kıyamet gününde o kula ihlâs nimetiyle tanınacağı bir makâmı da muhakkak verir.

Allah (c.c.) bizi ve sizi kalbine ihlâs koyduğu, göğsüne yakîn nûru ilkâ ettiği, kabirdeki sual sırasında sabitkadem ettiği, mahşer alanında güvenli bir şekilde dirilttiği kullarından eylesin. O (Allah) (c.c.) dostumuzdur. O'nun (c.c.) gücü buna yeter. Yüce ve üstün olan Allah'tan (c.c.) başkasında çare ve güç yoktur.

HÜZÜN

Allah (c.c.) sana rahmet etsin. Bil ki bir kul, kendisindeki köle olma ayıbını görünce -hele özgürlüğü de meçhulse- hüzün o kulun vasıflarından birisi olur. Kölelik, içinde ferahlık bulunmayan bir zindandır. Akıllı kimse, zindana girende bir üstünlük olmadığını bilir. Kölenin insanlar nazarındaki mevkii ve içinde bulunduğu zilleti düşünürsen bu tefekkür sana, köle oluşun ayıp ve zilletini izah eder. Bir kölede sekiz ayıp vardır ki bu ayıpların hepsi de boyunduruk altında olmaktan kaynaklanır:

1. Köleyi öldüren birisi kısasen öldürülmez -meğerki öldüren de bir köle olsun-.

2. Öldürülünce kendisinin diyeti olmadığı gibi yaralanınca da yaralayanın ödemesi gereken bir tazminat yoktur. Onun diyeti satın alınma değeridir. Yaralanmadaki tazminatı ise sahibinin malından bir kısmının telef olması dolayısıyla satın alınma değerinin bir kısmıdır.

3. Kızını birisiyle evlendiremez. Eğer kızı bir cariye ise kızının kocasından isteyeceği bir mehir de yoktur.

4. Sahibinin işinde çalışırken iş esnasında ölse bile, sahibinden alacağı bir ücret yoktur.

5. Sahibinin yanında olduğu sürece -biriktirmek için uzun yıllar çalışıp yorulsa bile- kendine ait bir malı yoktur.

6. Köle, bir baba veya bir kimsenin vasisi olsa bile, kendi başına nikâh akdi düzenleyemeyen bir kimseyi evlendiremez.

7. Kendisini satılmaktan alıkoyamaz ve sahibinin kendisini sattığı sözleşmeyi feshetmeye de imkânı yoktur.

8. Bir kimseye mirasçı olamadığı gibi bir köleye de mirasçı olunamaz.

Kölelikten yüzde bir oranında bir parça kendisinde bulunduğu sürece bir köle bir şeye sahip olma durumuna asla ulaşamaz. Çünkü kölelikten çok küçük bir parça bile kişiyi zelil bir köle yapmaya yeter.

İşte köleliğin bütün bu ayıpları, kölenin rütbesinin düşüklüğünü göstermektedir. Bu rütbede bulunan bir kimsenin, ferah ve sevinç hâline ulaşmasına bir yol var mıdır? İşte kullar da böyledir. Onların üzerinden öyle bir zaman geçti ki o zamanda onlar hiçbir şey değildiler. Sonra var edildiler de kul olarak meydana çıktılar. Onlara farz ibadetler yüklendi, sünnetlerle sorumlu tutuldular. Uymaları gereken emirler ve kaçınmaları istenilen yasaklar önlerine konuldu. Haklarında kaza ve kaderin hükümleri gerçekleşti. Kendileri hakkında tevfiğ ve hızlan, saadet ve şekâvet, inâyet ve havaslık/seçilmişlik hükümleri yazıldı. Her biri kendisi hakkında yaratılan hayır veya şer fiilleri yapmaya mecbur bırakıldı. Haklarında ezelde verilmiş hükme dair ilim kendilerinden gizli kaldı. Kendilerine vaad ile mi yoksa va'îd ile mi hükmedildiğini bilemediler.

Bu sıfatlara sahip olan bir kimse için en uygun hâl hüzündür. Çünkü hüznün, kurtuluş yolunu bilmeden önce yapılan bir ibadettir. Ferahlık ve sevinç ise sıkıntının gitmesinden sonra bir ikramdır. Çünkü sıkıntılar içinde boğulmuş bir kimsenin sevinç ve fe-

rahlığı olmaz. Kendisinden bir şeyler talep edilen kimsenin de rahatı yoktur. Günahkârın, ferahlığı yoktur. Kendini beğenmiş bir kimsenin ise hüznü olmaz.

İnsanların bilgisi yoktur. İsyankârın Allah'a (c.c.) yakınlığı/kurbet yoktur. Acele edenin sebatı yoktur. Cahilin anlayışı yoktur. Dünyayı sevenin akli yoktur. Kör gözün görmesi mümkün değildir. Sevinçlinin sıkıntısı olmaz. Gururlunun bilgisi yoktur. Açgözlü olana vasiyet yoktur. Aç olanın gözüne uyku girmez. Yığıp biriktiren muhtekirde tevekkül bulunmaz. Büyüklenende şeref ve izzet olmaz. (Aklen) Hasta olanda dostluk ve hükümranlılık bulunmaz. Usanıp bıkmışta mücâhede olmaz.

Bil ki bir kimsenin günahları terk etmişken bile korkmaya devam etmesi, emniyete ulaşmasını sağlar. Rahatı terk etmişken mahzun oluşu ise onu, ferah ve sevince ulaştırır. Şöyle anlatılır:

“Hakîm b. Cafer'in huzurunda hüznünlü bir sesle şu okunmuştu: 'Görmez misin ki hüznü, hüznü ehlini, Allah'a (c.c.) arz edildikleri vakit sevinç ve ferahlığa gark ediyor.' Bunu duyunca toplulukta bulunanlar yükse sesle ağlayarak birbirlerinin üzerine kapandılar. Ayrıca denilmiştir ki: "Bu dünyada en uzun süre hüznünlü olanlar, kıyamette en çok sevinç duyanlar olacaklardır."

Hüznün zıddı ferahtır. Ferah ise kölelere değil hürlerle ait bir sıfattır ki onlar, üstlerinde herhangi bir gözetici ve denetici bulunmayan insanlardır. Bir kul, ne zaman hüznünden ayrılırsa şüphesiz onda ferahlık hâli hâsıl olur. Çünkü hüznü ile ferah arasında, ara bir makam yoktur. Dünya, hüznü ve aldanış yurdudur. Cennet ise ferahlık ve sevinç yurdudur. Cehennem ise azap ve pişmanlık yurdudur. Ferahlığın, bulunduğu mekândan (cennetten) başka bir yerde olmasının manası yoktur. Cennette hüznü, cehennemde sevinç bulunmaz. Allah'ın (c.c.) kendisini ne için yarattığını bilen bir kimse bu dünyada ferahlık duymaz. Allah (Subhânehû),

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

“İnsanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler için yarattım.” (Zâriyât Sûresi, 51/56) buyurmuştur.

Bunun açıklaması, “Beni tanısınlar diye”dir. Tanıma/mârifet önce, ibadet ise daha sonradır. Mârifet köktür. İbadet ise o kökün dalıdır. Kök hasta olursa, dallar da fesada uğrar. Âyetin manası genel olarak mârifet ve ibadete yöneliktir.

Âyetin manası şu şekilde de açıklanabilir: İnsanları ve cinleri ancak beni tanımaları ve daha sonra da sadece bana ibadet etmeleri için yarattım. Çünkü kulluğun kemali, rubûbiyetin niteliklerini tam olarak tanımadan istikamet bulmaz. Eğer sen, mârifet ve ibadet için yaratıldığını biliyorsan, ârifin, dünyayı hor ve hâkir gördüğünü, âbidin ahireti elde etmek için çaba gösterdiğini, senin de dünyayı elde etmeye rağbet gösterdiğini, ahiretten el etek çekmiş olduğunu ve kendisi için yaratılmış olduğun amaçtan saptığını da bilirsin. Bu durumda hüzne, sende daha layık kim vardır ki?

Eğer sen, mârifet ve ibadet için yaratıldığını; fakat kalbinin bunlardan yüz çevirdiğini, diğer insanlar bunları elde etmişken, senin buna muvaffak olamamana rağmen başkalarının -ki sen bu kişilerden lisan olarak daha fasih, makam olarak daha yüksek, değer olarak daha değerli, ilim olarak daha üstün, vücut olarak daha heybetlisin- bunları başarmasının büyük bir musibet olduğunu da biliyorsun demektir. İnsanların çoğunun bu fende ilim sahibi olmaları ve bu ilim üzere yaşıyor olmaları hâli, uzak bir ihtimal değildir. Allah Teâlâ'ya (c.c.) giden yolda insanlar seni geçmişken, kalbin, büyük bir aldaniş içinde sevinçle doluyken, içinde bulunduğun bu hâli bir düşün de seni hüzne götürecektir bir yol bul. Çünkü sen, içinde hüzün bulunmayan bir yurdu (cenneti) bilen, asla rahat bulamayacağı bir hüzün yurdundasın. Vehb b. Münebbih (r.a.) şöyle demiştir:

“Biz cennet neslinden bir nesil idik. Şeytan bizi bir hata ile oradan çıkardı. Çıkarıldığımız yere tekrar dönünceye kadar bize ancak hüznün ve ağlamak düşer.”

Ârif, hüznünlerin birbiri ardınca gelmesinden ötürü ferahlığın ve sevincin asla kapısını çalmadığı, oğlunu yitirmiş bir anaya benzer. Anlatılır ki bir âbid, daima siyah elbiseler giyerdi. Ona bunun sebebi sorulunca:

“Oğlu ölen bir ananın, hüznünü göstermek ve sevinç ve ferahlığı terk ettiğini izhar etmek için siyah elbiseler giydiği gibi ben de bu elbiseyi giyiyorum.” der.

Şayet bir ana, dünyalık bir musibetten ötürü hüznleniyor ve bunu gösteriyorsa sen, o anadan daha çok hüznlenmeye layıksın. Çünkü hangi musibet günahattan daha büyüktür ki sen bu günahattan bağışlanarak kurtulacak mısın yoksa nefsin, onun sebebiyle ateşte rehin mi kalacak bilmiyorsun. Nice rehinler vardır ki (rehinliği) çözülmemiştir de helak olup gitmiştir. Ancak sarhoşluktan uyanmayan kalb lutuflardan mahrumdur. Dünyaya sevdalanmış olan da gafletten kendini kurtaramaz.

Total nasıl savaşa gidemezse, gafil de ahiret gününe azık hazırlayamaz. Hiçbir öğüt mahruma fayda vermez. Akıl da rüsvallığı gidermez. Başına peş peşe musibetler geldiği hâlde hâlâ sevinçli olan kimse ahmaktır. Allah (Subhânehû)'dan uzaklaştıran bir günahattan daha büyük bir musibet olamaz. Ancak onların kalbleri perdelendi de ilim ve açıklamalardan faydalanamaz oldular.

Yazıklar olsun o kimselere ki onlar, ancak gözleriyle müşâhede ettikten sonra uyandılar! Nasihat ve öğütler, ezelde takdir edilmiş kaderin gerçekleşmesini engelleyemezler. Bizler Allah'a (c.c.) aitiz ve yine gafletimiz ve akılsızlığımızla içinde bulunduğumuz hâl üzere, kul için Allah (Subhânehû)'dan uzaklaştıran bir günahattan daha büyük bir musibet olamaz. O'na (c.c.) döneceğiz. Günah-

hımız arttıkça, sanki bizlerin kıyamette özürlerimiz kabul edilmiş gibi sevincimiz de artmakta. Sanki bizler, günahlarımız bağışlanmış, ayıp ve kusurlarımız gizlenmiş, kıyamet dehşetinde güvenlik içinde, ateşten kurtulmuş, cennetle müjdelenmiş, bizi üzecek bir günahımız yok, bizi günahlardan sakındıracak bir öğüt almamış, sahibi olmayan hürler veya belli bir vakitle sınırlanmamış sonsuz varlıklar gibiyiz. Bunu, ancak gafleti cehaletine karışmış, şehveti aklını gidermiş ve bilgisi ile musibete uğramış kimseler yapar.

Biz, içinde Allah'ın (c.c.) tevfiği olmayan bir kalbden Allah'a (c.c.) sığınırız. Sarp ve çıkmaz yollara saparak Allah'tan (c.c.) yüz çevirmekten de, yine O'na sığınırız. Yüce ve üstün olan Allah'tan (c.c.) başkasında çare ve güç yoktur.

HAVF

Allah (Subhânehû) şöyle buyurmuştur:

يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

“Onlar, kalblerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar.” (Nûr Sûresi, 24/37) ve yine

يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ

“Onlar üzerlerinde (egemen) bulunan Rabb’lerinin (azabından) sakınırlar ve kendilerine emredileni yaparlar.” (Nahl Sûresi, 16/50) buyurmuştur.

Birinci âyette geçen havf/korku, avama ait; ikinci âyette geçen korku ise havassa ait olan korkudur. Havf kavramı mutlak manada, genel olarak herkes için kullanılır. Havf, yakînden sonradır. Çünkü bir kimse bir şeye kesin olarak inanırsa, ondan ciddi manada korkar ve nefsinin ondan sakındırır. Allah Teâlâ (c.c.)

وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ

“Ve onlar ki Rab’lerinin azabından korkarlar. Doğrusu Rab’lerinin azabından kimse güvende değildir.” (Meâric Sûresi, 70/27-28) buyurmaktadır.

Bu âyetten sonra akıllı bir kul için korkudan kurtuluş imkânı yoktur. Çünkü Melik olan Allah’ın (c.c.) bir intikamı/azabı vardır ki bir kul -Mevlâ’sı (c.c.) onu güvende kılmadığı sürece- asla o azaptan güvende olamaz. Havf, hüzn, vera’ ve takva aynı manada kullanılan kavramlardır. Aralarında sadece isimlendirilme farkı vardır. Eğer bir kul, şüphelilerden ve haramlardan korkunca ve bunlardan nefsinin sakındırırsa böyle bir kimsenin bu konudaki havfı, vera’ olarak isimlendirilir. Eğer kul Mevlâ’sının (c.c.) indinde itibarını kaybetmekten korkarsa bu kulun bu korkusu takva olarak isimlendirilir. Eğer kulun korkusu, işlediği günahlar ve kusurları sebebiyle sevinç ve neşesini yok ederse bu hâldeki bir kulun korkusu ise hüzn olarak adlandırılır. Eğer beden, işlenmiş günahların acılarını hatırlarsa-ki bu durumda kendisini cehennemlik olarak görür- korkuyla göğsü daralır, bunalır. Üzerine ansızın bir şimşek düşer de kendisini bir haşyet kaplar. Bu durumdaki kulun havfı, bu hâle ulaşmadan önceki hâllerin, manada ortak olduğu bütün isimlerinin “en hâlisi” olarak isimlendirilir.

Havf, -eğer kula ezelde ismet/günahtan sakınma hâli yazılmış ise- günahlara meyilden kalbleri uzaklaştıran bir kamçıdır. Bir köle, kendisi üzerinde sahibinin denetim ve hükmü cereyan ettiği sürece korkudan bir an olsun ayrılamaz. Üzerinde, kendisini cezalandırmasından korktuğu bir el bulunmayan bir kimsenin korkması muhaldir. Böyle bir kul ile korku arasında herhangi bir nispet de bulunmaz. Gece gündüz ölümün kapısını çalan bir kulun hâli nasıl olur ki kapı açılıp da içeriye buyur edilince, korkarak içeri girer de onu ya saadet müjdesi ya da şekâvet haberi karşılar. İşte bu sahne, ahiret âleminin müşâhede edilecek ilk sahnesidir. Bu fikir üzerinde düşünmek kulun havfını artırır. Çünkü

ölüm bir kapıdır ki nebiler ve veliler bile o kapının şiddet ve acılığından korkmuşlardır. Şöyle denilmiştir:

“Ölen hiç kimse yoktur ki ölüm anında bir feryat koparmasın. Bu feryadı insanlar hariç yeryüzündeki bütün canlılar işitir. Şayet herhangi bir insan, o feryadı işitecek olsaydı, korkudan düşüp bayılırdı.”

Şayet bir kul için ölümden başka kendisinden korkacağı bir tehdit olmasaydı, ölüm ona korku olarak yeterdi. Çünkü ölümden, ölüm sarhoşluğu/sekerat, acılar, kederler ve ezelerde kendisi hakkında verilmiş hükmü gözüyle bizzat görme gibi dertler vardır. Ömer b. Hattab (r.a.)'ın ölüm anında şöyle dediği anlatılır:

“Şayet üzerine güneşin doğup battığı bütün şeylerin sahibi olsaydım, bu ölüm kapısının korkusundan dolayı hepsini fideye olarak verirdim.”

Bu söz, bütün şeref ve üstünlüğüne, nefsinin hoşuna gitmeyen şeylere sabrına, Hz. Rasûlullah (s.a.v.)'in yanındaki değerine ve onu cennetle müjdelemesine rağmen Ömer b. Hattab (r.a.)'ın sözüdür.

Peki, senin hâlin nedir ey çaresiz ve aldanmış miskin! Sen, ölümün aniden gelmesinden korkmuyorsun. Bir de sen, zaten ölümünden önce ölmüştün. Senin için iki ölüm vardır: Birincisi, kalbin ölümüdür, diğeri ise bedeninin ölümüdür. Şayet senin kalbin diri olsaydı korku, hayatının günlerini tatil gibi geçirmeni sağlayan gafletini senden savardı. Ancak sen, ölüm sana gelinceye kadar, korkunu hevân ile bürüyüp bastırdın. Gafletin seni ölümü anmaktan uzaklaştırdı da gafletin sebebiyle şaşkın bir hâle geldin. Çünkü emniyet ile arkadaşlık etmek korkuyu doğururken; korkuyla arkadaşlık etmek, emniyeti meydana getirir. Bu manada, ‘Kim bir şeyden korkarsa Allah (c.c.) onu, o şeyden emin kılar.’ denilmiştir.

Korku, kalbden ısrar düğümünü çözünce o kimse, şer'i sınırlar içinde, yerilmiş dünyadan kaçınır. Kalb, dünya sevgisinde boğulursa ahiret korkusu artık onun kapısını çalmaz olur. Ahiret korkusu, bazen bir düşünce olarak gelir geçerse de onun da asla bir etkisi olmaz. Bir şimşek gecenin karanlığını ne kadar aydınlatırsa bu gelip geçen düşünce de ancak o kadar bir etki sağlar. Gözün dünya süslerine bakmaktan hoşlanıyorsa, kalbin Mevlâ'nın (c.c.) takdir ettiği kaderin tecellilerine kıızıyorsa ve sen fâni olanı, ahirete ve nimetlerine tercih ediyorsan, havfı elde etmeyi asla umma. Bunların hepsi kalbin için bir kasvet, senin için de bir perdedir.

Ancak kim ahiretinden korkarsa o kimse dünya musibetlerinden korkmaz. Kim de dünya musibetlerinden korkarsa, onun musibeti, dini üzerine çevrilir de o kimse kendisine fayda ve zarar veremeyecek olandan korkar, ihtiyaçlarını ise kendisine hiçbir şey veremeyen ve kendisinden hiçbir şeyi engelleyemeyenden umar. İnsanların vaat ettikleri şeyler, o kimse için Allah'ın (c.c.) ona vaat ettiklerinden daha çok itimada şayan hâle gelir. Çünkü mahrum (maneviyat mahrumu), sadece bilinene (elde olana) güvenir. Bilinene güvenmek ise avamın kalblerinin perdesidir. Allah Teâlâ'nın (c.c.) garanti ettiğine güvenmek ise havassın sıfatlarından. Garantisi olanın bile gözden çıkarılması ise havassu'l-havassın sıfatlarından. Çünkü onlar Allah Teâlâ'nın (c.c.) takdir ettiği şeyleri, vakti gelince meydana getireceğini bilirler. Kulun recâsı/umması, hangi yöneyse, korkusu da o yöndendir. Bu yön ya yaratıcı olan Allah'tır (c.c.) ya da yaratılmış olan halktır.

Ârifler, ölümden önceki şeylerden korkmazlar. Onların korkusu, ölümden sonraki şeylerdendir. Korkudan boş olan her kalb, katılık/kasvet hastalığına yakalanmıştır. Böyle bir kalb, Allah (azze ve celle)'den yüz çevirmiştir. Allah (c.c.), kendisinden yüz çevirmedikçe hiçbir kalb Allah'tan (c.c.) yüz çeviremez. Bir kalb Allah'tan (c.c.) ne kadar yüz çevirmişse Allah da (c.c.) o kalbden o kadar yüz çevirir.

İbnü's-Semmâk şöyle demiştir:

“Kim Allah'tan (c.c.) tamamıyla yüz çevirirse Allah (c.c.) da ondan tamamıyla yüz çevirir. Kim de Allah'ı (c.c.) kalbiyle karşı-larsa Allah (c.c.) da onu, rahmetiyle ve insanların gönüllerini ona yöneltmekle karşılar. Kim bu hâli bazen yakalar bazen kaybederse Allah (c.c.) da ona bazen rahmet eder.”

“Kim Allah'tan (c.c.) tamamıyla yüz çevirirse Allah (c.c.) da ondan tamamıyla yüz çevirir.” sözünün manası şudur ki: Kul, ahiretten tamamen yüz çevirerek, kalbiyle dünyaya yönelirse Allah (azze ve celle), onun kalbinden zühdün lezzetini çıkarır, alır. O kimseye vera' yolunu zorlaştırır. Onun kalbini dünya sevgisi ve dünyaya rağbet ile doldurur. Daha sonra da o kulunun sevdiği ve rağbet ettiği şeyler üzerine musibetlerini gönderir. Bu durumda o kimse ile sevdiği şeyler arasında sabır ilişkisinden başka bir ilişki kalmaz. Daha sonra o kuluna cimriliği musallat eder ki ölünceye kadar böyle devam etsin de ölünce o sevdiği şeyleri başkalarına bırakıp gitsin. Eğer bu biriktirdikleri helalden ise ona çetin bir hesap; yok eğer haramdan ise -Allah'ın (c.c.) rahmetiyle koruyup kuşattığı kimseler hariç- şiddetli bir azap vardır.

Allah'ın (c.c.) kulundan tamamen yüz çevirmesinin manası, Allah'ın (c.c.) o kulunu, (Allah'tan (c.c.)) yüz çevirişi ile baş başa bırakması ve kalbine Allah'a (c.c.) dönme düşüncesini ilham etmemesidir. (Allah'ın (c.c.) kulundan tamamen yüz çevirmesinin diğer bir manası ise) o kulunun kalbini, dünyalık az bir şeye erişmişse onunla kanaat etmez; dünyalıktan çokça edinmişse onunla da doymaz, elde ettikçe dünyalık talebi daha da artar bir hâlde, dünya vadilerinde yaşamaya terk etmesidir.

Böyle bir kimse bir kurda benzer ki kurt, bir geyiğin peşine düşer. Yırtıcı bir köpek de o kurdun peşine düşmüştür. Kurt, kendi peşine düşmüş köpeğin farkına varmış olsaydı, geyiğin peşinden gitmeyi bırakır da kendi canını kurtarmaya bakardı. Ancak

dünya talebi, kalblerden ahiret korkusunu giderir. Çünkü dünya sevgisinin değiştirdiği bir kalbde asla ahiret korkusu bulunmaz. Allah (Subhânehû),

إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ

“Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez.” (Ra'd Sûresi, 13/11) buyurmuştur.

Bir kul basar/görme nûrunu, kendisine haram kılınmış şeylere bakmakla değiştirirse, Allah (azze ve celle) de, ondaki ibret alma idrakini değiştirir. Bir kul sem'/işitme nûrunu, kendisine haram kılınmış şeyleri dinlemekle değiştirirse, Allah Teâlâ (c.c.) da, onun nasihatleri dinleme idrakini değiştirir öyle ki artık o, hiçbir nasihatten bir fayda almaz olur. Yine bir kul konuşma nimetini, Allah (azze ve celle)'nin söylenmesinden hoşnut olmadığı yaptığı çirkin işleri söylemekle değiştirirse Allah (c.c.), insanların kalblerinde o kulunu küçültür. Kalblerden, onun izzet ve şerefini -yağmurun, çıplak bir kayanın üzerindeki toz toprağı giderip, üzerinde hiçbir şey bırakmayacak derecede yok ettiği gibi- silip yok eder. Eğer bir kul, kalbini dünya sevgisiyle değiştirirse, Allah (c.c.) da dünya musibetlerini, onun gözünde büyütür, o kuluna, sabretmeyi zorlaştırır, ahiret musibetlerini onun gözünde öylesine basitleştirir ki kalbinde, ahiret ahvaline ait en küçük bir ürperti bile kalmaz.

Bu (hâl), ölü kalblerin özelliğidir. Bir kalb, dünya sevgisine tutulma nedeniyle ölmüşse, ahiret korkuları, onun katında bir emniyete/güvenliğe dönüşür. Bir kalb de diri ise sanki ayan beyan görüyormuşçasına ahiret korkularından korkar. Kulun kalbi diri olunca, Allah (azze ve celle), o kalbe akibetinden korkmayı ilham eder. Sırat köprüsünü ve insanların o köprü üzerindeki peş peşe yürüyüşlerini gözünde canlandırır. Gece karanlıkların-

dan daha koyu bir karanlık içinde sırat köprüsü üzerinde, suçluların ayaklarının titrediğini, sırtlarındaki ağır yüklerden ötürü hızlı gidemediklerini görür gibi olur. Sırtına günah yüklerini yüklenmiş bir kimse, sırat üzerinde titrer. Öyle bir titrer ki onun titremesinden sırat da titrer. Helake uğrayacağından korkar da sırat köprüsüne bakar, onu geçmenin çok zor olduğunu görür. Köprünün altındaki azaba bakar da çok korkunç bir manzara görür. Allah (c.c.) itaat etmiş olanlara bakar, onların Sıratı hızlı bir şekilde geçtiklerini görür. Ayakları kayanlara bakar, onların çoklarının düştüğünü görür. Hızlıca geçmeye gayret eder fakat hızlı yürümeye gücü yetmez. Bu sefer küçük bir bebeğin karnı üzerinde süründüğü gibi sürünmeye başlar. Bu kimseler, sırat köprüsü üzerinde kalan son kimselerdir. Sıkıntısı arttıkça sabrı azalır, çabası son haddine varır. Canını bu deritten kurtaramayacağından korkar ve:

“Ey Rabbim beni niçin geciktirdin?” der. Allah Teâlâ (c.c.) ise ona:

“Seni ben geciktirmedim. Seni, amelin geciktirdi.” diye cevap verir.

Bu mana üzerinde düşünmek, kalbi, korkuya sevk eder. Bir kul, bütün mahlûkatın geçmek için üzerinde izdiham meydana getirdiği bir köprü olan sıratı geçmenin çok zor bir şey olduğu hakkında nasıl düşünmez? Dostun dosttan kaçacağı gibi korkunç hâlleri tefekkür etmek, kulun kalbinde korkuyu artırır.

Cennette, cennet ehlinin ateştekileri göreceği seyir terasları vardır. Bu teraslardan cehennemliklerin içinde bulundukları rezilliği, duçar oldukları azabı seyrederek de Allah (azze ve celle)'ye hamd ederler, kendilerini bu duruma düşmekten koruduğu ve güzel güzel nimetlerle nimetlendirdiği için Allah'a (c.c.) şükrederler. Cehennemde de cehennemliklerin cennet ehlini ve onlara verilen nimetleri görebilecekleri yerler vardır. Cehennem-

likler bu nimetlere ve ikramlara bakarlar da içlerinde bulundukları azaptan dolayı pişmanlık ve üzüntüleri/hasretleri artar.

Ey zavallı!

Bu üzüntü/hasret üzerinde düşün. Ölüm sana isabet etmeden önce azgınlığından tövbe et. Fırsat elinden gitmeden, hayır yolunda çalış. Ancak eğer kalb, kasvet/katılık mührü ile mühürlenmişse artık korku, o kalbe girmeye -kul kader ve kazada kendisi hakkında yazılan hükümle karşılaşana kadar- bir yol bulamaz. Azamet ve celâl de, azap ve cezalandırma da Allah (azze ve celle)'ye aittir. Kul, Mevlâ'sının (c.c.) kendisini cezalandırmasından mutlaka korkmalıdır. Bu cezalandırma ya hayatında ya da ölümünden sonra olabilir.

Allah (c.c.), mümin bir kulunda iki korku ve iki emniyeti bir arada toplamaz. Ne bir mukarreb melek ne bir Nebiyy-i Mürsel ne de bir veli veya sadık, Allah'tan (c.c.) korkudan kurtulmuştur. Ancak suçluların korkusu, azaba duçar olmaktan iken; melâike ve nebilerin korkusu ise Allah'a (c.c.) tâzim ve iclâldendir (Allah'ın (c.c.) gözlerindeki büyüklüğü ve O'na (c.c.) duydukları hürmet ve saygıdandır). Velilikte en son mertebeye ulaşan kimşenin korkusu da yine bu sebeptendir. Kullar için korku gerekli bir haktır (yerine getirilmesi zorunlu bir vazifedir). Çünkü onlar istediklerinden men edilmişlerdir. Hoşlanmadıkları şeyler onlar hakkında hükmolunmuştur. Emrolunduklarını yapmadıklarında cezalandırılacaklardır. Kasvet/katılık, korku kapısının bir örtüsüdür ki o örtüyü, ancak kalbleri evirip çeviren (Allah (c.c.)) açabilir. Yüce ve üstün olan Allah'tan (c.c.) başkasında çare ve güç yoktur.

RECÂ

Allah (Subhânehû),

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ
لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ
هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ

“De ki: ‘Ey kendilerine kötülük ederek aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Doğrusu Allah günahların hepsini bağışlar. Çünkü O, bağışlayandır, merhametlidir.” (Zümer Sûresi, 39/53.) buyurmuştur.

Bu âyet, Allah (azze ve celle)’nin Kitabı’ndaki kula en umut verici âyettir. Ancak ezelde kendisi hakkında bu hüküm verilmiş olan kişi buna nail olamaz. Allah (azze ve celle), kerem, cömertlik, fazl ve rahmet sahibidir. Günahkârlar da O’nun (c.c.) rahmet ve bağışlamasını beklemektedirler. Fakirler ise O’nun (c.c.) lütuf, ihsan ve keremini ummaktadırlar. Bütün insanlar O’ndan (c.c.) birbirinden farklı talepler içindedir. Bir kimse ki cömertlik, fazl ve rahmet ile sıfatlanmıştır o kimsenin fazlından ümitsizliğe düşmek, merhametinden umut kesmek asla doğru olmaz. Çünkü kerem sahibi olandan hiç kimse ümidini kesmez. İşte bu neden-

le Allah'ın (c.c.) rahmetinden ümit kesme küfür olarak kabul edilmiştir. Çünkü Allah'ın (c.c.) rahmeti, her şeyi içine alacak kadar geniştir. Kim o rahmetten ümidini keserse, sanki o, Allah'ın (c.c.) büyük bir rahmeti olduğunu inkâr etmiş ve bunu beyan eden Kur'ân-ı Kerim âyetlerini reddetmiştir.

Kula gerekli olan, Allah'ın (c.c.) mekrinden/tuzağından emin olmaması ve Allah'ın (c.c.) rahmetinden ümit kesmemesidir. Eğer Allah (c.c.), bir kuluna rahmetiyle muamele etmek isterse, o kulunu, günahlarının çokluğundan dolayı reddetmez. Yine bir kuluna azap etmek isterse, o kulunun ibadetlerinin çokluğuna da bakmaz. Bir kimse dünya ve gök ehlinin tamamının yaptığı kadar amel işlemiş olsa daha sonra da hardal tanesi büyüklüğünde bir günah işlemiş olsa bile Allah (c.c.), o kuluna azap edebilir.

Recânın zıddı ümit kesmektir. Recâ, tamamen yok olup kesilince, umutsuzluk baş gösterir. Umutsuzluk meydana gelince, küfür baş gösterir, kalbe örtü iner. Kul bu hâl üzere ölürse bağışlanmaktan ve cennete mirasçı olmaktan mahrum kalır. Rahmet, fazl, cömertlik ve yumuşaklık, Allah Teâlâ'nın (c.c.) sıfatlarından olduğundan dolayıdır ki kalbler, bunları talep etmektedir. Kalblerin recâsı/umudu da Allah'ın (c.c.) bu sıfatlarındandır.

Recânın üç çeşidi vardır:

1. Havassu'l-Havassın Recâsı

Bu grubun recâsı, zor geldiği için halkın yüz çevirdiği şeylerin zorluğu, kendilerine kolay geldiği için, halktan yüz çevirerek Allah'a (c.c.) yönelmektir. Onlar, kendi çabalarıyla O'na (c.c.) yakınlaşmayı, Allah (Subhânehû)'dan, lütfuyla kalblerini (yanına almasını) ummayla değiştirdiler. Allah (c.c.) bunu, kalbler için, Allah'a (c.c.) gittikleri bir yol hâline getirdi. Onları, kerîm olan veçhini görmek hususunda teşvik etti ta ki onlar, Allah'ın (c.c.) belâlarının mevcudiyetini görsünler, o belâları görmeleri sebe-

biyle ferah ve sevinç hâllerini yitirsinler ve Allah'ın (c.c.) nimetlerini ve fazlını istemeyi unutsunlar. Allah'ın (c.c.) fazlı, O'nun adâletinden daha yücedir. Allah (Subhânehû) da, kendi fazlından daha yücedir.

Allah'ın (c.c.) fazlı olmadan, O'nun (c.c.) fazlına ulaşmak da mümkün değildir. Allah'ın (c.c.) fazlından Allah'a (c.c.) yükselmek de yine ancak Allah'ın (c.c.) fazlı ile mümkündür. Allah'ın (c.c.) fazlına ulaşma hususunda süratli olmayı hedeflemek, havassın bir sıfatıdır. Allah'ın (c.c.) fazlından O'na (c.c.) yükselmek ise havassu'l-havassın sıfatıdır.

Allah'ın (c.c.) fazlına ulaştıktan sonra recâ bir perde hâline gelir. Ancak bu durum havas için büyük bir hadisedir. Allah Teâlâ'nın (c.c.) kuluyla birlikte bulunması sebebi ile fazldan gaybet hâline düşülerek yapılan recâ ise, bundan daha büyük bir hadisedir. Sen, O'nun (c.c.) kereminden, fazlından veya belâsından gaybet hâline düşünce, senin tefrîd hâlin sıhhat bulur. Herhangi bir nimet veya belâ göremeyince, sen, ne şükür ne de rızâ hissedersin. O'nunla (c.c.) müstağni olduğun için, meleklerin O'nun (c.c.) zikriyle rızık talebinden müstağni oldukları gibi, sen de bütün nimetlerden müstağni olursun. Bu hâller her an bulunmaz.

Allah (azze ve celle)'nin, fazlı ile ilişkisi, güneşin, yeryüzüne yayılmış ışıklarıyla olan ilişkisine benzer. Güneşin ışıklarını görünce, bu ışıklar senin hoşuna gider. Başını göğe kaldırıp bakınca ışıkları yayan güneşi görürsün. Güneşi görünce, güneşin ışıklarını unutursun ve artık o ışıkları fark etmez olursun. Senin yanında, ışıkların hoşâ giden bir yönü de kalmaz. İşte bu, lâ teşbih bir örnektir.

Ârifler işte bu kapıdan tefrîd cennetlerine girmişlerdir. Onların bu cennetlerde kendilerine has muameleleri ve hâlleri vardır. Nefislerinin kendilerine ait olmadığını, her şeyin O'ndan (c.c.) olduğunu ve nerede olurlarsa olsunlar, kalbleriyle -benzeme ve keyfiyet olmaksızın- O'nunla (c.c.) beraber olduklarını gördükten

sonra bu imkânlarının hepsiyle ferdaniyyet arşının etrafında tavaf ederler.

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ

“Her nerede olursanız olun O, sizinle beraberdir.” (Hadid Sûresi, 57/4)

İnsanların çoğunun bilmediği şeyleri açıklamamanın uygun olmadığı (içinde yaşadığımız) bu dönem olmasaydı sözü genişletir de birazcık bahsettiğimiz bu kapının ardındakileri genişçe anlatırdık. Ancak sözü kısa kesmenin ve sırlarla birlikte kabre girmenin, birisine aklının alabileceğinden fazlasını açıklamaktan daha evlâ olduğunu gördük. İnsanlara ancak anlayabilecekleri kadar anlatılmalıdır. Onlara bundan daha fazlası yüklenmemelidir. Çünkü kaplar, üzerlerine denizler bile dökülse, kendi hacimlerinden bir damla fazlasını bile alamazlar. İlhamdan perdelenmiş kalbler de işte böyledir ki tevili/açıklamayı anlamaktan âcizdirler.

İlhamların ilki, Allah'ı (c.c.) tanımaktır. İkincisi ise O'nun (c.c.) nehy ettiklerini terk etmektir. Üçüncü sırada ise O'nun (c.c.) emrettiklerine sıkı sıkıya bağlanmak gelir. Bir kulda bu üçü sağlam olursa ve eğer ezelde takdir edilmişse ona, sıddıkların edebi ve rûhânîlerin ahlakı ilham olunur. Böylece o, kalbinden ilim iktibas eder. Kalb ise ilmi Rabbinden (c.c.) alır. Başlangıçta kalbinde ilmin zuhuru, bir sızıntıya benzer. Daha sonra bu sızıntı artar da bir nehre dönüşür. Artmaya devam eder de bir denize dönüşür. Eğer sen kendi denizini, ilim iktibas ettiğin O'nun (c.c.) deniziyle kıyaslarsan, kendi denizinin, O'nun (c.c.) denizi yanında bir deniz değil, ilk hâlindeki gibi bir sızıntı olduğunu görürsün.

وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

“Size ilimden ancak çok az bir miktar verilmiştir” (İsrâ

Sûresi, 17/85)

İlim, cehalet karanlığının giderilmesi ve Allah Teâlâ'ya (c.c.) giden yolun bilinmesi içindir. Bununla birlikte ilim (ilim makamı) yüksektir. İlimle gözetilen amaç ise ilim makamından daha yüksek olan makama ulaşmaktır.

İlim, karanlık bir eve eline alarak girdiğin lambaya benzer. O evde bir cevher arıyorsun fakat onu ancak lamban sayesinde bulabilirsin. Bu örnekte aradığın cevher elindeki lambadan daha değerlidir. Ancak lamba da cevherin kendisiyle bulunabildiği en değerli şeydir. Sıddıklar, ilmi, kalblerinden alırlar kalbleri de Rabblerinden (c.c.) alır. Bu ilim, ilham ilmidir. Bu grubun dışındakiler ise ilmi, Nebilerinden nakledenlerden alırlar. Bu ise rivayet ilmidir. Bu iki grup arasındaki ne kadar büyük bir fark var! Muhakkak her iki gruptakilere de mutlak manada “ulema” denilir. Hepsi seçilmiş olmakla birlikte ilk gruptakiler daha seçkindirler. Ebû Yezîd el-Bistâmî rivayet ehli âlimler hakkında şöyle demiştir: “Bu miskinler, ilimlerini, ölü olandan rivayet eden bir diğer ölüden aldılar. Biz ise ilmimizi asla ölmeyen, Hay/dirî olandan (Allah'tan (c.c.)) aldık.”

Kalbin kilitleri açıldığında kalb kandili parlamaya başlar. Kalb kandilinin ışığı hadiseler üzerine vurunca, hadiseler, güneş doğunca yıldızların ışığının görünmez olması gibi, görünmez olurlar. Artık gözler yıldızların ışıklarını alamaz olurlar çünkü güneşin ışığı onların ışığını yok etmiştir. Işığı kemâle ermemiş bir lamba, hadiseleri tamamen yok edemez. Havassu'l-havassın recâsında hedef, bu makama ulaşmaktır. Bu makama ulaşmak ise ya varlığın/kevn karanlığının kalblerden izâlesi ya da kalbler üzerindeki perdelerin açılması ile olur. Bu perdeler açılınca hakikatler ortaya çıkar. İnayetin yakınlaştırdığı hiçbir yüksek (makam) uzak değildir.

2. Havassın Recâsı

Havassın recâsı, günahların bağışlanması, ayıpların gizlenmesi ve hesap için huzurda divana çekildiğinde yumuşaklık, cehennemden kurtulma, ölüm sarhoşluğunun kolaylaştırılması, kabir fitnesinden kurtulma ve nimetlere ulaşmadır. Bütün bunlar, nefse şefkat duymak ve günahları terk etmekle beraber nefisle meşgul olmaktır. İyilerin amellerini yapmaya çalışmak hususunda bütün çabayı sarf etmekle beraber dünyadan zâhid olmak ve sıkıntıların giderilmesi beklemek, bütün bunlar, havassın sıfatlarıdır. İşte bu gruba, havassu'l-havassın makamlarından âciz olduklarından ötürü, "havas" ismi verildi.

Tefrid makamını gerçekleştiren havas, nefis için bağışlanma dilemeyi, günah gibi görürler. Çünkü onlar, Allah (azze ve celle)'nin, nefse, kendilerinden daha yakın olduğunu bilirler. Çünkü nefsi yokken yaratan da sonradan satın alan da O'dur (c.c.). Bundan dolayı nefis, artık onların mülkünden çıkarak O'nun (c.c.) mülkü olmuştur. O (c.c.) ise mülkünde olana dilediğini yapar. Nefs için bağışlanma dileme ve nefisle birlikte O'nun (c.c.) huzurunda bulunma, ferdaniyet makamına ulaşmış kalbler için, hayatı boşa geçirme ve vakitleri zayi etmektir. Yine onlar katında, nimetlerle meşgul olma ve azaptan korkma da bir kusurdur. Çünkü onlar katında, O'nun (c.c.) müşâhedesı, cehennemde olsalar bile bir nimettir. O'nun (c.c.) nimeti, onlar katında bir perdedir. Yine onlar katında O'ndan (c.c.) korku (nun manası), hürmet ve vakardır. O'nun azabından korku ise O'ndan yüz çevirmedir.

Onlar katında hilm/yumuşaklık, kusurlardan kaçınma ve bütün çabayı sarf ettikten sonra kapısında durdukları vakit Allah'ın (c.c.) onlara lütuflarıdır. İşte bu vakitte kilitli kapılar onlar için açılır da istedikleri kendilerine gösterilir ve göğüsleri, rağbet ettikleri şeyle şifa bulur.

Onlar katında cehennem, kalblerine şehvetlerin peş peşe gelmesi, niyetin o şehvetlere meyletmesi, nefsin, belâlara öfkelenmesi ve belâlardan sızlanmasıdır.

Onların katında nimet ise, azapta olsalar bile, Allah'ın (c.c.) müşâhedesi ve Allah'ın (c.c.) onlarla birlikte oluşudur ki bu esnada onlar, her türlü nimetler içinde oldukları hâlde O'ndan (c.c.) başka hiçbir şeyi -cennet, cehennem vb.- asla göremezler.

Onlar katında ölüm, kalbleri Allah (Subhânehû)'dan perdeleyen ve Allah'tan (c.c.) başka herhangi bir şeyi talep etmeye yönlendiren hislerin ölmesidir.

Onlar katında kabir ise Allah'tan (c.c.) gaflet ve kalbleri Mevlâ'sından alıkoyan meşgâleler ve alakaların fitnesidir.

Onlar katında dertlerden kurtulma, Mevlâ'larının (c.c.) irâdesine boyun eğmeleri ve o irâde ile sevinmeleri vesilesiyle dertlerden gaybet hâline ulaşmak şeklinde gerçekleşir. Peş peşe gelen sıkıntıların her biri, Allah'tan (c.c.) alıkoyan bir perde ve kalbleri meşgul eden bir meşgâledir. Ancak kalb, yakîni zayıflayıp, Allah (azze ve celle)'den başkasıyla ünsiyet kurup niyet ve yönelişi Allah'tan (c.c.) daha aşağıda bulunana yönelmedikçe Allah (Subhânehû)'dan meşgul edilemez. Niyetinde sebeplere sarıldığı ve alakalarının ona bir perde olduğu düşünülme bile o, belâları görünce korkar, nimetleri görünce neşelenir ve nefsi ile birlikte bulunmak da onun hoşuna gider.

Havassın recâsı, nefislerinin bağışlanarak kurtulmasıdır. Havassu'l-havassın recâsı ise, nefisleri yok olup gitse bile Rabblerine vuslattır.

3. Avamın Recâsı

Avamın recâsı, Allah Teâlâ'nın (c.c.) merhâmetiyle alakalıdır. Çünkü onlar, Allah'ın (c.c.) rahmetinin her şeyi kuşattığını bildik-

lerinden dolayı günahlara yapışıp, ayıp ve kusurlara devam ettikleri hâlde Allah'ın (c.c.) rahmetini umarlar. Israr düğümü kalblerinde sıkıca bağlanmıştır. Taat amelleri yok denecek kadar az iken onların rahmet umuşları devamlıdır. İyilik amellerini ifa etmeye dair ümitleri ise kesilmiştir. Bu, ekmeden hasat etmeyi isteyen veya denizi olmayan gemiyle ticaret yapan tüccar gibidir.

Taat olmaksızın rahmet uman, boşa temenni edendir. Kim, taatleri yerine getirmez, günahlara devam eder ve bununla birlikte Allah'tan (c.c.) cenneti umarsa kuşkusuz ki o kimse ahmaktır. Taatleri yerine getirmeyen bir kimse, uzun bir çöl yolculuğu için yola çıksa, bu çölde ne bir su kaynağı ne de bir imâret bulunsa da o kimse, yolculuk için yanında su ve azık taşımak isteyince ona:

“Bu suyu ve azığı bırak da yola çık. Bu çöle dal. Allah'ın (c.c.) her konakladığın yerde sana su ve azık vermesini temenni et.” dilsen o şöyle cevap verir:

“Ben bu temennine güvenemem ve kalbim de sadece bu temenni ile sükûn bulmaz. İnsanın her temenni ettiğini bulması mümkün değildir.” İşte bunu söyleyen kimseye de şöyle denir:

“Sen dünyadaki bir yolculuk için temennine güvenemedin ama temennine güvenden de kıyamet yolculuğunda azık almayı terk ettin. Hâlbuki Allah (c.c.) iki dünyanın da Rabbidir. Bu insa fa sığar mı?”

Ancak Allah (azze ve celle), bir kulunu helak etmek isteyince, masiyetleri ona, taatlerden daha kolay hâle getirir, kalbinden ahiret korkusunu çıkarır. O kulunu, kendisine ahiret yolculuğunda azık olamayacak şeylerle meşgul eder de ölüm ansızın gelip çatar. Aldanış içinde iken onun ruhunu kabzeder. Bundan Allah'a (c.c.) sığınırız. Muvaffâkiyetim ancak yüce ve üstün olan Allah'tandır (c.c.).

ŞÜKÜR

Allah Teâlâ (c.c.) Hazretleri:

لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ

“And olsun ki, şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım.” (İbrahim Sûresi, 14/7) buyurmuştur.

Bir kulun, nail olduğu bütün nimetler için şükretmesi gereklidir. Ancak kullar içinde şükredenler gerçekten çok azdır. Allah Teâlâ (c.c.) şöyle buyurur:

وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ

“Şükreden kullarım ne de azdır!” (Sebe' Sûresi, 34/13)

Kim, nimetin ve Allah (azze ve celle)'nin kendisine nasip ettiği ihsanının değerini bilmiyorsa o kimsenin şükrü asla tam olmaz. Kim de nimetlerin Allah (azze ve celle)'nin kendisine ikram ettiği lütufları olduğunu bilirse asla şükür hâinden dışarıya çıkmaz. Bu konuda Hz. Dâvüd (a.s.)'ın şöyle dediği anlatılır:

“Ey Rabbim, Âdem’i (a.s.) bizzat Sen (c.c.) yarattın. Ona Ruh’undan üfledin. Onu cennetinde ikâmet ettirdin. Ona kera-
met tacını giydirdin. Onu Havva ile evlendirdin. O, (bunca ni-
met için) sana şükretmeye nasıl güç yetirsin?” deyince Allah Teâlâ
(c.c.) şöyle cevap verdi:

“Ey Dâvûd! İşte şimdi sen Beni (c.c.) hakkıyla tanıdın. O
(Âdem (a.s.)), her şeyin (bütün nimetlerin) Ben’den (c.c.) olduğu-
nu bilince onun bu ilmi, her şeyin şükrü oldu.”

“Her şeyin Ben’den (c.c.) olduğunu bilmesi” sözünün ma-
nası şudur ki, Âdem (a.s.) topraktan yaratıldı. Toprağın sıfatı ise
horluktur. Bu horluktan dolayı ayaklar altında çiğnenir. Âdem
(a.s.) neden (topraktan) yaratıldığını bildi. Ve yine o kendisi-
ne ikram edildiğini de anladı. O, göğsünde Mevlâ’sının (c.c.) ra-
zı olmayacağı bir şeyin deprenmesi endişesiyle Allah (azze ve
celle)’den daima hayâ ederdi. O nefsinin, herhangi bir nimet için
-o nimetin sadece ona tahsis edilmesi durumu hariç- asla ehil
görmezdi. Çünkü fazilet sahibi kimseler, nimetlere ehil olunca-
ya kadar o nimetlerin, kendilerine tahsis edilmediğini bilirler.
Aynı zamanda kendilerinin fazîlet mertebelerine ulaşmalarının
ise Allah (azze ve celle)’nin irâde ve isteğine bağlı olduğunu da
bilirler.

Allah’ın (c.c.) Âdem’e (a.s.) fazl ve lütuflarından bir diğeri ise
cennette isyan etmesine karşı tövbe etmesine yardım etmesi ve
böylelikle Âdem’in (a.s.) tövbe ederek kurtulmasını temin etme-
sidir. Âdem’in (a.s.) düşmanı İblis de Rabbine (c.c.) isyan etmişti
ama Allah (c.c.) ona tövbe etmesi hususunda yardım etmedi böy-
lece İblis helak oldu. Âdem (a.s.) kendisine tövbe etmesi için yar-
dım edildiğini anlayınca, minnettarlık duygularına gark olarak
şükür denizine daldı. Bu hâliyle şükrün hakikatine, bütün çabayı
sarf ettikten sonra şükürden âciz kalmakla ulaşacağını idrak etti.
İşte bu makamdan sonra şükrün bir nihayeti yoktur.

Kendisine nimetler ihsan edildikten sonra şükretmeyen bir kulun misali, çirkin yüzlü bir köleye benzer. Bu köle kötü kokulu, hâkir bir soydan gelme değersiz bir köledir. Sahibi onu, köleleri içinde değerli bir mevkie getirmeyi dilemiştir. Ona temiz ve pahalı elbiseler giydirmiş, güzel bir ev, bir eş ve mal vermiştir. Bu kölenin çocukları da olmuştur. Ona hayat süreceği her şeyi ikram etmiştir. Bu köle artık kendine büyükenerek bakmaya başlamış ve eski günlerini, çirkin sûretini, kötü kokusunu, düşük nesebini ve değersizliğini unutmuştur. Elbiseleriyle böbürlenmeye, mal ve evladının çokluğuyla kendini büyük görmeye başlamıştır. Sahibi ona bir şey emretse onu yapmaz, sahibinin yasakladığı bir şeyden de çekinmez olmuştur. Bu köle kendisinin, sahibinin gözü önünde, onun hükmü altında olduğunu bildiği hâlde sahibini kızdıracak, efendisine karşı suç olacak işleri yapmaya devam eder.

Ey zavallı!

Eğer sen bu köleyi edebi ve töreyi terk etmesi ve kendisine verilmiş bunca nimete karşı şükür hâlinden uzak kalmasından dolayı cahil olarak görüyorsan bil ki sen ondan daha cahilsin. Çünkü sen nutfeden yaratıldın, sonra şekillendirilmen devam etti de kemiklerin yaratıldı. Daha sonra kemiklerin üzerine et giydirildi de sen yakışıklı bir insan oldun. Sonra senin başından aşağı nimetler yağdırıldı da sen tutun, sana bunca nimeti veren Rabbine isyan ettin. Sana ihsan edene çirkinliklerle karşılık verdin. O'nun (c.c.) emirlerine sıkı sıkıya sarılmadın. O'na (c.c.) karşı şükür borcunu nasıl ifa edebilirsin. Sana örnek olarak verdiğimiz bu kulu cahil olmakla nitelendirdin, onun hâlini ve tavrını çirkin olarak gördün ya işte sen ondan daha büyük bir cahil, çok daha edepsiz, çok daha görgüsüzsün. Çünkü sen nimetleri küçük gördüğünden dolayı şükürünü eda etmedin. O'nun (c.c.) sana ikram ettiği nimetler sanki sana yapılmış bir kötülük gibi geldi. Kendisi hakkında şöyle denilen bir adam gibi oldun:

“Kötü köle, kendisine iyilik yapan kimseye kötülük yapmadan asla bu dünyadan çıkmaz (ölmez).” Sana olan hitabını, O’nun (c.c.) sana verdiği kulakların ile işitme nimetini -ki kulaklarına, O’nun hitabının nûrunu idrak etmene yarayacak bir nûr vermiştir- düşünürsen sen O’na (c.c.) nasıl şükretmezsin? Kulakların işitmesinden sonra kalbin işitmesi nimeti gelir ki bu nimet daha büyüktür. Çünkü kalbin işitmesi hükümdara benzerken; kulakların işitmesi vezire benzer. Kalb işitmesi, Mevlâ’sının (c.c.) hitabından işittiklerini akıl yaygısı üzerine koyar da böylece akıl onunla anlayış, vehim ve tedbire yol bulabilir. Bunun neticesinde ise akıl, düşündüğü meselelerden değişik yorumlar ve teviller yapma imkânına kavuşur. Şayet Allah Teâlâ’nın (c.c.):

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتَهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبَثَ
لَا يَخْرِجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ

“İyi toprak Rabbinin izniyle bitki verir, çorak toprak kavruk bitki çıkarır. Şükredecek millet için böylece âyetleri yerli yerince açıklarız.” (A’raf Sûresi, 7/58) âyetini düşünürlerse toprağın, ancak kendisine ekilen tohumu bitirdiğini ve ayıpladığının bütün kusur ve noksanlıkları aynen muhafaza ettiğini anlamış olurlar.

Burada ekin, kul hakkında, ezelde yazılmış olan temiz söz, sâlih amel ve sağlam itikat vb. şeylerdir. Kul, yokluktan zuhur edip meydana çıkınca bu şeyler de meydana çıktılar. Böylece Rabbinin (c.c.) izniyle toprağın temizliği/güzelliği ortaya çıkmış oldu. Toprağın temiz/tayyib olarak isimlendirilmesine sebep olan sıfatları ise sıdk, ihlâs, mârifet ve güzel niyettir. Bu temiz topraklar üzerinde ekinler yetişti ve boy saldı, taneleri gözükür bereketli bir ürün hâline geldi. Sahiplerinin kalbleri bu manzara ile hoş oldu da onlar, ebedî bir zenginliğe ulaştılar. Artık fakirlik ve yoksulluk onlardan uzaklaşmış oldu. Gösterdikleri sabır, ekinlere bekçi-

lik yapmanın zorluğunu onlardan gidererek, onları asla yorulmayacakları ve nihayeti olmayan bir rahatlığa ulaştırdı.

Kalitesiz toprakta, hasat vakti sahiplerinin, azlığı ve kalitesizliği ile şaşkına dönecekleri bir ürün yetişir. Aksine böyle bir toprakta ancak kulu Allah Teâlâ'dan (c.c.) uzaklaştıracak bitkiler yetişir. Bu toprağa kötü/kalitesiz denilmesine sebep olan nitelikler ise nefsin hevâsı, dünya sevgisi, rahata/konfora düşkünlük ve Allah'ın (c.c.) dışındaki şeylerle meşguliyettir. Nefs yeryüzüne, kalb ise semâya mensuptur. Kalb göğü mârifet, sıdk, ihlâs ve güzel niyet yağmurlarını yağdırınca, havf göğü gürler ve recâ şimşegi çıkar, nefs ülkesi bu yağmurla sulanır. Bu yağmur neticesinde mârifet ve yakîn nûru yeşerir, kuvvetlenir, gelişir.

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَطَرُوا
وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ

“O, (insanlar) umutlarını kestikten sonra, yağmuru indiren, rahmetini her tarafa yayandır. O, hakiki dosttur, övülme-ye lâyık olandır.” (Şûrâ Sûresi, 42/28)

İşte o zaman nefs toprağı, üzerinde sâlih ameller bitirir. Şeytan, nefs ülkesinde gece bulamaz ki hırsızlık etsin. Çünkü mârifet nûru, nefs ülkesinde yayılmış ve böylece onun gecesi gündüze çevrilmiştir. Şeytanın bütün hırsızlık yolları kapanmıştır. Nefs Rabbinden (c.c.) razı olmuş ve kendisinden de razı olunmuştur. Allah'ın (c.c.) sâlih kulları arasına katılarak ‘Mârifetler Cenneti’ne girmek için ubûdiyet makamına dâhil olmuştur.

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ اإِزْجِى إِلَى رَبِّكَ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً
فَادْخُلِىْ فِى عِبَادِى وَأَدْخُلِىْ جَنَّتِىْ

“Ey huzura kavuşmuş nefs! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!” (Fecr Sûresi, 89/27-30)

Allah (c.c.) sana rahmet etsin. Bil ki, kendisine verilen nimet, kendisi için bir fitne olan kimseden başkası, nimet verene şükürden geri durmaz. Böyle bir kimseyi fitnelerin aldatıcılığı, Allah (azze ve celle)’den perdelemiştir. Allah (c.c.) bir kuluna hayır dilerse, onun kalbinde nimetlerin değerini büyütür. Onunla şükür lisanıyla konuşur. Kendisine şükredilen nimetler, şükredilmeyen nimetlerden daha hoş ve tatlıdır. Nimetlerden şükretmeden faydalanan kimse, çiğnemedenden yemek yiyen kimseye benzer. Nimetler, şükür gerektirmekle birlikte, kula, sayısız imkân da sağlar. Örneğin bir dilenci kapına gelip senden bir şeyler ister veya bir ihtiyaç sahibi sana bir ihtiyacını arz eder de sen, onun ihtiyacını karşılar, sıkıntısını giderirsin.

Allah (azze ve celle) de senin ihtiyacını karşılar, kıyamet gününde senin bir derdini giderir. Ancak bunu yaparken asla kendini o fakirden üstün görmemelisin. Aksine onun senden üstün olduğuna inanmalısın. Çünkü onun sayesinde ettiğin kârlar, yarın seni sevindirecektir. Sen kendini ondan üstün görürsen, bu durumda sen, sadakanın ve iyilik yapmanın afeti olan başa kakma illetine tutulursun. Hiçbir nefs, Allah’ın (c.c.) tevfiği olmadan, kendini fakirlerden üstün görme hastalığından kurtulamaz. Bu illet ise azgınlığın başı, her çirkinliğin anasıdır. Mevlâ’nı (c.c.) tanıman ve O’nun (c.c.) katındaki değersizliğini ve Allah (azze ve celle)’nin yüce zenginliğini bilmen nispetinde O’nun (c.c.) nimetlerine şükredersin. Çünkü Allah (Subhânehû), nimetini, sana, ancak senin için verir. Bu nimeti verişinden Kendisinin bir beklentisi yoktur. Ama O’nun (c.c.) dışındaki herkes, bir nimeti, sana, senin için değil, kendi için verir. Kendisi için vermesi ya kendisine dönecek bir övgü ya dünyada isteyeceği bir karşılık ya da ahirette nail olmayı umduğu bir sevap şeklinde olabilir. Bundan dolayı onun sana bir

nimet ulaşmasını istemesi, senin için değil de kendi nefsi için istemesi hâline dönüşmüştür.

Ancak Allah (azze ve celle), sadece senin için verir. Bu nimeti vermekte, kendisinin bir beklentisi veya ihtiyacı yoktur. İşte bundan dolayı hiç kimse, şükrü tam manasıyla yerine getiremez. Eğer bir nimete şükretmişsen, bu şükrü sana ilham etmesinden ötürü de ayrıca şükretmen gerekir ki bu, şükür için şükretmektir. Bunun manasını düşünürsen şükürün bir sonunun olmadığını anlarsın. Yani, sadece bir nimete yer ve gök ehlinin tamamı şükretse bile o nimetin şükrü hakkıyla eda edilemez. Hâl böyleyken baştan ayağı nimetlere boyanmış bir kulun hâli nice olur? Bu kulun şükürden ulaşacağı son makam, ancak şükürden âciz olduğunu idrak etmesidir.

Şükürün ilk basamağı, nimetlere tâzim etmek ve onlara, hürmetle, değer vererek bakmaktır. Daha sonra kalbde, bu nimeti verene, tâzim duyguları beslemektir. Bu tâzim duygusu o derece olmalı ki, nimet verene duyduğun tâzim ve minnettarlık sebebiyle nimeti göremeyecek hâle gelmelisin. Böylece sen nimetten yola çıkarak nimet verene ulaşmış olursun. Şüphesiz delilin değeri, delil olduğu şeyin değeri ile ölçülür. Ancak sen azamet denizinde boğulunca delile ihtiyaç duymaz hâle gelirsin. Böylece cömertlik ve minnet, seni asla terk etmez olur da sen, nimeti veya sıkıntıları görmez, sadece Allah'ı (c.c.) görür gibi bir hâle gelirsin. Bu tefrîd makamıdır. Ferdaniyyet bahçelerine girince nefsinin, herhangi bir alaka olmaksızın bir fert olarak bulursun. Sen, nefsinin, kendisinde ne nimet ne de belâ görülen bir mahlûk olmadan önceki ilk hâlindeki gibi bir fert olarak müşâhede edersin. Çünkü onun üstünlüğünün meydana çıkışı, ancak yaratılmasından sonradır. Eğer yaratılmasaydı üstünlüğü bilinmezdi. Minnet ve cömertlik, yaratmadan öncedir. Yaratma, varlıkların meydana çıkmasıyla zuhur edince, varlıklara nimetler verildi. Mahlûkattan şükür ehli olanlar bu nimetlere hemen şükrettiler. İşte bu, avamın şükrüdür.

Bir grup da mahlûkat üzerinde görünen nimetlere baktı da minnet ve cömertliğin, mahlûkat yaratılmadan önce de var olduğunu anladılar. Daha önceden var olan nimetlerle meşguliyet, bu grubu, mahlûkat üzerinde görünen nimetlerle meşguliyetten alıkoymdu. Bu ise havas olanların şükrüdür. Onlar mahlûkat üzerinde meydana gelmiş bir nimet görürlerse, bu nimet, onlar için daha evvel var olan minnet ve cömertliği gösteren bir delil olur. Bunun misali güneşin doğuş vaktinde, batı ufkuna bakan bir kimseye benzer ki bu kişi güneşin ışıklarını yüksek bir dağın zirvesinde görür. Bu ışıkların görüntüsü onun hoşuna gider.

‘Senin hoşuna giden nedir?’ diye sorulunca,

‘Bu ışıklar benim hoşuma gitti.’ der. Ona,

‘Işığa bakmayı bırak, doğuya dön de bu ışıkların kendisinden yansıdığı şeyi gör.’ denilince bu kişi doğuya bakar ve güneşi görür. Güneşi görmesi, onun ışıkla meşguliyetini sona erdirir. Kul da böyledir. Nimetlere bakınca, nimetler onun hoşuna gider. Nimetler, örnekteki ışıklara benzer. Ancak bu kul daha önceden var olan minnet ve cömertliğe bakınca, bu ikisi, o kimsenin zâhiri nimetlerle meşguliyetine son verir. Bu ikisi, örnekteki güneşe benzer. Ancak bugün bu sözünü ettiğimiz manayı anlayacak da, bu sözle ahlaklanacak olan da çok azdır. Allah (azze ve celle) bizim niyetimizi kendi rızasına uygun olan şeye döndürsün. Yüce ve üstün olan Allah’tan (c.c.) başkasında çare ve güç yoktur.

MUHABBET

Allah (azze ve celle)'ye muhabbet duyulmasının gerekliliği Kur'ân'da sabittir. Allah (Subhânehû),

وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ

“İman edenlerin Allah'a duydukları sevgi çok güçlüdür.”
(Bakara Sûresi, 2/165) buyurmuştur.

Allah'a (c.c.) ve O'nun (c.c.) elçisine inanan her mümin, Allah Teâlâ'yı (c.c.) sever. Ancak müminlerin sevgileri, yakîn, mârifet ve imanları miktarıncadır. Kulun yakîni kuvvetlenince, mârifetiyle imanı artar ve Allah'a (c.c.) duyduğu muhabbet de bunlardaki artış miktarınca artar. Muhabbetin artmasının sebeplerinin ilki, akıldır. Akıl, Allah (azze ve celle)'nin sana ikram ettiği nimetleri ve o nimetleri sana vererek seni seçtiğini düşünür. Eğer sen saf bir kalble o nimetleri düşünürsen Allah (azze ve celle)'nin senin üzerindeki ihsanını anlarsın da bu sayede, muhabbetin kalbinde derinleşir. Çünkü kalbler, kendisine ihsan edeni sevme tabiatında yaratılmışlardır.

Kalblerde Allah (azze ve celle)'nin ihsanının zuhuru, muhabbetin oluşmasının ilk basamağıdır. Allah (Subhânehû)'nun ihsan-

nının haddi hesabı yoktur. Allah (Subhânehû), annenin karnını, senin için yumuşak bir yatak yaptı öyle ki o yatakta sana kimse dokunamadı. Hiçbir göz seni göremedi. Sonra seni düşünebileceğin bir aklın olmaksızın dünyaya getirdi. Isırabileceğin ve yediklerini öğütebileceğin dişlerin de yoktu. Sana lezzetli bir süt verdi ki o sütle gıda ihtiyacını karşılayasın -ki zaten sen de o süttten başka bir şey yiyemezdin-. Sonra annenin kalbinde, sana karşı büyük bir merhamet ve şefkat meydana getirdi ki -annen senden bıkip usanmasın-. Bunların hepsi, O'nun (c.c.) sana olan ihsanıdır. Akletme ve anlama mertebesine geldikten sonra da, sana, bunlardan başka türlü türlü nimetler ihsan etmiştir. Bunları düşününce, O'nu (c.c.) seversin. Çünkü ihsan ile muhabbet yakından ilişkilidir. Ancak ihsanın kadr u kıymetini bilmeyen bir kimseye iyilik edilmişse, o zaman bu ilişki geçerli olmaz.

Kulun kalbinde Allah (Subhânehû)'ya muhabbet bulunduğu delillerinden birisi de, o kulun, gönül hoşluğuyla, zorlanmadan ve zoruna gitmeksizin Mevlâ'sının (c.c.) hizmetine baş koymasıdır. Çünkü sevgi, sevilene hizmet etmeyi kolaylaştırır. Şüphesiz seven, sevdiğini dâima kalbinde anar. Bir şeyi seven, en çok onu anar.

Muhabbetin ilk basamağı, günahları terk etmek, taatlere sarılmak, O'nun (c.c.) elçisini ve dostlarını sevmektir. Çünkü Allah'ın (c.c.) dostlarını sevmek, Allah Teâlâ'nın (c.c.) evliyâya ikram ettiği şeylerden (manevî hazlardan) nasip almayı mümkün kılar. Çünkü onların kalbleri bir aynaya benzer. Kim onları severse, o kimse'nin ismi onların parlak kalblerinde görünür. Allah (azze ve celle), her gün dostlarının kalblerine rahmet nazarıyla bakar. Kim Allah'ın (c.c.) dostlarını sevmiş de onun ismi, o Allah (c.c.) dostunun kalbinde yazılmış ise o kimse de, Allah'ın (c.c.), dostlarına baktığı bu rahmet nazarından bir nasip alır. Evliyânın kalbleri, Allah'la (c.c.) beraberdır. Onları seven kimse, onların ulaştıkları vuslat rütbesine ulaşamasa da, onlardan ayrı değildir. Çünkü ki-

şi sevdiğiyle beraberdir. Onların muhabbetlerinin aslı Allah (c.c.) için muhabbettir. Çünkü onların muhabbetlerinde Allah Teâlâ'nın (c.c.) rızâsı vardır. Evliyâyı seven kimse, bu hâliyle sanki Allah'tan (c.c.) başka bir şeyi sevmeyen kimse gibi olur. Kim, evliyâyı hor görür ve onları aşağılarsa şüphesiz o kimse, nefsini, Allah'ın (c.c.) öfkesine arz etmiştir.

Allah Teâlâ'nın (c.c.) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: “Kim benim bir dostumu hor görürse şüphesiz bana savaş ilan etmiş olur.”¹⁷ Ve yine, “Bir kimseye, sâlihler arasında bulunduğu hâlde, sâlih olmaması, şer olarak yeter.” denilmiştir. Allah'ın (c.c.) emirlerine boyun eğerek, O'na (c.c.) duyulan muhabbet, O'nun (c.c.) emirlerine muhalefet edilerek duyulan muhabbetten daha üstündür. Çünkü günahlar içinde iken Allah'a (c.c.) muhabbet, sağlıklı değildir. Yine günahlardan uzak durmaya çalışmakla birlikte kısmen günahlara düşen kimsenin muhabbeti ise arı ve duru değildir. Kalbde muhabbet derinleşince, seven, sevdiğinin hiçbir emrine isyan etmez. Kalbi ise, sevdiğinin kendisi hakkında verdiği hiçbir hükme karşı huysuzluk etmez. Çünkü muhabbet, sevenin kalbinden, muhabbeti olmayanların atmakta zorlandığı şeyleri söker atar. Muhabbet, belâ, musibet ve sıkıntıları kalbden kazıyıp, çıkarır.

Bunun örneği şudur ki bir delikanlı bir kıza sevdalanır. Onun sevgisi kalbini kaplar. O delikanlının evlenmeye niyeti ve imkânı da vardır. O kız, bu delikanlıdan, çok uzak bir şehirden bazı ihtiyaçlarını getirmek üzere oraya gitmesini istemiştir. Ancak o şehrin yolu tehlikelerle, hırsızlarla, yırtıcı hayvanlarla ve sıkıntılarla doludur. O kız, istedikleri getirmesini, o genç ile evliliği için şart ko-

17. Ed-Dîneverî, Ebû Bekr Ahmed b. Mervan, el-Mücâlesetü ve cevâhiru'l-İlmi, Tahkik: Ebû Ubeyde Meşhur b. Hasen Âl Süleyman, Cem'iyyetü't-Terbiyyetü'l-İslâmiyye, Bahreyn 1419, c. 5, s. 90; El-Kuzâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selame, Müsnedü's-Şihâb, Tahkik: Hamdî Abdülmecîd, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1407, c. 2, s. 326.

şar. Delikanlı o kızın ihtiyaçlarını getirinceye kadar kalbinde derinleşen sevgisini bir an bile terk etmez. Delikanlının muhabbeti ona bütün zorlukları kolaylaştırmış, tehlikeleri onun gözünde basitleştirmiştir. Bundan dolayı o delikanlı, bu tehlikeli yolculukta, herhangi bir yorgunluk veya herhangi bir zorluk hissetmez. Eğer kız, bu istediği şeyleri, bir innînden¹⁸, bir mecbûbdan¹⁹ veya kendisinde evlenme ümidi kalmamış bir ihtiyardan isteseydi, bu kimseler, bu yola bir adım atmak için gayret etmezdi.

Muhabbetullah erbabının hoşlarına gitmeyen hususlara tahammül etmeleri, anlattığımız örnekteki gencin durumuna benzer. Nefsinin arzu ve isteklerine köle olmuş ve kalbinde Allah (Subhânehû)'nun muhabbeti zayıflamış olan bir kimsenin hoşuna gitmeyen hususlara tahammülünün misali ise örnekteki innînin veya mecbûb kimsedir. Bu kimseler, genç kızın kendilerinden istediklerini yerine getirmek için katlanmaları gereken zorluklara dayanmakta âciz kaldılar. Delikanlının istediği o genç kız, ihtiyarlık, fiziğinin bozulması ve nihayetinde ölüm gibi nice dertlere aday olan bir cariye iken; o gence, o kız uğrunda bütün bu meşakkatlerin nasıl da kolay geldiğini görüyorsun.

Peki, asla değişmeyecek, yok olmayacak olan ve veçhine bakmanın, kulun kalbinden O'nun (c.c.) dışındaki bütün lezzetleri çıkaran Allah'ın (c.c.) muhabbetine düşmüş bir kimsenin hâli nicedir? Allah'ın (c.c.) yüceliği, âriflerin kalblerine şeref verince, kalbler yumuşar, O'nun (c.c.) yüceliği karşısında huşua kapılır ve O'nun (c.c.) celâli sebebiyle, nimetler görünmez olur. Veya O'nun (c.c.) belâlarından yine O'na (c.c.) kaçır. Çünkü evliyâ, Allah'ın (c.c.) verdiği belâ ve musibetleri, O'nun (c.c.) yolunda bir temizlenme, düzenlenme ve arınma vesilesi olarak görür. Nimetlerini ise, o yolun azığı olarak değerlendirir. Azık hazırlamak yolcuğun

18. İktidarsızlık hastalığına müptela olan kimse.

19. Cinsel uzvu kesilmiş olan kimse.

sıfatlarından biridir. Yolculukta azığa bakarak sevinmek, yolcu-
yu ulaşmak istediği hedeften alıkoyamaz, aksine yolcu için var-
mak istediği hedef her şeyden önemlidir. Eğer bir yolcunun bü-
tün gayreti azığa yönelik olursa o kimse azıkla asla doymaz. Yol-
culuk esnasında (açlıktan) birçok dertlere müptela olduğu hâlde
azık biriktirmeye devam eder. Kalblerin yolculuğundan kastım Al-
lah Teâlâ'ya (c.c.) olan yolculuktur.

Bil ki Allah Teâlâ'yı (c.c.) sevenler iki kısma ayrılır:

Birinci kısım, Allah'ı (c.c.), ihsan ve nimetlerinden ötürü se-
venlerdir. Bu, avâmın muhabbetidir.

İkinci kısım ise Allah'ı (c.c.) azamet ve celâlinden, izzet ve yü-
celiğinden dolayı severler. Allah, onları belâlara uğratsa da afiyet-
te kılssa da bu zümrenin kalblerindeki sevgi değişmez. Belâlar bu
muhabbeti azaltamaz. Nimetler de bu muhabbeti artıramaz. Bu
muhabbet, havassa ait olan muhabbettir.

Bu son muhabbet çeşidinin erbabı da yine iki kısma ayrılır:

İlk kısma mensup olanların bedenleri muhabbet ateşinden
zayıflar, renkleri değişir.

İkinci kısma mensup olanların bedenleri ise O'nun (c.c.)
müşâhadesiyle sevindiklerinden dolayı yağlanır, şişmanlar, O'nun
(c.c.) nimetleri ve belâları onlara görünmez olur. Ne zaman ki,
kalblerde, muhabbet yangını fazlalaşır, muhabbet yangını ile per-
delenme korkusu birbirine karışırsa, bedenler zayıflar, yüzleri de
renkleri değişir. İsa (a.s.) hakkında anlatılan şu hadîste olduğu gibi:

“İsa (a.s.) dağların zirvelerinde yaşayan bir kavme uğradı. Bu
kavmin bedenleri zayıflamış, renkleri değişmişti. Onlara,

‘Sizi bu duruma düşüren nedir?’ diye sordu. Onlar,

‘Allah’tan (c.c.) korkmamız.’ dediler. İsa (a.s.):

‘Allah (c.c.), kendisinden korkanları emniyete kavuşturacaktır.’ buyurdu. Sonra başka bir kavme uğradı. Bu kavmin bedenleri, ilk kavimden daha zayıftı, renkleri onlardan daha çok değişikliğe uğramış hâldeydi. İsa (a.s.) onlara da,

‘Sizi bu duruma düşüren şey nedir?’ diye sordu. Onlar da,

‘Cebbâr olan Allah’a (c.c.) duyduğumuz şevktir.’ dediler. İsa (a.s.) onlara,

‘Allah (c.c.), size istediğinizi verecektir.’ buyurdu.

Daha sonra başka bir kavmin yanına vardı ki bu kavim, öncekilerin hepsinden bedenen daha zayıf ve renk olarak daha fazla değişikliğe uğramıştı. Bu kavmin yüzlerinde sanki nûrdan bir ayna vardı. (ışıl ışıl parlıyordu.) İsa (a.s.) onlara da

‘Sizi bu duruma getiren nedir?’ diye sordu. Onlar da,

‘Allah (c.c.) muhabbeti’ dediler. İsa (a.s.):

‘Siz mukarrebûn’dansınız, evet siz mukarrebûn’dansınız. (Allah’a (c.c.) yaklaştırılmışlardansınız)’ buyurdu.”

Seven, sevgisinde istiğrak hâline ulaşınca geçmişte yaptıklarına bakar ve perdelenmekten korkar. Bu nedenle muhabbet ateşi ve perdelenmekten korkusu daha da artar. Bedenini zayıflamış, rengini değişmiş olarak görür. Eğer muhabbette istiğrak hâline ulaşır, muhabbet onu gelmiş ve gelecekle ilgilenmekten alıkoyarsa bu durumda ise o, Mevlâ’sının (c.c.) varlığını ve O’nun (c.c.) müşâhedesini görür. İçinde bulunduğu vakitte, bununla ferahlar. İçinde bulunduğu o anına, kendisinin bütün bir ömrü gibi önem verir. O’ndan (c.c.) başkasını istemez ve geçmiş veya gelecek tasasıyla nefsinı meşgul etmez. O, o an şahit olduğu nimetlere odaklanır, vaktini koruyarak sevinçle meşgul olur. -Bu sevinç, kendisinden korkuyu gidermektedir.- Çünkü geçmiştekilerden korkmak, vakit israfıdır. Gelecekte endişe etmek ise, vaktin değerini bilme-

mektir. Bu hâl, Mevlâ'sıyla (c.c.) birlikte olmakla elde ettiği muhabbet, ferah ve sevinçten bedeni şişmanlamış bir sevenin (muhibbin) sıfatıdır. Böyle bir kimsede bedeni zayıflık vaki olmaz.

Şöyle anlatılır: “Ebû Yezîd el-Bistâmî (r.a.) bir adamı ziyaret etmek istedi. Onun memleketine doğru yedi yüz fersah yol yürüdü. O adamın şişman olduğunu görünce bu kadar yolu yürümesine pişman oldu. Adam onun bu düşüncesini anladı ve:

“Ey Ebû Yezîd, yolculuğa çıkışındaki niyetini bozma. Benim şişmanlığım, O'nunla (c.c.) birlikte olmamdan duyduğum bir ferahın neticesidir.” dedi.

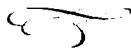
Seven, Mevlâ'sına (c.c.), muhabbet ve sahip olduğu mârifetin elinden gideceği korkusu nazarıyla bakınca daha önce söylediğimiz gibi o adamın bedeninde zayıflık vaki olur. Yok, eğer muhabbet ve sevinç nazarıyla bakarsa bu durumda da onun vücudu şişmanlar. Çünkü sevinç o adam için bir yemek olur ki, o yemek olunca zayıflık söz konusu olmaz. Eğer muhabbet, tâzim ve iclâl nazarıyla bakarsa, bu durumda kusurları gönlünü acıtır, kalbinin Hakk (Subhânehû)'ya göstermesi gereken tâzimdeki kusurları sebebiyle, uzuvları acı içinde kıvrılır. Bu ıstırap dışarıdan bakanın görebileceği bir hâle kadar ulaşır. Bu özellikteki insanlar, içlerindeki dışlarından görünmesini engelleyemeyen insanlardır. Çünkü azamet rüzgârları kalbi süsleyince, göğüs bundan dolayı hareketlenir, çalkalanır. Bu hareketlenmenin kuvvetiyle içinde olan istemsiz olarak dışarıda görünür bir hâle gelir. Bu durum anne karnındaki bebeğin doğum sancılarıyla doğmasına benzer.

Şöyle anlatılır: “Ebû Yezîd el-Bistâmî (r.h.) bir cuma günü minberin yanında hutbeyi dinliyordu. Hoca hutbe esnasında

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ

“Allah’ı gereği gibi tanıyamadılar.” (En’âm Sûresi, 6/91) ayetini okudu. Ebû Yezîd bu âyeti duyunca gözünden kan fışkırdı. O kadar şiddetli idi ki kan, minbere bulaştı. Çünkü o, tâzim denizinde boğulmuş bir hâldeydi. Bu âyeti işitince kalbi azamet rüzgârları sebebiyle heyecana geldi de gözünden kan fışkırdı. Ancak dünyaya sevdalanmış kimse, cehaleti sebebiyle kanın vücuttan ancak bir yaralanma sonucu çıkabileceğini zanneder. Bilmez ki âriflerin kalbleri için azamet yarası, süngü yarasından daha şiddetlidir.

Ancak seven, mahv hâlinde olduğu için bedenine isabet eden belâları hissetmez. Çünkü o, sarhoş edici içecekleri içmiş gibidir. Bu kimsenin karnı değilse, sarhoşluğu devam ettiği müddetçe bunun acısını hissetmez. İşte bu sebepten ötürü onlar, fakirlik, sıkıntı ve belâdan asla korkmazlar. Çünkü onlar kendilerini bilmez bir hâle gelmişler ve işlerini, Mevlâ’larına (c.c.) tefviz-i umur eylemişlerdir. Nefislerine O’nu (c.c.) vekil kılmışlardır. Eğer vekil seviliyorsa, vereceği hükümlerin acılığı, seven için tatlı hâle gelmiştir. Allah (c.c.) bizi ve sizi muhabbet kâsesinden içirilen ve kalbleri, Allah’tan (c.c.) başkasıyla sükûnete ermekten yıkanmış kullarından eylesin. Muvaffâkiyetim ancak yüce ve üstün olan Allah’tandır (c.c.).

TEVHÎD

Tevhîd, İslâm'ın üzerine bina edildiği ilk temeldir. Çünkü bir kalbde, hüküm verenin/farz kılanın bilgisi oluşmadan, hükmün/farzın bilgisi oluşamaz. Tevhîdin aslı, ihlâs sözü olan “Lâilâhe il-lallah” sözüdür. Bu sözün manası, Hakk (Subhânehû)'nun varlığını ispat ve O'nun (c.c.) bir ortağı, eşi ve benzeri olduğunu da reddetmektir. Yüce göklerde ve bütün yeryüzünde O'ndan başka bir ilâhın olduğu düşüncesinden, kalbdeki sabit bir yakînle teberri etmektir. O'ndan başka işleri çekip çeviren (müdebbir) bulunmadığına inanmaktır. Kul bu inancıyla, kıdem (öncesi olmama) sıfatlarıyla hâdislik (sonradan var olma) sıfatlarını birbirinden ayırır ki kalbi, beklemediği bir yönden iman düğümünü bozacak bir vehme düşmesin.

Abdu'l-Melik b. Mesleme'nin o da Mâlik'ten o da Yahya b. Saîd'den o da Saîd b. el-Müseyyib'ten rivayet ettiği bir hadîs-i şerifte Allah Raşûlû (s.a.v.) buyurdu ki:

“Kıyamet günü Allah tarafından bir münâdi şöyle seslenecek:

“Allah'ın düşmanları nerede?”

Kaderiyye, yüzleri kara, gözleri kör, dilleri sarkmış, salyaları göğüslerine akmış bir şekilde kalkacaklar. Bütün mahşer ehli onlardan tiksinecek.

“Bizim bu durumumuzun sebebi nedir? Biz güneşe, aya veya herhangi bir puta tapmadık?” diyecekler de Allah (c.c.) tarafından kendilerine şöyle bir nida gelecek:

“Evet, siz güneşe, aya veya herhangi bir puta tapmadınız. Ancak küfür, size hesap etmediğiniz bir yönden geldi.”²⁰

Kim ki kıdemin, hâdislik sıfatlarından tenzihini iyice ayırt edip tanıyamazsa o kimse, hissetmediği bir yönden küfre düşebilir. Şöyle denilmiştir:

“Küfür, karıncanın hareketinden daha gizlidir.”

Allah (azze ve celle) ezelîdir, kadimdir, O’nun (c.c.) kıdeminin bir başlangıcı yoktur. Dâim ve ebedîdir, O’nun (c.c.) bekâsının da bir sonu yoktur. Sameddir, O’nun (c.c.) zâtı, bir şeylerden bir araya gelmemiştir ve O’nun (c.c.), bir sûreti de yoktur. Kendi varlığıyla kâimdir. Herhangi bir mekânı yoktur. Herhangi bir mekânda bulunan, o mekâna muhtaçtır. Eğer O (c.c.) bir şey üzerinde olsaydı, taşınabilen bir varlık olurdu ki taşınabilen bir varlık da ancak yaratılmış bir varlıktır. Eğer bir şeyin içinde bulunsaydı, o zaman da kuşatılmış, sınırlandırılmış olurdu ki sınırlandırılmış bir varlık da ancak sonradan var olan bir varlık olabilir. Mekân, ezelde mevcut değildi. Ancak Hakk (Subhânehû) mevcuttu. Ezelde mekân yokken, Allah’ı (c.c.) mekândan münezzehten bilen bir kimse, şu an hayli hayli O’nu (c.c.) mekândan münezzehten kılar.

Allah’ın (c.c.) istivası, karşılaşma, yan yana olma (komşuluk), dokunma, hulûl, benzetme (teşbih) ve nasıllık (tekyif) olmaksızın gerçekleşmiştir. Eğer istivası, karşılaşma manası içerseydi, Allah (c.c.) için, içinde bulunduğu bizimle karşılaşacağı bir taraf söz

20. El-Kayrevânî, Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Talib Hamûş, el-Hidayetü ilâ Bulûğu’n-Nihayeti fî İlmi Meâni’l-Kur’âni ve Tefsîrihi, Mecmuatü buhûsi’l-Kitabi ve’s-Sünneti, 1429, c. 2, s. 1092. (Hadisin mevzu olması muhtemeldir. Ç.N.)

konusu olurdu. Eğer yan yanalık (komşuluk) manası içerseydi, o zaman da Allah (c.c.) için, bir “cins olma” durumu söz konusu olurdu. Çünkü sonradan yaratılmışlar arasında aynı cinsler yan yana bulunurlar. Onun istivası, dokunma manası taşısaydı, o zaman da cisim olurdu. Çünkü ancak cisimler birbirine dokunabilir. Hulûl manası içerseydi, O'nun (c.c.) hulûlü bir şeyden bir şeye intikal şeklinde olurdu. Ancak arş, muhdes (sonradan yaratılmış), Rabb ise kadimdir. Kadîm olanın hâdise hulûl etmesi, kıdemlik sıfatına aykırıdır. Allah (azze ve celle) ferddir, sameddir. Ezelde arş ve arşın dışında başka bir şey yok iken O (c.c.) vardı. Daha sonra mahlûkatı yarattı. Mahlûkattan hiçbirisiyle yan yana olmadı, hiçbirisi de O'nunla (c.c.) yan yana olmadı. O'nun (c.c.) azametinin yanında mahlûkat, sanki yok hükmündedirler. Arşı da bütün mahlûkatı da O'nun (c.c.) kudreti inşa etmiştir. O'nun (c.c.) hikmeti, onları düzenleyip tanzim etmiştir. O'nun (c.c.) idaresi onların üzerindedir.

Allah (c.c.), sanatının lütufları ile mahlûkatına bir mekân tesis etmiştir. Bütün mahlûkat, O'nun (c.c.) ilminin gizliliklerindedir. Bir mahlûkat yaratarak onu diğer mahlûkata bildirse ve onlardan, onu bulup getirmelerini istese sonra da onu bulmakta hızlı olabilsinler diye burağı onların emrine verse, üzerinden akılların hesap edemeyeceği kadar çok, asırlarca zaman geçer de mahlûkat, o şeyi, Allah (Subhânehû)'dan bir delil olmaksızın bulamazlar. Çünkü onlar, O'nun (c.c.) azameti yanında arştan yeryüzüne düşmüş bir hardal tanesinden daha hâkirdirler. Belki bundan da daha değersizdirler.

“Allah'ın (c.c.) gelmesi” ise, nakil, hareket, teşbih ve keyfiyet olmaksızındır. Çünkü O (c.c.), mahlûkatının arasını ayırır. Bir kimseyle konuşması, O'nu (c.c.), diğerler ile konuşmasından meşgul edemez. O (c.c.) kıdeminde, mahlûkatı hakkında yaşamalarına, ölümlerine, kıyamette dirilmelerine, cennetlerine ve cehennemlerine hüküm verirken nasıl idiyse şimdi de öyledir. O (c.c.)

ezelinde, mekân, teşbih ve keyfiyet olmadan nasıl idiye şimdi de öyledir.

O'nun (Subhânehû) kelâmı Kur'ân'dır. Kur'ân kadîmdir. Yaratılmış değildir. Yazmaya ya da okumaya hulûl etmez. Çünkü yazmak, yazılandan farklı bir şeydir. Okumak da okunandan farklıdır. Çünkü kadîm olan, hâdis olana hulûl etmez. Harfler yaratılmışlardır. Bir mef'uldeki fiildirler. Zihinlerde tasavvur edilen vehimlerin hepsi, akılların, sonradan yaratılmışların sıfatlarını hayal etmesidir. Allah (azze ve celle) bu hayallerin dışındadır. Çünkü Allah (Subhânehû)'nun, anlayışların idrak edebileceği bir sıfatı yoktur.

O'nun (c.c.) görülmesi meselesine gelince müminler O'nu (c.c.), gerçek olarak mekân, teşbih, keyfiyet ve idrakten münezze olarak bir sıfat, bir sınır, bir nihayet ve bir ihâta olmaksızın göreceklidir. O'nun (c.c.) nimetleri; hediyeleri, bağışlaması, rızâsı, ikramı ve tecellisidir. Dostlarının kalblerinden örtüleri kaldırması, O'nun (c.c.), evliyâsına bir ikramıdır ki onlar, bu sayede O'nu (c.c.) herhangi bir korku duymaksızın seyrederekler.

Ancak Allah'ın (c.c.) heybeti, onları kuşatmıştır. Çünkü heybet, O'nun (c.c.) celâl sıfatlarındandır. Emanın (güvenlik duygusunun) bulunması ve rızâsının elde edilmiş olması sebebiyle evliyâsından korku giderilir. Şayet bugün O'nun (c.c.) mahlûkat üzerine tecelli etmesi caiz olsaydı da arştaki, yeryüzündeki ve ikisi arasındaki her şey O'nu (c.c.) görmüş olsalardı bu durumda onlardan hiçbirisi, diğerlerine nazaran O'na (c.c.) daha yakın olamazlardı. Çünkü O'na (c.c.) yükselmiş olan da yükselememiş olan da (O'na (c.c.) nazaran) aynı durumdadır. Bunların hepsi cihetlerdir (yönlerdir). İnâyet ve husûsiyet olmadan yakınlık/kurb mümkün değildir.

İşte bunlar tevhîdin manalarının genel bir izâhıdır. Her mükellefin, bunları bilmesi ve inanması gerekir. Bu gerçekleşikten

sonra kul, mârifetler yurduna yükselir. Allah'ın (c.c.) birliğini/vahdâniyetini ikrar, ortağı bulunmasını nefy, kıdem sıfatlarının O'na (c.c.) caiz kıldığı şeyler ile hadeslik sıfatlarından O'na (c.c.) uygun olmayanları bilme, işte bunlar bir kulda bir araya gelirse ve o kul, peygamberlerin getirdiklerine de iman ederse, şirkten arınmış bir itikatla İslâm dairesine girmiş olur.

Ancak Allah'ın (c.c.) vahdaniyetini ikrar ve peygamberlerin getirdiklerine imandan sonra kulun üzerinde, Allah'a (c.c.) ait, yerine getirilmesi gereken bazı başka haklar da vardır. Kul eğer bu hakları yerine getirmez ve zayi ederse, onun ateş ile terbiye edilmesi gerekir -meğerki Allah (azze ve celle) onu rahmetiyle kuşatmış olsun.- çünkü Allah'ın (c.c.) birliğini kabul ve ikrar etmek/ispat etmek, herkese farzdır. Buna inanmayan olursa Allah (c.c.), cenneti ona haram, cehennemi vacip kılar. Eğer bu cehaleti üzere ölürse, ona, hiçbir şefâatçinin şefâati de fayda vermez.

Kalbde mevcut bulunan tevhîd, -eğer kul bu inanç üzere ölürse- kulu, cehennemde ebedî olarak kalmaktan kurtarır. Bir kul, tevhîd inancına bağlandıktan sonra yerine getirilmesi gereken hakları yerine getirirse, o kul saadetin kemâline ulaşmış demektir. Eğer bu hakları yerine getirmezse, o zaman saadetin kemâline ulaşamaz -meğerki ezelde onun hakkında inâyet hükmü yazılmış olsun.- Saadetin mertebelerinin, birbirinden farklı dereceleri vardır. Tevhîd akîdesine bağlandıktan sonra yerine getirilmesi gereken hakları yerine getirmeden, bu hâl üzere bulunmak, bir kul için gerçekten çok tehlikeli bir durumdur. Allah'ın (c.c.) bağışlaması, Allah'ın (c.c.) isteğine bağlıdır. Allah Teâlâ (c.c.) şöyle buyurmuştur:

فَيَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ

“Allah dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder.” (Bakara Sûresi, 2/284)

Tevhîd inancına bağlı olmakla birlikte günah işleme, günahlarda ısrarcı olma ve Allah (azze ve celle) korkusunun kalblerden çıkması durumu ise bu ümmetin şerhlerinin sıfatlarından dır. Onların durumu da yine Allah'ın (c.c.) meşîetine/irâdesine kalmıştır. Keşke onlar, günahlara ısrarı terk ederek tevhd akîdelerini tashih etselerdi. Ârifler, tevhd inancını tashih ettiklerinden dolayı kalblerinde Mevlâ'larına (c.c.) karşı büyük bir tâzim ve iclâl hâli meydana geldi. O'ndan (c.c.) duydukları korku ve haşyet neticesinde yasakladıklarından kaçtılar. O (c.c.), kendisini tamah ve recâ ile talep hususunda onları teşvik edince, onların recâsı arttı ve böylece onlar, O'nu (c.c.) talep etmede daha ciddi oldular ve ümitsizlikten uzaklaştılar. Yasakladıkları şeylere düşmekten korkuları arttı da onlar, sanki cehennem azabıyla müjdelenmişler gibi oldular.

Ârifler, Allah'a (c.c.) muhalefet yurtlarını alt üst ettiler ve güvende olma düşüncesinden uzaklaştılar. Kalblerinde Allah (Subhânehû)'nun tâzimi artınca O'nun (c.c.) heybeti onları kuşattı. Kalblerini kaplayan iclâlden dolayı onlar kendilerini unuttular. Gözlerinden O'nun (c.c.) cenneti de cehennemi de silindi gitti. Bundan dolayı onlar, öncelikle O'nu (c.c.), bütün eksikliklerden tenzih ettiler. Daha sonra da O'na (c.c.), büyük bir tâzim gösterdiler. Böylelikle onlar, kendileriyle günahlar arasına engel olan O'nun (c.c.) haşyetine nail oldular. Dünya musibetlerini kolaylaştıran yakîn hâli, kalplerini doldurdu. Bu hâl gerçekleşince onları dünya ve ahiret için kaygılanmaktan alıkoyan zühd hâli kendilerinde görölmeye başlandı. Bu durum, onları öyle üstün bir tâzim hâline ulaştırdı ki Mevlâ'larından (c.c.) başka bir varlık göremediler.

Onların başından kazânın zor bir hükmü geçince, rızâ hâli, o hükmü onlara kolaylaştırır. Aynı şekilde onlar, herhangi bir nimete nail olunca bunun da yine kendileri üzerinde Allah'ın (c.c.) bir fazl u nimeti olduğunu hemen anlarlar. Onların bütün günleri ya nail oldukları bir nimete şükür veya başlarına gelen bir musi-

bete sabır ve rızâ ile geçer. Onlar vakitlerini bunlar dışında bir şeye harcamazlar. Onların ömrü de işte bu şekilde geçirdikleri vakitlerinden oluşur. Bütün vakitlerini bu işe tahsis etmişlerdir ve bütün işleri güçleri bu olmuştur. Onlar, içinde bulundukları vakitten sonra gelecek vakitler ile meşgul olmayı, cahillik olarak görmüşlerdir. Çünkü ölümün ne zaman geleceğini kimse bilemez.

Vakitler ya bir nimet ortaya getirir ya da bir musibet izhar eder. Onlar ise, vaktin getirdiği nimet ve belâları, rızâ ve hazırlıklılı oluşla karşılarlar. Senin hakkında ezelde yazılmış bulunan şey ne ise, vakit, ancak onu ortaya koyar. Alını yazını, vakitler ortaya çıkarır; şükür, nimetleri artırır; rızâ, musibelleri kolaylaştırır; gaflet, vakitleri (ömrü) zayı ettirir; zühd, dünyayı gözünde küçültür; tövbe, günahları yok eder.

Ârif, vaktini korumaya dikkat eder, nefsiyle mücâhede ve düşmanıya harp eder. Daima Rabbi (c.c.) ile birlikte olduğu şuuruyla yaşar. Ömür, ekin ekme mevsimine benzer. Ekmesi için kendisine bir tarla hibe edilen bir kimse, tohum ekmeye güç bulamazsa hasat, o kimseyi sevindirebilir mi? Vaktini çalışmadan (amelsiz) geçiren kimseyi hazırladığı azık mutlu edebilir mi? Vakit ağaçsa meyvesi ameldir. Amelsiz geçirilen her vakit, meyvesiz bir ağaca benzer. İyilerin amelleriyle meşgul olan bir kimse, asla tembelere iltifat etmez.

Şöyle anlatılır: İsrailoğullarından bir kral bir gün şatafatlı bir kıyafet ile şehirde dolaşmaya çıktı. Bütün insanlar ona bakıyordu. Bir adamın yanından geçti de işiyle meşgul olan bu adam, krala hiç bakmadı ve iltifat etmedi. Kral ona:

“İnsanların bana baktığı gibi sen de bana niçin bakmıyorsun?” dedi. Adam krala şöyle cevap verdi.

“Ben daha önce senin gibi bir kral görmüştüm. O bir gün öldü. Aynı gün halktan yoksul bir kimse de öldü. Bu iki kişiyi aynı

yere birlikte defnettik. Ben o ikisinin cesetlerini de tanıyordum ve onları sürekli takip ediyordum. Daha sonra cesetleri çürüdü. Bir rüzgâr esti de kabirlerinin üzeri açıldı. Cesetleri ortaya çıktı. Bak-tım ki kemikleri birbirine karışmış, kralınki yoksula, yoksulunki kralinkine girmiş. Hangi kemik hangisine ait belli olmuyordu. İşte bu manzarayı gördüğümünden dolayı bugün beni senin kim olduğun hiç ilgilendirmiyor. Onun için işime devam ettim de sana iltifat etmedim.” der. Kral şaşırmış bir hâlde çekip gider.

Amelin âfeti, amelden (başka bir şeye) iltifat etmektir. Amel-lerin en üstünü, niyetin Allah Teâlâ’ya (c.c.) ve O’na yaklaştıran şeylere yönlendirilmesidir. O’ndan (c.c.) başkasına önem vermek, O’ndan (c.c.) perdelenmektir, O’ndan (c.c.) uzakta kalmaktır. Yiyecek, içecek ve giysi gibi şeylere himmeti sarf etmek buna bir örnektir. Bunlardan yetecek kadarıyla yetinmek âbidlerin adâbındandır.

Şöyle anlatılır: İsrailoğullarından âbid olan bir taife vardı. Bu kimseler, bir şey yemek istediklerinde içlerinden birisi ayağa kalkarak onlara şöyle seslenirdi:

“Çok yemeyin, çok içerseniz, çok uyursunuz. Organların, Allah’a (c.c.) tâati yerine getirebilmek için ihtiyaç duyduğu miktardan daha fazla nimetlerle nimetlenmesi, kulu, Allah’la (c.c.) birlikte olmaktan meşgul eder.”

Bu sözler üzerine o topluluk azla yetinirlerdi. Öyle ki onlardan birisi terk etmeye güç yetiremeyeceği miktara kadar olan her şeyi terk ederdi ve fazlasına asla meyletmezdi.

Saadetin başlangıcı, Allah Teâlâ’yı (c.c.) tanımak (mârifetullah) sonra da dini korumaktır. Dini korumanın iki şartı vardır. Bunlar yasaklardan kaçınmak ve emredilenlere sıkı sıkıya sarılmaktır. Kim, Mevlâ’sının (c.c.) bir olduğunu (tevhîdi) bilmiyorsa o kimse kâfirdir. Kim de tevhîde inandıktan sonra günah işliyor-

sa bu kimse ise Mevlâ'sını (c.c.) hafife almış, O'nu (c.c.) küçük görmüştür. O'nun (c.c.) emrine boyun eğen kimse ise itaatkârdır. Kim, az ile yetinir de fazlayı terk ederse zâhittir. Kimin yanında, verme ve vermeme, fakirlik ile zenginlik, nimet ve musibet eşit konumda ise o kimse tevhîdin hakikatine erişmiştir. Kim de darlık ve genişlik zamanlarında kendisi hakkında verilmiş hükmün vuku bulmasıyla sevinç içinde ise bu kimse rızâ makamının niha-yetine ulaşmış demektir. Bir kimse de bütün her şeyin Allah'tan (c.c.) olduğunu gördü ve gözünden bütün sebepler ve vasıtalar silindi ve hiçbir şeyle alakası olmayacak bir biçimde O'nunla (Subhânehû) birlikte bulunma şuuruna sahip olduysa, bu kimse manevi âleminde yaşayan bir kimsedir. Kalbi, Allah'ın (c.c.) azamet denizlerinde kaybolan, bütün himmetini O'na (c.c.) yöneten ve çalışıp kazandıklarını asla biriktirmeyen bir kimse ise siddiktir.

İyilerin amellerini işlemekten âciz olmak ve günahlar işlemek, kulun elinde değildir. Hakk (Subhânehû), bir kulu, saadette lâîk görmezse tevhîdin ispatını temin edip inancını düzeltecek bir ilmi ona vermez. Bu kimse küfür üzere veya Allah'ın (c.c.) vahdaniyetine zıt bir inanç üzere ölür. O kimseye ince bir küfür, hiç hissetmediği bir şekilde girer de bir kul böylece helak olur. Eğer Allah (c.c.) onu şekâvet ehli yani azgınlar topluluğu içine dâhil etmek isterse -ki onun akıbetinin ne olduğu ezelde belirlenmiştir- ondan akıl ve fehm (anlayış) nûrunu çeker alır da hevâsı, o kimseye galip olur. Böylece kul günahlara duçar olur. Bu durum, onun âkıbetinin gerçekleşmesi için bir sebep olur, kalbi eğrilir de günahlara kayar. Ezelde onun hakkında bu hüküm verilmişse, hiçbir öğüt onun kalbindeki bu eğriliği ve günahlara meyli gideremez.

İman ehlinde olduğu hâlde öğütlerin kendisini doğrultamadığı bir kimse, -kendisi hakkında cezalandırılma yazılmışsa- ateşle terbiye edilir. Şayet kendisi hakkında (ezelde) inâyet yazılmış

ise bu durumda seçilmişlik/husûsiyet onun işlediği bütün suçları, günahları yok eder. Allah (azze ve celle),

وَاللّٰهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَن يَّشَاءُ

“Allah rahmetini dilediğine bahşeder.” (Bakara Sûresi, 2/105) buyurmuştur.

Eğer Allah (c.c.), kulunun kurtuluşunu irâde etmişse, onu büyük günahlardan korur, diğer küçük günahlarını da bağışlar eğer büyük günah işlemekten korumamışsa; işlemiş olduğu büyük günahları da bağışlar. Eğer bu kulunu, evliyânın makamlarına yükselmek istemezse ona, aşırı uykuyu, sabır ve rızânın azlığını musallat eder. Veya ona, yakîn ve tevekkül zayıflığı verir de böylece onu, avâm mertebesinde tutar. Allah (c.c.), o kuluna havassın makamlarına uçabileceği kanat da vermez. O kul, ilimlerde derin bir fakih/âlim olsa da Hakk (Subhânehû), o kulunu vuslata ehil olarak görmemişse, o kul havassın makamına ulaşamaz. Mücâheden, sana ezelde takdir edilen inâyet miktarı kadardır. Sana takdir ettiği bir belâ yoktur ki, sana ulaşmış olmasın. Yine sana takdir ettiği bir rızık yoktur ki, o rızka nail olmamış olasın. Senin için seçtiği hiçbir şey yoktur ki, sen ona ulaşmamış olasın. Eğer kanaat etmezsen (bil ki) dünya geçimliği (zaten) azdır. Başına gelen her şey, kanaatten uzak oluşundandır. Bırakıp gideceği şeyle meşguliyeti kendisini Allah’tan (c.c.) alıkoyan kimse ah-maktır. Allah (azze ve celle), fazl u ihsanıyla kalblerin niyetini kendisine yöneltendir. Muvaffâkiyetim sadece yüce ve üstün olan Allah’tandır (c.c.).

İLİM

İlim iyi amellerin başıdır. İlim olmasaydı ne Allah (azze ve celle) tanınırdı ne de kullarına farz kıldığı hususlar bilinirdi. İlimden daha yüce ve üstün bir amel yoktur. Çünkü Allah (azze ve celle), kendini ilimle vasıflandırdı ve yine kendisine âlim ismini verdi.

“Âlimler nebilerin mirasçılarıdır.”

Onlar, Allah'ın (c.c.) mahlûkatı üzerindeki emin kullarıdır. Allah'ın (c.c.), İbrahim (a.s.)'a şöyle vahy ettiği anlatılır:

“Ey İbrahim, Ben âlimim ve her âlimi severim.”

Rasûlullah (s.a.v.), “Bir âlim ile bir âbid arasında yüz derece vardır. Bu derecelerden her biri arasında, iyi koşan bir atının koşusuyla yetmiş yıllık mesafe vardır.”²¹ buyurmuştur. Yine Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz:

“Bir kabilenin bütününün ölümü, bir âlimin ölmesinden daha az acı vericidir.”²² Rasûlullah (s.a.v.):

-
21. El-Aclûnî, İsmail b. Muhammed, Keşfu'l-Hafâ, Tahkik: Abdulhamîd b. Ahmed, El-Mektebetü'l-Asriyye, 1420, c. 2, s. 101.
 22. El-Beyhakî, Ahmed b. El-Huseyn, Şu'abü'l-îmân, Tahkik: Abdulaliyy Abdulhamîd Hâmid, Mektebetü'r-Rüşdi li'n-Neşri ve't-Tevzî'i bi'r-Riyad, 1423, c.3, s. 224.

“Hangi amel daha üstündür?” sorusuna

“Allah için olan ilimdir.” şeklinde cevap vermiştir. Rasûlullah’a (s.a.v.):

“Hangi ameli kastediyorsun?” dediklerinde Rasûlullah (s.a.v.) yine,

“Allah’ın rızâsını talep için tahsil edilen ilmi.” buyurdu. Bu sefer ashap:

“Ey Allah’ın elçisi! Biz amelden soruyoruz. Siz ilimden bahsediyorsunuz. (Anlayamadık)” dediler. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdu:

“Allah (c.c.) için (tahsil edilen) ilimle yapılan az bir amel muhakkak fayda verir.”²³

Ey aldanmış!

Sadece rivayetleri bilmekle, ilmin faziletine ve onun mertebesinin yüksekliğine ulaşacağını sanma. Aksine bütün vakitlerini (ömrünü), murakabe ve gözetlemeyle korumak zorundasın. Rabb’inle (c.c.) birliktelik şuuruna sahip olmadıkça, nefsinle mücâhede etmedikçe, göğsün safaya erip arınmadıkça ve kalbin kirlerden arınıp parlamadıkça âlim olarak isimlendirilmekten çok uzak olduğunu bil. Eğer sahip olduğu ilim, sana masiyetle arana girecek bir haşyet vermiyorsa bil ki, ilmin, aleyhine bir delildir ve ilmin senin önündedir. (İlminle ne yapacağına bakılmaktadır). Abdullah b. Mes’ud (r.a.) şöyle demiştir:

“İlim, rivayet çokluğu değildir. Gerçek ilim, Allah’tan (c.c.) haşyettir.” İbn Mes’ud (r.a.), bu sözüyle şu âyet-i kerîmeye işaret etmiştir:

23. İhyâu Ulûmî'd-Dîn'in adlı eserin hadislerini tahric eden İrâkî, bu hadisi İbn Abdilberr'in zayıf bir senetle Enes (r.a.)'tan rivayet ettiğini söyler. El-İrâkî, Ebû'l-Fazl Zeynüddin Abdurrahim b. El-Huseyn, el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr fi'l-Esfâr, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1426, s.14.

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

“Allah’tan, kulları içinde, ancak âlimler korkar.” (Fâtır Sûresi, 35/28)

Allah Teâlâ’nın (c.c.) şu âyetini işitmişsindir:

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

“Yoksa onlar, Allah’ın fazlından (nimetinden) insanlara verdiği şeylere haset mi ediyorlar?” (Nisa Suresi, 4/54)

Bu âyette Allah (azze ve celle), kullarına verdiği nimetlerden dolayı insanlara haset edenleri azarlamaktadır. (İlme nispet edilmiş bir kimsede hiç kimseye karşı hasetlik bulunmaz.) Sen Allah’ın (c.c.) bu hitabını işitmiş olmana rağmen, sende başka herhangi bir insanın bir nimete nail olması seni üzüyor, bir musibete uğraması seni sevindiriyor, toplum içinde sahip oldukları itibarı kaybetmesinden ve kendi itibarının yükselmesinden hoşlanıyorsun. Sahip olduğun ilimle hasedin kınanmış bir sıfat olduğunu bildiğin hâlde göğsün hasetle dopdolu, kalbin, insanlara karşı beslediğin kinin deposu hâlinde. Hasedin bir ayıp ve kusur olduğunu aklınla çok iyi anlamış olmana rağmen, aklın seni ondan uzaklaştıramıyor, ilmin seni ondan vazgeçiremiyor. Eğer haset sebebiyle senin başına afetler yağmaya başlarsa bu durumda sen -eğer hâlâ yaşıyorsan- acıların bütünü ve en şumullüsü ile baş başa kalmış olacaksın.

İlim seni hasetten nehy etmişken sen, hasede sarıldın da göğsünü haset için bir ev hâline getirdin. Haset göğsünde yer etti. Sanki ilim sana hasedin mubah olduğunu gösterdi! Sanki Allah (c.c.) hasedi helal kıldı! Kalbinde haset bulunduğu hâlde sen, kendini âlim zannediyorsun. Seninle âlimler arasında hangi nis-

pet vardır ki? Aksine kalbin haset hastalığı ile malul olması sebebiyle sen âlimlerden yüz çevirip ayrılmışsın,

Allah (Subhânehû),

أَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

“Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanırmı? İşte bundan tiksindiniz!” (Hucurât Sûresi, 49/12) buyurmuştur.

Sen bu hitabı işitmişsindir. Bu âyetin manalarını çiğneyip geçtin de Allah'ın (c.c.) mahlûkatını kınamaya başladın, O'nun (c.c.) kudretiyle yaratıp meydana getirdiği, hikmetiyle düzenleyip yarattığı şeyleri ayıpladın. Hâlbuki elinde, O'nun (c.c.) düzenlediğini bozacak veya bozduğunu düzenleyecek bir kabiliyetin de yoktur. Yine elinde, O'nun (c.c.) ortaya koyduğundan daha güzel ve mükemmeliyi ortaya koymaya yetecek bir kabiliyet ve güç de yoktur. Senin ilmin, sana, güneşin gözü kör olana sağladığı fayda kadar bile bir fayda sağlamadı.

Allah (Subhânehû),

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ

“Mümin erkeklere söyle, gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar.” (Nûr Sûresi, 24/30) buyurmuştur.

Bu hitap sana ulaşmışken sen, kadınların güzelliklerini gözlerin için bir gıda yaptın. Kötü huy ve ahlakınla dinini zarara uğrattın. Sen, ilminin, senin şerefini artırdığını sanıyorsun. Nefsin sana, kalbinin, içine daldığı ilimden dolayı yumuşadığını hayal ettiriyor. Heyhat! Nice yalçın kayalar vardır ki denizlerin dibine daldırsan da yine yumuşamaz.

Allah (Subhânehû),

وَلَا تَقُفْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ

“Bilmediğin şeyin ardına düşme!” (İsrâ Sûresi, 17/36) buyurdu ve bu hitap sana erişti. Buna rağmen sen, fetva vermeye devam et-
tin de başına gelen belâlara aldırış etmedin. Kıyamet günü sana,
‘Senden öncekiler, heves ettiğin şeyleri elde etme uğruna ölüp git-
mişken, sen nereden fetva verdin? Delilin ne idi?’ denilmesinden
korkmadın. Heysem b. Cemil şöyle demiştir:

“Biz öyle bir zamanda yaşadık ki o devirde “Bilmiyorum” di-
yene “âlim” denilirdi. Şu an öyle bir devire geldik ki âlim olduğu
söylenen kişiler fetva verme işinde sınırları aşmaktadırlar.” Sen
ise onlardan daha fazla sınırları aşmaktasın. Cehaletle bir ömür
sürmenden ve yolunun, ilmî tahkike asla uğramamasından da-
ha büyük bir musibet olur mu? Müftünün kalesi olan “Bilmiyo-
rum” sözü seninle birlikteyken ve sen fetva verme işinde birçok
belâların olduğunu da biliyorken fetva vermeye nasıl cüret ede-
bilirsin? Seninle “Bilmiyorum” sözü arasına, insanlar nazarında
değerinin düşmesinden korkman ve hevânın aklına galip gelme-
si girdi de sen, “Bilmiyorum” diyemedin. Ancak bütün yüceliğine,
makamının üstünlüğüne, değerinin ululuğuna, ilminin genişliği-
ne rağmen Peygamberimiz (s.a.v.) “Bilmiyorum.” buyurmuştur.
Zeyd b. Sâbit (r.a.) buyurdu ki: “Ben Rasûlullah (s.a.v.)’in önün-
de, ona gelen vahiyleri yazıyordum.

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ
وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ

“Müminlerden (evlerinde) oturanlarla Allah yolun-
da mallarıyla, canlarıyla savaşanlar bir olamaz.” (Nisâ Sûresi,

4/95) âyetini yazarken İbn-i Ümm-i Mektum (r.a.) da Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) yanında idi. İbn-i Ümm-i Mektum (r.a.):

“Ey Allah'ın Elçisi (s.a.v.), Allah (c.c.), mücahitlerin üstünlüğü ile ilgili olarak bu âyeti indirdi, ben ise kör bir kimseyim. Benim hakkımda bir ruhsat var mıdır?” dedi. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz,

“Bilmiyorum.” dedi. Zeyd b. Sâbit (r.) der ki:

“Kalemimin ucunun yaşı daha kurumamıştı ki Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) Efendimizi vahyin nüzulünün ağırlığı kapladı. Onun dizi, dizimin üzerinde idi. Vahyin ağırlığından neredeyse bacağım eziyelecekti. Sonra Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz'in üzerinden vahyin nüzulü hâli kalktı da bana:

“Yaz ey Zeyd! Özür sahibi olanlar dışında...” buyurdu.²⁴ Bak ki Rasûlullah (s.a.v.) fetva verme hususunda vahiy gelinceye kadar nasıl duraksıyor. Ama sen fetva vermedikçe veya senden başka kimsenin yüklenmediği sorumluluğu yüklenmedikçe durmuyorsun.

Hangi ilim, çirkinliklerini gidererek seni süslemiyorsa, cehalet senin için o ilimden daha evlâdır. Sen, Allah Teâlâ'nın (c.c.):

فَلَا تَغُرَّنْكُمْ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنْكُمْ بِاللّٰهِ الْغُرُورُ

“Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve şeytan Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın.” (Lokman Sûresi, 31/33.) buyurduğunu işittiğin hâlde çabukça geçiveren, hemencecik helak olacak olan, bir araya getirdiği her şeyin dağılmakla; her yapının yıkılmakla sıfatlandığı bu dünya yurduna meylettin.

Dünya malını biriktirmeye koyuldun, musibetler isabet edince kazaya öfkelenedin, sahip olduğun nimetlerin zevâle uğrama-

24. Buhari, Cihad 27.

sından korktun. Dünya, fâni olduğu hâlde aldatmasıyla seni kendine köle etti. Sen, dünyanın makamlarına -sanki o makamlar yüce cennetlermişçesine- rağbet ettin. Hırsın seni -sanki senin rızkını artıracakmış gibi- değişik tamahlara düşürdü. İsa (a.s.)'ın şöyle dediği anlatılır:

“Kim, hırsının kendi rızkını artıracığını sanıyorsa, boyunu ve genişliğini artırsın. Rengini değiştirsin.”

Dikkat edin!

Allah Tebâreke ve Teâlâ mahlûkatı yarattı ve hepsi hakkında bir kader takdir etti. Sonra aralarında rızkı taksim etti. Bu dünya, herhangi bir kimseye, o şahsa ait olmayan hiçbir şeyi veremez. Ve yine hiç kimseden de ona ait olan bir şeyi men edemez. Size düşen Rabbinize (c.c.) kulluk etmenizdir. Siz sadece bunun için yaratıldınız.

Eğer sen hâllerini kaybedip sana anlattığım bu çirkinliklerin içinde boğulduysa, çirkinliğini bilmene rağmen bunları sıkı sıkıya bir yol bellediysen aklınla bir kez daha düşün. Hakikati olmaksızın “âlim” ismine nispet edilmen, sana bir fayda verebilir mi? Aksine amellerin, cahillerin amelleri iken sözle âlimlere nispet edilmen sana asla bir fayda sağlamaz.

Ey aldanmış,

Amellerin seni batıl ehli olan kimseler seviyesine düşürmüşken, senin âlimlerin derecelerine yükselmen, evliyâlık hükmünü ve hikmet ehlinin inceliklerini kendinde toplamam ne olmayacak bir iştir! Sen, ilminle cahiller gibi yaşıyorsun. Kendini, sözlerin irabıyla meşgul ettin de, fiillerin irabını unuttun. Senin sözlerin, hatasız bir mârifet hâline geldi ama fiillerin, ölçüsüz ve yanlışlarla dolu. Sözlerini güzelleştirerek amellerini çirkinleştirmen, insaf-la bağdaşmaz. İlim sana bu hususta bir delil olamaz. Ancak cehaletin ilmine, hevân da aklına üstün geldi de amel etmeksizin ilmi

toplamakla meşgul oldun. Bunun karşılığında herhangi bir ecir alacağını umma. Abdurrahman b. Gânim şöyle demiştir:

Bana Allah Resulü (s.a.v.)'in ashabından on kişi şöyle anlattı: “Biz Kuba Mescidinde ilim öğreniyorduk. Birden yanımıza Allah'ın Resulü (s.a.v.) çıkageldi ve şöyle buyurdu:

“İstedığınızı öğrenip talim edin. Allah (c.c.) size öğrendiklerinizle amel edinceye kadar herhangi bir ecir vermeyecektir.”

İlim, amele delildir. Ama ilminle amel etmezsen bu durumda ilim toplaman senin aleyhine bir hüccet hâline gelir. Eğer öğrendiğinle amel edersen Allah (azze ve celle), seni bilmediğin ilimlere mirasçı kılar. Öğrendiğinle amel etmezsen, bilmediğin şeyleri öğrenme hususundaki ilim talebin, sana aleyhinde hüccet olmaksızın başka bir fayda vermez.

İbrahim b. Edhem'in bir taşın yanından geçtiği anlatılır. Taşın üzerinde şunlar yazılıdır. ‘Beni ters çevir de ibret al.’ Taşı ters çevirince şöyle yazıldığını görür: “Sen bildiğinle amel etmiyorsun. Bu durumda sen bilmediklerini öğrenmeyi nasıl istersin?”

İlim, haram olanları bildiren bir delildir. İlmi elde etmişken onun sınırını korumazsan âlim olamazsın.

Âlimlerin en kötüsü şu kimsedir ki, içi, haramlar vadisinde sağanak gibi yağan çirkinliklerin havuzu hâline gelmiştir. Eğer bir âlim midesini helal olmayan yemeklerle doldurmuşsa bir hayvan leşinin kokusu, onun midesinin kokusundan daha kötü değildir. Evzaî (r.h.) şöyle der:

Kabirler, Allah'a (c.c.), kâfirlerin cesetlerinin kokusundan şikâyet ederler. Allah (azze ve celle) kabirlere şöyle vahyeder:

“Kötü âlimlerin karınlarının kokusu, şikâyet ettiğiniz bu koldan daha kötüdür.”

Bu bir azarlamadır. Ancak azarlama, ilminin sınırlarını korumayan bir âlime hiç etki etmez. Âlimler arasında fesat, içinde bulunduğumuz dönemden çok önce ortaya çıkmıştır. Şimdiki devrimizin âlimlerinin hâli ise daha da kötüdür. Çoğunda ilmin sadece ismi, fıkıhın ise sadece resmi kalmıştır. Hak etmedikleri hâlde âlim ismiyle isimlendirilmekteler.

Bunlar vera'dan bahsetseler onu yaşamazlar. Bilhassa bugün, çöllerde yaşayanlar bu durumdadırlar. Onların çoğu ilim sahibi olmaksızın fıkha nispet edilirler. Hilm ve yumuşaklık olmaksızın tevazu ile övünürler. Âriflerle, böyle kimselerin herhangi bir hususta ittifak etmeleri mümkün değildir. Ârifler, dünyayı ahirete tercih edenleri âlim olarak kabul etmezler. Ve yine onlar, nefsi-ne yardım edip nefsi için öfkelenen kimseyi de halim olarak görmezler.

Âlimin vasıflarından birisi de ilmiyle, öğrencisinin amelinden daha çok amel etmesidir. Eğer öğrencisi kendisinden daha çok amel ederse bu durum, âlim için büyük bir pişmanlık ve iç yangısı olur. Hâtem b. Esam (r.h.) şöyle demiştir:

“Bir âlim insanlara ilim öğretmiş ve insanlar onunla amel edip kurtulmuşlardır. Kendisi ise bildikleriyle amel etmediğinden helak olmuştur. Kıyamette bu âlimin pişmanlığından daha büyük bir iç yangısı yoktur.”

Eğer bir âlim diliyle hayırları teşvik eder de amelleriyle bunun tersini işlerse, başkalarına fayda verirken kendisini helak etmiş olur. Bu âlimin misali, bir dere kenarında yürüyen ve kendisine sel geldiğinin haberi verilmiş bir kimseye benzer. Eğer bulundukları yeri terk etmezse, sel onu ve yanındaki diğer yolcuları alıp götürecektir. Bu kimse, yanındakilere bu durumu haber verince yanındakiler bulundukları yeri terk ederek canlarını kurtarırlar. Bu kimse ise bulunduğu yerde oturmaya devam ederse sel gelip onu alır götürür. Suda boğulur gider. İnsanlara seli haber vermesi,

ona bir fayda sağlamaz. Hâlbuki o kimse, kavmin kaçarak kurtulduğu selin gelişi hakkında çevresinde bulunanlar içinde en geniş bilgiye sahip olanıydı. İşte âlim de ilmi öğretir de kendi o ilimle amel etmezse, kendisinden öğrenen öğrencisi bu ilimle amel ederek onun sebebiyle cennete kavuşur. Âlim ise kötü ameli sebebiyle ateşe düşer. Şa'bî (r.h.) şöyle der:

“Cennet ehlinden bir topluluk cehennem ehlinin hâline muttali olur da onlara şöyle derler: ‘Sizi ateşe düşüren nedir? Hâlbuki biz, sizin bizi eğitmeniz ve öğretmenizle cennete kavuştuk.’ Onlar ise şöyle cevap verirler:

‘Biz hayrı emrederdik de kendimiz yapmazdık.’ Yine şöyle denilir:

‘İlmiyle amel etmeyen bir âlim bir muma benzer ki etrafını aydınlatır da kendini helak eder.’”

İlim, seni çirkinliklere muttali kılıyor da sen onlardan kaçınmıyorsan veya güzellikleri gösteriyor da sen onlara tabi olmuyorsan, ilim talep etmek sana bir fayda sağlamaz. Sen, hayatının her anından mesul olduğunu, görevli iki meleğin amel defterine her dediğini yazdığını; her susuş, her bakış ve her adımının kısaca bütün amel ve itikadının bir gün Rabbine arz edileceğini biliyorsun.

O (c.c.) bunları, yazıcı meleklerden daha iyi bilmektedir.²⁵ İlim sana fayda sağlamış olsaydı sen, yanında bulunan hafaza meleklerinin amel defterine suç olarak yazdığı işlere meyletmezdin. Çünkü sen, Allah (azze ve celle)’nin önünde suçlu makamında divana çekileceğini de bilmektesin. Allah Teâlâ (c.c.), sevindirecek şeyleri elde etmenden seni engelleyince, seni sana zarar verecek şeylere yönelik çaba sarf etmeye mecbur bırakır. (İyi işlerden uzak durursan kötülüklere meyledersin.) Yine sen, ömrünün yegâne

25. “Ve şüphe yok ki, sizin üzerinizde bekçiler vardır. Çok mükerrem yazıcılar vardır. Ne yapar olduklarınızı bilirler.” (İnfıtâr Sûresi, 82/10-12)

sermayen olduğunu bilirsin. Ticarete kâr etmen ve zarara düşmemen, sermayeni iyi kullanmana bağlıdır. Bunu çok iyi bilmene rağmen ömrünü batıl ve boş işlerle harcadın, “yapacağım, edeceğim” tavrını sermaye edindin de hayatını boşa geçirdin.

Sen, her zaman burada daim kalacağını zannediyorsun. Hâlbuki bu yolculuğunda yürüyüşün (sen farkına varmasan da) çok mühimdir. Senin durumun gemiye binmiş bir topluluğa benzer. Onlar denizde yüzen gemide yerler, içerler ve uyurlar. Her biri kendi bulunduğu yerde durur ve geminin gidişini hissetmez. Ta ki gemi onları bir sahile ulaştırana dek. Dünya hayatı da böyledir. Sen vatanında yer, içer ve uyursun. Saatler, günler, aylar ve yıllar gelir, geçer; sen vaktin nasıl geçtiğini hissetmezsin. Ta ki bir gün ölüm ansızın karşına çıkar. Gaflet ve dalgınlık içinde iken seni yakalayır. Eğer sen, âlim olduğun hâlde bu gafletle sıfatlanmışsan, ilmin sana bir fayda vermemiş demektir. Sahip olduğun ilim, diğer âlimleri kıskanman ve haksızken tartışmaya devam etmen sebebiyle nice kereler senin helakine neden olmuştur.

Kalbi bozulan bir âlim, kimsenin kendisini ilimle uyarmasından hoşlanmaz. Başka bir âlimin değeri, kendi değerinden yüksek olunca o âlimi kıskanır. Kötü âlimler eskiden beri bu niteliklerle sıfatlanmışlardır. Bu devirde ise kötü âlimler bu nitelikler bakımından evvelkilerden daha ileri gitmişlerdir.

Ka'bu'l-ahbar (r.a.) kötü âlimleri şöyle vassfeder:

“Ahir zamanda öyle âlimler gelecek ki, insanlara, dünyaya karşı zühdü tavsiye edecekler de kendileri zahit olmayacaklar. İnsanları Allah'ın azabı ve gazabı ile korkutacaklar da kendileri korkmayacaklar. İnsanları yöneticilere yaltaklanmaktan men edecekler de kendileri, onların kapılarında durup dünyayı ahirete tercih edecekler. Dilleriyle (konuşmalarıyla) kazanç elde edecekler. Fakirlere değil zenginlere yaklaşacaklar. Kadınların bebeklerini kıskandıkları gibi sahip oldukları ilmi kıskanacaklar (kimseye öğ-

retmeye yanaşmayacaklar). Kendi meclisinde bulunan bir kimse-
nin, başka bir âlimin meclisine gittiğini öğrenince o kimseye öfke-
lenecekler. Bunlar, Rahmân'ın düşmanı olan zorba kimselerdir.”

Eğer kalbin, selim bir kalb olsaydı, içinde bulunduğun kıskançlık, seni ilme yönlendirmezdi. Çünkü kıskançlığı kalbinden söküp atmış bir âlim, bütün insanların ilim öğrenmelerini ve böylece kendisine soru sormaya ihtiyaç duymamalarını gönülden ister. Ancak sen, ilim öğrenmeye; ilmî tartışmada üstün gelesin, münazarada nefsine yardım etsin, acziyetin ortaya çıkmasın, çözemediğin bir sorun ve ortaya koymadığın bir hüccet bulunmasın diye gayret gösterdin.

Sonra sen, ilmî derece ve makamının ortaya çıkması için büyük bir mücadele verdin. Kavga ve gürültüyle kendi görüşünü/sözünü üstün çıkardın. Delil getirmede acze düşünce bahaneler uydurdun. Doğru hükme ulaşarak görüşünde isabet edince övündün. Tartıştığın kimse hata yapınca sevindin. Kendin hata edince üzüldün. Bütün bunlar, niyetinin bozuk ve düşüncenin kötü olduğuna delildir. Eğer nefsinle meşgul olsaydın, senin için susmak daha sevimli olurdu. Dâvûd et-Tâî şöyle der:

“Nefsim, uzlete çekilmem hususunda benimle münakaşa etti. Ona dedim ki: ‘Gidip ilmi münazara meclislerinde oturacaksın ve bir kelime konuşmayacaksın. Bir sene boyunca o meclislerde oturdum. Hiçbir konuda konuşmuyordum. Öyle meseleler gelirdi ki ben o meselelerde konuşmaya ve tartışmaya katılmaya, suya susamış bir insanın isteğinden daha çok arzu duyardım da yine de konuşmazdım.’ Daha sonra onun hâli mârifet, zühd ve ibadette bilinen makamına ulaştı.

Aklını kullananlar katında ilmin faydası, ameldir. Cahiller yanında ise ilmin faydası kibirlenmektir. Eğer sen, sahip olduğun ilimle, yaptığın amelin hükmünü veremiyorsan, bilmediğin şeyleri öğrenme talebinin sana bir faydası olmaz. İncil’de ‘Bildiklerinizle

amel edinceye kadar bilmediklerinizi öğrenmeyi istemeyiniz.' diye yazılı olduğu anlatılır. Dilinde ilmi görülen bir âlimin, amellerinde çirkinlikler ortaya çıkarsa, fiilleri o âlimi rezil rüsva eder. Sözleri ona hiçbir fayda sağlamaz. İsa (a.s.) şöyle buyurmuştur:

“İlim öğrenip de ilmiyle amel etmeyenler, تنها bir yerde zina ederek hamile kalan bir kadına benzer ki zamanla hamile olduğu ortaya çıkar da o kadını rezil eder.”

Âlimin zinası ise, insanlar arasında ilimle konuşurken تنها da çirkin amellerde bulunmasıdır. Zamanla o âlimin ilmine yakışmayan amelleri ortaya çıkar da bu durum o âlimi rezil rüsva eder.

Bugün kalblerin tatlılığı kaybolmuştur. İlim, kalblerdeki katılığı gideremiyor. Hikmet, kalblerde yer edinemeyince, haşyet de kalblerden çıkıp gitti. Böylece kalbler tuzlu bir hâle geldi. Diller tatlı ama kalbler tatsız oldu. Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) şöyle demiştir:

“İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki kalblerden halavet gidecek de kalpler acı ve tuzlu hâle gelecek. O gün ilim; ne öğreten âlime ne de öğrenen talebeye bir fayda verecek. O devrin âlimlerinin kalbleri çorak ve tuzlu arazi gibidir. O araziye gökten yağmur yağar da yine de orada en küçük bir tatlılık bulunmaz. İşte dünya sevgisine meyletmiş ve dünyayı ahirete tercih etmiş olan kalblerin durumu böyledir. Bu sebepten Allah (azze ve celle) bu kalblerden hikmeti çekip alır. Bunların kalblerindeki hidayet lambası söner. İşte o zaman diller bereketli bir hâldedir de kalbler verimsiz çorak bir araziye dönmüştür.

Ey zavallı!

Âlimlere nispet edilişin seni aldatmasın ki sen, bildiklerinle amel etmekten yüz çevirmişsin. Dünyada makam ve şeref bakımından yüksek bilinen nice âlim vardır kikiyamette zillet ve açıklığa duçar olmuştur. Dünya, âlimlerin denendiği yerdir. Dünya

hangi âlimi aldatmışsa o kimse manen hastadır. Onun gelip geçici bir aldanma olduğunu görebiliyorsan yaşadığın sürece dünyadan uzak dur. Âlimlerden yalancı olanları, büyük ve devamlı sıkıntı ve dertler, kötü amelleri sonucu kendilerine yüklenecek pişmanlıklar, alıştıkları rahatı terk etme neticesinde içecekleri sabrın acılığı kuşatacaktır. Bunlara katlanmaya, Allah'ın (c.c.) yardım ettikleri dışında hiç kimsenin gücü yetmez. Muvaffâkiyet Allah'tandır (c.c.). İsmet ise O'nun (c.c.) lütuf ve ihsanıdır. Yüce olan Allah'tan (c.c.) başkasında çözüm ve güç yoktur.

HİKMET

Allah Teâlâ (c.c.) şöyle buyurmuştur:

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا

“Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet vermişse, ona pek çok hayır verilmiş demektir.” (Bakara Sûresi, 2/269)

Allah (c.c.) sana rahmet etsin. Bil ki insanlar, eskiden beri hikmet kavramının anlamı hakkında ihtilaf etmişlerdir. Hikmet kavramını, herkes kendi anlayışına ve kendisine ulaşan rivayetlere göre tarif etmiştir.

Zeyd b. Eslem (r.h.) şöyle der:

“Hikmet akıldır.” Mücâhid ise

“Hikmet, doğru olandır.” demiştir.

Bu iki görüş mana itibarıyla birbirine çok yakındır. Çünkü doğru olanın doğruluğu, ancak akıl ile ortaya çıkar. Atâ:

“Hikmet, Allah'ın (c.c.) Kitabı'nı anlamaktır.” demiştir. Mâlik ise,

“Benim yanımda hikmet, Allah’ın (c.c.) dinini tanımak, bu dine derinleşerek fakih olmak ve bu dine ittiba etmektir” der.

Bu son iki görüş de yine mana bakımından birbirine eşittir. Çünkü Allah’ın (c.c.) dinini tanımak ancak Allah’ın (c.c.) Kitabı’nı anlamakla elde edilebilir. Çünkü O’nun (c.c.) dini ancak O’nun (c.c.) Kitabı ile tanınabilir. Mâlik’e,

وَأَتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا

“Biz ona (Yahya), henüz çocuk iken hüküm verdik.” (Meryem Sûresi, 19/12) âyeti hakkında fikri soruldu. Şöyle cevap verdi:

“Hüküm ile hikmet aynı şeydir.” İbn-i Vehb, Mâlik’in şöyle dediğini aktarır:

“Hikmet, Allah (azze ve celle)’nin kulunun kalbine attığı bir nûrdur.” Yine İbn-i Vehb, Mâlik’in “Hikmet, Allah’ın (c.c.) kulunun kalbine ikram ettiği bir ilhamdır.” dediğini rivayet eder. İbn-i Kâsım, Mâlik’in şöyle dediğini nakleder:

“Bir kul, Allah’tan korkarak zühd içinde yaşarsa muhakkak Allah onu hikmet ile konuşan bir kimse kılar.” Bu söz şu âyetin manasına uygun düşmektedir:

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ

“Allah’a karşı gelmekten sakının. Allah, size öğretiyor.” (Bakara Sûresi, 2/282)

Ebû'l-Velîd et-Tayâlîsî şöyle der:

“Mâlik’i şöyle derken işittim: ‘Kim Allah’ın (c.c.), kalbinin anlayışını açmasından hoşlanıyorsa, gizli yaptığı ameli, aleni yaptığı amelinden çok olsun.’ Rasûlullah (s.a.v.) ise şöyle buyurmuştur:

“Kim Allah (c.c.) için kırk sabah ihlâslı olursa kalbinden fışkıran hikmet pınarları lisanına akmaya başlar.”²⁶ Mâlik'in 'Kim Allah'ın (c.c.), kalbinin anlayışını açmasından hoşlanıyorsa...” sözü, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in bu sözüne uygundur. Çünkü gizlice yapılan amel ihlâs ile sıfatlanmış olur. Hikmet de ihlâstan doğar. Allah Teâlâ'nın (c.c.) geçmiş milletlere indirdiği kitaplarda şöyle buyurduğu anlatılır:

“Ey İsrailoğulları! İlim göktedir onu kim indirebilir ki veya yerin derinliklerindedir onu kim yeryüzüne çıkarabilir ki veya denizlerin ardındadır denizleri aşarak onu kim getirebilir ki” demeyin. İlim kalblerinizdedir. Siz, benim huzurumda, ruhanîlerin edebiy-le edeplenin, siddıkların ahlakıyla ahlaklanın. İşte o zaman ilim, kalblerinizde meydana çıkar da siz ilimle dopdolu hâle gelirsiniz.”

Ruhanîlerin edebi, hayır ve şer her şeyin O'ndan (Subhâne-hû) olduğunu bilmek ve sebeplere öfkelenmeyi terk etmektir. Siddıkların ahlakı ise her şeyden alakayı keserek Allah (c.c.) ile birlikte bulunma şuuruyla yaşamak, nefsin isteklerini terk etmek suretiyle O'na (c.c.) yakın olmak ve buna akılların tahammül edebileceği son sınıra kadar sabretmektir. Bu söylediğimiz şeyler, Allah'ın (c.c.) inâyetiyle yardım ederek özel kıldığı kullar dışındakiler için gerçekten çok zordur.

Bir kul, kalblerin karanlığı olan dünyadan ve insanların rağbet ettikleri cennet nimetlerinden zâhid olma hâline erişip de bütün kalbiyle O'na (c.c.) yönelir, O'nu (c.c.), bütün talebi ve temennisisi olarak bilirse, kalbinde hikmet pınarları fışkırmaya başlar, bütün perdeler kalkar da gaybın sırları kendisine keşf olur.

26. İbn Mubarek, Ebû Aburrahman Abdullah, Ez-Zûhd ve'r-Rekâik, Tahkik: Habiburrahman el-A'zamî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, s. 159 (1014 nolu hadîs); İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr, el-Kitabü'l-Musannef fi'l-Ahâdisi ve'l-Âsâr, Tahkik: Kemal Yûsuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1409, c. 7, s. 80. (34344 nolu hadîs).

Ey zavallı!

Sen, gönlündeki hasedi temizlemeden; kalbindeki kibri yıkamadan; himmetini sadece Allah'a (c.c.) yöneltip O'na (c.c.) yönelmeden; O'nun (c.c.) sana gönderdiği belâları, birer nimet; elde ettiğin bütün kolaylık ve rahatlığı, O'nun (c.c.) sana gönderdiği bir musibet; dünyayı kokuşmuş bir leş; cenneti, seni, O'ndan (c.c.) meşgul eden bir yer; bütün mahlûkatı, O'nu (c.c.) gösteren apaçık bir delil; nefsini, hâin bir günahkâr; işlediğin bütün hayırlı amel-leri, mâlul ve bozuk olarak görmeden; sözlerinle işlerinin birbirine zıt olduğunu; senin yaşamının diğer mahlûkat için bir musibet ve zarar olduğunu; senin ölmenin, onlar için bir nimet ve rahmet olduğunu anlamadan; kendini mahlûkat arasında bir pislik ve necaset olarak görmeden; herhangi bir sefihten herhangi bir üstünlüğün olmadığını anlamadan; herhangi bir kimsede herhangi bir hakkın olmadığına inanmadan; nefsini, bütün âlimler için ayağı bağlı bir köle kılmadan; mahlûkatın tamamını gökler kadar yüksek, kendini ise toprak olarak görmeden bu dereceye ulaşmayı asla umma, bekleme.

Bütün mahlûkata,

'Sizin içinizde en hakir olanınız hanginizdir?' diye sorulsa sen,

'Bütün mahlûkatın en hakiri ve sıdkı en az olanı benim.' dersin.

Ve sen, bütün bu konularda söylediğin sözlerin, gerçek olduğuna da yürekten inanırsın. Kendinin yerilmeye layık olduğunu bildiğin için, artık zemmedilmene kızmazsın. Nefsini bu dereceye indirdikten sonra Hakk (Subhânehû), senin sırrına istiva eder de sen, sırrında O'ndan (c.c.) başkasını göremez olursun. Böylece uzaklıktan sonra seni yaklaştırır, cehaletten sonra sana öğretir, seni melekleri arasında zikrederek nûrlandırır, kalbine hikmet nûrunu ilkâ eder. Sen devrinde eş bulunmaz bir zât olursun, kalbinden lisanına hikmet pınarları akmaya başlar, âlimler

yazılı kâğıtlardan konuşurken sen gizli gayb sırlarından konuşursun, bu dünyayla mutlu olmuş olanların göremediği sırları müşâhede edersin. Eğer Allah (azze ve celle), senin gizli sırrında makam sevgisi veya övülme isteği veya insanların gözünden düşme korkusu ve kibirden küçük bir kısım olduğunu görürse nefsinin perdelerinin bir zerresini bile asla kaldırmaz. İsterse birçok orucun, namazın ve cahilliğini gideremeyen, nefsinin perdelerini kaldırmaya yaramayan ilmin ve birçok rivayet ezberin olsun.

Şöyle anlatılır: Ebû Yezîd el-Bistâmî (r.h.)'nin meclisine devam eden ve ondan asla ayrılmayan Bistâm'lı bir kimse vardı. Bu adam, Ebû Yezîd'e bir gün şöyle sordu:

“Efendim! Ben otuz senedir gündüzleri oruç tutuyor, geceleri kıyamla geçiriyorum. Bütün arzu ve isteklerimi, şehvetleri de terk ettim, ancak kalbimde sizin anlattıklarınızdan bir şey bulamıyorum. Ben sizin anlattıklarınızın tamamına inanıyor ve tasdik de ediyorum. Bunun sebebi nedir?” Ebû Yezîd, ona:

“Sen üç yüz sene oruç tutup namaz kılsan da bu gördüğüm hâlde olduğun müddetçe istediğin şeylerin zerresine ulaşamazsın.” dedi. O kimse,

“Bu niçin böyledir efendim? diye sordu. Ebû Yezîd el-Bistâmî (r.h.):

“Sen nefsinle perdelenmişsin.” diye karşılık verdi. O kimse,

“Bu perdenin açılması için bir yol, çare var mıdır?” deyince Ebû Yezîd el-Bistâmî (r.h.)şöyle cevap verdi:

“Var ancak sen, o çareyi kabul de etmezsin yapmazsın da.” Adam ise:

“Ben onu hem kabul edeceğim hem de yapacağım.” dedi. Ebû Yezîd el-Bistâmî (r.h.) ona:

“Bir berbere git. Saçlarını ve sakalını kazıt. Üzerindeki elbiseni çıkar ve bir abaya bürün. Boynuna da bir hayvan yemliği as. Yemliğin içini cevizle doldur. Çocukları etrafına topla ve onlara yüksek sesle şöyle seslen:

‘Ey çocuklar! Kim bana bir tokat atarsa ben ona bir ceviz vereceğim.’

Bu hâl üzere, sana hürmet gösteren insanların bulunduğu çarşıya git. Tanıdığın herkes seni bu hâl üzere görsün.” O kimse:

“Ey Ebû Yezîd! Subhânallah! Bana bunu mu tavsiye ediyorsun? Bunu yapmam benim için hiç güzel bir şey olabilir mi?” dedi. Ebû Yezîd el-Bistâmî (r.h.)ona:

“Senin ‘Subhânallah’ sözün de şirktir.” dedi. O kimse

“Nasıl?” diye sordu. Ebû Yezîd el-Bistâmî (r.h.):

“Çünkü sen, nefsine tâzim ettiğin hâlde Allah’ı (c.c.) tesbih ettin.” dedi. O kimse:

“Ey Ebû Yezîd, Senin söylediğin yapmaya gücüm yetmez, yapamam da. Ancak bana bundan başka bir şey tavsiye et ki yapabileyim.” dedi. Ebû Yezîd el-Bistâmî (r.h.) ona şu karşılığı verdi:

“Asla! Her şeyden önce nefsin zillete düşecek ve sen, (insanlar arasında var olduğunu sandığın) değerini kaybedeceksin. İşte bundan sonra ben sana başka şeyler tavsiye edeceğim.” dedi. O kimse:

“Buna güç yetiremem.” dedi. Ebû Yezîd el-Bistâmî (r.h.) ise:

“Ben sana demiştim. ‘Sen kabul etmezsin de yapmazsın da.’ diye. Çünkü ben senin hâlini biliyorum.” dedi.

Bir kul, nefsi ölüp de avâma ait hâllerden tamamen kurtulmadıkça, avamın perdelendiği gayb sırlarına vâkıf olmayı uma-

maz. Ne zaman ki avâma ait sıfatlardan sıyrılır, işte o zaman kendisine faydalı şeyler zuhur eder. Çünkü bir kul, hisleri ölmeden, kalbinden ehl u iyali ve malı tamamen çıkmadan ve bütün hayal ve heveslerini terk etmeden, diğer insanların müşâhede edemediği ahiret manaları ve ölüm meleklerini müşâhede edemez.

Aynı şekilde ârif de, kendi makamında fenâyâ ermedikçe, bütün isteklerinden sıyrılmadıkça, fiillerinin tamamını çirkin olarak görmedikçe, nefsini en hâkir bir surette görmedikçe, insanlara mârifet gösterme çabasını terk etmedikçe, kendisine eziyet edene kızmayı bırakmadıkça, kendi hâlini en kötü hâl olarak bilmedikçe ve amellerini, amellerin en kötüsü olarak görmedikçe evliyânın müşâhede ettiğini müşâhede edemez.

EBÜ YEZİD EL-BİSTÂMÎ (r.h.) şöyle demiştir:

“Kim benim müşâhedelerimi, zorlama yorum; vakitlerimi, Allah’tan (c.c.) yüz çevirme; hâllerimi, istidraç; sözlerimi, iftira; ibadetlerimi, cüretkârlık ve saygısızlık; nefsimi, kusur ve hatalarla dolu olarak görmezse bana bakışında hata etmiştir.”

Bu söz, nefsi, makam ve şeref elde etme hevesinden ölmüş olan bir kimsenin sözüdür. Bu sözü ancak nefsinin ayıplarını bilmede son hadde ulaşmış, nefsi, Allah (c.c.) için zillete bürünmüş, Allah’a (c.c.) ibadette karar kılmış ve âcizliğini itiraf etmiş bir kul söyleyebilir.

Sen ise makam elde etmeye âşıksın ve buna çabalıyorsun. Nefsin bununla memnun olup rahatlıyor ve sen de bunu arzuluyorsun. Ancak bu, kalbi perdeleyen bir perdedir. Nefsini bu düşünceye razı edemezsin, kabul da etmez. Bir kimse seni kınasa, asla mazeret ve özür kabul etmiyorsun. Aksine ona öfkelenip, içinde kin besliyorsun. Çünkü o senin makamına saygı göstermedi ve aşağıladı. Eğer sen suçlu ve günahkâr olduğun hâlde seni övse, sen de onu övüp yüceltiyorsun. İçindeki her ayıp yüzünde ve

şemailinde ortaya çıkmaktadır. Yediğin yemeğin zehir iken sende nasıl hikmet pınarları kaynayıp coşsun? Nefsinin karanlığında boğulmuşken, sırları nasıl görebilirsin? Sen bu kadar kirli ve pis iken kirlerinden nasıl arınabilirsin? Senin sırrında Allah Teâlâ (c.c.), tâzim ve hürmet gösterdiğin tek varlık hâline gelinceye kadar sen, evliyâyâ dâhil olamazsın.

Allah (c.c.) sana rahmet etsin. Bil ki Allah (azze ve celle), hikmet nûrunu bir kulunun kalbine -o kalbde yerleşmiş bütün hastalıklar zâil olmadıkça- asla ilkâ etmez. Bunlardan ilki, herhangi bir sahibi olmayan hür insanların vasıflarından kaçmaktır. Mevlâ'larının (c.c.) izzeti sebebiyle kölelere has elbiseler giyen ârifler gibi kölelik elbisesi giymektir. Zillet ve meskenet hâline bürünmektir. Kendisinin güç ve çözüm sahibi olduğu düşüncesinden, Allah (azze ve celle) için uzaklaşmaktır. Bir kul ne zaman zillet, meskenet ve fakr elbisesine bürünür, bu hâller nefesine güzel gelmeye başlar ve o kimse bu hâllerin gerçek manada ehli olursa, işte o zaman o kimsede övülme, şeref ve makam sevgisine dâir bir tutum bulunmaz. Bir kalbde zillet, fakr ve rikkat bir araya gelirse o kalbde asla şeref ve makam sevgisinden bir iz kalmaz.

Bütün köleler sahibinin hükmü altında çalışırlar. Her efendinin, kölesinin güvende kalamayacağı bir cezalandırması vardır. Kölenin övülmeyi ve makamı talep edebilmesinin nedeni, efendisinin kendisini cezalandırmasından korkusu hususunda rehâvete düşmesidir. Eğer bunun tersi bir hâl olsaydı o kula meskenet hâli yetirdi. Ancak mahrum bir kul, mahlûkat içinde tanınmayı ve itibar sahibi olmayı ister. Bununla birlikte Allah (c.c.) katında da yine büyük bir şerefe nail olarak, kudretli büyük bir hakîm olmayı diler.

Heyhat! Kim yüzüne kara sürmüş de böylece yüzü tanınmayacak hâle gelmişse böyle bir kimse, sultanın meclisinde şerefli olanlarla birlikte oturamaz. Şüphesiz bir âlim, bu sıfatlarla niteleşip de kalbi, makam ve şeref sevgisine yönelince, böyle bir âlim

-eğer o âlim ilmiyle amel değilse- ile bir cahil arasında herhangi bir fark kalmaz. 'Râsîhûn' olarak isimlendirilen âlimler, bu isimle ancak ilimleriyle âmil oldukları için isimlendirilmişlerdir. Başka bir sebeple değil. İbn-i Vehb (r.h.) şöyle demiştir:

"Mâlik'e (r.h.) 'İlimde râsîh olanlar kimlerdir?' diye soruldu. O şöyle cevap verdi:

"Bildiğiyle amel eden âlimdir ki böyle bir âlim, ilme tabi olmuştur."

İlim, amelin temelidir. Amel ise sahibini Allah (azze ve celle)'nin rızâsına ulaştırır. Mahlûkat kızıp öfkelense bile Allah'ın (c.c.) rızâsını talep etmeye sabır, Allah'ın (c.c.) gazabına rağmen insanların rızâsını talep etmekten daha iyi ve güzeldir. Bir kimse haksızken insanların kendisinden razı olmasını isterse o kimse hikmet ehli değildir. İnsanlar kendisini kınadı diye onlara öfkelenen kimse ise halîm değildir. Hiçbir fazîlet zeval bulmaz, ona cennet vaat olmuştur. Musibetler ise seni sonunda kötülüğe düşürür ki onların tarlası da bu dünyadır.

Her nefsin râğbeti, makam elde etmeyedir. Nefsin perdelenmesi ise onun hastalığıdır. Sen, nasıl olur da senin gibi bir kulun yanında itibar görmeyi talep edersin? O kimsenin rızâsına talip olursun? O kimse sana ne bir fayda verebilir ne de bir zarar. Rabb (c.c.), sana gazap etmişken insanların rızâsının sana bir faydası olur mu? Aksine âriflerin râğbeti, Mevlâ'larının (c.c.) rızâsıdır. İşte ârifler, zevâlî olmayan öyle bir makamda bulunurlar ki, o makamda Mevlâ'ları (c.c.) onlardan razı olduktan sonra artık onlara gazap etmez. Allah (azze ve celle)'nin rızâsı ve kuldan öfkesi ni kaldırması, kulun Allah (azze ve celle)'den isteyeceği en büyük makamdır. Allah (Subhânehû) şöyle buyurmuştur:

وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ

“Allah’ın rızâsı en büyüktür.” (Tevbe Sûresi, 9/72)

Cennet ehli katında, Allah’ın (c.c.) kendilerinden razı olması, cennet nimetlerinden daha üstündür. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.), Rasûlullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu nakleder:

“Allah Teâlâ (c.c.) cennet ahalisine

‘Ey cennet ehli!’ diye hitap edince, cennet ehli:

‘Buyur ey Rabbimiz!’ diye cevap verirler. Cenâb-ı Hakk (c.c.),

‘Razı oldunuz mu?’ diye sorunca cennet ehli,

‘Biz nasıl razı olmayız ki sen bize hiçbir mahlûkatına vermediklerini verdin. Elbette razı olduk.’ diye karşılık verirler. Bu sefer Cenâb-ı Hakk (c.c.),

‘Size şimdiye kadar verdiklerimden daha üstününü vereyim mi?’ diye sorar. Cennet ehli ise,

‘Ey Rabbimiz bu verdiğinden daha üstün bir şey olabilir mi ki?’ diye hayret ederler. Allah Teâlâ (c.c.) şöyle buyurur:

“Size rızâmı veriyorum. Bundan sonra artık size asla öfkelenmem.”²⁷

Eğer dünyanın bir çöplük (ki Allah (c.c.) katında dünya, sivrisineğin kanadına bile denk olamaz) ve bu dünyada elde edeceğin şan, şeref ve makamın ise bir leşin etleri ve çöplükteki kötü kokan bir pislik olduğunu bilersen, bunları koklayan ve yiyenlerin köpeklerden başkası olmadığını anlarsın. Eğer sen, şan, şeref ve makam peşinde koşuyorsan ve nefsin bunlarla hoşnut oluyorsa bil ki sen de bir köpeksin. Aksine sen, bir köpekten bile daha kötü bir mertebedesin çünkü köpeğin, bunu ayırt edecek bir akli yoktur. Üstelik de sen, ‘âlim’ ismine mensupsun. Sen makam ve şerefi seviyorsun. Bu hâl, gerçek âlimlerin niteliklerinden biri değildir.

27. Buhârî, Rikâk, 6067; Müslim, İman, 269.

Gerçek âlimin sıfatı, cahillerin cehaletleri sebebiyle yaptıkları hataları mazur görmek ve ayakların altında çiğnenen bir toprak gibi alçakgönüllü olmaktır. Sanki onda, -Mevlâ'sına (c.c.) karşı tevaazuundan dolayı- mahlûkatın eziyetinden ötürü acıdığı bir nefis yoktur. İnsanlara hakikat nazarıyla bakar, ilim nazarıyla değil. Çünkü eğer ilim nazarıyla bakarsa, insanlardaki ayıpları ve kendi nefislerine karşı haddi aştıklarını, düşmanlarına yani şeytana itaat ettiklerini ve şehvetlerine tabi olduklarını görür de onlara buğz ederek onlardan uzaklaşır. Eğer onlara hakikat nazarıyla bakarsa, insanların içinde bulundukları hâlin Allah (azze ve celle)'nin muradı olduğunu, bu durumun, O'nun (c.c.) ezelde yazmış olduğu kazası olduğunu, insanların hiç ara vermeksizin Allah'tan (c.c.) ümitvar olmaları gerektiğini, Allah (azze ve celle)'nin meşîetinin (irâde ve isteğinin) insanlarca bilinemeyeceğini, Rabblerine dönmeleri sebebiyle lütuflarla karşılanacaklarını bilir. Sırrî es-Sekatî (r.h.) şöyle demiştir:

“Kim mahlûkata ilim nazarıyla bakarsa, onlara öfkelenir de insanlardan, Allah (azze ve celle)'ye kaçır. Kim de mahlûkata hakikat nazarıyla bakarsa, onları mazur görür de kendisini, onların üzerinde yürüdüğü bir yol hâline getirir. (Mahlûkata karşı alçakgönüllü olur.)

Ey zavallı!

Eğer sen, ilimden talep edilen hakikatleri elde etmeden ilim tahsil etmişsen dikkat et de ilimle aldanma! Çünkü ilim elde etmekle hakikatlere ulaşma arasında, üzerinden geçeni boğacak derinlikte bir deniz vardır.

Allah (c.c.) sana rahmet etsin. Bil ki, insanları övülme sevgisinden nehy ettiği hâlde kendisi şan, şeref, övgü ve makam sevdasına düşmüş bir âlimin kalbi, köydeki bir eve benzer. Köy halkı, o evi çöplük edinmişler de idrar ve pisliklerini, eski elbise parçalarını, hayvanlarının kemiklerini oraya atmışlardır. O evin kokusu

gittikçe kötüleşmiş, rengi değişmiş ve tanınmaz bir hâle gelmiştir. Evin sahibi, bir gün o köyün bir sokağından geçerken yolda bir necaset görür de çevrede oturanlara:

“Siz neden bu necaseti yol ortasına attınız? Bunu yapmanızın sebebi, edebinizin azlığı ve hâlinizin çirkinliğidir.” der. Oradakiler:

“Buradaki bu pisliği görüyorsun da neden kendi evinin şehrin çöplüğü hâline geldiğini görmüyorsun. Ahaliden senin evini bilen herkes orasını bir çöplük edinmiş bunun farkında değil mi-sin?” derler.

O kimse bu konuşmalardan öfkelenir de kendi evinde söylenen şekilde bir durumun olduğunu inkâr eder. Kendisine bunları söyleyene düşmanlık yayını çeker, ok atar.

Şan, şeref ve makam sevdalıları bir âlimin kalbi, örnekte anlattığımız evden daha pistir, kirlidir. Makam ve şana düşkünlük hastalığı kalbde yer etmiştir ancak sahibi, -bu hastalığı meydana çıkaracak bir sebep olmadıkça- bunun farkında değildir. Bu durum şuna benzer: Otururken ayağına batmış bir dikenin hissetmezsin fakat ne zaman ki parmağını o dikenin üzerine korsun işte o zaman bir dikenin battığını anlarsın. İşte makam ve şerefe düşkünlük hastalığı da bunun gibidir. Kalbinde yer etmiştir ama sen onu -bir kınayıcı seni kınayıp da sen bu şekilde kınanmana üzülünceye kadar- hissetmezsin. Makam, şan ve şeref hastalığına tutulmuş bir kimsenin, kınanmaya asla tahammül edemeyeceğini bildiğinden dolayı sen, şan, şeref ve makam hastalığının kalbinde yer etmiş olduğunu anlarsın. Allah (azze ve celle) bir kulunu uzaklaştırmak ve gözünden düşürmek isterse ona makam, şan ve şeref sevdasını ilham eder de övülmeyi sevdendir, kınanmaya ise buğz ettirir.

Şimdi örneğimizdeki kötü kokulu eve benzeyen kalbe tekrar dönelim. O pis evin sahibi, evinin köy halkı için bir çöplük

hâline geldiğini anlayınca gayrete gelir de evinden o çöp ve pislikleri çıkarmaya başlar. Nihayetinde evinden bütün pislikleri çıkarıp atar, evini beyaz kireçle güzelce boyayarak güzelleştirir. Evde eski kokulardan ve kirlerden hiçbir şey kalmaz olur. İnsanların kötü kokusu ve çirkin görüntüsünden ötürü yanından kaçtıkları o ev nezih bir ortam hâline gelir. Daha sonra o evi bir lamba ile aydınlatır ki içinde karanlıktan eser kalmaz. İşte ârif de böyledir. O, kalbinde hastalıkların yer etmiş olduğunu anlayınca, kalbinden, övülme, makam, şeref ve insanların gözünde değerli olma, kibir, öfke, haset, riya, sum'a gibi hastalıkları çıkarıp atar da kalbini tövbe suyuyla temizler, sabır, rızâ, hilm ve her türlü güzel hâllerle tedavi eder.

Bunu yapınca kalbinde hikmet pınarları kaynamaya başlar. Kalbi, Allah (Subhânehû)'nun gizli ilimlerinin ve hikmetin içine dolduğu bir havuz hâline gelir. Böylece sözü, doğru ve isabetli; konuşması, Hakk'tan (c.c.); susması ise Hakk (c.c.) ile olma hâline gelir. Eğer onun zâhirî ilimlerde nasibi var ise bu durumda kalbine atılmış bulunan hikmet nûru o kimse için nûr üstüne nûr olur. Eğer kulda bir kemal var ise işte bu hâl o kemaldır. Eğer zâhirî ilimlerde bir nasibi yoksa bu durumda ise kalbine atılmış bulunan hikmet ona yeter. Çünkü Allah (azze ve celle)'nin sırrı bir kulun kalbine ilkâ edilmişse o kimse, dinini yaşama hususunda ihtiyaç duyduğu ilimleri dirayetiyle kavrama hususunda asla cahil değildir.

Kulun kalbinin üzerinden örtüler kaldırılınca, akli kuvvetlenir, anlayışı genişler, yakîni artar ve göğsü ferahlar. Kalbin anladığı her şeyi, dilin söyleyebilmesi mümkün değildir. Çünkü kalb bir denizdir, dilin ifadeleri ise o denizden sızan bir sızıntıdır. Hak (Subhânehû), kalbin talimini üstlenince ârif, ölür de sahip olduğu ilimden dilinin açıkladığı çok az bir kısımdan başkasını meydana çıkarmaz. Allah (azze ve celle), bir kulunu inâyetiyle seçerse hikmet nûrunu o kimsenin kalbine atar. Hikmetten sonra ferâset

de verir. Ferâset ise, mükâşefeden bir kısımdır. Ferâsetten sonra ise müşâhede verir. İşte bütün bunlar, evliyânın sıfatlarındandır.

Allah (c.c.), bizi ve sizi kalbine hikmet nûru attığı, bütün himmet ve gayretini Rabbine (c.c.) yöneltmiş, va'idinden korku veya vaadine rağbetin kendisini meşgul edemediği kullarından eylesin. Muvaffakiyetim ancak yüce ve üstün olan Allah'tandır (c.c.).

KALBİN HAYATI VE FESADI

Allah (c.c.) sana rahmet etsin. Bil ki, ‘kalb’ denilen şey, göğüste bulunan bir et parçasıdır. Kalbin, aklın karargâhı olduğu da söylenmiştir. Kalbe, bazen “akıl” da denir.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ

“Şüphesiz ki bunda akıllı olan kimseler için elbette bir öğüt vardır.” (Kâf Sûresi, 50/37) âyetindeki aklın kalb anlamında olduğu söylenmiştir. Kalbe, ‘kalb’ denilmesinin sebebi çok hızlı bir şekilde bir hâlden başka bir hâle dönüşebilmesidir. Kalbin, sakın ve hareketsiz bir hâlde tutulması, kulun istemi dışındadır. Kalb, Allah (azze ve celle)’nin hükmü altındadır ve O (c.c.), onu istediği şekilde istediği yöne yönlendirir. Bir rivayette, “Âdemoğlunun kalbi, Rahmân’ın iki parmağı arasındadır (onu istediği şekilde yönlendirir).”²⁸ denilmiştir. [Kulu da bir ülkeye benzetirsek] Kulun yönetimi/idaresi, kalbin sorumluluğundadır. İnsanın organları ise kalbin askerleridir. Kalb, Allah (azze ve celle)’nin kuldaki nazargâhıdır. Kalb, gözün, renklerin özelliklerini ayırt edebilecek bir ışığa sahip olduğu gibi, işlerin/eşyanın sonunu ayırt edebile-

28. İbn Mâce, Dua, 3824.

cek bir akıl nûruna da sahiptir. Bir kalb, mutlaka şu üç durumdan biri hâlinde bulunur:

Ya uyanık ve diridir

Ya şaşkın bir hastadır

Ya da cansız bir ölüdür.

Bir kalbin ölmüş olduğuna hükmetmenin bazı şartları vardır ki bunları da şöyle sıralayabiliriz.

a. Dünyayı ahirete tercih etmektir.

b. İnsanın, bile bile ceza gerektirecek işleri yapmasıdır.

c. Dünyanın süs ve güzellikleriyle meşgul olmaktır. Dine gereken önemi vermezken, dünyanın afetlerinden korkarak mal biriktirme yollarını araştırmak ve ahirete yarayışlı olan işleri zayi etmektir.

d. Kalbin ölü olduğuna hükmetmenin bir diğer şartı da elinden çıkana üzülme, vakitleri elinden çıkan şeye teessüfle harcamak ve kaybedilen o şeyi çokça zikretmektir.

e. İlmin ince noktalarını öğrenerek onlarla süslenip, vücudun azalarında huşu izhar edip, meclisindeki kimselere karşı tevazu ve ağırbaşlılıkla muamele edip ama yalnız başına iken bunların tam tersi davranışlar sergilemektir.

f. Kalbin ölü olduğuna hükmedilebilmesi için diğer bir şart ise sâlihlerin adap, hikmet, keramet ve üstün niteliklerini sayıp dökerken, onların bulunduğu hâllere aykırı hâller içinde bulunmaktır.

g. Evliyâ ile sohbet edip, onların amaçlarını iyice anlayıp, dünyaya karşı zühdlerini ve Mevlâ'larının (c.c.) hükmüne razı oluşlarını görüp de onların yanından, onları üstün kılan bu hâllerden herhangi bir nasip almadan ayrılmaktır.

h. İlim, hikmet ve Allah Teâlâ'ya (c.c.) giden yolu elde ettikten sonra bunları bilmeyen kimselerin yapabilecekleri kusurlara düşmektir.

i. Dilin boş ve çokça konuşması veya kalbde tâzim duygusu doğuran tefekkürden mahrum olan bir susmadır.

j. Kulun, vaktini amelsiz bir şekilde geçirmesi de diğer bir şarttır.

k. Çokça ilmî rivayette bulunurken, kalbde haşyet ve korkunun azlığıdır.

l. Yine çekinilmesi/korkulması gereken ve ölümünden sonra kendisini kötü duruma sokacak olan işlere devam etmek ve öldükten sonra kendisini sevindirecek sâlih amelleri zayi etmek de bu şartlardandır.

Kalbin ölmesinin sebebi dünyaya önem vermektir. İçinden çıkıp gideceği şeye (dünyaya) önem veren bir kalb nasıl diri olabilir? Çokça ibadet eden kadınlardan biri kocasını gayret ve çaba içerisinde görünce şöyle demiştir:

“Eğer bu çaban ve yönelişin, dünyaya ise muhakkak ki bu dünyadan çıkıp gideceksin. Yok, eğer ahirete ise Allah (c.c.), himmet ve gayretini artırsın.” Büzürcmihr'e:

“Niçin kader hakkında düşünmüyorsun?” diye sorduklarında şu cevabı verdi:

“Kader hakkında nasıl düşüneyim? Ben zâhire bakarak, bâtın hakkında hüküm yürütüyorum. Akılsız bir kimseyi birçok rızka nail olmuş görürken, nice akıllı kimseleri ise mahrum görüyorum. Buradan hareketle tedbirin, kullara ait bir şey olmadığını, ilim ve tedbirin sadece Allah'a (c.c.) ait olduğunu anladım.”

Kişi hata edebilir ama kader asla hata etmez. Akılla birlikte mahrumiyetin ve cehaletle birlikte rızkın bulunuşu, düşünen

bir kimse için rızkın kendi kabiliyeti ile alakalı olmadığını açıklar. Fars hakîmlerinden birisi şöyle demiştir:

“Allah dünyayı noksanlık ve zeval üzere yaratmıştır, bekâ ve devamlı kalması için değil. Halklarının birbiri ardınca yönetimi ele geçirmesi sebebiyle dağılmış hükümranlıklar ve yıkılmış saltanatların boy gösterdiği dünyayı, kulları için bir sıkıntı kılmıştır. Bazen akıllı, mahrum bırakılır, cahil rızıklandırılır, bazen de akıllı rızıklandırılır, cahil mahrum bırakılır. Bu şekilde Allah (azze ve celle)’nin meşietî/irâdesi mahlûkatı üzerinde cereyan eder durur. Dünyayı elde etmede hırslı olan kimse, hırslı olduğu şeyi elde edince de, o şeyi elinde tutmak hoşuna gider. Eğer o şeyi elde edemezse, elde etmek için çok ciddi bir çaba sarf eder. O kimse, işte bu iki hâl arasında çokça yorulur da asla rahat yüzü görmez. Bu durum da yine kalbin ölmesine sebep olan hâllerden biridir.

Allah (c.c.), bir kulu rezil etmek isterse ona ilim verir de haşyetten meneder veya ona nimet verir de şükürden men eder veya ona belâ ve musibet verir de sabırdan men eder veya ona hikmet verir de edepten men eder veya ona kuvvet verir de amelden men eder veya ona fakirlik verir de kanaatten men eder veya ona zenginlik verir de cömertlikten men eder.

Allah (Subhânehû), bir kulunu mutlu etmek isterse, o kulunun kalbini, ilim ile ihya eder de ilmin gerektirdiği şemail/hâl ve tavır onun üzerinde görünür olur. O kul, herhangi bir öğüt duymaz ki ondan huşu duymasın; herhangi bir masiyet hissetmez ki ondan kaçınmasın; ona herhangi bir rızık gelmez ki onunla rızıklansın (verilen rızka itiraz etmez); herhangi cahil bir kimseyi görmez ki o cahilden yüz çevirmesin; herhangi bir fazilet bilmez ki ondan nasibi olmasın; herhangi bir arsız görmez ki ondan namusunu korumasın. Böyle bir kimse bütün himmet ve gayretini hâlini islâha yöneltir. Onun bütün meşguliyeti basireti-

nin önündeki perdeleri kaldırmaya çalışmaktır. Dünyaya kimin sahip olduğu onu hiç ilgilendirmez. Belâ ve musibetler, uzun bir süre devamlı olsa da, asla dininden yüz çevirmesine neden olamaz. Herhangi bir şey onu, hâlinde sıdk üzere bulunmaktan alıkoyamaz. O kimsenin işleri, sözlerine aykırı olmaz. O bütün vakitlerini nasıl değerlendireceğini bilir ve öylece değerlendirir. Onun lisanı asla kendisini ilgilendirmeyen bir konuda kelâm etmez. O, ahiret ile meşguliyetinden fazla dünya ile ilgilenmez. Eğer bir cahil ile beraber oturmak zorunda kalmışsa, onunla ayrılacağı vakti hayal eder (Bir an evvel ondan uzaklaşmaya çalışır). Belâlara karşı, kendisine belâlardan tat alma üstünlüğü veren yakîn ile hazırlık yapar. Hekimlerin tedavisinden âciz kaldığı kimselere (ahmaklara) öğüt vermez. Bu fani dünyadan çıkmak ve ölüm onu asla üzmez. Aksine Mevlâ'sıyla (c.c.) mülaki olacağından dolayı sevinir, ferahlar. Görmeden önce hüsn-i zan ile hareket eder.

Anlatılır ki İsrailoğullarından bir krala ölüm meleği (bir insan şeklinde) gelerek selâm verir, o da selâmını alır. Melek, krala:

“Sana iletmek istediğim bir maruzatım var.” der. Kral,

“Buyur söyle.” der. Melek,

“O bir sırdır, yakından söyleyebilirim.” der. Krala yaklaşır ve fısıltı hâlinde ona,

“Ben ölüm meleğiyim.” der. Kral ise,

“Ey uzun zamandır kayıp olan kimse! Merhaba hoş geldin. Allah'a (c.c.) yemin olsun ki yeryüzünde kaybettiğim hiçbir kimseyle buluşmam, bana, seninle buluşmamdan daha sevimli değildir.” der. Ölüm meleği ona,

“Ailenin yanına dön de onlara son olarak söylemek istediklerini söyle” der. Kral ise,

“Benim Allah (azze ve celle)’ye kavuşmaktan daha büyük bir ihtiyacım ve bana daha sevimli gelen bir işim yoktur” diye karşılık verir. Ölüm meleği ona,

“Senin ruhunu hangi hâl üzere almamı istersin?” diye sorunca kral,

“Buna güç yetirebilir misin?” der. Melek,

“Evet, böyle yapmakla emrolundum.” der. Kral şöyle der:

“O zaman izin ver de abdest alayım, iki rekât namaz kılayım. Secde ettiğim zaman ben secdede iken ruhumu al. Böylece merhametlilerin en merhametlisi olan Rabbimin bana merhamet edeceğini umarım.”

Melek bu şekilde yaptı. Allah (c.c.) da onun ruhunu cennete götürmesini emretti. İşte bu, Allah (azze ve celle)’nin kalbini yakînle ihya ettiği ve sırrını (Kendisinden başka) her türlü meşgalelerden temiz kıldığı bir kimsenin şevkidir.

Allah (c.c.) sana rahmet etsin. Bil ki, bir kul için iki tür yemek vardır. Birisi nefsin yemeği, diğeri ise ruhun yemeğidir. Nefsin yemeği, yemek ve içmektir. Ruhun yemeği ise, ilim ve hikmettir. Nefs hastalandığında, yiyecek ve içeceklerin tatları kendisine değişik gelir. Yeme ve içmenin kolaylığı ona zor gelir.

Kalb de böyledir. Eğer kalb de hastalanırsa, ilim ve hikmet onda huşuu meydana getirmez. İlim ve hikmetten asla tat alamaz.

Beden, yüksek ateş veya benzeri bir hastalığa yakalanınca yemeğin rengi de yüzünün rengi de değişir de vücut azaları, sıhhatliken yapmayı adet hâline getirdiği birçok işleri yapamayacak derecede bir zayıflığa duçar olur. Eğer hastalık fazlalaşırsa o kimse, yatağa düşer de yataktan çıkmaya bile güç yetiremez.

İşte kalb de böyledir. Dünya sevgisi bir kalbde fazlalaşırsa o kimse gaflet yatağına düşer de o yataktan çıkmaya güç yetiremez.

O kimsenin uzuvları, iyilerin amellerini işlemekten âciz düşer de onun bütün meşguliyeti, zor ve güç olsa bile, dünya olur. Dünya ile meşguliyet, -bu zorluğuna rağmen- ona iki rekât namaz kılmaktan daha kolay görünür. Bir kul ahiretini seviyorsa dünyasında zarar eder. Bunun sebebi şudur ki, Allah (azze ve celle), ahiret sevgisi vererek bir kalbi diriltince o kalbe, gönül hoşluğuyla sâlih amelleri işlemek hiçbir zorluk olmaksızın kolaylaşır. Aynı zamanda o kalbe dünya meşgaleleriyle meşgul olmak ağır gelir. Çünkü dünyaya müteallik bir sevgisi yoktur. Bu kimse kalben dünya ve meşguliyetinden yüz çevirdiği için dünya ve meşguliyetleriyle ilgilenmez. Böylece dünya işleri bozulur ve aksar.

Kim de dünyayı severse, ahiretini zarara uğratar. Bunun sebebi de şudur: Kalb bütün himmet ve gayretini dünyaya sarf edince ona ahiret amellerini yapmak zor gelmeye başlar, o kadar ki dünyanın en zor meşguliyeti ona, ahiret meşguliyetlerinin en azından bile daha hafif gelir. Bu durum, kendisinde temyiz gücü bulunan bir insanın nefsinde mevcut olduğunu görebileceği gizli olmayan bir hâldir. Ancak -bunu görmekten insanları men eden şey şudur ki- insanlar, yolculukta seyre çok ehemmiyet verdiler de sıkıntılar onların basiretini bağladı. Kör olan bir yolcunun, menzil-i maksuduna ulaşması zordur. Körlükler içinde en kötü körlük ise yolculuğun sonunda meydana gelen körlüktür ki o kimse kendisini hâlâ yolculuğunun başında olduğunu sanır.

Ebû Süleyman ed-Dârânî (r.h.) şöyle demiştir:

“Gerçek kör, yolculuğunun sonunda kör olan kimsedir ki o kimse evine yaklaşmıştır da görebileceği veya tutunabileceği bir delil olmadığından o zamana kadar ki bütün çabası boşa gitmiştir.”

Kalb, takva elbisesini giydiği zaman Allah (azze ve celle) onu, hikmetle diriltip ihya eder de giydiği bu elbiseye uygun şemâil, zâhir uzuvlarında ortaya çıkmaya başlar. Eğer kalb, gaflet elbisesini giymişse Allah (c.c.) onu öldürür ve onun zâhirî uzuvlarında, o

gaflet elbisesine uygun şemâil ortaya çıkar. Kalblerin elbisesi, kalblerin fesâdı veya salâhına göre farklılık arz eder. Şöyle denilmiştir:

“Hidayet elbisesi avama aittir.

Takva elbisesi havassa aittir.

Heybet elbisesi âriflere aittir.

Müşâhede elbisesi evliyâyâ aittir.

Hazret elbisesi nebilere aittir.

Süslenme/ziynet elbisesi ise dünya ehli olanlara aittir.”

‘Hidayet elbisesi avama aittir’ sözünü manası şudur: Kul, şehvetlerden ayrılmak isteyip nefsinin alıştığı rahatı terk ederek mücâhede ve zorluklarla baş etme azmini göstermeye başlayınca, gidilecek yolu ve bu yolda karşılaşacağı durumları ve sonuçlarını bilmediğinden, hayret ve şaşkınlığa düşer. Bu şaşkınlığa, yolu bilmemesi sebebiyle düşmüştür. Bu durumda o kul, daha önce hiç geçmediği bir yola girmiş garip bir kimseye benzer. Kendisine doğru yolu gösterecek bir kimseye muhtaç olur. Allah Teâlâ (c.c.) Hz. Musa (a.s.) hakkında şöyle buyurmuştur:

وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَى رَبِّي
أَنْ يَهْدِيَني سَوَاءَ السَّبِيلِ

“(Musa) Medyen tarafına yönelince ‘Umarım, Rabbim beni doğru yola iletir.’ dedi.” (Kasas Sûresi, 28/22)

‘Takva elbisesi havas içindir’ sözünün manası ise şudur: Havas olanlar, avamlık mertebesinden yükselerek, kurb yaygısında oturmuşlardır. Onlar, kalblerini Mevlâ’larına (c.c.) döndürmüşler, himmet ve gayretlerini dünya ve ahiretten çevirmişlerdir. Kalblerini, Allah (azze ve celle)’den alıkoyan her şeyden yüz çevirme hu-

susunda ittifak etmişlerdir ki böylece kalbleri Allah'tan (c.c.) ayrılarak bulundukları rütbeğe ait olan havaslık/seçilmişlik elbisesini görmeye yönelmesin. Çünkü bu -seçilmişlik elbiselerini görme hâli- onlar için bir perde hâline gelir.

'Heybet elbisesi âriflere aittir' sözünün manası ise şudur: Allah (azze ve celle)'nin azameti, ârifleri o kadar meşgul etmiştir ki onlar Allah'ın (c.c.) kendilerine olan fazl u ihsanını bile göremezler. Yine onlar, kendilerini azap korkusuyla da sevap ümidiyle de meşgul etmezler. Onlar havf ve recâyı kaybetmişlerdir. Heybet, onları bir defada kaplamıştır. Çünkü heybet, azamet ve celâl sıfatlarındandır.

'Müşâhede elbisesi evliyâyâ aittir' sözünün manası ise şudur: evliyâ, kalblerinin, Allah'ın (c.c.) kudret elinde bulunduğunu ve kudret elinden çıkmaya imkân olmadığını görürler. Sanki O'nu (c.c.) gözleriyle görüyormuşçasına kalbleri O'na (c.c.) yönelir. Onlar, 'Biz O'nu (c.c.) görmemişsek de o bizi gördü ya bu ikisi bizim için eşittir.' derler. O'nun (c.c.) onları müşâhedesi, onlara, hayâ elbisesini giydirmiştir.

'Hazret elbisesi Nebilere aittir' sözünün manası ise şudur: Nebiler'in kalbleri, Allah (Subhânehû) ile beraber olarak hazır dırlar/huzurdadırlar. Onlar, O'nun (c.c.) önünde sekînet ve vakar duruşuyla oturmuşlardır. Sultanlık ve izzet altında tezellül hâlinde bulunmaktadır. Onların nefisleri yok olup gitmiştir. Onların kalbleri huzurda bulunma hâline ve yakınlığa kavuşmuştur. Nebiler'den her birinin kalbi, Allah (azze ve celle)'nin azametinden, göklerin ve yerin bile taşıyamayacağını taşır.

'Süs elbisesi dünya ehli içindir' sözünün manası ise şudur ki dünya ehlinin kalbleri, müşâhede, heybet ve takva elbiselerinden âciz olunca, dış görünüşlerini güzel elbiselerle süslemeye başlarlar. İçlerini/bâtınlarını, takva ve vera'ı terk ederek harap ederler. Onların güzel elbiseleri altındaki kalbleri, ölümlerin kefenler altın-

daki cesetleri gibi oldu. İşte bu, kulun giydiği elbiselerin en aşağısıdır.

Üzerinde elbise olmayan niceleri vardır ki onlar, bir elbise olarak giyinmeyi hayal etseler bâtın elbisesini ıslah etmeden, asla zâhir elbisesini giyinemezler. Eğer bâtın elbisesini ıslah ederse Allah (c.c.), onun zâhir ve bâtın elbisesini giymesine izin verir. Şöyle denilmiştir:

“Râbiatü'l-'Adeviyye'ye ölüm vakti gelince 'Abde binti Hâlid b. Ma'den'e -ki lakabı Ümmü Abdillâh'tır ve çok ibadet eden kadınlardan birisidir- şöyle vasiyet etti:

“Ben öldüğüm zaman, beni dış elbisem ve başörtümle kefenleyiniz.” Onun elbisesi kıldan, başörtüsü ise yündendi. 'Abde şöyleder:

“Öldüğüm zaman bana emrettiğini yaptım. Onu rüyamda görmek istedim de bir yıl bir ay sonra onu rüyamda gördüm. Elbisesi atlas ve ibrişimdendi. Ona dedim ki:

“Ey Amr'ın annesi, elbisen ve başörtün ne oldu?” O, şöyle cevap verdi:

“Onları benden aldılar, yakuttan bir sandığa koydular. O sandığa altından bir kilit koyarak arşın altına astılar ki Allah'a (c.c.) arz edileceğim günde o elbise ve başörtümle mükâfatlandırılayım.

Allah Teâlâ (c.c.), ölümünden sonra kalbi ihya etmek isterse ona kerem kokularını gönderir de böylece onun üzerine akıl nûrları doğar, haşyet yağmurları yağar. Bu gerçekleşince onda yakîn nûrları bitmeye başlar. İşte o zaman, musibetler onun için bir nimete, acılar tatlılığa, zorluklar kolaylığa dönüşür. Nefsin ahmaklığı ve kötü sıfatları terbiye edilir. Akıl, hevâyâ hâkim hâle gelir. Sır, Allah'tan (c.c.) başkasıyla meşgul olmaktan salim olur. Kul, ihlâs makamına yükselir, noksanlıktan uzaklaşır mükâfatları

da fazlasıyla alır. Çünkü kimin çabası çoğalır da virdine de devam ederse muradına erişmesi kolaylaşır. Şüphesiz bu durum, kulun çabasının, kalbinin himmeti ile birlikte olması şartıyla gerçekleşir. Vuslatın tahsili ancak -ezelde tevfik yazılmış ise- bu şekilde mümkün olur. Şahit olanlara bunun hakikat olduğu zâhir olmuştur. Muvaffâkiyetim ancak yüce ve üstün olan Allah'tandır (c.c.). Ben O'na (c.c.) tevekkül ettim. O (c.c.) yüce arşın Rabbidir.

KALBLERİN TEDAVİSİ

Kalbler hastalanır. Eğer hastalanmış kalbler, çeşitli devalar ile tedavi edilmezse yakalandıkları hastalık sebebiyle ölürlür.

Tûl-i emel, kalb hastalıklarından birisidir. Bu (hastalığın) tedavisi, ölümün ansızın geleceği düşüncesinde devamlı olmaktır. Gece gündüz her saat bu tefekkürün murakabesi hâlinde bulunmaktadır. Çünkü ölümün vakti bilinmemektedir. Tûl-i emel, kalb günahlarından birisi ve tesvîf (gelecekte yapacağım düşüncesi) hastalığının temelidir. Tesvîf, ömrün günlerini boşa geçirmektir. Bir kulun emeli kısa olursa, vaktini muhafaza etmesi istikamet kazanır. Böyle bir kul hâline bakar. İçinde bulunduğu hâl üzere Allah (azze ve celle)'ye kavuşmaktan razı ise bu hâllerde bulunmaya razı olur ve devamlı bu hâllerde olmaya çalışır. Allah'a (c.c.) kavuştuğunda üzerinde bulunduğu hâlde bulunmaktan razı olamayacaksa o hâllerde bulunmaya da asla razı olmaz, o hâlleri terk eder.

Bir kul kötü işlere ancak "Gelecekte tövbe ederim." düşüncesiyle ve o kötü işi işlerken kalbinin, Allah'ın (c.c.) rahmet ve merhametinden recâyâ meyletmesi nedeniyle düşer. Çünkü günah işlemek peşindir. Tövbe ve rahmete nail olmak ise borçtur. Bütün bunlar akılsızların işlerindendir. Her insana tövbe nasip olmaz ve

her tövbe edene de rahmet muvafık değildir. Eğer bu böyle olsaydı hiç kimse günahı sebebiyle cezalandırılmaktan korkmazdı.

Vakti zayi etme hastalığının tedavisi, gökler ve yerdekilerin bütününün Allah'ın (c.c.) gözü önünde ve kudret elinde bulunduğunu ve yaptıkları her işin Allah'ın (c.c.) bilgisi dâhilinde olduğunu bilmendir. Hiçbir şey Allah'a (c.c.) gizli kalmaz. Eğer sen, bu anlattıklarımı öğrenip vakitlerini boşa geçirmekten korktuysan vaktine dikkat edersin de ömrünü, yarın amel defterinde görünce sevineceğin işleri işlemeye hasredersin. Tek bir tesbihin, lüzumsuz bir sözü söylemekten senin için daha hayırlı olduğunu bilirsin.

Allah (c.c.) ile birlikte olma düşüncesi içinde bulunmanın, seni azdıracak kimselerle oturmandan senin için daha hayırlı olduğunu da bilirsin. Böylece sen, hastalıklarını tedavi edecek işlere devam edersin. Emelin, izâle olunca ecelinin yaklaşmasından dolayı korkuya kapılırsın. Bir kul, bulunduğu gün içinde ölmekten korkarsa, vakti bitmeden evvel yol azığı hazırlamaya başlar. Bu, aç bir kimsenin önüne konulan bir yemek kabına benzer ki o kimse, yemek yemezse önünden tabak kaldırılır da açlığıyla başa kalır.

Vaktin boşa geçirilmesi, tembel ile çalışkanı birbirinden ayırır. Kim peş peşe üç cümle konuşur da, Allah'ı (c.c.) zikretmezse, bu kimse vaktini zayi etmiştir -bu konuşması dünyasına faydalı ve mecburi bir şey hakkında olursa bu durumda vaktini zayi etmiş olmaz- bu işi yaparken de Allah (c.c.) rızasına niyet ederse aynı sevabı alır.

Abdalların özellikleri hakkında, 'Onların konuşmaları zaruret miktarı, yemeleri yetecek kadar, uyumaları uyku galebe edince dir.' denilmiştir. Bununla birlikte emelini kısaltanlardan başkası, vaktini koruma hususunda istikâmet hâline ulaşamaz. Eğer emel bir güne kadar -yarın bile değil- kısalırsa, kalbde, gelecek

günlerin sıkıntı ve endişesi bulunmaz olur. Çünkü sen emelinin ulaşmadığı şeylere önem vermez, onlar için endişelenmezsin.

Örneğin, üç yüz yıl sonra bir meşakkat, sıkıntı, dert, deprem vb. olacağı bildirilse kalbinde bu olacaklar için bir sıkıntı duymazsın çünkü emelin, üç yüz yıla kadar ulaşmaz. Eğer emelinin ulaşabileceği bir zaman sonrası için olsaydı, işte o zaman, kalbinde bir endişe, belki de birçok endişe bulunurdu. Şayet emelin, sadece bir güne kadar kısalırsa işte o zaman sen ikinci gün hakkında herhangi bir endişe hissetmezsin. Eğer bir kulda yarın endişesinin sıkıntılarını doğuran hisler kaybolmuşsa, ondan emel elbisesi soyunmuş demektir. O kimsede vaktini gözetme hâli en güzel bir kıvama ulaşır. O kimse, ömrünün geri kalan kısmını, arka kısmı denizde batmış bir gemi gibi görür. O geminin ön kısmı da yavaş yavaş denize batmaktadır. O kimse, ön kısmının da arka kısma tabi olarak batacağını bildiğinden dolayı asla şaşırıp yanılmaz. Ömrünün otuz yıl veya daha çok bir kısmını geçirmiş bir kimse de bunun gibidir. O kimse ömrünün otuz yılının fanilik denizinde battığını, ömrünün kalan kısmının da bu şekilde batacağını bildiğinden aldanmaz. Bilir ki son, başa tabidir.

Ârif, kendisinin üç vakit arasında olduğunu bilir.

Birinci kısım, geçmiş zaman ki onu geri getirmeğe gücü yetmez.

İkincisi, gelecek zaman ki belki de ona ulaşamayacaktır.

Üçüncüsü ise, içinde bulunduğu zamandır ki işte bu vaktini, hayır tohumları ekerek muhafazaya çalışır.

Vakti muhafaza etmek demek, iyi amelleri çoğaltmak ve kötü amellerden kaçınmaktır. Her ârifin ameli, kendi kabiliyeti, aklının vüsâtı ve uzuvlarının feragati/boş kalması kadardır.

Uzuvlar; bâtın uzuvlar ve zâhir uzuvlar olarak iki kısımdır. Bâtın uzuvlar kalb ve kalbin emrine verilmiş bâtınî askerlerdir. Zâhir uzuvlar ise dil, göz ve kulak gibi uzuvlardır. Eğer

zâhirî uzuvlar üzerine, vaktin ıslahı ile meşguliyet sebebiyle onları iyi amel işlemekten alıkoyan bir özür durumu vaki olursa, kalb ve kalbin askerleri, -zâhirî uzuvlar meşguliyetlerinden boşa çıkıncaya kadar- onların yerine Allah (c.c.) için kullukta bulunurlar. Bil ki kalb ve askerleri, -eğer onlar meşgul değilse- tatat olarak zâhir uzuvlardan tercihe daha şayan ve hizmet olarak da daha yücedirler. Ancak kul başlangıçta zâhir uzuvlarıyla taatini artırır. Bu durumda onda hareket hâli görürsün. Yakîni artınca ve mârifeti saflaşınca taatini kalb ve kalbin bâtinî askerleri ile yapmaya başlar. Bu durumda onda sükûnet hâli görürsün. Göz onu sakın olarak görür ama onun kalbi, yürümeyi bırak, uçar hâldedir.

وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ

“Sen dağları görürsün de onları yerinde durur sanırsın. Oysa onlar bulutların yürümesi gibi yürümektedirler.” (Neml Sûresi, 27/88)

İnsanın da zâhir ve bâtin olmak üzere iki sûreti vardır: Dünyanın imarı ve kazanç sebepleri gibi konularda zâhiri sûreti çalışırken; farzlar dışındaki hayırlı ameller vb. konularda ise bâtinî sûreti iş görür. Hâl böyle iken vakit nasıl zayi edilebilir? İnsan meşgul olduğu işten boşa çıkınca farklı bir işe girişmezse vaktini zayi eder. Bilinenlere itimat ile afetler meydana gelir. Kalbinin meşguliyeti, tul-i emelinin miktarı kadardır. Nice kul vardır ki emelini, ecelinin ulaşamayacağı noktaya kadar uzatmıştır. Bundan dolayı ‘Eceli ve onun gelişini görseydiniz emel ve aldanmadan nefret ederdiniz.’ denilmiştir. Ancak sen şimdiye kadarki ömründe, ölümden kurtularak zafere (!) ulaştığından dolayı, geçen günlerine kıyas ederek, içinde bulunduğun vakitte de ölme-yeceğin düşüncesine sahip oldun. İşte bu düşünce, mahlûkatın helakine sebep olan düşüncedir.

Ölüm, dibi olmayan bir kuyuya benzer. O kuyu, bir evde üzerine örtüler serilerek gizlenmiş bir hâldedir. O eve girene:

“Bu evde şu örtülerin altında bir kuyu var eğer o kuyuya düşersen helak olursun. Sen o eve girerken ilk adımında bile dikkatli ol. Altında kuyunun bulunup bulunmadığından emin olmadan bir adım bile atma. Çünkü kuyunun evin neresinde olduğu belli değildir.” denilir.

Hiç kimse o eve asla adımını atmaz. Ahmak ve cahil olandan başkası o eve girmez. İşte ölüm de (bu kuyu gibi) kul için meçhuldür. Kul, doğduğu günden itibaren ömrünün hangi günü veya gecesinde öleceği ve Rabbiyle buluşacağını bilemez. Nice gün vardır ki kulun emeli, o günü aşar geçer de kul, mezarın karanlıkları arasında akşamlar. Gece ve gündüzleri aşır geçen emeller sebebiyle insanların çoğu, ya nefsanî bir şehveti elde etmeye uzanan bir emeli ile -ki böylece o şehvete ulaşma hırsından dolayı vakitleri boşa geçer-ya da bir sıkıntıyı aşmaya uzanan bir emel ile -ki bu durumda da o sıkıntı gelmeden evvel ondan korunma ve onu gözetmeye karşı gösterdiği hırstan dolayı vakitlerini boşa harcar- vakitlerini kaybederler.

Bu şekilde insanların ulaşmak istediği bir şehvet veya korunmak istediği bir sıkıntıdan dolayı hırsa kapılarak vakitlerini zayi edişleri peşindir de, ulaşmak istedikleri şehvet veya sakındıkları sıkıntı ise veresedir. (Yani peşini verir de vereseysi alırlar.) Belki de kavuşmak istenilen şehveti elde etmeye veya korktuğu sıkıntıdan kurtulmaya eceli yetmeyecek fakat bu sebeple o kimse vaktini israf ederek boşa geçirecektir.

Ecelinin inkıraza uğrayışı ise sadece emelin karanlıkları arasında gizlenmesidir. Ricalden olan muhakkikler bütün vakitlerinde Allah (c.c.) ile beraber bulunma özellikleriyle tanınırlar. Kula kast eden nice sıkıntılar, dertler ortaya çıkar da kula herhangi bir zarar vermeden önce yok olur gider. Kula bir sıkıntı veya bir

nimet vaki olsa, bunlar, o kulu bunları verenle meşguliyetten alı-
koyamaz. Bu kimseye, vakitlerini koruması ve geceler ve gündüz-
lerin getireceği şeyleri gözetmesi kolaylaşır. Ona ebrârdan sürat-
le gidenlerle beraber olmak ve uzun geceler boyunca ve gündü-
zün bütün vakitlerinde Mevlâ'sının (c.c.) murakabesi zor gelmez.
Hükme rızâ hususunda kendisine yardım edilmiş olması ve kade-
rin cilveleri karşısında sükûnet hâlinde olması dolayısıyla, o kim-
seye, belâlar yağmur gibi yağsa da asla belâlara iltifat edip onlar-
la ilgilenmez.

İşte bu mertebe, seçilmiş ahyârın (mustafîne'l-ahyâr) merte-
belerindendir. Hâtem (b. Unvan) el-Esamm (ra)'ın şöyle dediği
anlatılır:

“Müslüman olmayan Türklerle yapılan savaşlardan birindey-
dim. Beni bir Türk yakaladı. Beni kesmek için yere yatırdı. Kalbim
ise onunla hiç meşgul değildi. Aksine ben, Allah'ın (c.c.) benimle
onun arasında nasıl bir hüküm vereceğine bakmaktaydım. O, ar-
kasından bir bıçak isterken, bir Arap oku ona isabet ederek onu
öldürdü de beni onun elinden kurtardı.”

İşte bu kimseler, belâların, kendilerini vaktini korumaktan
meşgul edemediği bir gruptur. Çünkü onların bakışı ezelde ya-
zılmış olanadır. Meydana gelen belâlar, -akıbetin, ezelde yazıl-
mış olanla irtibatlı olduğunu bildiğinden dolayı- o kimsenin nef-
sini de meşgul etmez. Bu dünyada hayır veya şer her ne ekilirse
karşımıza o çıkar. Bu dünyada bir şey ekilmezse, bir şey de çık-
maz. Eğer kulu, sebepler kuşatmışsa o kul için hayırlar ve mu-
sibetler meydana gelir. Nice bulutlar vardır ki insanları, sesi, ışı-
ğı ve gök gürültüsüyle kaplamıştır da onlara yağmur yağdırma-
dan geçip gitmiştir. Aynen bunun gibi nice sıkıntılar ve dertler
de vardır ki acılık ve darlıkla, gam ve kederle insanları kaplamış-
tır da onlara herhangi bir zarar vermeden üzerlerinden açılıp git-
miştir. Çünkü eğer ezelde onların başına gelecek bir kötülük ya-

zılmamışsa, mahlûkat üzerinde meydana gelen dertlerin sebepleri onlara zarar vermez. Hakiki mümin, bu meselede nefsinin, kendine ait değilmiş gibi görür. Nefsi hakkında, nefsin kendisine ait olduğu Zâtın irâdesine uygun takdirler cereyan eder. Çünkü Allah (Subhânehû) nefsi satın almıştır. İsterse nefse nimetler verir, isterse nefsi belâlara uğratar.

Mevlâ'sının (c.c.) nimetlere gark etmesi, ârif olan bir kimseyi asla şaşırtıp yoldan çıkaramaz. Yine Rabb'inin (c.c.) belâ ve musibetlere uğratar hastalıklara dûçar etmesi de onu öfkelenendirmez. Nefs Allah'a (c.c.) aittir. Çünkü nefsi ilk olarak yaratan da onu satın alan da O'dur (c.c.). O (c.c.), nefis karşılığı olarak kula, cenneti ve ateşten kurtuluşu vermiştir.

“Nefsin satın alınmasının” manası şudur ki, Allah (azze ve celle), kuldan ancak kula zarar veren nefsinin kibir, hased, öfke, kin, düşmanlık, nefsanîlik, hırs, kalb katılığı, cahiliye asabiyeti (ırkçılık/kavmiyetçilik), makam ve şeref sevdası, övülme sevgisi, yerilmeyi kerih görme, sabırsızlık, kaderin acı hükümlerine öfkelenme, tul-i emel ve sum'a gibi kötü sıfatlarını satın alır. İşte bunların hepsi, nefsin kınanmış saçmalıklarındandır. Rabb'inle (c.c.) bu konudaki alışverişi gerçekleştirip de nefsinin ve özelliklerini kendi elinden çıkarınca, Rabbin (c.c.) sana, nefsine karşılık tevâzu, samimiyet, hilm, göğüs selâmeti, kanaat, sabır, rızâ, yakîn ve tevekkül verir. İşte bu sayılan sıfatlar, cennet ehlinin özelliklerindendir. Daha önce sayılan sıfatlar ise cehennem ehlinin özelliklerindendir.

Sana daha önce anlattığım kötü sıfatları terk edersen, Allah (azze ve celle) o kötü sıfatların yerine sana güzel sıfatlar verir. Seni, o güzel sıfatları sevmeye ve o sıfatlar üzerinde sabra muvaffak kılar. Yüce cennetlere ve devamlı bir keramete ulaştıran güzel sıfatlarda derinleşmeye de seni muvaffak kılar. Ancak sen, nefsinin yükünden sırtını rahatlatacak ve bedeninden o kötü sıfatları ta-

mamen silip yok edecek derecede kötü sıfatlardan soyutlanmaz isen, kötü sıfatlar senin şeklin ve resmin olur. Bütün çirkin hâller senin tabiatın hâline gelir. Şayet bu özellikler sende yok ise nefsin, kaderin zorluklarına karşı nefret beslemez. Eğer sen o kötü sıfatlardan bütünüyle uzaklaşırsan, kalbin korkulacak şeylerin zuhuruunda herhangi bir korku duymaz. Kötü sıfatlardan soyutlanan sadık kişi nazarında belâ ve nimet birdir. Kaderin acılıkları, onu, Mevlâ'sından (c.c.) çeviremez.

Şöyle anlatılır: Şakîk b. İbrahim el-Belhî (rah), Müslüman olmayan Türklerle Müslümanlar arasında bir savaşıta idi. Harbin en şiddetli anında iki mevzi arasında uyudu. Kalkanı da başının altındaydı. O derece ki onun horladığı duyuldu. Çünkü onun bakışı, ezelde kaza olarak yazılan şeye idi. Savaş esnasında meydana gelen belâlar onu hiç ilgilendirmiyordu. İşte bunun gibi bir kul da teslimiyet elbisesini giydiği zaman, hükümlerin (kader) meydana gelmesi ona ıstırap vermez. Kaderin yazılmış olduğunu bilinceye kadar hiç kimse bu durumu kerih görmekten vazgeçemez. Bunu bilince o kimseye kadere muvafakat göstermek ve rızâ kolay bir hâle gelir. Ancak rızâ sıfatı, dilde mevcuttur lakin hoşâ gitmeyen hükümlerin vukuu anında rızâ ile ahlaklanmak mevcut değildir.

Hikmeti, kulaklarla dinlemek, herkesin hoşuna gider ancak kalb ile ona bağlanmak, çoğunluğun uzak durduğu bir şeydir. Bu yolu dil ile tarif etmek kolaydır ancak gerçekte bu yola sülûk etmek terk edilmiştir. İlim ağaçları dallarını uzatmıştır fakat meyveleri azalmıştır. Başarı ve tahkik ehli için korunma ancak Allah (azze ve celle)'dendir. Yüce ve azametli olan Allah'tan (c.c.) başkasında güç ve çare yoktur.

KALBLERİN ÖRTÜLERİNİN KEŞFİ

Kalbde azamet ve celâlin olmaması sebebiyle oluşan örtü kalınlaşınca/yoğunlaşınca bütün organlar, kulu Allah (azze ve celle)'den uzaklaştıran bir konuma gelirler.

Kalbin örtülerinin oluşmasının temel nedeni dünya sevgisidir. Çünkü dünya sevgisi derinleşirse kul, gayret ve himmetinin azalması ve basîret gözünün kör olmasından dolayı, Allah (azze ve celle)'ye yönelenlerin yolunda yürümeye güç yetiremez. Çünkü dünya sevgisinin kalb basireti ile ilişkisi, gözün katarak hastalığına yakalanmasına benzer. Göz bu durumda zâhiren görür gibidir ancak görmesini sağlayan ışık gitmiştir. Bu durumda göz, ışığı olmayan bir güneşe döner. Güneşin ışığı sönerse gökyüzü karanlığa bürünür de kılavuzu olmayan kervanlar yollarını kaybedip sarp yollara saparlar. İşte kalb gözün nûru da böyledir. O nûr gidince kalb seması kararır. Böylelikle Allah (azze ve celle)'nin rızâsını ve ikramını talep etmek için düzenlenen sefere gösterilen himmet ve gayret kusurlu hâle gelir. Kalbin, mertebeler kazanmak için ortaya koyduğu himmet ve gayreti azalır, ta ki nefsine hizmet eden bir hizmetçi olur. O zaman bu kulu hevâsı köle hâline getirir ve o kul asla hevâsının görüşüne karşı çıkamaz.

Cahil, dünyayı sevenin hür olduğunu zanneder ve kendisinin herhangi bir efendisi olmadığını sanır. Aksine o kimse nefsine

köle olmuştur ve nefsi de onu, sahibine itaatkâr bir kölenin emre âmâde kılınması gibi hevâsının emrine vermiştir. Sen, insanların mükemmel ve güzel sûretlerini görürsün, fasih bir şekilde ilimle konuştuklarına şahit olursun ancak hakikat terazisinde tartılınca onların çirkinlikleri ortaya çıkar.

Dünya sevgisi kalblerin örtülerindendir. Kalblere çekilen örtüler kalbleri, Allah (azze ve celle)'yi zikirden ve O'nun (c.c.) azamet ve celâlini tefekkürden alıkoyar. Allah (Subhânehû),

الَّذِينَ كَانَتْ أَغْنِيَهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي
وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا

“Onlar ki gözleri benim zikrimden perdeli idi ve işitmeğe de güç yetiremez olmuşlardı.” (Kehf Sûresi, 18/101) buyurmuştur.

Bu âyetteki kalbin perdesi, Allah (Subhânehû)'nun ulûhiyetindeki biricikliğini görmeye engel olması bakımından, kalb gözüne çekilen “küfür hicabı” olarak yorumlanabilir. Aynı şekilde bu perde, Allah (azze ve celle)'nin zikrine ve taate devamı engel olan şehvetlerde boğulmaya sebebiyet vermesi bakımından göze çekilen hicap olarak da yorumlanabilir. Kul, dünya sevgisinin örtüsünü kalbinden çekip atmadıkça Mevlâ'sıyla (c.c.) herhangi bir yakınlığa ulaşamaz. Bu o derece olmalı ki kul, nefsinde, avretini örtecek bir örtü dışında hiçbir örtü bırakmamalıdır. Bunun anlamı, zühd hususunda zaruret miktarıyla yetinmektir, bunun dışına taşmamaktır.

Kalpten dünya perdesini kaldırıp atmanın şartlarından ilki, gök yağmur yağdırmasa, yer nebat bitirmese bile -Mevlâ'sına (c.c.) güveninden, O'nun (c.c.) evvelce verdiği garantiye itimattan ve dünyayı önemsememesinden ötürü- kulun, rızkından endişe etmemesidir. Bu, rızık fitnesi ve ona önem vermekten soyutlanma-

nın son noktasıdır. Rızık, ecelden daha şiddetli bir şekilde kulu talep etmektedir. (Rızık tamam olmadan ecel gelmez.) Yüce Allah (c.c.),

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ السَّمَاءِ
وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقُّ مِثْلَ مَا أَنْكُمْ تُنطِقُونَ

“Rızkınız da, size söz verilen azap da göktedir. Göğün ve yerin Rabbine and olsun ki bu, sizin konuşmanız kadar kesin ve gerçektir.” (Zâriyât Sûresi, 51/22-23) buyurmuştur.

Bu âyetteki rızkın semadan oluşu, yeryüzünde nebat ve benzerinin zuhuruna neden olan yağmurun gökten inişi şeklinde anlaşılabilir. Rızkın semada oluşu, şöyle de açıklanabilir: “Rızkınız semada olanın elindedir.”²⁹ O, rızkınızı sizin bilmediğiniz sebeplerle meydana getiriyor. Bundan dolayı sizler, sebeplerle sükûnete ermeyin. Böyle yapmanız sizi, Allah (Subhânehû)’dan perdeler.”

Kalbden dünya perdesini kaldırmanın bir diğer şartı ise ilimle konuşmaktır. Ancak bu esnada kalbde haşyet duygusu bulunmalıdır. Bununla beraber niyet, etraftaki insanların yanında makam ve itibar edinme sevdasından ve övülmekten uzaklaştırılmalıdır. Yine ilmî meseleler hakkında konuşmayı, insanların kalblerini konuşana meylettirerek, konuşan kişinin insanlar katında mevki elde etmesine vesile kılma gayreti zihinden çıkarılmalıdır. Bu hususlar, konuşanın, dinleyenlerden alacağı peşin hazlardır. Bu kınanmış yönelişler, ilmi, çok az bir ücrete satmak gibidir.

Çok değerli bir şeyi az bir ücrete satan kimse ise ya bir zayıf akıllı ya da hasta kalblidir. Bir sanatın arı duru oluşu, kulun dilinden dökülen ilim ve hikmete bakmasıyla anlaşılır. Eğer ki ku-

29. Allah'ın sema'da olduğuna dair hadislere işaret edilmiştir. Ehl-i sünnet inancında Yüce Allah, mekândan münezzehtir.

lun nefsi, makam ve itibara veya dinleyenlerden gelecek bir menfaat umuduna hardal tanesi kadar bile meyletmiyorsa ve o, dinleyenleri kalbinde put hâline getirmemişse, -kendisi, insanların ilim ve hikmetten en çok faydalananı ve huşu, hudû' ve tezellülde en ileri geleni olduktan sonra- dilinden susma düğümünü çözsün ve insanların kalblerinin faydalanması için ilim ve hikmetle konuşmaya başlasın.

Ne zaman ki ilmî meseleler hakkında konuşanın itikadı, anlatılan bu hâle muhalif ise bu kimsenin, haberde açıklanan üç kişiden biri (âlim, şehit ve sadaka veren zengin) olmasından korkulur: "Onlar kıyamet gününde ateşe ilk sokulacak kimselerdir."³⁰

İlim ve hikmet kuldan değil Allah'tandır (c.c.). Bunlarla, Allah'ın (c.c.) rızâsı hedeflenir. Kim ki ilim ve hikmet ile bir geçim, bir itibar veya bir makam elde etmek isterse Allah Teâlâ'nın (c.c.) indinde itibarını kaybetmek tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Kalbin niyeti, tembellik ve boş vermişlik özellikleriyle doluyken, ilim ve hikmet hakkında konuşmak bir aldanmadır.

Körün, kılavuz olması doğru değildir. Hastanın, doktor olması da doğru değildir. Eğer ki bir kul ilim ve hikmetle sıfatlanmış iken kalbi, peşin zevklere yönelmiş ise bu durumda onun kalbi, dünya sevgisinden dolayı perdelenmiş, hastalıklı hâle gelmiş ve gayb sırlarının kapısı da o kimse için kilitlenmiştir.

Her sözün, gönüllerde gizlenmiş bir niyeti olduğundan dolayı ilimle konuşmak, konuşanın gerçek niyetini açığa çıkarabilen bir imtihan vesilesidir. İlimle konuşan bir zorbanın gerçek niyeti, sözler ile anlaşılır. Nice niyet vardır ki ilimle konuşma hususunda bozulmuştur da sahibini ateşe düşürmüştür. Her kimin ilimle konuşmasında niyeti hardal kadar dahi olsa bir makam, bir itibar yahut küçük bir menfaat talebine meylederse, onun ilmî konuşma-

30. Müslim, İmare, 152.

sı Allah (azze ve celle)'nin öfke ve gazabına neden olur. Makam ve itibar sevgisi, kulun bedenine yayılan cüzzama benzer. Kul, bu hastalıktan Allah'ın (c.c.) inâyet ve husûsiyeti (seçilmişlik) olmaksızın şifa bulamaz.

Kul ilimle konuştuğu vakit Cebbâr olan Allah (Celle Celâluhu) onun kalbine bakar. Onun içindeki niyetini görür. Eğer Allah (Subhânehû), kulun niyetinin kendi rızâsına ihlâsla yöneldiğini görürse, o kulunun makamını melekler katında yükseltir. Çünkü semâ ehli, yeryüzündeki sâlih insanlara bakarlar ve yer ehlinin, karanlık bir gecede gök boşluğunda parlayan yıldızları gördüğü gibi onlar da yer ehlini görürler. Allah (Subhânehû), ilmî konuşmalar yaparken kulun niyetinde makam, itibar veya bir mevki elde etme sevgisine dâir bir meyil görürse, onun itibarını düşürür ve o kulun kalbinden Allah'a (c.c.) münacatın lezzetini giderir. Kendisi hakkında ezelde hüküm verilmiş olanlar haricindeki nice âlimler bu denizde boğulmuşlardır.

Nice âlim de vardır ki gözler ona dönmüş ve kalbler onu yüceltmıştır ama o kıyamet gününde bir saç teli kadar bile değer görmez. Böyle mahrum kişi ve etrafında kendisine hayranlıkla bakan insanların durumu, kocası için hazırlanmış bir geline bakan ve onu gözlerinde yücelten insanlara benzer. Fakat o gelin, günahlarda aşırı gitmiş hamile bir kadındır. Ancak araştırılıp da o kadının hâli ortaya çıkınca, onun gözde büyütülmesi kalblerden çıkar.

İlim ve hikmetle konuşmak, insanın kalbindeki niyeti gizleyen bir elbisedir. Allah (azze ve celle), insanın sözünü kalblerin niyetiyle imtihan eder. Çünkü ilim ve hikmet lafızları, sözlerdir. Niyet ise fiillerde gizlidir. Her ne zaman ki niyet ve söz birbirine zıt olursa, o zaman, kul için, Melik ve Cebbâr olan Allah'tan (c.c.) bir azarlama meydana gelir. Allah Teâlâ (c.c.) ,

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ

“Ey iman edenler, niçin yapmadığınız şeyleri söylüyorsunuz!” (Saf Sûresi, 61/2) buyurmuştur. Allah (Subhânehû), bu hâlde sıfatlanmış kimse için, suç (makt) kelimesini şöyle zikretmiştir:

كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ

“Yapmadığınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir suçtur!” (Saf Sûresi, 61/3)

İlim ve hikmet; vaat olunana rağbete, va’id olunandan kaçınmaya, Allah Teâlâ’ya (c.c.) şevke ve kalblerden Allah’tan (c.c.) başkasını çıkarmaya delildir. Ne zaman ki kalbin niyeti dilin konuşmasına muvafık düşmezse bu durumda dilin ilimle konuşması samimi değildir. Bu, hakikatte kabul görmeyen reddedilmiş bir durumdur. Allah Teâlâ (c.c.) şöyle buyurmuştur:

“Ben her hakîmin sözünü kabul etmem ancak Ben onun niyetine ve hevâsına bakarım. Eğer onun niyeti ve hevâsı, Benim muhabbetime tâbi ise onun uykusunu namaz; susmasını zikir kılarım.”

İlimle konuşmadaki hâlis niyeti, tamaha meyil, makam ve itibar sevgisi ve kalbin diğer günahları bozar. Bunların bütünü dünyadır. Belki de makam, itibar ve bir mevki elde etme sevgisi, dünyanın özü ve ta kendisidir. Kimin niyeti, bu zevkten zerre miktarı tat alırsa o, kul değil bir cebbâr/zorbadır. Ceberût sıfatı ise kul için uygun değildir. Allah (azze ve celle)’nin öfkesi de cebbâr olanlardan uzak değildir. Niyet kök, ilimle konuşmak ise o kökün dalıdır. Şeytanın amacı ise asıl olan niyeti ifsat etmektir. Şeytan, niyeti bozunca kuldan uzaklaşır da kul, ilimle konuşmayı çoğaltır. Şeytanın ifsadından sonra böyle konuşması kulun lehine değil aleyhine bir delildir.

Hakîmler söz hakîmi ve kalb hakîmi olmak üzere iki kısma ayrılır. Eğer ki bir kul, hem kalb hem söz hakîmi ise kemâle ula-

şır. Ancak kişi kalb hakîmi olmayıp sadece söz hakîmi ise bu kim-
senin hâli illetlidir ve hakîmlerin çoğu böyledir.

Hem kalb hem söz hakîmi olan kimseye tamah, makam, iti-
bar ve insanlar katında bir mevki sunulursa bu kimse zillet, mes-
kenet ve kendini küçük görme hâli ile hâllenir ve ezelde hakkında
verilmiş hükmün gerçekleşmesini gözetir. Ezelde yazılmış olanlar-
dan kurtaracak herhangi bir sığınağın olmadığına yakînen inan-
masından dolayı, olayların meydana gelmesi onu Mevlâ'sından
(c.c.) alıkoyamaz.

Kul, kalbiyle hikmet ehli değil de sadece diliyle hikmetli sözler
söylüyorsa makam ve tamah onun talebi olur. İnsanların ona yönel-
mesi, onu Allah (azze ve celle)'den alıkoyar. Onun ilim ve hikmetle
konuşması atlas ve ipek bir örtüye benzer. Onun niyeti ise alaca ve
cüzzam hastalıklarına yakalanmış, çirkin yüzlü ve kötü kokulu bir
cariyeye benzer ki bu cariyeye, o güzel örtüye bürünmüştür. Bu mah-
rum, insanlara bu güzel örtüyle çıkar, gözükür. Dışı çok süslüdür
ve bu, onun konuşması, zâhirî amelleridir. Hak (Subhânehû)'nun
karşısına ise o cariyeye ile çıkar ki bu, kalbindeki niyet ve içinin sır-
rıdır. Niyeti güzel olmaksızın, sözleriyle süslenen bir kimsenin, bu
şekilde vafedilmesinden hoşlanmadıysan bil ki görebilenler ka-
tında onun niyeti, bu cariyeden daha çirkin, daha kötü kokulu ve
daha hastalıklıdır. İşte bu hastalıktan dolayı konuşması, hakikat-
lere şâmil olmayan bir aldanma hâline gelmiştir. Bugün hakikat,
irâdedeki sıdkın azlığından dolayı gerçekten çok azdır.

Kalbindeki niyeti, dilinin ilim ve hikmetle konuşmasıyla ör-
tüşen kimsenin misali ise çok güzel bir elbise giymiş, güzellik ve
cemalde kemâle ermiş bir cariyedir ki üzerindeki elbisesi, onun
güzelliğine güzellik katar. İşte bu hâl, kemaldır. Çirkin cariyenin
üzerindeki güzel elbise sadece onun çirkinliklerini örter. Burada
kastedilen ilim ve hikmetle konuşmak, oruç, namaz, hac, cihat vb.
zâhirî iyiliklerdir. Çünkü zâhirî organların amelleri bir örtüdür.

Tasfiyeden murat ise, örtünün altında gizlenmiş bulunan, için sır-
rı ve kalbin niyetlerinin arındırılmasıdır. Kimin niyeti bozuksa; Al-
lah (azze ve celle), mahşerde Arasat meydanında mahlûkatın sır-
larını ortaya döktüğünde, kullar arasında rezil olur.

Sırları bozuk olanlar iki kısımdır:

Birinci grup, gizli ve aleni hâllerinin her ikisi de bozulmuş
olanlardır. Bunlar, ısrar atına binerek nefislerini helak uçurumla-
rından atmışlardır.

İkinci grup ise gizli hâlleri bozuk olduğu hâlde zâhirlerini,
ilim ve hikmetle konuşma ve benzeri gibi şeylerle süsleyerek için-
deki çirkinlikleri gizlemeye çalışan kimselerdir.

İşte bu ikinci grup, nifak hâlinde olmaları sebebiyle birinci-
lerden daha çirkin bir hâldedirler. Özetle kim iç âlemini sıkı sıkı-
ya teftiş etmez, kalbindeki niyetlerini murakabe altında tutmazsa
tasfiye makamında herhangi bir hâle ulaşamaz.

Bil ki mârifet ehli, tasfiye makamına vuslatın, ancak iki hâlin
birbiriyle örtüşmesi ile mümkün olacağına yakînen inanır. İki
hâlden kastım, zâhir ve bâtındır. Mârifet ehli, kalblerindeki niyet-
leri teftiş ve murakabeye, geceler boyu namaz kılma ve gündüzle-
ri oruç tutmaya verdikleri ciddiyetten daha fazla bir ciddiyetle ya-
pıştılar. Çünkü onlar, tasfiye makamına, ancak nefsin isteklerin-
den uzaklaştıktan sonra ulaşılacağını biliyorlardı. Nefsi, istekle-
rinden uzaklaştırmanın zorluğundan dolayı birçokları tasfiyeden
âciz kalmışlardır. Tasfiye makamına insanlardan çok azı ulaşabil-
miştir. Allah Teâlâ (c.c.) şöyle buyurmuştur:

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ

“Ancak iman edip sâlih ameller işleyenler hariç. Bunlar
ise gerçekten çok azdır.” (Sâd Sûresi, 38/ 24)

Mücâhede yükünü yüklendikten sonra kul istek ve arzularından soyutlanınca Mevlâ'sının (c.c.) hükmüne karşı öfke ve sızlanma hâinden kurtulur. İki dünyada da O'nun (c.c.) dışında hiçbir şeye rağbeti bulunmaz. Bu durumda husûsiyet (seçilmişlik) ve inâyetin onu bir hayâya yönlendirmesi uzak bir ihtimal değildir. Büründüğü bu hayâ, onu, zâhirini süslemekle meşgul olmaktan uzaklaştırır da bâtınını tasfiyeye yöneltir. Bu durumda o, halkın karşısında yapmacık davranmayı büyük bir suç, zâhirini süsleyerek ortaya çıkmayı bir hastalık ve ölüm olarak görür. Böylelikle o kul, tasfiye makamına ulaşır. Her ne zaman insanlar arasında onun makamı yükselir, ismi dilden dile dolaşır ve onun benzeri azalırsa o kul, Allah'tan (c.c.) hayâ etme elbisesine bürünür. İnsanlar arasında yükselirse tevazua bürünür, insanlar onu kendilerinden üstün olarak görürlerse o, kendisini Allah (Subhânehû) katında, onlardan aşağı mertebede ve onların en değersizisi olarak görür.

Bir kul, bu dereceye, kendi yanında makam ve övülmek, yerilmek ve hakaret edilmekle eşit mevkiye gelinceye kadar ulaşmaz. Onun yanında, makam ve övülmek ile hakaret arasında bir üstünlük yoktur. Bu hâl, nefsin öldüğünün ve gerçek anlamda kulluğa boyun eğildiğinin işaretlerindendir. Kulun mertebesi daha da ilerleyecek olursa, bu durumda kul, yerilme ve hakarete maruz kalma hâinde, övülme ve makam elde etmede bulamadığı bir sevinci bulur. Bir kul, bu şekilde olmazsa o kimse sıdk ve kulluğun (ubûdiyetin) hakikatinden perdelenmiş ve irâdede, niyetin ihlâsından uzak kalmıştır.

Bir kul nefsini çirkinliğe ve hakarete layık bir mevkie nispet ederse, işte o zaman nefsini yerilme ve hakarete ehil olarak görür de bu durumda, kötü sıfatlarla nitelendirilmek, kendisini sevindirir. Herhangi bir kimsenin, nefsi hakkında kendisinin de bildiği gerçekleri söylemesi, onu öfkelenmez. Şöyle anlatılır: Bir kadın, Mâlik b. Dinar'a söverek, ona:

“Ey murâî! (Ey riyakâr!)” demişti. Mâlik b. Dinar’a bu söze karşılık ona,

“Beni senden başkası tanıyamadı.” diyerek cevap vermişti.

Ayıpla vafedilince kulun öfkelenmemesinin şartlarından biri de o kimsenin, nefsinde o aybın var olduğunu bilmesidir. Anlatılır ki Allah (c.c.), indirdiği bazı kitaplarda şöyle buyurmuştur:

“İçinde kötülük vardır.” denilen bir işte bulunan kimse, buna nasıl öfkelenebilir! Ve yine ‘İçinde hayır vardır.’ denilen bir işte bulunmayan bir kimse, buna nasıl sevinebilir!”

Bir kul, yerilmeyi ve hakaret edilmeyi önemsememiş; insanlar katında bir mevki, itibar ve makam elde etmeyi kerih görmüş; kaderin tecellilerini adâlet olarak algılamış ve kendi irâdesinden tamamıyla soyutlanmış ise onun bu hâlleri, halktan gaybet hâlinin ilk basamaklarından ve yolculukta tedbirlerden uzaklaşarak tefviz-i umur etmenin (Allah’a (c.c.) tevekkül ederek bütün sebepleri terk etmek) -ki bu durumun hakikati avamın anlayışından gizlenmiştir- başlangıcındandır. Bir kul bu tedbirleri, tevfik ve husûsiyet olmaksızın aşamaz. Ve yine bu tedbirleri, Hazret-i Rubûbiyyet’e doğru yol alan ciddi yolcudan başkası da asla geçemez. Böyle ciddi bir yolcu; avamın bilmediği, seçilmişliğin nail kıldığı makama ulaşır.

Kime fazl hazineleri açılır ve gayb sırları keşfolunursa, o kimse, göklerin melekûtunda “yüce (azim)” olarak çağrılır. Gaybın sırları, gaybdır. Kalbin hâli ise, nefis için bir gaybdır. Eğer kalb, gaybetinde temizlenirse, niyetlerinde Hakk (Subhânehû)’ya yönelir. Gayb sırları kendisine keşfolunur. Gaybı, gayb ile elde eder. Artık göz, iki dünyanın nimetleriyle aydın olmaz. Mevlâ’sını (c.c.) bulan, iki dünyada da O’ndan (c.c.) başkasını istemez. Allah (Subhânehû)’ya doğru yolculuğunda kul, nefsinin terk etmekle, huzura kabul edilir. Kime bu husûsiyet verilmiş ve onun kıla-

vuzu tevîk olmuş ise bu kimsenin, hazineler üzerinde bekçi kılınması, uzak ihtimal değildir. Ona, belli bir zaman sonra olsa bile gaybın sırları açılır. Tevfik ve koruma Allah'tan (c.c.), onun fazlı ve lütfundandır. Yüce ve üstün olan Allah'tan (c.c.) başkasında güç ve çare yoktur.

MÜRİDLERE TAVSİYELER

Allah (c.c.) size merhamet etsin. Biliniz ki eskiden beri irâde ehli olanlar, “mürîd” olarak isimlendirilmişlerdir.

Mürîd ismi şu manayı ifade etmek için kullanılır: Irâde ehli olan kimse, sadece Rabbinin istediği ve razı olduğu şeyi ister. Mürîdin irâdesi, -fayda veya zarar, sevinç veya kötülük her ne olursa olsun- Mevlâ’sının (c.c.) irâdesine tabi olursa Allah da (c.c.), kulun istediğine göre ister. Anlatılır ki Allah (azze ve celle) Musa (a.s.)’a şöyle vahyetti:

“Sen, Benimle Benim isteğim (irâdem) üzere ol. Ben de seninle senin isteğin üzere olayım.” Ey irâde ehli olan mürîdler! Eğer siz, Mevlâ’nızın (c.c.) sizden razı olacağı hâlde bulunmaya devam ederseniz, Allah da (c.c.), sizin O’ndan (c.c.) razı olacağınız bir hâlde bulunur. Siz, kendi rızânızı terk ederek, O’nun (c.c.) sizin hakkınızda verdiği hükme itirazsız bir sükûnetle boyun eğip razı olmadıkça, O’na (c.c.) giden bu yolda kendi nefsinizi terk etmedikçe, O’na (c.c.) karşı büyük bir kavuşma iştiağı duyarak O’ndan (c.c.) başka her şeyi niyetinizden çıkarmadıkça, mahlûkata dayanmaktan kurtularak tamahı bir tarafa bırakmadıkça ve bir şeyden sizi men ettikleri için halkı kınamayı ve onlara öfkelenmeyi tamamen terk etmedikçe O’nun (c.c.) rızâsına ulaşamazsınız.

Nasıl ki bir kalem, yazarın niyet ve düşüncesini yazıya dökmeye bir ifade aracı ise halkın bir kimseyi bir şeyden men etmesi de, Allah (azze ve celle)'nin o şeyi, o kuldan men etme irâdesini-zaruri bir müşâhede olarak- kula ifade eder.

Allah (c.c.) size merhamet etsin. Biliniz ki bugün irâde ehlinin yolu silinip yok olmuştur. O yolun yolcuları, nefislerini yüklenmeleri sebebiyle yolculukta ağır kaldılar da bu yolu yürümekten vazgeçtiler. Bu asrımızda tahkik ehli meşâyih bulunmaz oldu. İnsanlar Allah'a (c.c.) giden bu yoldan, yolun çetinliği yüzünden geri döndüler. Bugünün müridleri, tehlikeli/sakıncalı şeylerden çekinmeyenlere benzemektedirler. Kalbleri, nefislerinin zevklerine boyun eğmiş iken onlar dışlarını süslediler. Zâhirî hâllerini ıslah ederek güzelleştiremeyenler, nasıl olur da havâtırın (Hakk'tan uzaklaştıracak düşünce ve vesveselerin) zuhurunda kalblerini murakabe ederler?

Mürîdlere benzeyen insanlar iki kısma ayrılır:

Birinci kısım, hırka, yamalı elbise, kılık kıyafet gibi hususlarda mürîdlere benzerler. Şeytanın hileleri ve ilim azlığı sebebi ile bir meslekte çalışmayı reddederek, ölçüsüzce zâhirî amelleri yerine getirmeye çalışırlar. Rahat ve konfor hâline devam ederek, nefsi, muhasebeye tabi tutmadan, ondan kurtulmaya çabalarlar. Bu kısım tamah kapısını da dâima açık tutarlar.

İkinci kısım ise bu kavmin kitaplarında yazılı bulunan hikâyeler ve hikmetleri anlatır dururlar. Evliyânın hâllerinden bahsetmeleri onlara, husûsiyet mertebesine yükseldiklerini düşündürür. Ancak yakînlerinin zayıflığı ve hâllerinin kötülüğü onları, avam rütbesine düşürür.

Bu kısım insanlar, nefisleri için avamlık rütbesine razı olmazlar ama husûsiyet mertebesine vuslata da güçleri yetmez. Bu iki mertebe arasında rezillik yaygısı üzerinde acz ile otururlar. On-

ların hikmetle konuşmaları, göze; yakînlerinin zayıflığı ise ayağa benzer. Göz, ayağın gidemeyeceği yerleri görebilir. Onların düşüncesinde hikmetle konuşmak, onları, fiillerinin ulaşamadığı makama yükseltmiştir. Fiillerinin aşağı çektiği bir kimseyi, sözlerinin yükseltmesi ise mümkün olmayan bir şeydir. Bu grubun dillerinde zühdün şekli şemâli mevcuttur ancak fiillerinde zühdün hakikati bulunmaz. Dilleri kılıçsız kın, kalbleri tavansız ev gibidir. Onların hayırlı bir iş yapmaya da güçleri yetmez.

Çocukları olan bir kadının bekâret iddiasında bulunması olacak iş midir? İşte müridlere benzeyen bir kimsenin, hakikate erdiğini iddia etmesi de böyledir ki fiilleri, onun hâlini açığa çıkarmıştır.

Allah (c.c.) size merhamet etsin. Biliniz ki Allah Teâlâ'ya (c.c.) gidenlerin sülûk ettiği bu yol öyle bir yoldur ki müridlere benzeyen bir kimse bu yola girecek olsa bu yol onu rezil eder.

Sâliklere benzeyenler de şu iki hâl üzere bulunurlar:

Bu kimseler ya sâliklerin husûsiyet ehli olanlarına ya da avam olanlarına benzerler. Eğer sâliklerin avam olanlarına benzerlerse bu durumda, oruç, namaz, mücâhede, zorluk ve cefaya katlanmak ve Hâlik (Subhânehû) ve halka karşı su-i edebi terk ederek zâhirî hâl ve adabı güzelleştirmek gibi hususlarda ağırdan alırlar. Bütün bunlar sâliklerin avam olanlarının süsleri, hâl ve ahlaklarıdır.

Sâliklere benzemeye çalışan bu müteşebbihler ise asla bu güzel hâllerle hâllenmeye güç yetiremezler. Eğer müteşebbih, sâliklerin husûsiyet ehli olanlarına benzemeye çalışırlarsa bu durumda kendisi aleyhinde vaki olan (kaderin) hükmünün zorluğu anında, kalbi eğrilir de bundan nefret eder. Korkulacak işlerin zuhurunda sızlanır ve ıstırap duyar. Kendisine verilenleri yitirmesi durumunda hâli değişir ve sersemleşir. Bir konuda engellendiği,

o şeyden men edildiği zaman halka öfkelenir. Yerilmek onu üzer, övülmek hoşuna gider.

Bütün bu sayılanlar, sâliklerden husûsiyet ehli olanların güzel niteliklerine ve şemailine zıt olan hastalıklı hâllerdir. Onlarla birlikte bulunan dünyevileşmiş insanların kalbleri, dünyayı isteyenlerin, dünya yoluna sülûk edenlerin şemailini ve dünyaya rağbet edenlerin niteliklerini bilme hususunda tam bir anlayışa kavuşmuştur.

Dünyaya olan sevgilerinden ötürü, onların kalblerinde meydana gelen tembellik ve ağırdan alma hâlleri de onlara gizli kalmaz. Kim, sâliklere benzemeye çalışırsa, böyle bir kimsenin hâlleri, kendileri de aynı hastalıklarla malul oldukları için, dünyevileşmiş olanlara gizli kalmaz. Çünkü hasta olan bir kimseye, kendisiyle aynı hastalığa yakalanmış bulunan bir başka kimsenin hâli keşf olunur. Çünkü kendi nefsinde bulunan hâlleri, başkasında görünce, onun hâlini hemen anlar. Hâller, söz perdeleri altında gizlenmiş olsa da davranışlarıyla bir şekilde açığa çıkar. Çünkü fiiller ve şemail, sözlerin aldatmacaları altında gizlenmiş olan hakikatleri ortaya çıkarır.

Bu sebepten ötürü seleften bazıları:

“Hâl dili, hakikatleri lisan dilinden daha güzel ve doğru olarak açıklar.” demişlerdir.

Sözleri, ahireti talep ettiği yönünde olanların fiilleri, bu dünyayı talep ettiğini gösteriyorsa o kimsenin, hakikat ehli olanların mertebelerinden çok uzakta olduğu açıktır. Çünkü sözleri onu, eninde sonunda rezil eder.

Tabiatının serkeşliği kime galip gelirse; nefsinin şehvetleri kimi geri bırakırsa ve ahlakının karanlığı kimi kör ederse böyle bir kimse hakikat üzere bir mürîd olamaz. Aksine o kimse, bu kav-

min yolundan çok uzaktır. Çünkü nefsin serkeşliğinden ayrılabilmek ve dünyaya karşı ilgisiz olabilmek ancak zühdle şekil ve görüntüden soyutlanabilmek ise ancak varlık/benlik iddiasını ortadan kaldıracılabilmekle mümkün olabilir ki hakiki müridler, çok eskiden beri bu niteliklerle sıfatlanmışlardır.

Kim, böyle değilse o kimsenin müridliğinin temeli sakattır, çürüktür. Sülûk etmek için cahil bir hasta, kılavuzsuz olarak, bu yola düşerse, bu irâde yolu (müridlik yolu)'nda ilerlemesi çok zordur. Vera' ve zühd hâlleri bir müridde bir araya gelmedikçe, onun müridliğinin temeli eğri olur.

Vera', kazancın tasfiyesine bir hazırlıktır. Zühd, yüksek mertebelere çıkmak için her şeyden el etek çekip boşalmaktır. Dünya musibetlerine değer verip sıkıntıya düşmek, yakînin zayıflığının sınanmasıdır. Niyet ve azmin, geçici dünya hazlarına yönelmesi, şımarık insanların âlâmetlerindendir. Kaderin hükmünün vukuunda sızlanmak, hayırlı işlerden geri kalanların sıfatlarındandır. Herhangi bir şeyden men ettikleri için halka öfkelenmek, kötülerin niteliklerindendir. Fayda ve zararı halka izâfe etmek hakkı görmeye bir perdedir. Niyeti, halktan tamaha sarf etmek, azaptır. Elde olan belli bir mala dayanıp güvenmek, mütevekkilin hâli için bir noksanlıktır. Kalbin Allah'tan (c.c.) başkasıyla sükûnete erme niyeti, inatçılıktır/serkeşliktir. Kalbde bulunandan başka bir şey izhar etmek, içi başka dışı başka olmak aldatmaktır, nifaktır. Kendisinden gizlenilen ve perdelenen şeye bakmak veya kulak kabartmak tecessüstür. Mümkün olamayacağını bildiği hâlde, manevî hastalıklarla beraber, makam iddiasında bulunmak rüsvalıktır.

Yolu tanıdıktan (mârifetten) sonra, yola sülûk etmekten âciz kalmak, mahrumiyettir. Yol ayan beyan ortaya çıkıp, kılavuz öne düşüp, bütün delil ve işaretler ortada bulunur ve hakikatler tanınır da kul, bütün bunları elde ettikten sonra avam rütbesinden sâlikler mertebesine yükselmezse böyle bir kimse anlayıştan

(fehm) sonra gaflet ehlinin derecesine tekrar döndürülür. İlimden sonra cahiller makamına hapsolunur. Bu kimse, yürümekte olduğu yoldaki karanlığı gidersin diye kendisine lamba verilen bir kimseye benzer ki bu kimse, tevîkinin (becerisinin) azlığı sebebiyle bir adım bile atmaya güç yetiremez.

Bu durum, öyle bir kulun sıfatıdır ki, bu kulun mahrumiyetinin karanlığı, mârifetinin nûrunu söndürmüş de kalbinin ilmi ölmüş, dilinin laklakı devam etmektedir. Mahrum olanın beşeriyet bulanıklıkları durulmaz. Hayırlardan geri kalanların kalblerinin niyetleri gizli kalmaz. Çünkü kaplardan ancak içine konulmuş olanlar sızar. Zâhiri fiiller, kalblerin niyetlerini ortaya döker/şahitlik eder.

Allah (c.c.) size merhamet etsin. Bu kötü sıfatlardan sakınınız. Fiilleriniz sözlerinize tam muvafakat sağlayıncaya kadar, mârifet sanatını açıklama veya hikmetlerin inceliklerini ortaya çıkarma çabasıyla konuşmayınız. Çünkü avam için söz üstedir, fiil ise alttadır ve söze doğru yükselir. Seçilmişler için ise fiil üstedir, söz alttadır ve fiile doğru yükselir. Mûteşebbih olanlar için geçerli olan durum ise söz üsttedir, amel ise hastadır, bu nedenle amel, söze doğru yükselemez.

Bu saydığımız üç nitelik, halkın bütün sıfatları için gereklidir. Her insan, kendi mertebesini bu üç sıfattan hareketle bilsin, anlasın. Fiilin çirkinliğine rağmen, sözün güzelleştirilmesi, iç âlemin kir ve pasına rağmen, aleni hâllerin ıslâhı, bütün bunlar, Allah (azze ve celle)'nin gözünden düşmeye ve öfkeye neden olur.

Allah (c.c.) size merhamet etsin. Biliniz ki tâate nispet edilmeksizin günahlar işlemek, günahlara nispet edilmeksizin ve tâatle süslenmiş bir görüntü ile günah işlemekten daha hafiftir. Bununla birlikte bu ikisi de kötüdür, şerdir. Çünkü taate nispet edilmeksizin günah işlemenin karşılığında af ile karşılaşmak mümkündür. Ancak taat görüntüsü altında günah işlemenin kar-

şılığının, Allah'ın (c.c.) öfkesi olacağından korkulur. Kalbe tembellik ve ölüm arız olmuşken, ilim ve hikmetle konuşmak bir suçtur ve gazaba neden olur. Bu yola sülûk etmede acziyet içinde bulunduğû hâlde, yolu tarif etmeye kalkan kimsede hayır yoktur.

Bu sayılanlar, müridlere benzeyenlerin sıfatlarındandır. Müridlerin sanatından bîhaber oldukları hâlde onlara benzeyenlerin bu benzeyişleri, imtihan sebepleri ortaya çıktığında onları rezil rüsva eder. Gerçek mürid de müteşebbih de birer dirhemdirler. Birbirinden ayırt edilmeleri zordur. Ancak bu ikisi denenince/eritilince gümüş olan bakır olandan ayrılır.

Allah (c.c.) size merhamet etsin. Biliniz ki bu kavim, kalble-riyle dünyadan zâhid olup, Allah (azze ve celle)'ye tam bir irâde sadakatiyle yönelince Allah (c.c.), onların zâhirlerini güzelleştirdi, bâtınlarını yakîn ile arındırdı, onlardan başkasının gerçekleştirmesi zor olan tâat ve amelleri, onlara kolaylaştırdı.

Onlar zorlukta nimet buldular. Nefislerini kulluğun zilleti altına attılar. Amellerini sadece Allah Teâlâ (c.c.) için bir kulluk vazifesi olarak yerine getirdiler. Amelleriyle, herhangi bir sevap beklentisi veya azaptan kurtulma düşüncesi içinde olmadılar. Onlar, Allah'ın (c.c.) kendilerine farz kıldığı tâatleri, kendi üzerlerinde yerine getirmeleri zorunlu bir görev olarak gördüler.

Allah (Subhânehû) rubûbiyeti sebebiyle bu kulluğa hak kazanmış ve ulûhiyeti sebebiyle de O'na (c.c.) kulluk etmek, kulları üzerine vacip olmuştur. Bu kavim, nefislerini Allah'ın (c.c.) malı olarak gördüler. Bu düşünceden hareketle, mal sahibinin malıyla ilgili verdiği hükümlerde herhangi bir zulmün olmayacağını bildiler. Mal sahibinin hükümlerinin, nimet ve belâ olmak üzere iki kısma ayrıldığına yakînen inandılar.

Onlar, mal sahibinin nimetini, O'nun (c.c.) fazlı olarak; verdiği belâyı da, O'nun (c.c.) adâleti olarak gördüler. Her şeyin sa-

hibi olan ve kendisinin üstünde herhangi bir sahip bulunmayan Allah'ın (c.c.) hükümlerine bu şekilde bakmak gerekir. Bu kavim, kaderin, asırlar ve zamanlar var olmadan önce irâde ve şekâvet olarak belirlendiğini bildiler. Vaad, saadete; va'îd şekâvete, şekâvet ise irâdeye dâhil oldu. Kula, azap hükmü ise, kendisinde gerçekleşen günah sebebiyle yazıldı.

Çünkü Allah (Subhânehû), herhangi bir kimseye sebep olmaksızın azap etmeyi istemez. Eğer bir kimseye sebepsiz olarak azap etmek isteseydi, bunu yapardı ve bu durumda da yine O'nun (c.c.) zulüm yaptığı söylenemezdi. Böyle yapsaydı, bu durum O'nun (c.c.) adâleti olurdu. Allah (c.c.), zulüm ve zulmetmekten münezzehdir. O (Subhânehû), şâkiye şekâveti dileyince, ona sebepsiz azap etmeyi dilemedi. Bundan dolayı günahları yarattı. Böylece, kula azap vaki olmasının sebebi, ezelde yazılmış olan kader değil de o kulun günahları işlemesi oldu.

Çünkü bir kula, sadece ezelde yazılmış bulunan kader sebebiyle -başkaca bir sebep olmaksızın- azap vaki olması, Kitap, sünnet ve ümmetin icmaında mevcut değildir. Çünkü azap, bir cezadır. Azapla cezalandırmak da ancak bir günah fiiline vaki olur. Yoksa sadece ezelde yazılmış bulunan kaderden dolayı cezalandırma doğru olmaz. Çünkü kaderin ezelde yazılması işi Rabbin (c.c.) bir fiilidir. Günahlar ise kul filleridir. Bundan dolayı bir kul Rabbinin (c.c.) fiili sebebiyle değil ancak kendi fiili sebebiyle azapla cezalandırılabilir. Bu duruma Allah Teâlâ (c.c.) şöyle işaret etmiştir:

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِلطَّاغِينَ مَابًا ﴿٢٢﴾
لَا يَشِينُ فِيهَا أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾ لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾
إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَاءً وَفَاقًا ﴿٢٦﴾

“Şüphesiz cehennem, bir gözetleme yeridir; azgınlar için içinde çağlar boyu kalacakları bir dönüş yeridir. Orada ne bir serinlik ve ne de içecek bir şey tadacaklar! Ancak uygun bir ceza olarak kaynar su ve irin içecekler.” (Nebe Sûresi, 78/21-26)

“Uygun bir ceza” ifadesinin manası, fiillerine uygun bir ceza demektir. Bunun misali, bir adam kölesini dövme istemekte fakat onu sadece, emrine isyan edince dövmeyi istemektedir. Efendi bu düşüncede iken, köle, efendisinin emrine asi oldu da efendisi onu dövdü. Senin Rabbin (c.c.) kimseye zulmetmez. Bu sebepten ötürü bu kavim, günah işlemekten korktular da kalblerini ve azalarını günahattan alıkoydular.

Bu kavim, günahları terk etme hususunda şu üç kısma ayrılırlar.

a. Onlardan bir kısmı günahı, azaba uygun bir fiil işlemekten korktukları için terk ettiler. Kendi nefisleri için azaptan haşyet duydular. Bu hâl, avamın günahı terk etme sebebidir.

b. Diğer bir kısım ise, günahı Allah (Subhânehû)'dan utan-
dıkları için terk ettiler. Çünkü O (c.c.), onlara, birçok ihsan ve lü-
tuflarda bulunmuştur. Aynı zamanda O (c.c.), onların hâllerine ve
fiillerine de muttalidir. Bu sebepten ötürü O'ndan (c.c.) hayâ ede-
rek günahı terk ederler. Bu düşünce ile günahı terk ediş ise havas-
sın günahı terk edişi sebebidir.

c. Bir diğer kısım ise günahı Allah (Subhânehû)'ya karşı duy-
dukları saygı ve iclâl duygusu yani kalbde Allah'ı (c.c.) yüceltme
duygusu sebebiyle terk ettiler. Büyük burhan (bürhanu'l-e'zam)
ve iclâlin zuhuru bu grubu, günahlardan alıkoymuştur. Bu hâl ise
havassu'l-havassın günahı terk ediş sebebidir.

Allah (c.c.) size merhamet etsin. Herkese zararı dokunduğu
ayan beyan ortada olan bir ev olan dünyadan sakınınız. Çünkü o,
akılları aydınlandıktan sonra nice yiğitleri aldatmıştır. Yine o, ilim

ve beyana ulaşmış nicelerini, makam ve itibar elde etme sevgisine ve gelip geçici basit zevklere düşürmüştür. Onları, basit meseleler ve hakir zevklerle oyalamıştır. Gerçek bir mürîdin seلفتen olan mürîdlere muhalif olması, insaf dışı bir tutumdur. Ancak sonradan gelenler, önceden gelip geçmişlere sadece söz ile benzediler de hâllerini sıkı sıkıya teftiş etmek vb. özelliklerinde onlarla aynileşmediler.

Bugün, sonradan gelenler, bu kavmin en rezili oldular. Bununla birlikte bugünün halefleri, tembelliğin perdelediği halleriyle gayb sahnelerinin kendilerine keşf olunmasını umuyorlar. Uyuyan bir kimsenin, uyanık olan bir kimsenin gördüğü şeyleri görmesi muhaldir. Gözleri kör olanın, sırları görmesi de muhaldir. Onların dilleri hikmet ile konuşur ama kalblerinin kapısı kapalıdır. Dünya sevgisine sıkı sıkıya tutunmuş olanlar bu kapıların kendilerine açılmasını nasıl umabilirler ki?

Allah (c.c.) size merhamet etsin. Sâlikleri Allah Teâlâ'dan (c.c.) perdeleyen hastalıklardan sakınınız. Biliniz ki kulun nefsi, onun perdesidir. Kim nefsini, çirkinlik ve kirlerinden arındırır, aşağılık sıfatlarından uzaklaştırırsa o kimsenin yüklendiği herhangi bir ağırlık olmaksızın, bu kavmin yolu üzerindeki seyr u seferi istikâmet üzere olur. Hiç kimse, nefsinden daha ağır bir yük yüklenmemiştir. Nefsini sırtında taşıyan bir kimsenin, bu kavmin amaçladığı hedefe ulaşması asla mümkün değildir. Bu iş nefisten bedeldir. Nefsi tamamen terk etmeyen amacına ulaşmaz. Nefsin isteği rahatlık ve konfordur. Onun zevki ise lezzet aldığı şeylerdir.

Bir kul, nefsini, gelip geçici lezzetlerden men ederse nefsi, ahiret nimetlerine ulaşmayı hedef hâline getirir. Eğer kul, nefsi, dünya ve ahiret nimetlerinden de yüz döndürürse, bu durumda nefsi, inkıta (nimetlerden yüz çevirme) ve kendini bir makamda görme nimetleriyle nimetlenir. Bütün bunlar, kulu Allah

(Subhânehû)'dan (uzak kılan) perdelerdir. Eğer bir kul, nefsin-den ayrılırsa o kulun tefrîd yolu üzerinde, Hazret-i Kudsiyyeye (c.c.) doğru olan gidişi, istikâmet kazanır böylece kulun sırrında Hakk (Subhânehû) tek olarak kalır da kalbler O'nunla (c.c.) ünsiyet kurar. Nefs ise bu yolculukta terk edilmiş bir hâlde kalır ki nefsin, kalb ile birlikte Hazrete (c.c.) ulaşması mümkün değildir. Çünkü nefis, nimetlerden, kendi zevkinden başka bir şeyi istememektedir. Kalb ise zevkini, nimetleri veren Mün'imden (c.c.) ister. Nimetler aşağı mertebededir ve nefis de onlarla beraberdir. Mün'im (c.c.) ise yüce makamlardadır ve kalb de onunla beraberdir.

Bu açıklama lâfzî bir izahtır. Yoksa insan, kalb olmadan tamamlanamaz. Bir insan ne zaman hazret mertebesini kat ederse -insanla kastım kalbdır- o kimse ne güzel bir kuldur. Hakk (Subhânehû) kalbde tek olarak bulununca, kalb de, ferdaniyetle birlikte, nefisten gaybet hâliyle edeplenirse bu durumda nefsin, tefrîd makamını görme isteği kaybolur ve herhangi bir şeye iştah duymaz olur. Bu hâlde kalb, dilsiz dudaksız gizli bir zikirle meleklerle konuşur. İşte bu hâlde isen, "Lâ ilâhe illallahu vahdehû lâ şerikeleh" sözünün manasını kavrarısın. Mürîd bu mertebeye ulaştınca, onun tefrîd makamı sıhhat bulmuş olur. Havas, avamdan, bu makama yükselme sayesinde ayrılmıştır. Daha sonra onlar, bu makamdan daha üst makama yükselirler. Onlar, bu yüce makamda, mahlûkatın hepsinin elde olduğunu ve onlardan hiçbirinin bu elden çıkamadıklarını görürler. Sakin olanın kudret ile tutulmuş olduğunu, hareketli olanın da hikmetin tasarrufuyla hareket ettiklerini görürler. Her şeyin Kakhâr olan Sultan'ın hükmüne boyun eğmiş ve irâdesinin hükmü altında mecbur olduklarını anlarlar. Kalb, gaybetinde yaşadığı hâlleri, sırrında ifade eder, açıklar. Derki:

"Sen (c.c.) eksikliklerden münezzehsin. Senin şanın ne yücedir. Senin hükümrânlığın ne büyüktür."

İşte bu tâzim makâmıdır. Bu makâmın sahibi Allah (azze ve celle)'ye iclâl ve i'zam (yüceltme ve ululama) gözü ile bakar. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in şu sözünde bu sırra bir işaret vardır:

“Dualarınızda, ‘Ey celâl ve ikram sahibi!’ demeye devam ediniz.”³¹ Daha sonra, bu makamdan daha üstte olan bir makama yükselirler ki bu makamda, kalblerinin basiretinden, bütün perdeler kalkar. Onlar sanki O'na (c.c.) bakıyor gibi olurlar. Onlar, bütün vakitlerinde O'nun (c.c.) önünde edep ve terbiye yaygısı üzerinde otururlar. Bu makamda kulu hummaya benzer bir hararet kaplar. Yanlarından, sırtından ve göğsünden terler boşalır. Göğsünde kalbi küt küt vurmaya başlar, öyle ki, sık sık nefes almasından dolayı göğsü daralır. Bu hâlde iken kalb, edep ve hayâ diliyle sırrında şöyle der:

“Sen (c.c.) her türlü eksikliklerden münezzehsin. Her şey Sen'in (c.c.) gözünün önündedir. Sen'in (c.c.) ilminin kuşatmadığı hiçbir şey yoktur.” İşte bu makam, hayâ makamıdır. Bu makam, sâliklerin, Hakk (Subhânehû) ile birlikte olduklarında -yani O'nun (c.c.) kendi hâllerine muttali olduğunu tefekkür ettikleri zamanlarda- kalblerine zor ve şiddetli gelen bir makamdır.

İşte bu noktadan sonra kalbler, sefer için hazırlanır. Perdeler açıldıktan sonra sağlam bir nazara sahip olur da gayb sırlarını müşâhede ederler. Kalblerin, sevenle sevilen arasında gözlemin görmediği sırlardan müşâhede ettiklerini açıklamaları ve ifade etmeleri gerekmez. Zâhirî kabuklarla birlikte bulunan bir kimse, gayb perdeleri arkasında olanlara vâkıf olamaz. Allah (c.c.) size merhamet etsin, nefislerinizden gaybete düşününüz. Ta ki kalbleriniz, Rabbinizin (c.c.) azameti ile dolsun da Mevlâ'nızın (c.c.) sizi müşâhede etmesinden utanasınız.

Bu durumda sizler, O'nun (c.c.), sizden başka hiçbir kimse'nin müşâhede etmediği sırlarını müşâhede edersiniz. Hikmetle

31. Tirmizî, Deavât, 3447.

konuşmayı çoğaltmakla birlikte, o hikmete muhalefette bulunan memleketlerin hiç birisinde, sûfilerin adâbını öğretmek doğru değildir. Orası öyle bir memlekettir ki, ehlinin kalblerini bozup ifsat etmiştir. Perdelenmiş olan bir kalbden, perdelerin kalkması neredeyse mümkün değildir. Çünkü kalbler, ancak mertebeye kendi üstlerinde bulunan kalblerin yağmurları ile büyüyüp yeşerir. Aşağı mertebede bulunan bir kalb, -bir de feyz bulutları kurumuşsa- kendisinden üst mertebede bulunan bir kalbi nasıl yeşertip büyütebilir? İşte bu size vasiyetimizdir. Allah (c.c.) sizi onu yerine getirmeye muvaffak kılsın. Vasiyet akıllı kimse için bir hatırlatma, gafil için ise bir uyarıdır.

Bu kitapta biz, elimizden geldiğince ve anladığımız kadarıyla size tavsiyelerde bulunup hatırlatma babında nasihat ettik. Umarız ki Allah (c.c.), bu kitabı bağışlamasına bir vesile kılar.

Bu kitabın telifini, beş yüz doksan dokuz yılının Muharrem ayının altıncı gecesi bitirdik.

Biz bu kitabı bu tarihten yıllar önce bu isimle yazmıştık. Ama bitirmek mümkün olmamıştı. Biz daha önce yazdığımız bazı kitaplarda bu kitabın ismine işaret etmiştik. Biz ikinci kez bu kitabı yazmaya başladık ve ona daha önce verdiğimiz ismi verdik.

Umulur ki Allah (c.c.), onu, kalbinde irşat olma isteği bulunanlara bir nûr kılar. Rabbine (c.c.) ulaşmak isteyen bir kimseye, delil eyler. Bu kitabın yazılmasını hakkımızda bir gazap vesilesi yapmaz. Bu kitabı, O'ndan (c.c.) umut ettiğimiz şeylerin elimizden gitmesine bir sebep kılmaz. Allah (Subhânehû) hakkında güdülecek zan, onun günahları bağışlaması, ayıpları gizlemesi, itaat etmeyi nasip etmesi, niyeti kendisine döndürmesi ve her şeyin ona itimat edip dayanmasıdır.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman b. Ebi'l-Haram- Leys b. Sa'd, **Mu'cemü't-târihu't-türâsi'l-İslâmî fî mektebâti'l-âlemi**, haz.: Ali Rıza Karabulut-Ahmet Turan Karabulut, Daru'l-'Akabe, Kayseri (t.y.).
- Ahmed Baba b. Ahmed, **Neylü'l-ibtihâc bi-tatrîzi'd-dîbâc**, haz.: Abdulhamid Abdullah, Daru'l-Kâtib, Trablus, 2. Baskı 2000.
- Ali İbnu'l-Ca'd, **Müsnedu İbni'l-Ca'd**, Tahkik: Âmir Ahmed Haydar, Müessesetü Nâdir, Beyrut 1410.
- Buhari, Muhammed b. İsmail, **el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahihu'l-Muhtasar**, Tahkik: Muhammed Züheyr b. Nasır, Daru Tavki'n-Necât, 1422.
- Ebû Abdullah Muhammed b. selâme el-Kuzai, **Müsnedü Şihab**, Tahkik: Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1407.
- Ebû Davud Süleyman b. Davud, **Müsnedü Ebi Davud**, Tahkik: Muhammed b. Abulmuhsin et-Türkî, Daru Hicr, Mısır, 1419.
- Ebû'l-Abbas, Ahmed b. Muhammed, **el-Bahru'l-medid fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd**, Tahkik: Ahmed b. Abdullah el-Kuraşi, Beyrut 1423.
- Ed-Dîbâcî, Muhammed, **"Mukaddime"**, **Kitabü şemsi'l-kulûb**, Dâru Sâdır, Beyrut 2012.

- Ed-Dîbâcî, Muhammed, “Mukaddime”, Kutbü'l-‘ârifin fi'l-‘akâidi ve't-tasavvuf, Dâru Sâdir, Beyrut 2001.
- Ed-Dîneverî, Ebû Bekr Ahmed b. Mervan, **el-Mücâlesetü ve cevâhiru'l-ilmî**, Tahkik: Ebû Ubeyde Meşhur b. Hasen Âl Süleyman, Cem'iyetü't-Terbiyyeti'l-İslâmiyye, Bahreyn 1419.
- El-Aclûnî, İsmail b. Muhammed, **Keşfu'l-Hafâ**, Tahkik: Abdulhamîd b. Ahmed, El-Mektebetü'l-Asriyye, 1420.
- El-Beyhakî, Ahmed b. El-Huseyn, **Şu'abü'l-îmân**, Tahkik: Abdulliy Abdülhamîd Hâmid, Mektebetü'r-Rüşdi li'n-Neşri ve't-Tevzî'i bî'r-Riyad, 1423.
- El-Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr, **Müsnedü'l-Bezzâr**, Tahkik: Mahfuzu'r-Rahman vd., Mektebetu Ulûmi ve'l-Hükmi, Medine 1988-2009.
- El-Cevherî, İsmail b. Hammad, **Mu'cemu's-sihâh**, Dâru'l-Ma'rifeti, Beyrut 2008.
- El-Hasen el-Yûsî, **el-Muhadarâtü fi'l-edebi ve'l-lügat**, Dâru'l-garbi'l-islâmî, Tahkik: Muhammed Haccî- Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, Beyrut 2006.
- El-İrâkî, Ebû'l-Fazl Zeynüddin Abdurrahim b. el-Huseyn, **el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr fi'l-Esfâr**, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1426.
- El-Kayrevânî, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Talib Hamûş, **el-Hidayetü ilâ Bulûğu'n-Nihayeti fi İlmi Meâni'l-Kur'âni ve Tefsirihi**, Mecmuatü buhûsi'l-Kitabi ve's-Sünneti, 1429.
- El-Kuzâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. selâme, **Müsnedü's-Şihâb**, Tahkik: Hamdî Abdülmecîd, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1407.
- El-Licâî, Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Yûsuf, **Şemsü'l-kulûb**, Tahkik: Muhammed ed-Dîbâcî, Dâru Sâdir, Beyrut 2012.
- El-Licâî, **Mehaccetü's-seâde**, St. Petersburg, Doğu Araştırmaları Fakültesi Kütüphanesi, 757-908.

- El-Licâi, **Şemâilü'l-husûs**, Rabat Umum El Yazma Eserler Kütüphanesi, D 1810.
- El-Licâi, Yûsuf b. Abdurrahman, **Kutbü'l-ârifîn fi'l-'akâidi ve't-tasavvuf**, Tahkik: Muhammed ed-Dîbâcî, Dâru Sâdır, Beyrut 2001.
- Er-Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer İbnü'l-Hasen, **Darü'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabi**, Beyrut, 1420.
- Es-Semlâli, el-Abbas b. İbrahim, **el-İ'lâm bimen halle mera-keş ve ağmâtü mine'l-a'lâm**, haz.: Abdulvahab b. Mansur, el-Matbaatü'l-Mülkiyye, Rabat 1423/1993.
- Evariste Lévi-Provençal, Fihristü'l-mahtûtâti'l-'arabiyyeti'l-mahfûzeti fi'l-hazâneti'l-'âmmeti li'l-kütübi ve'l-vesâiki bi'l-mağrib, Matbaatü'n-Necâhi'l-Cedide- ed-Dâru'l-Beydâ, Rabat 1997 - 1998.
- Ez-Zirikli, Hayreddin, **el-A'lâm**, Dâru'l-İlmi lil-Melâyîn, Beyrut 2002.
- Fazlıoğlu, İhsan, "İbnü'l-Bennâ el-Merrâküşi", **DİA.**, c. 20, s. 530.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, Tahkik: Esad Muhammed et-Tayyib, Mektebetü Nezat Mustafa el-Bâz, 1419.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr, **el-Kitabü'l-Musannef fi'l-Ahâdisi ve'l-Âsâr**, Tahkik: Kemal Yûsuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1409.
- İbn Ebî'd-Dünya, Ebûbekr Abdullah b. Muhammed, **El-Yakîn**, Tahkik: Yasin Muhammed, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye.
- İbn Manzûr, **Lisânü'l-'arab**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1997.
- İbn Mubarek, Ebû Aburrahman Abdullah, **Ez-Zühhd ve'r-Rekâik**, Tahkik: Habiburrahman el-A'zami, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

- İbn Receb, Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed, **Şerhu İleli't-Tirmizî**, Tahkik: Hemmâm Abdurrahim Saîd, Mektebetü'l-Menâr, ez-Zerkâ, Ürdün, 1407.
- İbnü'l-Hatîb, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Hasen, **Şerefü't-tâlib fi es-ne'l-metâlib**, haz.: Abdulaziz Sağirduhan, Mektebetü'r-Rüşd, Riyat 1424/2003.
- İsmail b. Muhammed el-Bağdadi, **Hediyetü'l-arifin esmâü'l-müellifin ve âsâru'l-musannifin**, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut.
- İsmail b. Muhammed el-Bağdadi, **İzahu'l-meknün fi zeyli alâ keşfi'z-zünûn**, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut.
- Kehhâle, Ömer Rıza, Mu'cemu'l-müellifine terâcimü musannifi'l-kütübî'l-arabiyyi, Dâru İhyai't-Türâs, 1376/1957.
- Muhammed b. Et-Tayyib el-Kâdirî, **Neşrü'l-mesânî li ehli'l-karni'l-hâdî aşera ve's-sânî**, Tahkik: Muhammed Haccî- Ahmed Tevfik, Dâru'l-Mağribi li't-Te'lifi ve't-Tercemeti ve'n-Neşri, Silsiletü't-terâcim (3), er-Rabat 1397-1977.
- Muhammed b. Rızk b. Abdunnasır el-Medenî, **et-Tefsiru ve'l-müfessirûn fi garbi efrikıyye**, Dâru İbn-i Cevzî, Memleketü'l-Arabiyyeti's-Suudiyyeti.
- Müslim, Müslim b. Haccac Ebû'l-Hasen el-Kuşeyrî, **el-Müsne-dü's-sahîh**, Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbaki, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut.
- Özen, Şükrü, "İbn Kunfûz", **DİA.**, c. 20, s. 143.
- Tirmizî, **Sünen**, Tahkik: Ahmed Muhammed Şakir vd., Şirketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1395.

KELİME İNDEKSİ

- A -

Abdal 218.
'Abde binti Hâlid b. Ma'den 215.
Abdurrahman b. Gânim 185.
Abdurrahman b. Süleyman b. Ebî
er-Rebî'el-Licâi 11.
Abdurrahman b. Yûsuf el-Licâi 11.
Âdem 55, 153.
Âdemoğlu 51, 53, 206.
afv 17.
akıl 27, 28, 46, 52, 57, 155, 176, 192,
206, 207, 215.
âlim 11, 177, 178, 179, 180, 182,
184, 185, 186, 187, 188, 189, 190,
200, 202, 228, 229.
Ârif 40, 53, 58, 134, 146, 174, 198,
204, 219, 223.

- B -

basiret 40, 48, 49.
bast 65, 83.
bâtın 38, 208, 215, 219, 220.
bâtınî 17, 47, 50, 103, 128, 219, 220.
Bicâye 12.
Bistâmî 148, 166, 196, 197, 198.

- C -

cariye 107, 108, 130, 163, 231.
cem' 31.
Cennet 31, 43, 126, 132, 134, 142,
150, 187, 194, 200, 201, 223.
cimrilik 41, 119.
cömertlik 109, 119, 144, 145, 158.

- D -

Dâvûd et-Tâi 189.
Dinar 233, 234.

- E -

Ebû'l Abbas b. el-Arif 50.
Ebû'l-Kâsım 11, 19, 22, 25, 250.
Ebû'l-Velid et-Tayâlisî 193.
Ebû Saïd el-Hudrî 201.
Ebû Süleyman ed-Dârânî 65, 112,
212.
Ebû Zeyd Abdurrahman b. Mu-
hammed b. Maluf es-Se'âlibî el-
Cezâirî 16.
Ebû Zeyd'dir 11.
el-Bicâi 12.
el-Yüsî 11, 14, 15, 16, 250.

Esamm 222.

Eş'ârî 12, 17.

Eyyüb 12, 104.

- **F** -

Fas 21.

fenâ 94.

- **G** -

gaflet 20, 26, 46, 47, 53, 70, 71, 150,
174, 211, 212, 241.

Gazzâlî 13.

- **H** -

hâdis 170, 171.

Hakîm 94, 199, 230.

Hakîm b. Cafer 132.

halvet 37, 63.

haset 55, 180.

haşyet 28, 137, 173, 179, 190, 208,
215, 227, 244.

Hâtem b. Esam 186.

havas 18, 28, 79, 146, 149, 159, 213.

havassu'l-havass 18.

havf 17, 19, 65, 136, 137, 156, 214.

Havva 153.

hayâ 19, 31, 65, 92, 127, 153, 214,
233, 244, 247.

hayret 113, 201, 213.

hevâ 47.

Heybet 213, 214.

hırka 237.

hırs 37, 42, 223.

hızlan 46, 131.

hikmet 20, 26, 66, 93, 184, 190,
192, 193, 194, 195, 196, 199, 200,
204, 205, 207, 208, 209, 211,
228, 229, 230, 231, 245.

hilm 149, 204, 223.

Hulûl 170.

hüsn-i zan 83, 110, 210.

hüzûn 130, 131, 132, 133, 134,
137.

Hız. Musa 115, 213.

- **İ** -

ırkçılık 223.

İblis 55, 60, 153.

İbn-i Ümm-i Mektum 183.

İbnü's-Semmâk 140.

İbrahim b. Edhem 185.

iclâl 32, 66, 166, 173, 244, 247.

ihlâs 81, 126, 127, 128, 129, 155,
156, 168, 194, 215.

ilham 20, 26, 59, 140, 141, 147, 148,
158, 203.

ilim 13, 27, 46, 62, 83, 91, 93, 94,
127, 131, 133, 134, 147, 148, 178,
179, 180, 183, 184, 185, 186, 187,
188, 189, 190, 194, 200, 202,
208, 209, 211, 224, 227, 228,
229, 230, 231, 232, 237, 242, 244.

İmam Gazzâlî 13.

inâyet 49, 84, 86, 96, 100, 107, 113,
128, 129, 131, 172, 176, 177, 229.

irâde 17, 30, 34, 76, 106, 113, 150,
153, 177, 202, 236, 237, 240, 242,
243.

İsa 164, 165, 184, 190.

İskenderiyye 18, 22.

İsrailoğulları 194.

istikamet 17, 133, 217.

- **K** -

Ka'bu'l-ahbar 188.

kabz 65, 83.

Kader 13, 76, 208, 224.
 Kadîm 170.
 kanaat 20, 33, 34, 35, 177.
 keşf 57, 66, 95, 195, 239, 245.
 köle 46, 81, 106, 107, 108, 110, 122,
 130, 131, 137, 154, 155, 163, 184,
 195, 225, 226, 244.
 kurb 66, 86, 87, 89, 95, 171, 213.
 Kutbül-'Ârifin 11, 12, 13, 15, 16, 17,
 250, 251.

— L —

Licâi 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18,
 19, 20, 22, 110, 250, 251.
 Licâye 11, 12, 14.

— M —

Mağrip 11, 17, 21.
 makam 60, 88, 89, 101, 113, 114,
 132, 133, 148, 158, 190, 196, 198,
 199, 200, 201, 202, 203, 204,
 223, 227, 228, 229, 230, 231,
 233, 234, 240, 245, 247.
 Mâlik 168, 192, 193, 194, 200, 233,
 234.
 mârifet 20, 28, 43, 48, 58, 104, 112,
 133, 155, 156, 160, 184, 189, 198,
 232, 241.
 mârifetullah 17, 111, 175.
 Medyen 213.
 Mehaccetü's-Se'ade 18.
 melekût 36, 48.
 merhamet 161, 211, 236, 237, 238,
 241, 242, 244, 245, 247.
 meşâyih 237.
 muhabbet 17, 19, 126, 160, 161,
 162, 164, 165, 166, 167.
 Muhabbetullah 163.

Muhammed Dibâci 17, 22.
 muhdes 49, 94, 170.
 murakabe 179, 232, 237.
 Muvahhidler 11, 17.
 mücâhede 46, 56, 89, 96, 120, 132,
 174, 179, 213, 238.
 Mücâhede 233.
 Mücâhid 192.
 mürid 236, 239, 242.
 Mürşid 42.
 müşâhede 28, 49, 65, 70, 91, 92, 93,
 96, 113, 134, 137, 158, 196, 198,
 205, 213, 214, 237, 247.
 müteşebbih 238, 242.

— N —

nefs 18, 19, 20, 45, 46, 47, 49, 58,
 60, 120, 149, 156, 157, 211, 223,
 234, 246.
 nûr 50, 72, 94, 155, 204, 225, 248.

— Ö —

Ömer b. Hattab 138.

— R —

Rabat 11, 16, 17, 21, 251, 252.
 Rabi'atü'l-'Adeviyye 85.
 recâ 17, 64, 65, 83, 123, 145, 146,
 156, 173.
 rîzâ 19, 33, 41, 64, 80, 84, 100, 101,
 102, 103, 104, 107, 108, 109, 110,
 111, 112, 113, 146, 173, 174, 176,
 204, 222, 223, 224.
 Ruh 153, 211.

— S-Ş —

sabır 17, 19, 41, 96, 97, 98, 99, 101,
 108, 109, 110, 140, 155, 174, 177,
 200, 204, 223.

Sâid b. el-Müseyyib 168.
 sâlik 57, 87, 240.
 siddik 58, 60.
 sîdk 87, 97, 114, 115, 117, 119, 121,
 122, 123, 124, 125, 128, 155, 156,
 210, 233.
 Sırrî es-Sekatî 202.
 sum'a 204, 223.
 sükûn 27, 40, 42, 76, 80, 87, 104,
 109, 115, 116, 123, 124, 125, 151.
 sülûk 15, 31, 43, 224, 238, 239, 240,
 242.
 Şa'bî 187.
 Şakîk b. İbrahim el-Belhî 224.
 Şemâilü'l-Husûs 17.
 Şemsü'l-Kulûb 19, 20, 21, 26.
 şevk 17.
 Şeytan 45, 55, 56, 57, 58, 97, 134,
 156, 230.
 şükür 17, 19, 84, 99, 113, 146, 152,
 153, 154, 157, 158, 173, 174.

— T —

Taat 151.
 takva 80, 95, 137, 212, 214.
 tamah 36, 37, 42, 46, 95, 96, 116,
 117, 120, 121, 123, 231, 237.
 Tasfiye 232.
 tâzim 25, 28, 65, 66, 84, 85, 87, 104,
 111, 123, 143, 158, 166, 167, 173,
 197, 199, 208, 247.
 Tebsîrû'l-Kulûb 18.
 tefekkür 68, 69, 70, 77, 85, 130,
 142, 247.
 tefrid 32, 112, 146, 149, 158, 246.
 tefviz 167, 234.
 teşbih 146, 169, 170, 171.
 tevazu 67, 186, 207.

tevekkül 17, 19, 76, 78, 79, 80, 81,
 82, 124, 132, 177, 216, 223, 234.
 tevfik 50, 84, 85, 93, 94, 104, 107,
 113, 115, 131, 216, 234, 235.
 Tefviz 81.
 tevhîd 168, 172, 173.
 tövbe 19, 20, 29, 30, 31, 32, 43, 105,
 110, 143, 153, 174, 204, 217.
 Tûl-i emel 217.
 Türk 222.

— U —

uzlet 62, 63, 66, 84.
 üns 62, 83, 85.

— V —

vahy 59, 178.
 Vehb b. Münebbih 133.
 vehim 155.
 velayet 92, 94, 95, 104, 112, 113.
 Vera' 20, 36, 37, 38, 43, 240.

— Y —

yakîn 17, 40, 48, 73, 74, 76, 77, 80,
 81, 85, 104, 124, 129, 156, 160,
 173, 177, 210, 215, 223, 242, 251.
 Ya'kûb el-Mansûr 11.

— Z —

zâhir 12, 38, 47, 212, 215, 216, 219,
 220, 232.
 zevk 28, 71, 91.
 Zeyd b. Eslem 192.
 Zeyd b. Sâbit 120, 182, 183.
 zikir 71, 84, 230.
 zühd 17, 19, 20, 29, 39, 41, 42, 43,
 44, 106, 112, 173, 174, 189, 193,
 194, 226, 240, 251.
 Zü'n-nûn el-Misrî 76.

TASAVVUFTA AYDINLANMA YOLU

ŞEMSÜ'L-KULÜB

Abdurrahman b. Yusuf el-Licâî

Abdurrahman b. Yusuf el-Licâî der ki:

“Muhabbetin ilk basamağı, günahları terk etmek, taatlere sarılmak, O'nun (c.c.) elçisini ve dostlarını sevmektir. Çünkü Allah'ın (c.c.) dostlarını sevmek, Allah Teâlâ'nın (c.c.) evliyâyâ ikram ettiği şeylerden (manevî hazlardan) nasip almayı mümkün kılar. Çünkü onların kalbleri bir aynaya benzer. Kim onları severse, o kimse- nin ismi onların parlak kalblerinde görünür. Allah (azze ve celle), her gün dostlarının kalblerine rahmet nazarıyla bakar. Kim Allah'ın (c.c.) bir dostunu sevmiş de ismi, o Allah (c.c.) dostunun kalbinde yazılmışsa o kimse de, Allah'ın (c.c.), dostlarına baktığı bu rahmet nazarından bir nasip alır. Evliyanın kalbleri, Allah'la (c.c.) beraberdir. Onları seven kimse, onların ulaştıkları vuslat rütbesine ulaşamasa da, onlardan ayrı da değildir. Çünkü kişi sevdiğiyle beraberdir.”

